

# OHIPUHUTTU NUORUUS?

ANU-HANNA ANTILA, KRISTINA KUUSSAARI & TIINA PUHAKKA (TOIM.)




NUORTEN ELINOLOT -VUOSIKIRJA

# OHIPUHUTTU NUORUUS?

ANU-HANNA ANTILA, KRISTIINA KUUSSAARI  
& TIINA PUHAKKA (TOIM.)

NUORTEN ELINOLOT -VUOSIKIRJA

NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO  
TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS, THL  
VALTION NUORISOASIAIN NEUVOTTELUKUNTA



---

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura  
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, THL  
Valtion nuorisiasiain neuvottelukunta, Nuora

© Kirjoittajat, THL, Nuorisotutkimusverkosto ja  
Valtion nuorisiasiain neuvottelukunta

Ulkoasun suunnittelu: Vesa Pesonen  
Kannen kuva: Antero Aaltonen  
Taitto: Seija Puro

ISBN 978-952-245-329-7 (painettu)  
ISBN 978-952-245-330-3 (verkko)

THL, Teema 10

Yliopistopaino  
Helsinki 2010

## ESIPUHE

Nuorten elinolot -vuosikirja on Valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan (Nuora), Nuorisotutkimusverkoston ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) yhteisjulkaisu. Kirja on suunnattu kaikille nuorten asioista kiinnostuneille. Toiveena on tavoittaa niin kentän työntekijät, päättäjät, tutkijat kuin ylipäättään nuorista kiinnostuneet kansalaiset. Kirja koostuu tilasto-osiosta sekä vaihtuvaan teemaan valikoiduista artikkeleista. Kirjasarjassa ovat aikaisemmin ilmestyneet teokset *Aikuistumisen pullonkaulat* (2001), *Viattomuudesta vimmaan* (2002), *Teknologisoituva nuoruus* (2003), *Samaan aikaan toisaalla...* (2004), *Kuluttava nuoruus* (2005), *Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat, tytöt* (2006) ja *Polarisoituva Nuoruus?* (2008). Tässä kirjasarjan kahdeksannessa osassa käsitellään sukupolvien välistä ohipuhumista.

Ohipuhuminen ei ole tieteellinen termi eikä sen määrittelemiseen pyritä tässäkin kirjassa. Ohipuhumisen sijaan voitaisiin puhua myös sukupolvien välisestä (oletetusta) kuilusta tai eri sukupolvien kohtaamisesta tai kohtaamattomuudesta. Yhteiskunnan muutos on nopeaa. Se haastaa eri-ikäiset kansalaiset aikaisempaa tiiviimmin keskustelemaan keskenään, jotta saavutettaisiin edes jonkinlainen ymmärrys olemassa olevasta maailmasta. Tässä kirjassa ääni annetaan yhtäältä nuorille ja toisaalta aikuisille. Tarkastelun kohteena on se, minkälaisia tulkintoja eri sukupolvien edustajat antavat samalle yhteiskunnalliselle ilmiölle. Kohtaavatko näkemykset vai eroavatko ne toisistaan?

Vuosikirjan tilasto-osiosta tarkastellaan rinnakkain nuorista ja aikuista kertovia tilastotietoja. Lisäksi erilaisten kyselyaineistojen avulla valotetaan sitä, mikä on nuorten ja aikuisten käsitys omasta subjektiivisesta hyvinvoinnistaan. Tilasto-osiosta käsitellään esimerkiksi koulutukseen, työllisyyteen ja perheeseen liittyviä kysymyksiä. Lisäksi tarkastellaan aikuisten ja nuorten elintapoja, turvallisuuskäsityksiä sekä näkemyksiä sukupolvien välisestä kuilusta.

Kirjan artikkeleissa ohipuhumisen teemaa avataan erilaisten näkökulmien avulla. Ohipuhumista lähestytään monikulttuuristen perheiden, kulutuksen ja koulutuksen sekä nuorten ja aikuisten poliittisen osallistumisen teemojen avulla. Artikkeleissa pohditaan myös, miten tietokoneiden maailma ja pelaaminen sekä graffitit aukeavat ohipuhumisen kautta.

Helsingissä lokakuun 26. päivänä 2010

Outi Mäkelä  
puheenjohtaja  
Valtion nuorisoasiain  
neuvottelukunta

Leena Suurpää  
tutkimusjohtaja  
Nuorisotutkimusverkosto

Päivi Hämäläinen  
osastojohtaja  
THL



# SISÄLLYSLUETTELO

## Esipuhe

Ohipuhuminen sukupolvien välisenä kysymyksenä <i>Anu-Hanna Anttila</i>	6
---	---

## I PERUSTILASTOAINEISTO

Nuoret ja aikuiset tilastojen ja kyselytutkimusten valossa <i>Kristiina Kuussaari, Minna Pietikäinen &amp; Tiina Puhakka</i>	16
---	----

## II ARTIKKELIT

Graffiti – taideteos vai rangaistava teko <i>Piritta Malinen</i>	62
---	----

Nuoret miehet reaali- ja virtuaalimaailmojen rajoilla <i>Kirsi Pohjola &amp; Kimmo Jokinen</i>	77
---	----

Nuorten poliittinen osallistuminen ja sen murros <i>Vera Schoultz</i>	93
--	----

Sukupolvien kamppailu kulutuksen ihanteista <i>Kaisa Huttunen, Minna Autio &amp; Teija Strand</i>	105
--	-----

Monikulttuuriset perheet sukupolvisuhteina ja kontrollin kohteina <i>Marja Peltola &amp; Veronika Honkasalo</i>	119
--	-----

Nuorten koulupudokkaiden ja heidän ohjaajiensa syrjäytymispuheen ulottuvuudet <i>Sakari Ahola &amp; Loretta Galli</i>	132
---	-----

Työ ja työelämä nuorten ammattiopiskelijoiden ja opettajien puheessa <i>Anna-Maija Niemi</i>	144
---	-----

Sanat ja teot kuntapäättäjäien ja nuorten keskusteluissa <i>Anu Gretschel</i>	155
--	-----

<b>Epilogi</b>	<b>168</b>
Sukupolvet vaivihkaa vierekkäin? <i>Marjatta Bardy</i>	

Sammandrag av artiklarna	175
Abstracts of the articles	179
Kirjoittajat	183

## OHIPUHumINEN SUKUPOLVIEN VÄLISENÄ KYSYMYKSENÄ

Nuorten elinolot -vuosikirja *Ohipuhuttu nuoruus?* lähestyy mielenkiintoista aihealuetta, sukupolvien välistä ja sisäistä ohipuhumista. Näkökulmavalinta on harkittu, sillä se paljastaa niin elämänvaiheisiin, sukupolvittaisten ryhmien sisäiseen ja väliseen dynamiikkaan kuin muihinkin sosiaalisten ryhmien jäsentämistapoihin liittyviä jännitteitä. Nuoruus ja ohipuhuminen liittyvät aihetta koskeviin teoreettisiin näkökulmiin, joista keskeisimpiä ovat sosiaalinen ja kulttuurinen ikä ja sukupolvikokemus. Tässä johdantoartikkelissa avataan näitä käsitteitä ja niiden taustoja.

Ryhmien muodostaminen ja niiden toimintatapojen muotoutuminen ovat sosiaalisen toiminnan ja vuorovaikutuksen keskeisiä muotoja. Jos ajatellaan ohipuhumista ryhmää yhdistävänä strategiana, ohipuhuminen on tällöin ryhmäläisiä vahvistava kokemus. Ryhmän yhtenäisyyden lisäämiseksi on erilaisia tapoja vahvistaa ryhmäidentiteettiä eli ”meitä”. Tällöin puhutaan tietoisesti toisten ohi, otetaan esille omalle ryhmälle tärkeitä seikkoja, jotka voivat olla aiemmin vaietujakin, ja näin rikotaan aiempi kenties yhteisesti sovittu ja ylläpidetty hiljaisuus. Diskursiivisen tilan valtaaminen vaikkapa kokouksissa tai sanomalehdissä on ryhmän jäseniä yhdistävä kokemus, joka samalla erottaa nimenomaisen ryhmän muista kenties hyvinkin lähellä olevista ryhmistä.

Kun kyse on sosiaalisten ryhmien välisistä jännitteistä, kysytään: kenen ääni kuuluu, ketä

kuunnellaan, kenen sana vakuuttaa? Tällöin ohipuhuminen paljastaa yhteiskunnallisten jakojen rajat ja luonteen, jolloin selviää, että tietyt ryhmät eivät kohtaa toisiaan keskustelutasolla. Kohtaamattomuus voi tarkoittaa myös sitä, että jotkut ryhmät jäävät vaille ääntä. Esimerkiksi lasten ja nuorten, naisten, etnisiin ryhmiin, seksuaalisiin ja muihin vähemmistöihin luokituvien sekä tiettyjen yhteiskuntaluokkien ja alempien sosiaaliryhmien puhetta ei kuultu eikä kuunneltu aikoihin.

Ohipuhuminen vertautuu toiseen vuorovaikutuksen muotoon eli katsomiseen ohi. Katseiden kohtaamattomuus voi kertoa tilanteesta, jolloin toisen läsnäolosta ollaan tietoisia mutta katsetta ei syystä tai toisesta haluta kohdata. Aivan samalla tavoin ohipuhuminen voi kertoa kohtaamattomuudesta, kuilusta ja konfliktista. Kaikissa muodoissaan ohipuhuminen viittaa kommunikaatio-ongelmaan, etenkin rakentavan dialogin puuttumiseen. Tällöin joku on äänessä, mutta sanelee tai linjaa asioita, ilman että ottaisi muita kantoja huomioon ja kuuntelisi toisten näkemyksiä. Ohipuhuminen voi johtaa toisten päälle puhumiseen tai täydelliseen sivuuttamiseen. Sanelemiseen ja kuuntelemattomuuteen liittyy näin väistämättä myös vallankäyttöä.

Sosiaalisten ryhmien välisissä suhteissa voidaan hahmottaa erilaisia yhteiskunnallisia jaotteluja ja järjestyksiä, jotka ilmentävät kulloinkin vallitsevien yhteenliittymien sekä niiden välisten ja sisäisten eronteiden logiikkaa. Ohipuhumisen ja nuoruuden tematiikkaa tarkasteltaessa erityisesti sukupolven käsite nousee erilaisista jäsennostavoista kiinnostavaksi analyttisessä mielessä. Alkujaan sukupolven käsite on viitannut biologiseen ikään ja jälkeläisten saamiseen – samalla tavoin kuin sukupuolen käsite. Biologinen sukupolvi perustuu sukulaisuuteen, jossa toisistaan polveutuvat eri-ikäiset sukupolvet muodostavat ketjun (Haavio-Mannila, Roos & Rotkirch 2004, 215; 2008, 111).

Biologiseen ikään liittyy ikäkohortin käsite. Samaan ikäkohorttiin lasketaan kuuluviksi ne ihmiset, joiden syntymä ajoittuu tiettyyn ajan-

jaksoon eli periodiin (ks. Toivonen 1999, 269). Biologisia sukupolvia ei sijoiteta samaan kohorttiin, vaan niiden välissä on muutamia vuosikymmeniä, jolloin yhteen vuosisataan mahtuu neljästä viiteen sukupolvea (Haavio-Mannila ym. 2004, 215–216). Tälle löytyy selityksenä biologiasta, lähinnä juuri sukukypsyyden saavuttamisesta. Selitystä voidaan hakea myös yhtä lailla kulttuurisista käytännöistä. Erityisesti taloudellinen toimeentulo ja avioitumisikä ovat vaikuttaneet avioitumiseen ja jälkeläisten saamiseen. Kristillinen pysyväksi tarkoitettu avioliitto oli pitkään ainoa hyväksytty seksuaalisuuden harjoittamisen ja perheen perustamisen yksikkö (ks. Nieminen 1951).

Arkikielessä sukupolvi-käsitettä viljellään huolettomasti. Tutkimuksissa sukupolvi ymmärretään ja määritellään useammalla tavalla – tutkimuksen luonteesta ja tarkoituksesta riippuen. Poikkeuksetta ikä on sukupolven määrittämisessä keskeisimpiä muuttujia ja sukupolvet erotetaan toisistaan tyypillisesti syntymävuosiin perustuvina periodeina. Biologisen iän lisäksi voidaan ikä määritellä myös kolmella muulla tavalla: kronologisena, sosiaalisena ja kulttuurisena ikänä.

Kronologinen ikä viittaa yksilön elämänkuluun ja elämänvaiheisiin, jotka seuraavat toisiaan tai ovat osin päällekkäisiä aikajaksoja. Näihin ulottuvuuksiin huomiota kiinnitettäessä voidaan puhua erityisestä ikävaikutuksesta, jossa huomioidaan yksilön fyysinen ikä ja elämäkokemukset (Toivonen 2003, 114; Haavio-Mannila ym. 2008, 112). Sosiaalinen ikä puolestaan hahmottaa yksilön yhteisöön määrittyvää ikää, jolloin ihmisen ikäkokemus määrittyy vasta suhteessa muihin. Tällöin esimerkiksi 28-vuotias voi kokea olevansa tosi nuori, kun vertailukohteena ovat 60-vuotiaat. Vastaavasti vertailukohteen ollessa 14-vuotiaat 28-vuotias voi tuntea olevansa ikäloppu. Kun yksilöllistä ikää sekä yksilön tiettyä elämänvaihetta lähestytään erityisenä puhetapana ja sitä kautta oman identiteetin luomisena, käytetään kulttuurisen iän käsitettä. Tommi Hoikkala (1993) on esittänyt, että ”nuoriso on puhetapa”,

mikä tarkoittaa, ettei nuoruutta voi määritellä ja rajata pelkästään biologisella iällä, vaan sitä on mahdollista tarkastella myös kulttuurisen iän näkökulmasta. Tässä mielessä sosiaalinen ja kulttuurinen sukupolvi määritetään sukupolviksi tiettyjen tutkimusaihetta koskevien tilanteiden ja toiminnan perusteella.

Teoreettisena käsitteenä sukupolvi on kaikkiaan moninainen. Biologinen sukupolvi tulee erottaa kokemuksen yhdistämän sukupolven määritelmästä. Kokemukseen perustuvia sukupolvia kutsutaan joko sosiaalisiksi tai kulttuurisiksi sukupolviksi. Kun biologiset sukupolvet ovat toisistaan polveutuvien sukupolvien ketju, sosiaalinen ja kulttuurinen sukupolvi ovat ajallisesti ja monesti myös paikallisesti rajatumpia. Näiden määritelmäerojen pohjalta on helpompi havaita, miten eri tutkimuksissa sukupolvi kulloinkin käsitetään.

### **Avainkokemus tai -tapahtuma sukupolven määrittäjänä**

Tunnetuin sukupolviteoria, jossa esitellään sosiaalisen sukupolven määritelmä, löytyy sosiologi Karl Mannheimin ”Das Problem der Generationen” -artikkelista (1928). Siinä Mannheim etsii yhteiskuntaluokan rinnalle vaihtoehtoisia teoreettisia tiedontuottamisen tapoja. Sukupolven käsite levisi sosiologiseen sanastoon, kun Mannheim itse hyödynsi sitä analysoidessaan modernissa yhteiskunnassa lisääntyntä konservatiivista ajattelua ja sukupolvien erilaisia ajattelutapoja. Sittenkin sukupolven käsitteeseen on yhdistetty etenkin konfliktin, liikkuvuuden, ideologian ja kulttuurin lisämääreitä. Kaikkiaan sukupolven käsitteen käyttötarkoitukset ovat muuttuneet monimuotoisemmiksi. (Eyerma & Turner 1998, 91–92.)

Klassikkotekstissään Mannheim esittelee sukupolven liittyvän sosiaaliseen ryhmänmuodostukseen. Ryhmän sitoo yhteen paitsi siihen kuuluvien sama ikä myös yhteinen leimaava kokemus sekä jaettu tietoisuus yhteenkuuluvuudesta. Tällainen nuoruuden avainkokemus koetaan kollektiivisesti erityisen otollisessa



ikävaiheessa, jonka Mannheim (1952/1928) määrittelee olevan noin 17–25-vuotiaana eli nuoruuden ja aikuisuuden kynnyksellä. Avainkokemuksen metaforan rinnalla voidaan hyödyntää Matti Virtasen (2001) kehittämää avaintapahtuman metaforaa. Virtasen mukaan avainkokemus on enemmän yksilöllinen kokemus. Avaintapahtuma on puolestaan yhteiskunnallinen kokemus, jonka taustalla vaikuttavat yhteiskunnan rakennemuutokset ja murrokset. Tällä perusteella kokemukset yhdistävät sukupolvia, joten avainkokemusta ja -tapahtumaa voidaan kutsua sukupolvikokemukseksi. Eri asia on, tuntevatko kaikki kuuluvansa samanikäisten sukupolveen ja sisältyykö heidän elämäänsä tietty yhdistävä sukupolvikokemus.

On ymmärrettävää, että eri aikoina eläneiden lisäksi edes kaikki aikalaiset eivät jaa samoja kokemuksia tai ymmärrä toisiaan. Toisen ymmärtäminen edellyttää paitsi tietynlaisia jaettuja kielellisiä ilmaisutapoja myös ymmärrystä niiden merkityksestä. Ne yhdistävät sukupolveen tai muihin ryhmiin kuuluvia. Michael Corstenin (1999) mukaan voidaan puhua jopa erityisistä sukupolvidiskursseista, leimallisista puheta-voista, jolloin asioista puhutaan sukupolvittain tietyillä vakiintuneilla ja erityisillä tavoilla. Sosiaalinen sukupolvi on jonkin ikäkohortin osa. Sitä leimaa oma kulttuurinsa, joka yhdistää kielenä, tapoina ja makuna tiettyä aikana eläneitä. Tästä käyvät esimerkiksi vaikkapa 60-lukulaiset, jotka haastoivat aikaisemmat sukupolvet niin arvojen kuin toimintatapojen osalta (ks. Karisto 2005). Toisessa asiayhteydessä tarkasteltuna ja muunlaista sukupolvijaottelua käytettäessä osa suuresta sukupolvesta voisi lukeutua yhtä lailla naisasialiikkeen toiseen sukupolveen (ks. Jallinoja 1983) tai alkoholinkäyttötavoiltaan erityiseen märkään sukupolveen (ks. Sulkunen 1981). Nähdäkseni sukupuolittain tarkasteltuna sukupolvikokemus voi olla hyvinkin erilainen; tätä sukupuolen ja sukupolven yhtäaikaista vaikutusta on kuitenkin tutkittu vielä niukasti.

Tutkimusta tehtäessä tutkimuksen kohde pitkälti määrittää se, minkälaiseen sukupolvijaotteluun tukeudutaan. Samalla sukupolvien

hahmottaminen on tutkimuksen tulos. Sukupolvien muodostaminen edellyttää historiasensitiivisyyttä, jolloin havaitaan, että yhteiskunnan rakenteelliset muutokset sekä suuret tapahtumat ja tilanteet vaikuttavat yksittäisten ihmisten ja heidän samanikäisten aikalaisensa elämäntapahtumiin ja -valintoihin. Tällöin sukupolvien jakamia kokemuksia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota ennen muuta historiallisiin murroskohtiin sekä niiden vaikutuksiin yksittäisten ihmisten elämään.

Esimerkiksi J. P. Roos jaottelee teoksessaan *Suomalainen elämä* (1987) 1900-luvulla syntyneet neljään sukupolveen. Roosin mukaan leimallista on yhteinen kokemus varhaisessa keski-ikässä, jolloin tietyt asiat ovat vaikuttaneet vahvasti tietyssä elämänvaiheessa eläneisiin. Jaottelu on tutkimuksessa tehty periodisesti. Esitetyt sukupolvet ovat: sotien ja pulan sukupolvi (syntymävuodet 1900–1925), sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi (syntymävuodet 1925–1939), suuren murroksen sukupolvi (syntymävuodet 1940–1950) ja lähiösukupolvi (syntymävuodet 1950-luvulla).

Sukupolven käsitteen moninaisuus elää yhtä lailla arkipuheessa ja mediassa: sukupolveksi julistautuminen tai nimeäminen tarkoittaa aina erontekoa jostakin. Mikko Salasuo (2009) on koonnut mediapuheessa käytettyjä erilaisia nuorten ikäryhmittymiä kuvaavia sukupolvinimityksiä. Niissä on harrastettu kolmenlaista nimeämisen tapaa. Ensinnäkin iskeväksi alkuliitteeksi on valittu joko jotakin uutta sosiaalista ja kulttuurista ilmiötä tai teknologista keksintöä kuvaava käsite. Toiseksi nimeäminen on perustunut lähinnä jonkin aiempien sukupolvien elämäntavan tai leimallisen ominaisuuden puuttumiseen: jotakin on kadonnut tai hylätty. Lisäksi sukupolvi on voitu nimetä jonkin tietyn brändin tai järjestön mukaan. Salasuon mukaan näitä viimeisten vuosikymmenten nuorisosukupolvia on kutsuttu muun muassa seuraavilla nimillä:

[Nollasukupolvi, tuntematon sukupolvi, kadotettu sukupolvi, tv-sukupolvi, city-sukupolvi, x-sukupolvi, vihreä sukupolvi, eko-sukupolvi, pullamössösukupolvi, ekstaasisukupolvi, rave-sukupolvi, rap-sukupolvi, hip hop -sukupolvi, skeittisukupolvi, lamasukupolvi, EU-sukupolvi, teknosukupolvi, globaali sukupolvi, Attack-sukupolvi, historiaton sukupolvi, rasvaton sukupolvi, kielitaitoinen sukupolvi, kulinaristinen sukupolvi, minä-sukupolvi, why-sukupolvi, Nokia-sukupolvi, digitaalinen sukupolvi, homesukupolvi.] (Salasuo 2009.)

Edellä kuvatut sukupolvinimitykset paljastavat, että sukupolvet ja myös periodiset rajat määritetään havaitun muutoksen perusteella. Kuitenkin oikeasti muutoksen tai erityisen murroksen ohella ihmisten elämään vaikuttavat myös tietynlainen pysyvyys ja jatkuvuus. Niitä taas ei oteta huomioon sukupolvien periodisoinnissa ja nimeämisessä, sillä avainkokemus tai -tapahtuma ei ole tämän luonteinen. Näin ollen jos Roosin (1987) tutkimustuloksina syntyneitä sukupolviryhmiä koskevia avaintapahtumia ovat olleet sota, pula-aika ja maassamuutto, niin vähemmälle huomiolle jääneitä jatkuvuuksia puolestaan ovat tällöin olleet vaikkapa rauhanaika, hyvinvointi ja elintason nousun aika. Toisaalta Salasuon (2009) listaamien sukupolvinimitysten kirjo on moninaisempi ja niissä yksittäinen kulttuurinen ilmiö, tuote tai elämäntapa on nostettu sukupolvea kuvaavaksi etuliitteeksi.

Joissakin sukupolven määritelmässä sosiaalinen sukupolvi sisältää useampia ikäkohortteja. Kun on kyse vaikkapa siirtolaisuuden ja muutto liikkeen kaltaisista ilmiöistä, sukupolven käsite määrittyy ensisijaisesti maahanmuuton tapahtuma-ajankohdan eikä niinkään toimijoiden iän perusteella. Tällöin syystä tai toisesta maahan muuttaneeseen ihmiseen viitataan ensimmäisen maahanmuuttajasukupolven kuuluvana ja hänen jälkeläisensä edustavat automaattisesti toisen sukupolven maahanmuuttajia, vaikka he olisivatkin syntyneet vasta vastaanottaneessa maassa (ks. Martikainen 2007).

Maahanmuuttajasukupolvien esimerkissä ei niinkään yksilöllinen avainkokemus ole pakottanut ihmisiä toimimaan tietyllä tavalla, vaan siihen on syynä pikemminkin lähtömaan hankala

yhteiskunnallinen tilanne. Hankala tilanne on voinut olla yksilö- ja perhetasolla koettu huono elintaso, köyhyys tai uskonnollinen tai poliittinen vaino. Laajempaan tilanteeseen on saattanut näyttäytyä esimerkiksi jonakin yhteiskunnan kriisitilanteeseen ajavana avaintapahtumana, kuten esimerkiksi sotana ja luonnonkatastrofina, jotka puolestaan ovat pakottaneet kriisi-alueella asuneet ihmiset muuttamaan muualle. Maahanmuutto on kuitenkin se ratkaiseva tapahtuma, jonka perustella maahanmuuttajat määrittämään kuuluviksi tiettyyn sukupolveen.

### Ohipuhuminen sukupolvien välillä ja sisällä

Hieman nurinkuriselta voi vaikuttaa se, että ohipuhumisen ytimestä löytyy ymmärtäminen. Tahaton ohipuhuminen kertoo puutteellisesta ymmärryksestä ja tahallinen ohipuhuminen taas täydellisestä ymmärtämisestä. Jotta tahaton ohipuhuminen voitaisiin välttää, jos niin tahdotaan, on kulloisenkin ryhmän jakamia arvoja ja arvostuksia ilmentävä kieli osattava ymmärtää ja tulkita oikealla tavalla.

Tahallinen ohipuhuminen taas on tyystin toinen asia: se on enemmänkin tietoinen hyökkäys, jolloin pyritään vaikkapa valtaamaan ja hallitsemaan julkista keskustelua tai tilaa. Tällöin tahdotaan esittää haaste, jonka jokin uusi nouseva ryhmä muotoilee erottautuakseen valtaapitävistä ja asemansa jo vakiinnuttaneesta ryhmästä, kuten vanhemmasta sukupolvesta. Halutaan saada aikaan muutos. Erottautumisen ja esiintulon ohella samalla haastetaan vanhan aikaisiksi tai vääriksi leimatut tavat ymmärtää asioita ja toimia. Tilalle tarjotaan oikeampia ja parempia ajattelu- ja toimintatapoja. Haasteen esittämisen seurauksena käydään kamppailuja paitsi eri näkemysten myös toistensa kanssa vallasta kamppailevien sekä keskusteluyhteyteen pyrkivien ryhmien välillä.

Sukupolvikokemus ei koske tai kata koko ikäryhmää. Näin ollen sosiaaliseen tai kulttuuriin sukupolven kuuluminen ei ole tietenkään mikään itsestäänselvyys. Todellisuudessa vain osa samanikäisistä aikalaisista jakaa samat koke-

mukset (ks. Virtanen 2001). Mannheimilaisessa sukupolvikeskustelussa on pidetty keskeisenä ryhmän sukupolvitietoisuutta, joka on Semi Purhosen (2008) mukaan kuitenkin aika lailla hankala määre. Purhonen toteaa kulttuurieliitin olevan ylipäättään vaikea asia sukupolvikysymystä tarkasteltaessa (mt. 159). Juuri tähän liittyy sukupolvien välinen ohipuhuminen ja erityisesti nuorten vanhat haastavien sukupolvien esiinmarssi.

Sukupolvien välinen ohipuhuminen ilmenee monin tavoin. Se liittyy sukupolvien väliseen erottautumiseen ja erontekoon, joka voi ilmetä avainkokemusten myötä tehtynä tai avaintapahtumien seurauksena syntyneenä yhteenkuuluvuutena tai kuiluna sekä niistä kertomisen tapoina. Kiinnostavaksi sukupolvien välisen eron tekevät sen erilaiset tulkintatasot. Yhtäältä voidaan puhua vanhat sukupolvet ja järjestykset haastavasta uudesta sukupolvesta, joka on vain osa omaa ikäluokkaansa. Tällöin kamppailu käydään uuden ja vanhan – poliittista, kulttuurista, taloudellista tai minkälaista valtaa tahansa pitävän – sukupolven välillä. Toisaalta on mahdollista tarkentaa katse pienimuotoisempaan toimintaan ja ottaa tarkasteluun jonkin ala- tai vastakulttuurisen ryhmän sisällä rakentuva erityinen sukupolvisuus.

Tutuin esimerkki nousevasta ja haastavasta sukupolvesta liittyy suureen ikäluokkaan, jota on tutkittu erityisen runsaasti (esim. Erola & Wilska 2004; Karisto 2005; Purhonen 2007; 2008; Hoikkala & Roos 2008). Vuosina 1945–1950 syntyneiden ikäluokkaa kutsutaan suureksi, sillä maailmansodan jälkeen syntyneitä oli lähes tai yli 100 000 vuosittain. Kaikkiaan noiden vuosien aikana syntyi lähes 620 000 lasta. Suuri ikäluokka ei sekään ole kaikilta osin yhtenäisen avainkokemuksen tai sukupolvitietoisuuden vallassa oleva ryhmä.

Suuren ikäluokan rinnalla puhutaan 60-lukulaisista. Vaikka 60-lukulaiset voidaan mieltää synonyymiksi suurelle ikäluokalle, on kyse enemmänkin tuon sukupolven etujoukosta. 60-lukulaisten ryhmä edustaa kulttuurista eliittiä, joka on radikalisoitunut, kokenut, jakanut

kokemuksensa, tiedostanut, aktivoitunut ja mobilisoitunut. Tällaiset kokemukset koskevat vanhempansa haastaneet ja voimalla esiinnousseen radikaalin opiskelijanuorison ajattelu- ja toimintatapoja. Ne ikäkohorttiin kuuluvat, jotka eivät jaa 60-lukulaisten sukupolvikokemusta, eivät näin ollen koe kuuluvansa kyseiseen ryhmään, vaikka he määritelmällisesti lukeutuvatkin suureen ikäluokkaan. Tutkimusten mukaan kuitenkin tietoisuus sukupolveen kuulumisesta kertoo enemmän kuin sukupolvikokemus: Purhosen tekemän selvityksen mukaan vuosina 1945–1950 syntyneistä lähes kolme neljäsosaa (71 %) mielsi kuuluvansa suureen ikäluokkaan (ks. Purhonen 2002).

Sukupolvien sisäinen ohipuhuminen voi johduttaa samanikäisten aikalaisten erilaisista elämäkokemuksista ja tietoisuudesta. Sukupolvittain muodostuviin ryhmiin kuuluvia yhdistävät iän, aikalaisuuden ja ajanjakson tapahtumien lisäksi elämäntilanne, johon vaikuttavat muut jäsentävät tekijät, kuten sukupuoli, kansalaisuus, etnisyys, seksuaalinen suuntautuneisuus ja yhteiskuntaluokka. Näiden jäsenysten erityinen järjestys määrittyy yksilö- ja tilannekohtaisesti, millä on merkitystä ryhmien muodostumisessa ja niihin kiinnittymisessä. Lisäksi elämäntapa ja siihen kytkeytyvä maku yhdistävät ihmisiä toisiinsa (ks. Eyerman & Turner 1998). Erilaisten kulttuuristen ryhmien sisäinen sukupolvisuus liittyy juuri tähän.

Elämäntapa ja valinnat ohjaavat pitkälti kulttuurista erottautumista erilaisiin ryhmiin, ja tässä mielessä sukupolvea voidaan käsitellä myös kulttuurisena jaottelutapana. Ala- tai vastakulttuurin välisten erontekojen ohella kyse on ryhmien sisäisistä eronteista ja ryhmän sisäisten sukupolvien erottautumisista toisistaan. Tällä tavoin muodostuvat kulttuurin tai elämäntavan sisälle ryhmän sisäiset eräänlaiset mikrosukupolvet, joissa aina uusi nouseva nuorempi sukupolvi tavalla tai toisella haastaa sitä edeltäneet sukupolvet.

Esimerkiksi 1970-luvun puolivälissä syntynyt alakulttuurinen punk-liike levisi ensin Isosta-Britanniasta muihin maihin, ja se on

vuosikymmenten aikana synnyttänyt eri sukupolvia. Tuolloisen syntyajan punkkarit, nykyiset viisikymppiset punkveteraanit, edustavat alakulttuurisen ilmiön alkuperäistä sukupolvea. Nuoremmat postpunk- ja hardcore-punk-sukupolvet osoittavat vanhemmille kunnioitustaan tuntemalla alakulttuurin juuret ja merkkiteokset, mutta samalla he muuntavat ja muokkaavat alakulttuurista oman sukupolvensa kuuloisen ja näköisen. Tässä punk-liike-esimerkissä eronteot ovat syntyneet ala- ja vastakulttuurisen liikkeen sisällä yksilöllistä avainkokemusta korostaen tyyliin ”Just do it yourself!”. Sen sijaan siirtolais- ja maahanmuuttosukupolvia koskevassa esimerkissä ihmiset määrittävät – heiltä itseltään kysymättä – tiettyihin sukupolviin kuuluviksi avaintapahtumaa seuranneen maahanmuuton ajankohdan perusteella.

### Lopuksi

Ymmärretään nuoruus sitten biologisena kehitysvaiheena, sosiaalisesti koettuna iänä tai kulttuurisesti kielellisesti muotoiltuna puhetapana, se liittyy sukupolven käsitteeseen monin tavoin. Mannheimilaisittain nuoruuden aika on koko sukupolvitunnetta rakentavan avainkokemuksen aikaa. Sukupolvikokemus näyttää syntyvän juuri nuoruusiän aikana. Sukupolvien välillä ilmenevään tietoiseen ohipuhumiseen liittyen nuoruus leimaa nousevia, haastavia ja radikaaleja sukupolvia. Samaten ala- ja vastakulttuuristen ryhmien sisällä nuoremmat sukupolvet muuntavat perinteistä ja tuovat kulttuuriin jotakin omaleimaista ja uutta. On toki muistettava, että monesti ei ole kysymys täydellisestä ohipuhumisesta, vaan kohtaamisista ja ymmärrystä kyllä löytyy eri ryhmittymien välillä.

*Ohipuhuttu nuoruus?* -vuosikirjan kahdeksassa artikkelissa esitellään uutta aiheeseen liittyvää empiiristä tutkimusta. Tutkimusten aineistot kuvaavat, miten eri ryhmien kohtaaminen ja kohtaamattomuus tapahtuvat vapaa-ajanvieton, taiteen, koulutuksen, perheen, työn ja poliittisen toiminnan kentillä. Artikkeleissa tarkastellaan nuorten ja vanhempien sukupolvien välisiä

sekä sukupolvien sisäisiä kysymyksiä. Tällöin ei keskitytä ainoastaan jaottelemaan sukupolvia aikuisiin ja nuoriin, vaan pikemminkin hahmotetaan kulttuuristen ryhmien sisäisten sukupolvien välistä ohipuhumista. Ohipuhuminen ilmenee tällöin tietyn kulttuurisen ilmiön tai kentän sisällä jo asemansa vakiinnuttaneiden sisäpiiriläisten ja sinne haluavien välillä. Toisaalta näiden mikrosukupolvien välinen ymmärrys on omaa luokkansa: kulttuurin ulkopuoliselle eivät teot ja sanat merkityksellisty samalla tavoin kuin sisäpuolella olevalle. Esimerkkeinä tällaisesta käyvät nuorisokulttuurin sisäiset sukupolvet, jotka kokoelman artikkeleissa näytettyvät graffitisukupolvina, nettisukupolvina, politiikan eri tavoin ymmärättäviä sukupolvia sekä monikulttuuristen perheiden sukupolvia.

Lisäksi ohipuhumista harjoitetaan erilaisista valta-asemista. Tällaisia valta-asetelmia ilmentävät graffititaiteen tekijät ja taiteen arvioitsijat, monikulttuuriset perheet ja heihin yhteiskuntapoliittisia toimenpiteitä kohdistavat viranomaiset, opiskelijat ja opettajat sekä nuoret poliittisina toimijoina ja perinteiset poliittiset päättäjät. He puhuvat eri asemista johtuen toistensa ohi. Kaikissa näissä tapauksissa ohipuhuminen kertoo paitsi vallankäytöstä ja nuoruuteen liitettävistä alhaisemmista asemista, myös erilaisista sukupolvikokemuksista, jotka leimaavat eri ryhmien toimintaa ja käyttämää kieltä sekä niille annettuja jaettuja merkityksiä. Jos toiminnan luonteen ja kielen jaetut merkitykset jäävät vieraiksi, on kysymys juuri ohipuhumisesta. Sukupolvien välisestä kohtaamattomuudesta ja ymmärtämisen hankaluudesta kerrotaan vuosikirjan artikkeleissa yhtä lailla. Eri kulutus- ja koulutussukupolvet paljastavat erilaisista avainkokemuksista tai -tilanteista kumpuavat käsitykset ja kertovat sukupolvien välisestä ymmärtämättömyydestä, jota voidaan pahimmillaan kuvata sukupolvia erottavaksi kuiluksi.

Lisäksi vuosikirjan artikkeleiden tapaustutkimuksista hahmottuu monelta osin kiinnostavia tapoja ylittää sukupolvieroista johtuvia hankaluuksia ja väärinymmärryksen tilanteita.

Osittain voi olla kysymys aidosta pyrkimyksestä yhteisymmärrykseen ja saada hommat toimimaan eri ryhmittymien kesken. Toisaalta suomalaisen kulttuuriin kuuluu olennaisesti konfliktitilanteiden välttely. Tämän vuoksi ollaan kohtaamistilanteissa valmiita tulemaan vastaan, sovittelemaan ja tekemään kompromisseja. Juuri näistä kahdesta syystä ei teoksen artikkeleissa ohipuhumista oteta minään itsesäänselvyytenä, vaan pikemminkin pohdiskellen kysytään: keiden välillä ja millaisissa tilanteissa ohipuhumista ilmenee, ja jos sitä ilmenee, niin mistä syystä ja millaisin seurauksin?

## Lähteet

- Corsten, Michael (1999) *The Time of Generations*. *Time & Society* 8:2, 249–172.
- Erola, Jani & Wilska, Terhi-Anna (toim.) (2004) *Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus*. Jyväskylä: SoPhi.
- Eyerman, Ron & Turner, Bryan S. (1998) *Outline of a Theory of Generations*. *European Journal of Social Theory* 1:1, 91–106.
- Haavio-Mannila, Elina & Roos, J. P. & Rotkirch, Anna (2004) Olivatko suuret ikäluokat murroksen moottoreita? Sukupolven ja periodin vaikutusten erittelyä seksin, politiikan ja vapaa-ajan suhteen. Teoksessa Erola, Jani & Wilska, Terhi-Anna (toim.): *Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus*. Jyväskylä: SoPhi, 215–238.
- Haavio-Mannila, Elina & Roos, J. P. & Rotkirch, Anna (2008) Olivatko suuret ikäluokat murroksen moottoreita? Teoksessa Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos, J. P. (toim.): *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus, 111–133.
- Jallinoja, Riitta (1983) *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*. Helsinki: WSOY.
- Karisto, Antti (2005) *Suuret ikäluokat kuvastimessa*. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 17–55.
- Mannheim, Karl (1952/1928) *The Problem of Generations*. Teoksessa *Essays on Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Paul Kegan.
- Martikainen, Tuomas (2007) *Maahanmuuttajaväestön sukupuolittuneisuus, perheellistyminen ja sukupolvisuus*. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.): *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 38–67.
- Nieminen, Armas (1951) *Taistelu sukupuolimoraalista*. Avioliitto- ja seksuaalikeskustelua hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. Helsinki: WSOY.
- Purhonen, Semi (2002) *Suurten ikäluokkien itsetietoisuus sukupolvena*. *Hyvinvointikatsaus* 1/2002, 37–41.
- Purhonen, Semi (2007) *Sukupolvien ongelma*. Tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 151. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Purhonen, Semi (2008) *Sukupolvikokemukset ja sukupolvitietoisuus suurten ikäluokkien elämäntarinoissa*. Teoksessa *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus, 156–184.
- Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos, J. P. (toim.) (2008) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus.
- Roos, J. P. (1987) *Suomalainen elämä*. Helsinki: SKS.
- Salasuo, Mikko (2009) *Atomisoitunut sukupolvi*. Luettavissa Nuorisotutkimuksen verkkokanavalla internet-osoitteessa: <[http://www.kommentti.fi/sivu.php?artikkeli\\_id=104](http://www.kommentti.fi/sivu.php?artikkeli_id=104)> [viitattu 29.12.2009]
- Sulkunen, Pekka (1981) *Märkä sukupolvi, alkoholin kulutus ja alkoholipolitiikka 1980-luvulla*. *Alkoholipolitiikka* 46:5, 240–246.
- Toivonen, Timo (2003) *Sukupolvi yhteiskunnallisen muutoksen selittäjänä*. Teoksessa Melin, Harri & Nikula, Jouko (toim.): *Yhteiskunnallinen muutos*. Tampere: Vastapaino, 109–120.
- Virtanen, Matti (2001) *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Helsinki: SKS.







OSA I

---

PERUSTILASTOAINEISTO



KRISTIINA KUUSSAARI,  
MINNA PIETIKÄINEN &  
TIINA PUHAKKA

## NUORET JA AIKUISET TILASTOJEN JA KYSELYTUTKIMUSTEN VALOSSA

Tilastojen osalta vuosikirjan teema on haasteellinen. Ohipuhumisessa ei ole kyse täsmällisesti määritellystä käsitteestä tai mitattavasta ilmiöstä, joka paljastuisi tarkalla tilasto- ja kyselyaineistojen analyysillä. Koska olemassa olevista kvantitatiivisista aineistoista ei voi löytää ohipuhumisen ilmiötä, virittyy teema tässä toisin: tilastoaineistojen ja kyselytutkimuksista saatavien tietojen avulla kuvailemme nuorten ja aikuisten maailmoja sekä tarkastelemme joiltakin osin niissä havaittavia eroja ja yhtäläisyyksiä.

Sukupolvien ohipuhumisessa on aina useampia osapuolia, ja tyypillisesti kyse on aikuisten ja nuorten välisestä hankauksesta. Eri sukupolvien välistä kohtaamista ja kohtaamattomuutta tarkastelevassa vuosikirjassa tilasto-osuutta onkin perusteltua laajentaa siten, että mukana on nuorten lisäksi myös aikuisten ikäryhmiä koskevia tietoja. Mukaan valitsemiemme aineistojen kysymyksenasettelut tai vastausvaihtoehdot saattavat eri tietolähteissä poiketa toisistaan, mikä voi osittain vaikuttaa aineistojen vertailtavuuteen. Esimerkiksi nuorten ja aikuisväestön elintapoja kartoittavia kyselyjä ei ole suoraan suunniteltu verrattavaksi keskenään. Lisäksi eri aineistojen kysymyksenasetteluissa on vivahdeeroja, jolloin ei voida olla varmoja siitä, että vastaajat ovat ymmärtäneet kysymykset täysin samalla tavalla.

Nuorten elinolut -vuosikirjasarjan tilasto-osioissa on yleensä painotettu tilastopohjaisia, vuosittain päivitettäviä aikasarjatietoja, joiden

avulla on taustoitettu kulloinkin käsiteltävää teemaa. Esimerkiksi kulutusta ja polarisaatiota käsittelevissä vuosikirjoissa tilasto-osioon otettiin kuitenkin mukaan aikaisempaa laajemmin myös nuorilta itseltään kysyttyä tietoa. ”Objektiivisia” henkilötietotasoisia tilastoaineistoja ja ”subjektiivisia” eri-ikäisiltä ihmisiltä itseltään kysyttyjä kyselytutkimustietoja tarkastellaan rinnakkain myös tässä vuosikirjassa.

Eri ikäkausiin liitetyt kulttuuriset elämänvaiheet limittyvät kulttuurisesti ja sosiologisesti toisiinsa. Ikäkausien ja elämänvaiheiden vaihtumisen ajankohdat eivät ole selkeärajaisia. Tilastoja muodostettaessa eri tavoin luokiteltu biologinen ikä kuitenkin tulkitaan usein annetuksi ja itsestään selväksi taustamuuttujaksi. Perinteisesti nuoruuden tiettyihin ikäkausiin liitetyt, normatiivisesti määrittyneet tehtävät – kuten kouluttautuminen, ammattiin valmistuminen ja perheen perustaminen – risteävät nykyään eri elämänvaiheiden välillä. Enää ei siis ole yksinomaan vain ”nuoruuteen” tai ”aikuisuuteen” kytkettyjä asioita. (Harinen 2009.)

Jos nuoruutta puolestaan tarkastellaan esimerkiksi lääketieteellisestä ja kehityspsykologisesta näkökulmasta, siihen voidaan nähdä kuuluvan selkeitä ominaispiirteitä. Lapsi kehittyy ensin nuoreksi ja sitten nuoreksi aikuiseksi: tähän liittyvät voimakkaat kehitystapahtumat keskushermostossa, ruumiillinen kasvu ja kehitys, hormonaaliset muutokset sekä tunne-elämän, ajattelun, käyttäytymisen ja ihmissuhteiden muutokset. Nuoruudessa alkavat muodostua elämäntavat, joista toiset ovat terveyttä ja hyvinvointia edistäviä, toiset niitä haittaavia. Nuorilla useimmat krooniset pitkäaikaissairaudet ovat harvinaisempia kuin aikuisiällä. Masentuneisuus ja tapaturmakuolleisuus ovat puolestaan nuoruusiässä yleisempiä kuin lapsuusiässä. (Nuorten hyvin ja pahoinvointi. Konsensuskokous 1.–3.2.2010, Hanasaaren kulttuurikeskus, Espoo.)

Olemme käyttäneet eri aineistoissa vakiintuneita ikäryhmyksiä kuvaamaan nuoruutta ja aikuisuutta. Tällöin nuorilla tarkoitetaan pääsääntöisesti 15–29-vuotiaita. Kouluterveys-

kyselyssä tavoitetaan peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijat. Nämä nuoret ovat iältään 15–21-vuotiaita. Nuorisobarometriaineisto kerätään puolestaan 15–29-vuotiaiden keskuudesta. Rekisteriaineistoissa nuorilla tarkoitetaan 13–18-vuotiaita<sup>1</sup>. Myös rekisteripohjaisissa aineistoissa on runsaasti vaihtelua ikäryhmityksissä: esimerkiksi nuorisotyöttömillä tarkoitetaan 15–24-vuotiaita ja toimeentulotukea saaneiden osalta tarkastellaan 18–24-vuotiaita.

Suomessa täysi-ikäiseksi tullaan, kun täytetään 18 vuotta. Onko 18-vuotias tuolloin aikuinen, onkin sitten täysin toinen kysymys. Hyödyntämässämme aineistoissa aikuisuuden määritellään alkavan joko 25- tai 30-vuoden iässä. Poikkeuksen muodostavat koulutus- ja työllisyysaineistot, joissa käytössä olevien määritelmien mukaan työikäisyyden – ja siten myös aikuisuuden – alkamisikä on 15 vuotta. Käytännössä kuitenkin vain hyvin harva 15-vuotias on päätoimisesti työelämässä.

Rekisteriaineistot ja kyselytutkimukset tarjoavat kiinnostavia vertailuasetyelmiä ja näkökulmia sekä nuorten että aikuisten elämänvaiheisiin kuuluvien erilaisten tilanteiden ja olosuhteiden rinnakkaiseen tarkasteluun. Tilasto-osiossa käsittelemme nuorten ja aikuisten tilastojen valottamaa elämää useiden teemallisten kokonaisuuksien näkökulmasta. Perinteiset hyvinvointi- ja terveysindikaattorit ovat usein ongelmakeskeisiä mitatessaan hyvinvoinnin vajeita ja sairautta (ks. esim. Myllyniemi 2008b). Sen vuoksi olemme hyvinvointi-indikaattoreiden lisäksi valinneet mukaan myös yleisiä väestötason tietoja eri ilmiöistä. Esimerkiksi koulutuksen osalta kiinnitämme huomiomme koulutuksen ulkopuolelle jääneiden lisäksi myös väestön yleiseen koulutusrakenteeseen.

Aivan aluksi nostamme esiin nuorten ja aikuisten elinolosuhteisiin liittyviä rakenteellisia tekijöitä, joista tässä tarkastellaan väestörakennetta ja -ennusteita, koulutusta, työllisyyttä ja työttömyyttä, toimeentuloon liittyviä ongelmia sekä koettua toimeentuloa. Sukupolvet ja eri

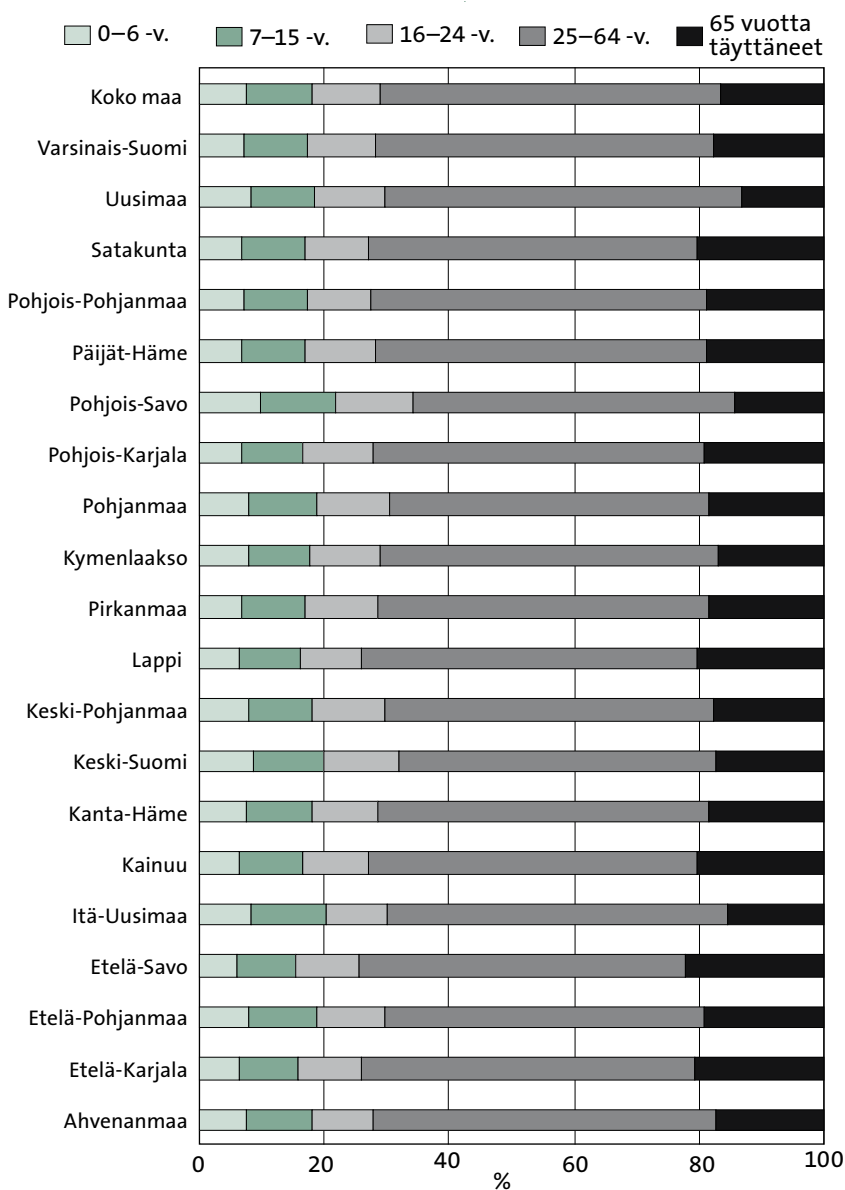
ikäryhmät kohtaavat perheissä. Perheiden osalta käsittelemme perherakennetta, teknologisoituvaa ja virtualisoituvaa kotia sekä perinteisiä perheen pahoinvoinnista kertovia mittareita kodin ulkopuolelle sijoitetuista ja huostaan otetuista lapsista ja nuorista. Tämän jälkeen peilaamme nuorten ja aikuisten tilannetta terveyteen, elintapoihin, koettuun hyvinvointiin ja onnellisuuteen sekä turvallisuuteen liittyviin tekijöihin. Lopussa tarkastelemme näkemyksiä mahdollisesta sukupolvien välisestä kuilusta sekä siitä, minkälaisia näkemyksiä eri-ikäisillä vastaajilla on aikuisuudesta.

Kun ilmiöitä kuvataan tilastojen avulla, tarkoittaa se aina valikoidun kuvan luomista todellisuudesta. Käsiteltyjen aihealueiden valinnan lähtökohtana on tässä ollut säännöllisessä tilastokäytössä olevat aineistot, minkä vuoksi jotakin eri ikäryhmien tarkasteluun jopa olennaisesti liittyvää on voinut jäädä tarkastelun ulkopuolelle.

Tilasto-osion rekistereistä saatavina perusaineistoina ovat Terveystietokeskuksen (THL), Tilastokeskuksen, Kelan sekä työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) tuottamat tiedot. Rekisteritietojen rinnalla hyödynnämme tietoja THL:n Aikuisväestön terveyskäyttämisen ja terveys -kyselystä (AVTK) sekä Kouluterveyskyselystä, Nuorisotutkimusverkoston Nuorisobarometreistä, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Kansalaisbarometristä sekä sisäministeriön Turvallinen Suomi -kyselytutkimuksista. Käyttämämme kysely- ja tutkimusaineistojen tarkempi esittely on tämän tilasto-osion lopussa.

## **Väestörakenne ja väestöennusteet**

Vuoden 2008 lopussa Suomen väestöstä 11 prosenttia oli 16–24-vuotiaita. Nuorten osuus vaihtelee maakunnittain; eniten nuoria suhteessa väestöön on Pohjois-Pohjanmaalla, 12 prosenttia. Nuorten osuus on alhaisin Itä-Uudellamaalla, jossa nuoria on noin 10 prosenttia. 25–64-vuotiaiden osuus koko väestöstä oli vuoden 2008 lopussa hiukan yli



Lähde: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKAnet / Tilastokeskus, väestötilasto

Kuvio 1. 0–6-vuotiaat, 7–15-vuotiaat, 16–24-vuotiaat, 25–64-vuotiaat ja 65 vuotta täyttäneet, % vastaavanikäisestä väestöstä maakunnittain ja koko maassa vuonna 2008.

puolet (54 %). Myös työikäisen väestön kohdalla esiintyy jonkin verran alueittaisia eroja, vaikkakin kokonaisuutena työikäisten osuudet ovat jakautuneet maakunnittain tasaisemmin. Eniten työikäisiä on Uudellamaalla (57 %) ja vähiten Keski-Pohjanmaalla (51 %). (Kuvio 1.) Vuosille 2020, 2030 ja 2040 lasketuissa väestöennusteissa arvioidaan sekä nuorten että etenkin työikäisten osuuksien vähenevän nykyisestä.<sup>2</sup> (Väestötilastot, Tilastokeskus.)

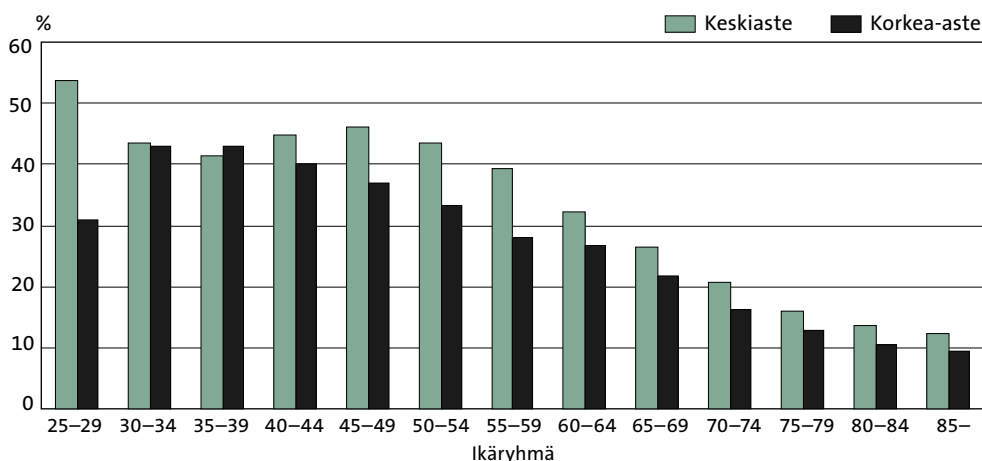
Vuoden 2010 jälkeen väestönkasvu painottuu etupäässä 65 vuotta täyttäneisiin. Vaikka työikäisten määrä kasvaa vuoteen 2010, kasvu keskittyy 55 vuotta täyttäneisiin. Tulevina vuosikymmeninä muun muassa työmarkkinat ovat suurten mullistusten edessä väestönkasvun keskittyessä ikäryhmiin, jotka alkavat poistua työmarkkinoilta. (Väestötilasto, Tilastokeskus, Sihto 2003.)

## Koulutus

Tarkasteltaessa koko väestön yleistä koulutusrakennetta koko maan tasolla, vuonna 2008 keski-asteen suorittaneita oli 15 vuotta täyttä-

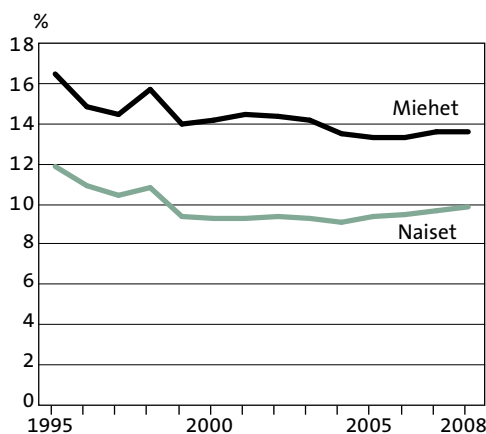
neistä reilu kolmannes (39 %) ja korkea-asteen suorittaneita noin neljäsosa (27 %). Myös koulutusrakenteessa esiintyy alueellisia eroja. 15 vuotta täyttäneistä korkea-asteen koulutuksen saaneista kolmannes (35 %) on keskittynyt Uudellemaalle. Kainuussa korkea-asteen koulutuksen saaneiden osuus on pienin (21 %). Keski-asteen koulutuksen saaneista suurin osuus on Pohjois-Karjalassa (43 %) ja pienin Uudellamaalla (34 %). Eroja selittää korkea-koulutusta vaativien työpaikkojen keskittyminen yliopistokaupunkeihin ja Etelä-Suomeen, etenkin Uudellemaalle. (Tutkintorekisteri, Tilastokeskuksen.)

Väestön koulutustaso kohoaa jatkuvasti, kun etenkin korkea-asteen suorittaneiden osuudet kasvavat. 30–40-vuotiaista korkea-asteen suorittaneita on jo enemmän tai lähes yhtä paljon kuin keskiasteen suorittaneita (kuvio 2). Pohjoismaisten tietojen mukaan Suomessa on suhteellisesti eniten yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoita. Suomalaisista 20–39-vuotiaista lähes joka viides opiskelee korkea-asteella. Samanikäisistä ruotsalaisista ja islantilaisista korkea-asteella opiskelee noin joka seitsemäs ja tanskalaisista



Lähde: Tilastokeskus, koulutustilastot

Kuvio 2. Keskiasteen ja korkea-asteen suorittaneiden osuus (%) ikäryhmittäin vuonna 2008.



Lähde: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKAnet / Tilastokeskus, tutkintorekisteri

*Kuvio 3. Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17–24-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä sukupuolittain vuosina 1995–2008.*

ja norjalaisista noin joka kahdeksas. (Nordic Statistical Yearbook 2009.)

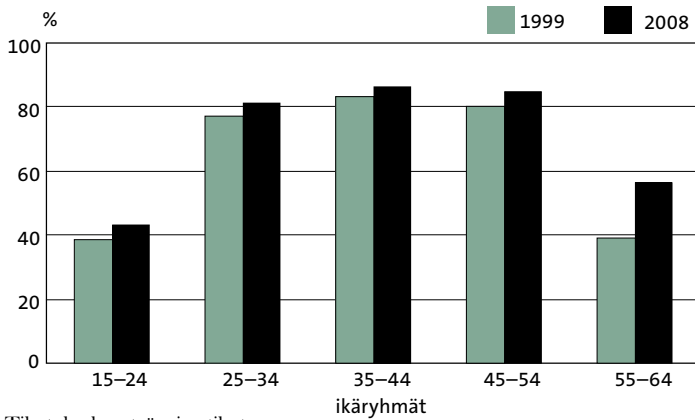
Koulutuksen imusta huolimatta osalla nuorista kouluttautuminen jää edelleen pakolliseen oppivelvollisuusiikään. Koulutuksen ulkopuolelle jääneillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka kyseisenä vuonna eivät ole opiskelijoita tai joilla ei ole perusasteen jälkeistä koulutusta. Vuonna 2008 lähes 12 prosentilla nuorista ei ollut perusasteen jälkeistä koulutusta. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden määrä on laskenut tarkastelukaudella vuodesta 1995 lähtien, joskin osuus lähti kuitenkin hienoiseen nousuun 17–24-vuotiailla naisilla vuonna 2004 ja miehillä vuonna 2006. Koulutuksen ulkopuolelle jääminen on vahvasti sukupuolisidonnaista, naisista koulutuksen ulkopuolella oli noin 10 prosenttia ja miehistä lähes 14 prosenttia vuonna 2008. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden miesvaltaisuus näkyy vahvasti myös tarkasteltaessa pidemmän aikavälin kehitystrendejä, kuten kuvio 3 osoittaa. Samansuuntainen sukupuolisidonnaisuus koulutuksen ulkopuolelle jäämisessä ilmenee myös maakuntakohtaisissa tarkastelussa. (Tutkintorekisteri, Tilastokeskus.)

### Työllisyys ja työttömyys

1990-luvun laman aikana merkittävä osa kaikista työllisistä ja etenkin nuorista työllisistä siirtyi työmarkkinoiden ulkopuolelle. Moni nuori reagoi heikentyneeseen työmarkkinatilanteeseensa siirtymällä opiskelemaan. Tilastokeskuksen työvoimatilaston mukaan työllisyys parani vielä vuoden 2008 aikana, vaikka hidastuikin vuoden loppua kohden. Työllisten lukumäärää on kasvattanut erityisesti iäkkäämpien työllisten, 55–64-vuotiaiden, pysyminen yhä pidempään töissä (kuvio 4). Ikäryhmittäin tarkasteltuna sekä opiskelijoiden että 55 vuotta täyttäneiden työllisyys on lisääntynyt 2000-luvulla. Muiden ikäryhmien kohdalla muutos kymmenessä vuodessa ei ole ollut näin merkittävä. (Työnjakotilasto, Tilastokeskus.)

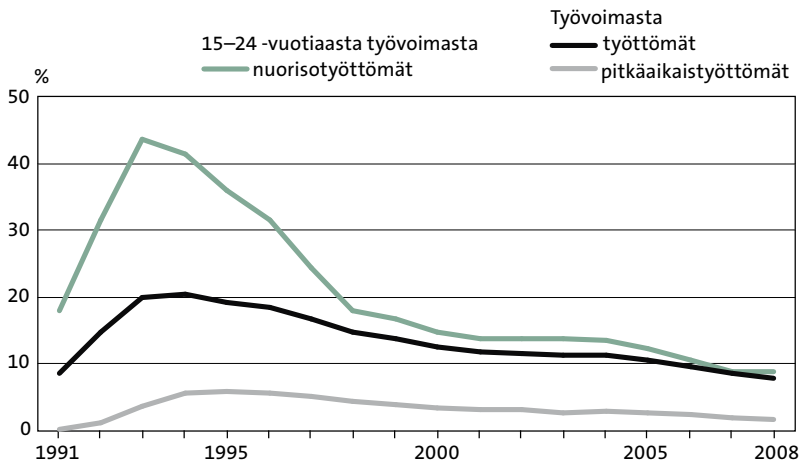
Työllisyysaste ilmaisee etenkin nuorten osalta työmarkkinoille pääsemistä, työttömyysaste taas kuvaa työmarkkinoille jo siirtyneiden työllistymisen vaikeutta (Työnjakotilasto, Tilastokeskus). Työttömyyttä tilastoidaan kahdella eri tavalla, mikä vaikuttaa etenkin nuorten työttömyysprosenttiin. Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) tilastointi perustuu työ- ja elinkeinotoimistoissa työttömäksi rekisteröityneiden määriin ja näin saadut luvut ovat pienempiä kuin Tilastokeskuksen haastatteluihin perustuvassa työvoimatutkimuksessa. Erilaiset tilastointiperusteet liittyvät työnhaun aktiivisuuteen ja työmarkkinoiden käytettävissä olemiseen. Molemmat tilastointitavat osoittavat kuitenkin, että sekä nuorten että koko väestön työttömyysaste on vähentynyt huomattavasti 1990-luvun lamavuosista ja työttömien määrä väheni edelleen vuonna 2008. TEM:n ilmoittama työttömyysprosentti oli vuonna 2008 kahdeksan prosenttia ja nuorisotyöttömyys 8,8 prosenttia (kuvio 5). Viime vuosien heikentynyt talouskehitys on kuitenkin kasvattanut työttömyyttä. Edellisen laman aikana nuorisotyöttömyys oli erittäin korkealla tasolla ja sen myös ennakoitaan yleistyvän tulevina vuosina.

Nuorten työttömyys on muita ikäryhmiä useammin tilapäistä ja kausiluonteista, mikä voi johtua siitä, että nuoret tekevät uusina työmark-



Lähde: Tilastokeskus, työvoimatilasto

Kuvio 4. 15–64-vuotiaiden työllisyysasteet ikäryhmittäin vuosina 1999 ja 2008 (%).



Lähde: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet / työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), työnvälitystilasto

Kuvio 5. Nuorisotyöttömyys-, työttömyys- ja pitkäaikaistyöttömyysasteet (%) vuosina 1991–2008.

kinoille tulijoina patkä-, keikka- ja vuokratöitä. Opiskelijoiden työllisyys- ja työttömyysasteen kausiluontoisuutta Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen tietojen pohjalta tarkastelleen Laura Hulkon (2009) mukaan nuorisotyöttömyys on korkeimmillaan toisella vuosineljänneksellä eli huhti–kesäkuussa, jolloin monet opiskelijat etsivät kesätöitä tai ovat päättäneet opintonsa.

Tällöin he täyttävät aktiivisen työnetsinnän kriteerit ja tulevat näin luokitelluksi työttömiksi. Opiskelijoiden työllisyysaste puolestaan on niin ikään kesätöiden vuoksi aina korkeampi toisella ja kolmannella vuosineljänneksellä. (Hulkko 2009.)

Kausivaihtelu näkyy myös kevään 2009 Tilastokeskuksen työttömyystilastoissa joissa

15–24-vuotiaista työttömänä oli huhtikuussa lähes neljäsosa (23,7 %), toukokuussa huomattavasti enemmän (38,3 %) ja taas kesäkuussa luvut olivat samalla tasolla kuin huhtikuussa (23 %). Vuoden 2009 tilastot osoittavat vaikeutuvaa nuorisotyöttömyystilannetta: kesäkuun 2009 nuorisotyöttömyysaste oli kuusi prosenttia suurempi kuin edellisvuoden kesäkuussa. (Työnjakotilasto, Tilastokeskus.)

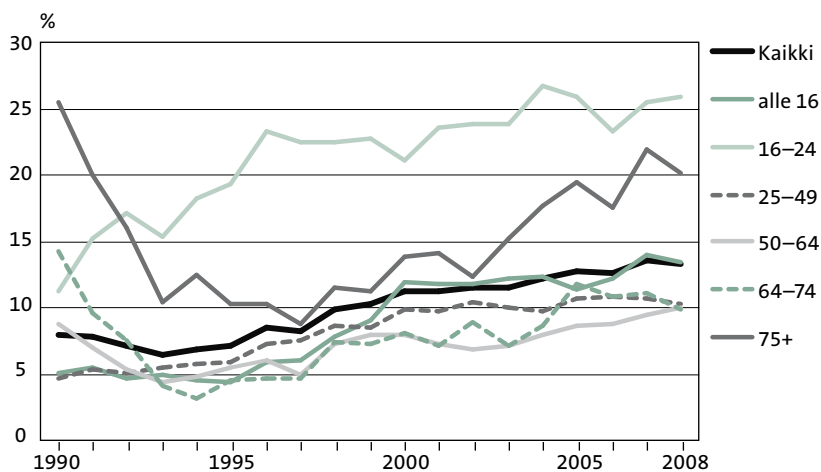
### Pienituloisuus, toimeentulotuki ja maksuhäiriöt

Sosioekonomisten ryhmien väliset tuloerot ovat kasvaneet 2000-luvulla. Viime vuosina opiskelijat ovat olleet pienituloisin sosioekonominen ryhmä. Opiskelijoiden mediaanitulo<sup>3</sup> vuonna 2007 oli 9 200 euroa, kun se kaikissa kotitalouksissa oli 20 900 euroa. Lisäksi erityisesti pienituloisten väestöryhmien eli työttömien, opiskelijoiden, yksinhuoltajien ja eläkeläisten tulokehitys on ollut alhaisella tasolla suhteessa koko väestöön 2000-luvulla. Pienituloisten väestöryhmien tulot ovat siis kasvaneet 2000-luvulla hitaammin kuin kaikissa kotitalouksissa keskimäärin. Vuonna 2008 pienituloisiin<sup>4</sup>

kotitalouksiin kuului 13,2 prosenttia väestöstä. Myös lapsiköyhyys oli 13,2 prosenttia. Lapsiköyhyydellä tarkoitetaan pienituloisiin talouksiin kuuluvien alle 18-vuotiaiden osuutta kaikista alle 18-vuotiaista. (Tulonjakotilasto, Tilastokeskus.)

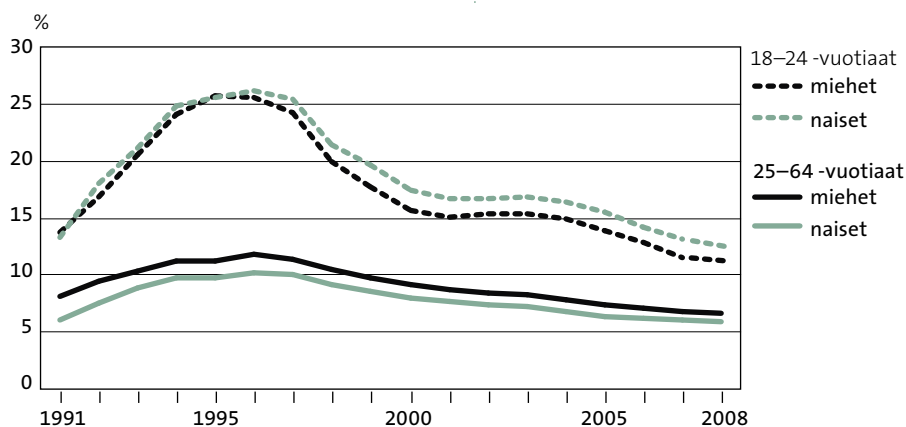
Kuviossa 6 esitetty pidemmän aikavälin tarkastelu vuosilta 1990–2008 osoittaa pienituloisuuden keskittyvän nimenomaan 16–24-vuotiaisiin sekä 75 vuotta täyttäneisiin. Opiskelu ja yksin asuminen selittävät eniten kotoa pois muuttaneiden nuorten pienituloisuutta. Vielä opiskelijoitakin pienituloisempia ovat yksin asuvat työttömät nuoret. Myös eläkeläiskotitalouksissa yksin asuminen lisää köyhyysriskiä. (Tulonjakotilasto, Tilastokeskus.)

Palvelujärjestelmässä toimeentulotuki on harkinnanvarainen ja viimesijainen toimeentuloturvan muoto. Nuorten osuus toimeentulotuen saajista on suurempi kuin aikuisten. Nuorten toimeentulotuen hakemisessa näkyvät edellä kuvatut nuorten työllisyystilanteen kausivaihtelut: tukea haetaan erityisesti kesäkuukausilta. Sekä nuorten että 25–64-vuotiaiden työikäisten toimeentulotukea saaneiden osuuksissa näkyvät edelleen vahvasti edellisen laman vaikutukset,



Lähde: Tilastokeskus, tulonjakotilasto

Kuvio 6. Pienituloisuusaste (%) ikäryhmittäin vuosina 1990–2008.



Lähde: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKAnet / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), toimeentulotukirekisteri

Kuvio 7. Toimeentulotukea saaneiden 18–24-vuotiaiden ja 25–64-vuotiaiden osuudet (%) sukupuolittain vastaavanikäisestä väestöstä vuosina 1991–2008.

kuten kuvio 7 osoittaa. Nuorten suhteellinen osuus toimeentulotuen saajista verrattuna vastaavanikäiseen väestöön kasvoi 1990-luvun laman seurauksena vielä työikäisiä rajummin. Viime vuosina toimeentulotukea saaneiden osuudet ovat kuitenkin sekä nuorilla että työikäisillä laskeneet 1990-luvun lamaa edeltäneelle tasolle. 18–24-vuotiaista toimeentulotukea vuonna 2008 sai 11,9 prosenttia ja 25–64-vuotiaista 6,3 prosenttia. Viime vuosien heikentynyt taloustilanne ja työmarkkinarakenteiden muutos tulevat todennäköisesti nostamaan toimeentulotukea saaneiden osuuksia. 1990-luvun alun laman tapaan muutokset toimeentulotuen asiakasmäärissä eri ikäryhmissä reagoivat taloudelliseen taantumaa vasta muutaman vuoden viiveellä.

Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneet<sup>5</sup> ovat niitä asiakkaita, joiden tuen tarve jatkuu vuodesta toiseen. Pitkäaikaisasiakkaiden osuus väestöstä mittaa paremmin todellista köyhyyttä kuin kaikkien toimeentulotukiasiakkaiden osuus väestöstä. Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneet nuoret ovat usein syrjäytymisvaarassa olevia.

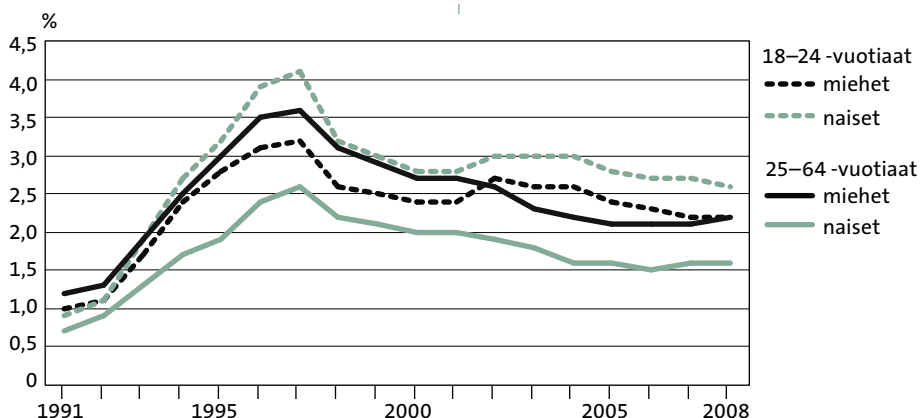
Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden nuorten osuus on suurempi kuin yli 25-vuotiaan väestön. Vuonna 2008 nuorista 2,4

prosenttia ja 25–64-vuotiaista 1,9 prosenttia sai pitkäaikaista toimeentulotukea. Osuudet eivät ole viime laman jäljiltä palautuneet lamaa edeltäviin lukuihin, vaan ovat erityisesti 18–24-vuotiaiden osalta jääneet vuoden 1994 tasolle (kuvio 8). Nuorten naisten osuus niin yleensä toimeentulotukea kuin toimeentulotukea pitkäaikaisesti saavista on suurempi kuin miesten osuus. Työikäisistä miehet saavat tukea naisia yleisemmin. (Toimeentulotukirekisteri, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Tilastokeskuksen Tulo- ja elinolotutkimuksen kyselyn mukaan yli kuudesosalla (16 %) kotitalouksista oli maksamattomia laskuja vuoden 2007 aikana. Pitkittyessään laskujen maksuvaikeudet johtavat maksuhäiriömerkintöihin ja kytkeytyvät näin vakaviin toimeentulo-ongelmiin. Miehillä oli naisia enemmän maksuhäiriöitä. Erot sukupuolten välillä olivat huomattavia kaikissa tarkastelluissa ikäryhmissä. Nuorimmassa ikäryhmässä maksuhäiriömerkinnät sen sijaan ovat jakaantuneet hieman tasaisemmin, minkä on tulkittu ilmentävän nuorten kulutuksen tasa-arvoistumista (Autio 2005).

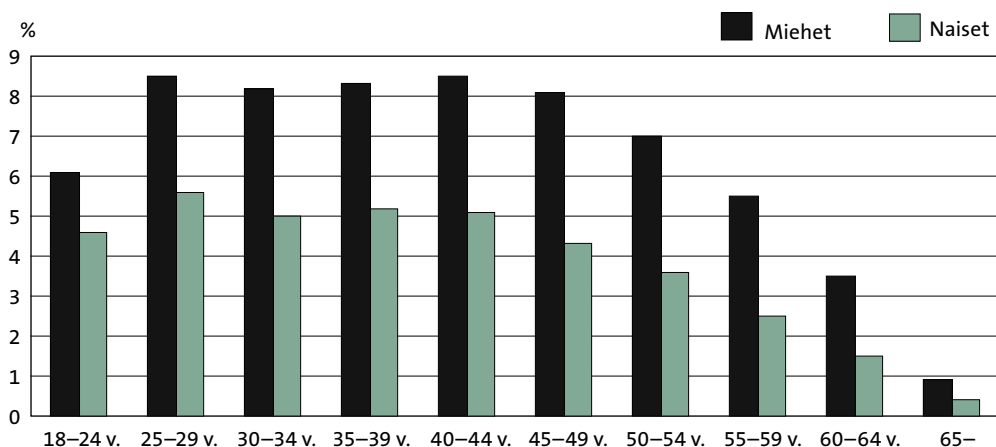
Ikäryhmittäin tarkasteltuna eniten maksuhäiriöitä vuonna 2008 oli 25–50-vuotiailla. Heistä 25–29-vuotiaiden ja 40–44-vuotiaiden





Lähde: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet / Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL), toimeentulotukirekisteri

Kuvio 8. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneiden 18–24-vuotiaiden ja 25–64-vuotiaiden osuudet (%) sukupuolittain vastaavanikäisestä väestöstä vuosina 1991–2008.



Lähde: Suomen Asiakastieto Oy

Kuvio 9. Maksuhäiriöiset iän ja sukupuolen mukaan, (%) vastaavanikäisestä väestöstä vuonna 2008.

osuudet ovat suurimmat (kuvio 9). Nuorilla maksuhäiriömerkintöjen kokonaissummat ovat muita ikäryhmiä pienempiä. Nuoret kuitenkin saavat maksuhäiriömerkinnän vanhempia ikäryhmiä pienemmillä summilla. (Koljonen 2002.) 18–24-vuotiaiden ikäryhmässä maksuhäiriömerkinnät aiheutuvat etupäässä pikavipeistä eli alle 300 euron kulutusluotoista (Kaartinen, Autio & Lähteenmaa 2009).

### Koettu toimentulo ja perheen sisäinen tulonjako

Vuonna 2009 julkaistussa Kansalaisbarometrissa<sup>6</sup> pyydettiin suomalaisia arvioimaan omaa taloudellista tilannettaan. Suurin osa (70 %) arvioi taloudellisen tilanteensa hyväksi tai melko hyväksi. Kuusi prosenttia kyselyyn vastaajista piti taloudellista tilannettaan kuitenkin huonona ja kahdeksan prosenttia melko huonona.

Täysi-ikäiseen väestöön suhteutettuna heikossa taloudellisessa tilanteessa olisi 250 000 ja melko heikossa tilanteessa 340 000 suomalaista. Taloudellinen tilanne liittyy työllisyystilanteeseen. Puolet heistä, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa huonoksi, arvioivat myös työllisyystilanteensa heikoksi. Kotitalouksien taloudellista tilannetta tarkasteltiin myös tulojen riittävyyden näkökulmasta. Kuusi prosenttia vastaajista koki tulojen riittävän huonosti, ja melko huonosti tulojensa katsoi riittävän 12 prosenttia vastaajista. Tulojen riittävyyteen tyytyväisiä oli noin joka kymmenes vastaaja. Maakuntien väliset erot olivat pieniä. Keski-Pohjanmaalla ja Uudellamaalla oli kuitenkin keskimääräisesti enemmän sellaisia henkilöitä, jotka pitivät taloudellista toimeentuloaan erityisen hyvänä. Toisaalta taas Lapissa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Pohjois-Savossa näkemykset olivat keskimääräistä kielteisempiä. Korkeasti koulutetut, työelämässä olevat aikuiset ja eläkeläispariskunnat arvioivat taloudellisen toimeentulonsa keskimääräistä myönteisemmäksi. Heikoimpana oman toimeentulonsa kokivat työelämän ulkopuolella olevat yksinhuoltajat, opiskelijat ja yksin asuvat eläkeläiset. (Kansalaisbarometri 2009, 54–56.)

Toimeentuloa tarkasteltiin myös iän ja kotitaloustyyppin mukaan. 15 prosenttia sinkku- ja yksinhuoltajatalouksista piti toimeentuloaan heikkona. Yhden hengen talouksista toimeentulon kokonaistilanteen kokivat erityisen huonoksi 45–64-vuotiaat sekä nuoret alle 25-vuotiaat aikuiset. Aikuistalouksissa myönteisimmät arviot toimeentulostaan antoivat 45–64-vuotiaat. Niissä perheissä, joissa oli alaikäisiä lapsia, erityisen huonoksi toimeentulo koettiin kolmessa prosentissa perheistä. (Kansalaisbarometri 2009, 57.)

Nuorten vapaa-aikatutkimuksen (2009) mukaan nuoret olivat tyytymättömiä taloudelliseen tilanteeseensa. Sukupuolten välillä ei ollut juurikaan eroja. Heikoimmaksi taloudellisen tilanteensa kokivat 15–19-vuotiaat. Tämä saattaa liittyä siihen, että alle kaksikymppisillä nuorilla kulutuksen reviiri laajenee. Täysi-ikäisyyden saavuttaminen avaa nuorille esimerkiksi ravintolamaailman, jossa kulutetaan aikaisempaa

enemmän rahaa syömiseen ja juomiseen. Myös esimerkiksi vaateostokset saattavat tässä iässä kaasaantua aikaisempaa useammin nuoren itsensä hoidettavaksi. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet olivat taloudelliseen tilanteeseensa tyytyväisimpiä. Ne nuoret, joilla ei ollut lainkaan peruskoulun jälkeistä tutkintoa, olivat puolestaan tyytymättömiä. Nuorten tyytyväisyys talouteensa on viime vuosina laskenut. Vuonna 2009 heikoimman arvosanan taloudelliselle tilanteelleen antaneiden osuus oli 12 prosenttia, kun se vuonna 2005 oli ainoastaan kaksi prosenttia. (Myllyniemi 2009b, 127–129.)

Viime vuosikymmeninä suomalaisten elintaso on noussut jatkuvasti niin, että seuraavat sukupolvet ovat yleensä saavuttaneet edellistä sukupolvea paremman elintason. Nuorisobarometrissa (2007) kysyttiin nuorilta heidän käsitystään oman ikäluokkansa taloudellisen aseman kehityksestä suhteessa vanhempiin ikäluokkiin. Nuoret olivat kyselyn mukaan varsin optimistisia taloudellisen tilanteensa kehittymisen suhteen tulevaisuudessa. Lähes puolet nuorista (46 %) uskoi, että heidän oma taloudellinen kehityksensä menee parempaan suuntaan verrattuna vanhempiin ikäluokkiin. Nuorten taloudellisissa tulevaisuudennäkemyksissä ei ole viime vuosina tapahtunut muutoksia. Myöskään sukupuolten välisissä näkemyksissä ei ole eroja. Usko parempaan taloudelliseen tulevaisuuteen lisääntyy kuitenkin iän, koulutuksen ja sosioekonomisen aseman kohoamisen myötä. (Myllyniemi 2007, 92.) Nuorten optimismista huolimatta esimerkiksi julkisessa keskustelussa nuorempien sukupolvien – tai vaikkapa nykyisten kolmikymppisten – automaattista vaurastumista yli vanhempiensa tulotason tai edes vanhempiensa tulotason saavuttamista ei kuitenkaan enää pidetä itsestään selvänä.

Anu Rajas ja Terhi-Anne Wilska (2008; 2007) ovat tutkineet perheen sisäistä tulonjakoa, kotitöiden jakamista, ajan ja rahan käyttöön liittyvää päätöksentekoa sekä taloudellisiin asenteisiin liittyvää kommunikaatiota ja dynamiikkaa. Kysely kohdistettiin 500 suomalaiselle kahden huoltajan lapsiperheelle, vastauksia

pyydettiin sekä aikuisilta että lapsilta. Näyttäisi siltä, että puolisoiden keskinäinen taloudellinen päätöksenteko on perheessä pääsääntöisesti varsin demokraattista. Vanhemmat ottavat toistensa mielipiteet huomioon ja merkittävistä hankinnoista neuvotellaan yhdessä. Myös lapsia kuunnellaan; lasten vaikutusvalta perheen ostopäätöksiin lisääntyi iän myötä ja se keskittyi etenkin vapaa-aikaan liittyvään kulutukseen ja ruokaan. Perheen suuremmat hankinnat ovat vanhempien päätettävissä. Vaikutusvalta ostopäätöksiin on kuitenkin sukupuolittunutta niin perheen aikuisilla kuin lapsillakin. Miehet vaikuttavat enemmän kalliisiin ja teknistä asiantuntemusta vaativien tuotteiden hankintaan ja poikia konsultoidaan tietokonehankinnoissa. Naiset taas päättävät jokapäiväistä arkea koskevista ostoista ja työillä on vaikutusvaltaa esimerkiksi kodin sisustukseen. Lasten arviot vaikutusvallastaan olivat vanhempien kanssa samansuuntaiset. He kuitenkin mielsivät vaikutusvaltansa suuremmaksi kuin mitä heidän vanhempansa sen arvioivat olevan.

Naiset vastaavat miehiä useammin lasten menoista. Ylipäänsä lapsiin liittyvät menoerat ovat taloudellisen niukkuudenkin keskellä perheiden viimeisiä säästökohteita. Nykyään vapaa-aika on tärkeä menoera perheille ja myös ruokakulut muodostavat huomattavan osan kotitalouden menoista. Tämä korostaa entisestään lasten ja nuorten merkitystä aktiivisina, perheen kulutustottumuksiin vaikuttavina toimijoina. (Raijas & Wilska 2008; 2007.)

Kouluterveyskyselyssä<sup>7</sup> on kysytty yläluokkalaisten sekä lukiolaisten viikoittaisen käytössä olevan rahamäärän suuruutta. Sekä peruskoululaisten että lukiolaisten nuorten käytössä oleva rahamäärä on kasvanut 2000-luvulla, työillä enemmän kuin pojilla. Vuonna 2008–2009 peruskoululaisista 28 prosentilla, lukiolaisista 45 prosentilla ja ammattiin opiskelevista 57 prosentilla oli käytettävissä viikoittain yli 17 euroa itse haluamallaan tavalla. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.) Aiemmissa tutkimuksissa on osoitettu, että työelämässä nähtävät sukupuolen mukaiset tuloerot alkavat

kehittyä jo viikkorahavaiheessa ja näkyvät myös 16–18-vuotiaiden ansiotuloissa. Tytöt saavat vanhemmiltaan jonkin verran enemmän suoraa rahallista tukea, poikien osalta vanhemmat rahoittavat enemmän suoraa kulutusta, kuten puhelinlaskuja ja harrastuksia. (Autio 2005.)

Vuosina 2008–2009 peruskoulun yläluokkalaisista 18 prosenttia, lukiolaisista 24 prosenttia ja ammattiin opiskelevista 29 prosenttia ilmoitti käyneensä töissä opiskelun ohella. Lukiolaiset ja ammattiin opiskelevat tytöt työskentelivät poikia yleisemmin. Peruskoululaisilla merkittävää sukupuolten välistä eroa ei ollut havaittavissa. Peruskoululaisista töissä kävi joka viides ja lukiolaisista joka neljäs. Kaikkiaan työssäkäynti opiskelun ohessa ei ole lisääntynyt vuosista 2002–2003. Työssäkäyvien lukiolaisten viikoittainen työaika on kuitenkin hieman kasvanut. Tavallisin työaika oli vuonna 2008–2009 korkeintaan viisi tuntia viikossa. Näin ilmoitti 66 prosenttia työssäkäyvistä peruskoululaisista, 57 prosenttia lukiolaisista ja 35 prosenttia ammattiin opiskelevista nuorista. Viikoittainen työssäkäyntiaika on ammattiin opiskelevilla nuorilla suurempi kuin lukiolaisilla. Työssäkäyvistä ammattiin opiskelevista nuorista joka kolmas ilmoitti työskentelevänsä keskimäärin yli kymmenen tuntia viikossa, lukiolaisista joka viides. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

## Perhe

Viimeisinä vuosikymmeninä lapsiperheiden osuus kaikista suomalaisista perheistä on vähentynyt (Kartovaara 2007, 33). Vuoden 2008 lopussa Suomessa oli 1 444 000 perhettä. Kaksi kolmasosaa perheistä oli avioparien perheitä, avoparien perheitä oli 21 prosenttia ja yhden vanhemman perheitä 12 prosenttia. Rekisteröityjä samaa sukupuolta olevien parisuhteita oli 1 244. (Perheet 2008.)

41 prosenttia väestöstä eli lapsiperheissä. Yleisin lapsiperheen perhemuoto oli avioparin perhe, joita oli kaikista lapsiperheistä 62 prosenttia. Avoparien (18 %) ja yksinhuoltajien

(17 %) lapsiperheitä oli suunnilleen saman verran. Alle kolmessa prosentissa lapsiperheistä ainoastaan isä asui lasten kanssa. Samaa sukupuolta oleva rekisteröity pari oli vanhempana 187 perheessä. Lapsiperheissä oli vuoden 2008 lopulla keskimäärin 2,4 lasta. Uusperheitä<sup>8</sup> oli 54 000. Uusperheiden määrä oli lisääntynyt jonkin verran edellisestä vuodesta. (Perheet 2008.)

Stakesin vuonna 2006 toteuttaman Hyvinvointi ja palvelut -hankkeen osana kerättiin tietoa lapsiperheiden hyvinvoinnista. Kysely oli suunnattu vanhemmille ja siinä selvitettiin muun muassa vanhempien näkemyksiä siitä, mitkä asiat perheessä aiheuttavat iloa ja mitkä erimielisyyksiä. Perheissä, joissa oli 13–17-vuotiaita lapsia, vanhemmille tuottivat iloa erityisesti yhteiset juttelu- ja ruokailuhetket. Myös television katseleminen, saunominen ja yhdessä ostoksilla käynti sekä yhteiset harrastukset koettiin asioiksi, joista voidaan nauttia yhdessä ja jotka tuottavat iloa. (Lammi-Taskula & Bardy 2009, 61–63.)

Teini-ikäisten perheissä erimielisyyksiä tuli kotitöistä, internetin käytöstä ja pelaamisesta. Myös nukkumiseen liittyvät kysymykset aiheuttavat ristiriitoja, vaikkakaan ei niin paljon kuin perheissä, joissa oli alle 7-vuotiaita lapsia. Murrosikäisten ja heidän vanhempiansa keskinäinen riitely ei ole välttämättä niin yleistä kuin usein oletetaan. Yläkoulua käyvien keskusomalaisten nuorten elämää koskevassa tutkimuksessa on todettu, että riitoja ei murrosikäisten perheissä suinkaan ole jatkuvasti eivätkä ne välttämättä ole kovin rajuja. (Lammi-Taskula & Bardy 2009, 63–64.)

Perhe on nuorille tärkeä. Reilut yhdeksän kymmenestä nuoresta kokee kuuluvansa kiinteästi perheeseen. Myös perheen ja läheisten kanssa vietettyä aikaa pidetään erittäin tärkeänä. (Myllyniemi 2008a, 104–106.) Perheellä on merkittävä paikka myös nuorten tulevaisuuden näkymissä. Suurin osa nuorista haluaisi perustaa perheen ja hankkia lapsia ennen 35 ikävuotta. (Myllyniemi 2007, 86.) Nuorten vapaa-aikatuksessa kysyttiin nuorten näkemyksiä siitä, minkälaiset välit heillä lap-

suudessa oli omiin vanhempiinsa. Suurin osa raportoi erittäin hyvistä tai hyvistä väleistä. Suhde äitiin oli hieman parempi kuin suhde isään. Perheen heikko taloudellinen tilanne, kuuluminen alempiin sosiaalisiin ryhmiin sekä vaikeudet vanhempien keskinäisessä suhteessa, aiheuttivat hankausta nuorten ja vanhempien välillä. Myös lapsuudenkodin runsas alkoholin käyttö heikensi nuorten ja vanhempien välistä suhdetta. (Myllyniemi 2009b, 105–107.)

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksissa on selvitetty kuinka paljon aikaa lapset (10–14-vuotiaat) viettävät perheensä parissa. Kun vielä vuoden 1987–1988 kyselyssä lapset viettivät keskimäärin 10 minuuttia päivässä perheen parissa<sup>9</sup>, oli tuo aika kutistunut vuoden 1999 kyselyssä viiteen minuuttiin. (Anttila & Rensujeff 2009, 23.) Nuorten vapaa-aikatuksessa kysyttiin lapsuudenkodistaan jo pois muuttaneilta nuorilta, kuinka usein he ovat yhteydessä vanhempiinsa. Tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että yhteydenpito vanhempiin on vähentynyt viime vuosina. Tämä pätee niin henkilökohtaisiin tapaamisiin kuin siihen, että ollaan yhteydessä puhelimitse tai internetin kautta. (Myllyniemi 2009b, 104–105.)

Vajaa kolmasosa vanhemmista osallistuu tavalla tai toisella 15–29-vuotiaiden nuorten harrastuksiin. Vanhempien rooli aktiivisena osana nuoren harrastusta on luonnollisesti suurempi niissä perheissä, joissa lapset vielä asuvat kotona. Enemmistö alle 15-vuotiaiden vanhemmista onkin mukana lastensa vapaa-ajassa. Tilastokeskuksen vapaa-aikakyselyssä nuorten ja vanhempien ilmoitukset yhteisten harrastusten määrästä poikkeavat toisistaan. Nuoret kertovat harrastavansa yhdessä vanhempiensa kanssa selvästi harvemmin kuin mitä vanhemmat kertovat harrastavansa nuorten kanssa. Yksi mahdollinen tulkinta tälle on se, että nuoret ja aikuiset muistavat harrastustapahtumat eri tavoin. (Myllyniemi 2009b, 110–111.)

### Nuoret ja aikuiset internetin käyttäjinä

Tilastokeskuksen tilasto tieto- ja viestintätekniikan käytöstä kuvaa suomalaisen väestön ja kotitalouksien tieto- ja viestintätekniikan käyttöä ja kehitystä. Vuoden 2009 keväällä tehdyn kyselyn mukaan internettiä oli käyttänyt kyselyn tekemistä edeltäneen kolmen kuukauden aikana 82 prosenttia 16–74-vuotiaista suomalaisista. Käyttäjien määrä on kasvanut 2000-luvulla tasaisesti. Vuoden 2009 tiedot ovat kuitenkin prosenttiyksikön alhaisemmat kuin edellisen vuoden tiedot, joten käytön yleistymisen käyttäjien määrän mukaan mitattuna näyttäisi säilyneen samana. (Internetin käytön yleistymisen pysähtyi...)

Nuoret käyttävät internettiä useammin kuin vanhemmat ikäluokat. Lähes kaikki 16–29-vuotiaat vastaajat kertoivat käyttäneensä sitä kolmen viimeisen kuukauden aikana. 55–64-vuotiaiden kohdalla osuus oli noin 70 prosenttia ja tätä vanhemmassa (65–74-vuotiaiden) ikäluokassa nettiä oli käyttänyt viimeisen kolmen kuukauden aikana kolmannes vastaajista. Vanhempien ikäryhmien kohdalla kiinnostus internettiä kohtaan on lisääntynyt. (Internetin käytön yleistymisen pysähtyi...; Internetiä käytti 79 % väestöstä vuoden 2007 alussa.)

Internetiä käytetään säännöllisesti, ja etenkin nuorimmissa ikäluokissa molemmat sukupuolet käyttävät sitä yhtä aktiivisesti. Vuoden 2009 kyselyä edeltäneen kolmen kuukauden aikana internettiä ilmoitti käyttäneensä päivittäin tai lähes päivittäin 82 prosenttia vastaajista. Sähköpostilla kommunikointi, pankkiasioiden hoitaminen sekä erilaisten tavaroiden ja palveluiden etsiminen olivat yleisimpiä käyttötapoja. Suurin osa käyttää internettiä kotonaan, mutta myös työpaikoilla, oppilaitoksissa sekä kirjastoissa käyttö on yleistä. Reilu kolmannes (37 %) vastaajista oli tehnyt hankintoja verkkokaupasta. Tässä on tapahtunut selkeää kasvua. Vuonna 2001 verkkokaupasta hankintoja oli tehnyt joka kymmenes vastaaja. (Internetin käytön yleistymisen pysähtyi...)

Tuoreessa Nuorisobarometrissa selvitettiin 15–29-vuotiaiden nuorten internetin käyttöä.

Keskeinen käyttöön liittyvä kysymys on netissä vietetty aika. Nuorisobarometrissa nuoria pyydettiin arvioimaan, kuinka paljon he keskimäärin viettävät aikaa internetissä päivittäin. Kysymyksessä ei eroteltu vapaa-ajankäyttöä työtai opiskelukäytöstä. On myös oletettavaa, että jotkut vastaajista ovat saattaneet tulkita käytöksi sen, että yhteys tai selain on auki, vaikka he eivät itse jatkuvasti aktiivisesti tietokoneen ääressä olisikaan. Vastaajat viettävät internetissä aikaa keskimäärin kaksi tuntia päivässä. Korkeintaan puoli tuntia päivässä siellä käyttää aikaa 13 prosenttia vastaajista. Internetin suurkuluttajia on lähes yhtä paljon (14 %). 83 prosenttia kertoo käyttävänsä nettiä vähintään kerran päivässä. Internetin käytössä ei ole sukupuolen tai iän mukaisia eroja. Maaseutumaisissa kunnissa asuvat nuoret näyttäisivät kuitenkin käyttävän internettiä hieman harvemmin kuin muut. (Myllyniemi 2009a, 88–89.)

Poikien verkko aika koostuu pitkälti pelaamisesta. Tytöt tapaavat kavereita IRC-galleriassa tai Facebookissa. Tyttöjen ajasta neljännes kuluu erilaisilla yhteisö sivustoilla, kun pojat kuluttavat siellä vain 15 prosenttia kaikesta internetissä surffailusta. Voidaan ajatella, että sekä tytöille että pojille netti onkin tärkeä sosiaalisen kohtaamisen areena. Nettipelaaminen ja yhteisö sivustoilla vietetty aika vähenee iän myötä. Suurin osa 25–29-vuotiaiden internetin käytöstä kohdistuu sellaisiin nettipalveluihin, joita Nuorisobarometrissa ei edes tiedusteltu. Nettipalvelujen käyttö aloitetaan suhteellisen varhain. Jo alle 10-vuotiaat kertovat käyttäneensä internettiä. Virtuaalisten rahapeli peli pelaaminen aloitetaan kuitenkin vasta myöhemmin. Nuorisobarometrissa tiedusteltiin myös sitä, kuinka paljon siellä kulutetaan rahaa. Pääsääntöisesti rahasummat ovat varsin pieniä. Pojat käyttävät tyttöjä enemmän rahaa netissä, mikä selittyy pitkälti sillä, että tyttöjen yhteisölliset areenat ovat ilmaisia, kun taas poikien pelimaailmoista koituu enemmän kuluja. (Myllyniemi 2008a, 90–96.)

Vuoden 2009 Nuorisobarometrissa nostettiin esiin internetin merkitys nuorten luovuuden näyttämönä ja luovuuden tuotosten jakelukana-

vana. Kyselyn avulla selvitettiin kuinka paljon internetiä käytetään omien luovien tuotosten levittämiseen ja kuinka paljon muiden teoksia ladataan omaan käyttöön. Omien valokuvien julkaiseminen on yleisin Nuorisobarometrissa kysytyistä luovan nettiaktiivisuuden muodoista. Vastaajista 70 prosenttia on julkaissut omia valokuvia internetympäristöissä. Valokuvien julkaisukanavia ovat erilaiset yhteisö sivustot kuten Facebook, MySpace ja IRC-galleria. Noin joka kuudes kyselyyn vastanneista on käyttänyt internetiä oman musiikin, videoiden tai muiden vastaavien sähköisten tuotosten julkaisemiseen. (Myllyniemi 2009a, 91–93.)

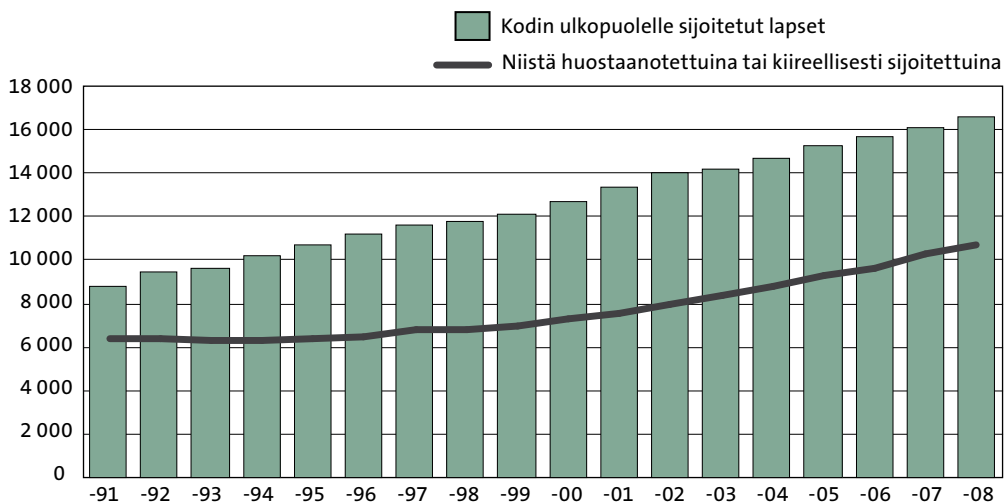
### Kodin ulkopuolelle sijoitetut ja huostaanotot

Perheiden sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnin kääntöpuolesta kertovia keskeisiä ja vakiintuneita tilastotietoja ovat kodin ulkopuolelle sijoitettujen enintään 17-vuotiaiden lasten lukumäärä sekä huostassa olevien lasten määrä. Huostaanotolla<sup>10</sup> tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä yhteiskunnan toimesta. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat sosi-

aalilautakunnan päätöksellä kodin ulkopuolelle joko avohoidon tukitoimena, huostaan otettuna tai jälkihuoltona<sup>11</sup> sijoitettuja lapsia ja nuoria. (Säkinen 2007, 382.)

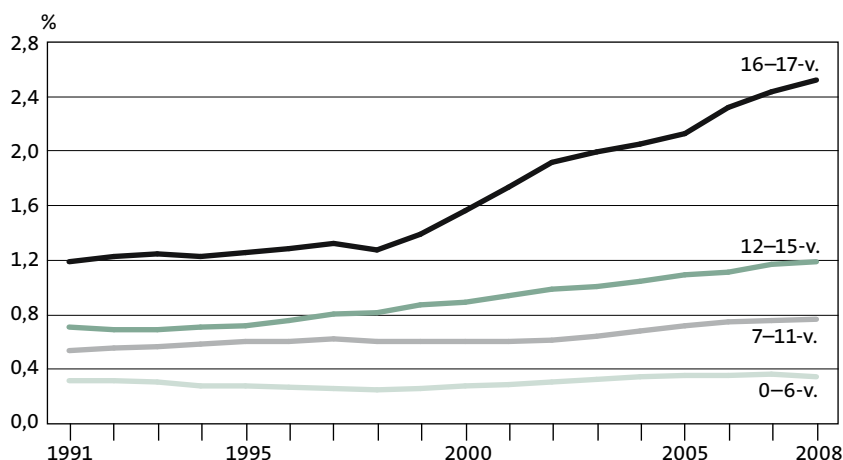
Vuonna 2008 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 16 608. Sijoitettujen lasten määrä kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna kolme prosenttia. Viime vuosina sijoitettujen lasten ja nuoren kokonaismäärä on kasvanut 2–5 prosentin vuosivauhtia. (Kuvio 10.) Hieman yli prosentti (1,3) alle 18-vuotiaista lapsista oli sijoitettu kodin ulkopuolelle vuonna 2008. Poikia (53 %) sijoitetuista lapsista oli jonkin verran enemmän kuin tyttöjä. Vuonna 2008 viimeisimmän sijoitustiedon mukaan huostaan otettuja tai kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli 10 716. Näiden lasten määrä kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna reilut viisi prosenttia. (Lastensuojelurekisteri, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Huostassa olevista lähes viidennes on otettu huostaan tahdonvastaisesti. Huostaanottojen määrä on ollut 2000-luvulla kasvava kaikissa ikäryhmissä, mutta kasvu on ollut huomattavin 16–17-vuotiaiden ikäluokassa. (Kuvio 11.) (Lastensuojelurekisteri, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)



Lähde: Lastensuojelu. SVT. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Kuvio 10. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret vuosina 1991–2008.



Lähde: Lastensuojelu. SVT. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Kuvio 11. Vuosittain huostassa olevat lapset suhteutettuna vastaaviin ikäryhmiin 1991–2008 (%).

## Terveys

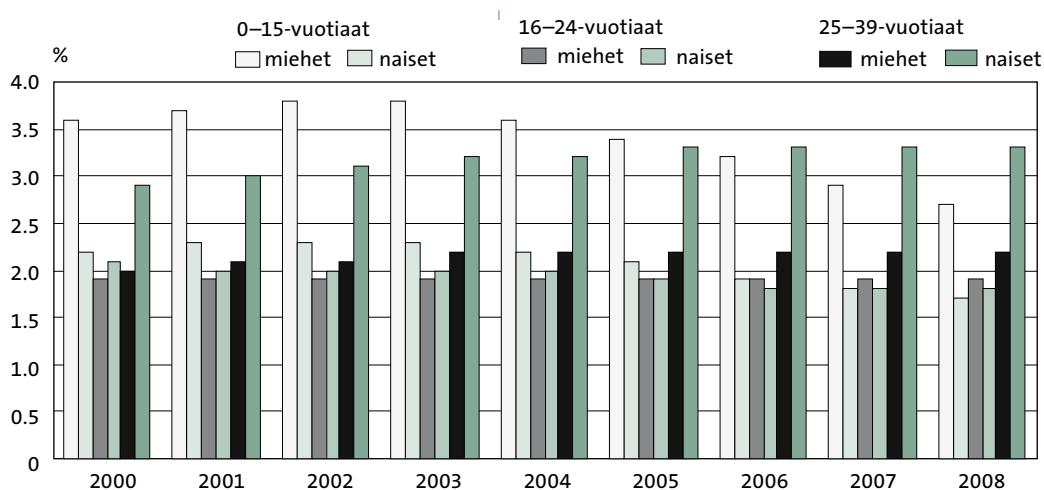
Terveyttä voidaan pitää yhtenä tärkeimmistä ihmisen hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Terveyttä tarkastellaan usein suhteessa terveydenhuollon palveluiden käyttöön, joka eri-ikäisillä painottuu eri tavoin. Niin lapset, nuoret kuin työikäisetkin kohtaavat palvelujärjestelmän suurelta osin perusterveydenhuollon käynteinä – kouluterveydenhuollossa, opiskelijaterveydenhuollossa ja työterveyshuollossa – kun taas pitkäaikaissairauksien vuoksi erikoissairanhoidossa hoidetaan useimmiten keski-ikäisiä ja ikääntyviä.

Hoitoilmoitusrekisteriin on koottu ikäryhmittäisiä tietoja eri päädiagnooseilla sairaalahoidossa olleista potilaista. 0–14-vuotiaiden sairaalahoidossa painottuvat hengityselinten sairaudet. Lääkkeiden käytön osalta astma on yleisin alle 16-vuotiaiden erityiskorvauksen piirissä oleva lääke. Alle 16-vuotiailla pojilla on huomattavasti enemmän astman korvausoikeuksia kuin vastaavanikäisillä tytöillä (kuvio 12). 15–29-vuotiaiden kohdalla sairaalahoidon päädiagnooseista painottuvat mielenterveyden häiriöt sekä tapaturmat. Vanhemmissa ikäryhmissä ilmenee enemmän sairaalahoidon tarvetta

muun muassa kasvainten sekä tuki- ja liikuntaelinten sairauksien ja sydän- ja verisuonitautien johdosta. (Hoitoilmoitusrekisteri, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

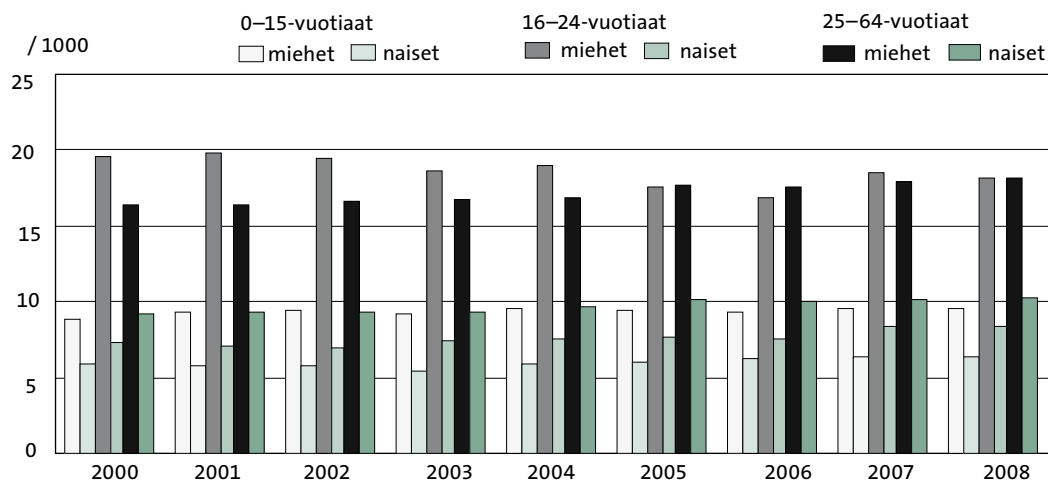
Tapaturmien osuus on huomattava nuorten sairaalahoidossa. Myös sukupuoli vaikuttaa: erityisen tapaturma-alttiita ovat 16–24-vuotiaat ja 25–64-vuotiaat miehet. Kuten kuvio 13 osoittaa, on näissä ikäryhmässä miehillä yli kaksinkertainen määrä sairaalahoidoja tapaturmien vuoksi vastaavanikäisiin naisiin verrattuna.

Ihmisen omaa subjektiivista arviota koetusta terveydentilasta mitataan sekä Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys -tutkimuksessa (AVTK)<sup>12</sup> että Kouluterveyskyselyssä. Aikuisväestön terveyskäyttäytymistutkimuksen mukaan suurin osa suomalaisista kokee oman terveydentilansa hyväksi tai melko hyväksi. Kuviosta 14 nähdään, että kokemus omasta terveydestä muuttuu iän myötä hieman pessimistisemmäksi. Kuviosta nähdään myös, että nuoremmassa ikäluokassa miehet kokevat oman terveydentilansa hieman paremmaksi kuin naiset. Vanhimmassa ikäluokassa kokemus kääntyy sen sijaan päinvastaiseksi.



Lähde: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet / Kansaneläkelaitos (Kela), erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettujen rekisteri

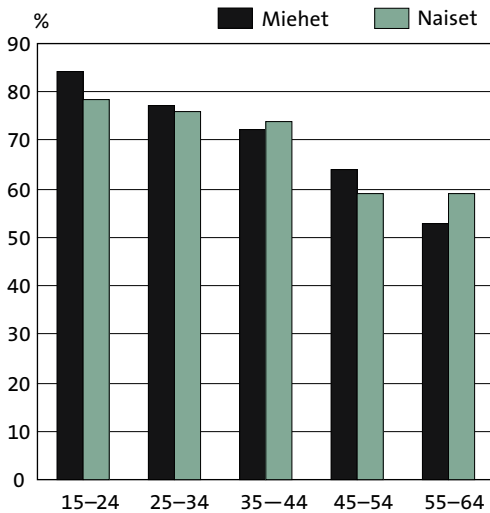
Kuvio 12. Erityiskorvattaviin lääkkeisiin astman vuoksi oikeutetut 0–15-vuotiaat, 16–24-vuotiaat ja 25–39-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä sukupuolittain vuosina 2000–2008.



Lähde: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), hoitoilmoitusrekisteri

Kuvio 13. Tapaturmien vuoksi sairaalassa hoidetut ikäryhmittäin ja sukupuolittain / 1 000 vastaavanikäistä kohti vuosina 2000–2008.





Lähde: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys (AVTK) 2008, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

*Kuvio 14. Oman terveydentilansa hyväksi tai melko hyväksi kokeneet iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2008 (%).*

68 prosenttia naisista ja miehistä koki oman terveytensä hyväksi tai melko hyväksi. Siviilisäädyn mukaan tarkasteltuna eronneilla oli hieman kielteisempi kuva omasta terveydentilastaan kuin naimattomilla tai kumppanin kanssa asuvilla. Korkeammin koulutetuilla oli myönteisempi näkemys omasta terveydentilastaan kuin vähemmän koulutetuilla. Sosioekonomisessa tarkastelussa eläkeläisten ja työttömien kokemus omasta terveydestä oli alhaisempi kuin muissa ryhmissä. Oman terveydentilan hyväksi kokemisessa ei ole tapahtunut juurikaan muutoksia viime vuosina. (Helakorpi ym. 2009, 41.)

Kouluterveyskyselyn mukaan sekä yläluokkalaisista että lukiolaisista 83 prosenttia oli vuosina 2008–2009 sitä mieltä, että heidän terveydentilansa on melko tai erittäin hyvä. Prosenttiosuus on lisääntynyt kolme prosenttiyksikköä vuosituhannen alusta. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista nuorista selvä enemmistö (79 %) piti vuosina 2008–2009 omaa terveydentilaansa melko tai erittäin hyvänä. Tytöt arvioivat oman

terveydentilansa huonommaksi kuin pojat. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.) Terveystilan hyväksi kokeminen on samansuuruisista AVTK:n 15–24-vuotiailla ja Kouluterveyskyselyssä.

Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys -tutkimuksessa on tiedusteltu viimeisen vuoden aikana lääkärin hoitamia tai toteamia sairauksia. Lähes puolella (49 %) vastaajista oli jokin lääkärin hoitama tai toteama sairaus. Yleisimpiä sairauksia olivat kohonnut verenpaine tai verenpainetauti, kohonneet kolesteroliarvot sekä erilaiset allergiat. Sairastavuus lisääntyi selvästi iän mukana. Allergiat olivat kuitenkin yleisiä myös nuorimmissa ikäluokissa. (Helakorpi ym. 2009, 36.)

Vuosina 2008–2009 peruskoulun yläluokkalaisista 19 prosentilla oli päivittäin vähintään kaksi oiretta. Jokin lääkärin toteama pitkäaikais-sairaus oli 10 prosentilla ja lähes kolmanneksella oli viikoittain niska- tai hartiakipuja tai päänsärkyä. Päivittäisiä ja viikoittaisia oireita kokevien yläluokkalaisten osuus on lisääntynyt 2000-luvulla. Vuonna 2008–2009 lukiolaista 17 prosentilla oli vähintään kaksi oiretta päivittäin ja lääkärin toteama pitkäaikais-sairaus kahdeksalla prosentilla. Viikoittain tai useammin toistuvaa päänsärkyä oli joka neljännellä (28 %) lukiolaisella ja viikoittaisista niska- tai hartiaseudun kivuista kärsi 37 prosenttia. Lukiolaisten oireilu ei ole lisääntynyt merkittävästi 2000-luvulla. Ammattiin opiskelevilla lääkärin toteamat pitkäaikais-sairaudet (11 % opiskelijoista) ja viikoittainen päänsärky (31 % opiskelijoista) olivat vuonna 2008–2009 yleisempiä kuin samanikäisillä lukiolaisilla. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

### Mielenterveys

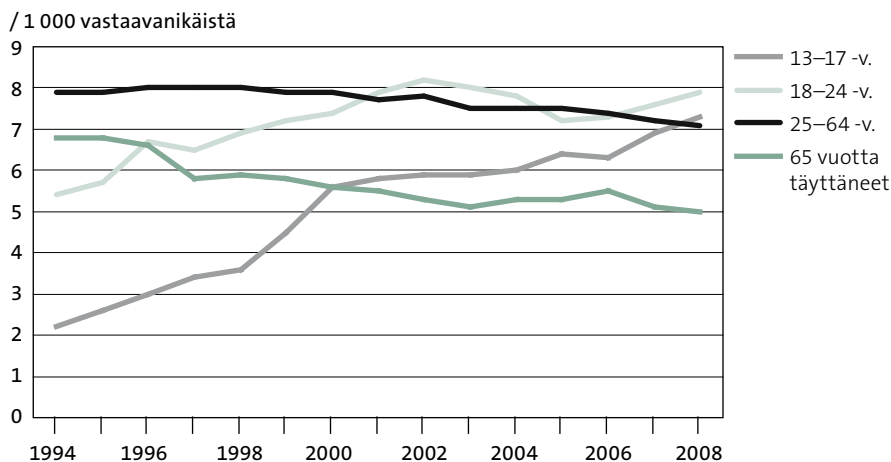
Kuviossa 15 tarkastellaan psykiatrisessa sairaalahoitossa olevien potilaiden määrän kehitystä vuodesta 1994 vuoteen 2008. Kuviosta nähdään, että psykiatrinen sairaalahoido on lisääntynyt erityisesti nuorimmissa ikäryhmissä. 2000-luvun alussa psykiatrisen sairaala-

lahoidon määrä tasaantui nuorten kohdalla jonkin verran, mutta viime vuosina nuorten potilaiden määrä on jälleen lisääntynyt. Trendi on samansuuntainen myös 18–24-vuotiaiden ikäryhmässä, mutta kasvu on ollut loivempaa kuin nuorimmilla. Lisäksi on huomattava, että 2000-luvun alussa psykiatrisessa sairaalahoidossa olevien 18–24-vuotiaiden määrä oli jopa selvässä laskussa. Vanhemmissa ikäluokissa psykiatrisessa sairaalahoidossa olevien määrä on laskenut. (Hoitoilmoitusrekisteri, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Sukupuolitettain tarkasteltuna erityisesti nuorten naisten hoitaminen psykiatrisessa laitoshoidossa on lisääntynyt. Kun vuonna 1994 psykiatrisessa laitoshoidossa oli 2,4 nuorta naista (13–17-vuotiaita) tuhatta vastaavanikäistä kohti, oli vastaava luku vuonna 2008 jopa 9,2. Psykiatrisessa laitoshoidossa olleiden nuorten naisten määrä on siis lähes nelinkertaistunut tarkasteltavan ajanjakson aikana. Nuorten naisten kohdalla kasvutrendi on ollut voimakas myös 18–24-vuotiaiden ikäryhmässä. Vanhempien naisten kohdalla trendit ovat olleet tasaisempia ja jopa hieman laskevia. Nuorten miesten osalta

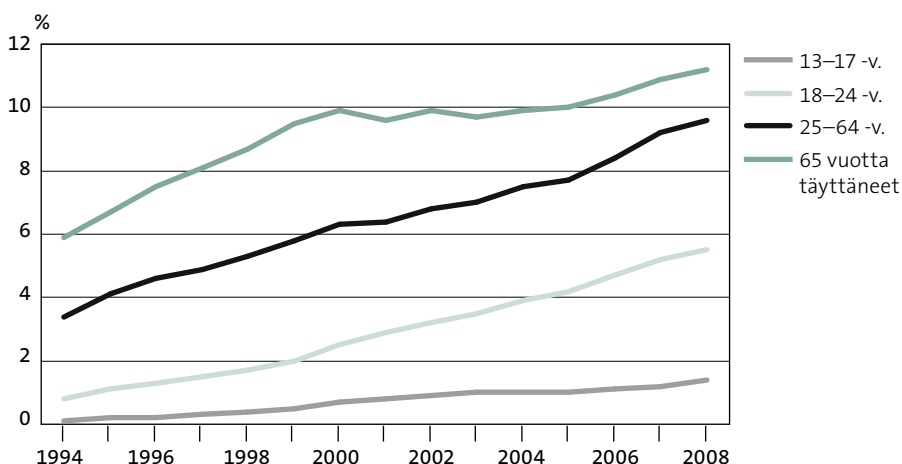
alimmassa ikäluokassa (13–17-vuotiaat) psykiatrisen laitoshoidossa olevien potilaiden määrä on niin ikään ollut kasvussa. 18–24-vuotiaiden miesten osalta kasvutrendi taittui 2000-luvun alkuvuosina ja on viime vuosina tasaantunut selvästi. Vanhimpien ikäluokkien kohdalla psykiatrisessa sairaalahoidossa olevien miespotilaiden määrä on ollut laskeva. (Hoitoilmoitusrekisteri, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Masennuslääkkeistä Kelalta korvausta saaneiden henkilöiden määrä on ollut kasvussa vuodesta 1994 lähtien kaikissa tarkasteltavissa ikäluokissa (kuvio 16). Suhteellisesti eniten kasvua on ollut nuorten (18–24-vuotiaat) ikäryhmässä. Masennuslääkitystä käyttävien naisten ja miesten määrät ovat lisääntyneet viime vuosina iästä riippumatta. Naisten masennuslääkkeiden käyttö on kuitenkin kautta linjan yleisempää kuin miehillä. Teini-ikäisillä tytöillä masennuslääkkeiden käyttö on huomattavasti yleisempää kuin samanikäisillä pojilla (ks. myös Myllyniemi 2008b, 66). Jos tarkastellaan alle 13-vuotiaita, pojat syövät tyttöjä useammin masennuslääkkeitä lapsena (ks. myös Gissler ym. 2007, 22).



Lähde: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), hoitoilmoitusrekisteri

Kuvio 15. Psykiatrisen laitoshoidon potilaat 1994–2008 ikäryhmittäin / 1 000 vastaavanikäistä.

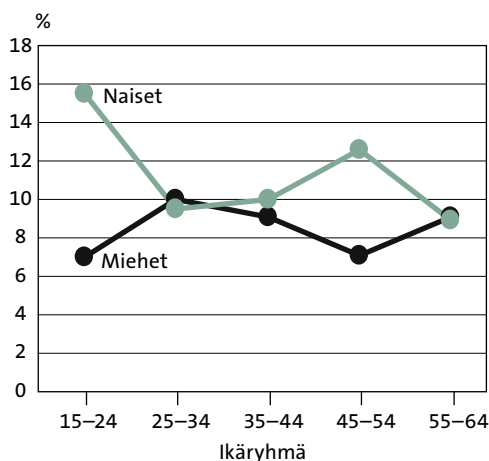


Lähde: Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet / Kansaneläkelaitos (Kela), Erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettujen rekisteri

Kuvio 16. Depressiolääkkeistä korvausta saaneet 1994–2008 ikäryhmittäin, % vastaavanikäisestä väestöstä.

Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys -tutkimuksessa vastaajilta kysyttiin, onko heitä hoidettu tai onko heillä todettu masennusta viimeisen vuoden aikana. Miehistä viidellä prosentilla ja naisista seitsemällä prosentilla oli ollut viimeisen vuoden aikana lääkärin hoitama tai toteama masennus. (Helakorpi ym. 2009, 36.)

AVTK-kyselyn mukaan viimeisen kuukauden aikana masentuneisuuden oireita on ollut kymmenellä prosentilla vastaajista. Naisten viimeisen kuukauden aikana kokemat masentuneisuusoireet ovat jonkin verran yleisempiä kuin miehillä. Naisista 11 prosenttia ja miehistä reilut kahdeksan prosenttia on raportoinut masentuneisuuden oireita viimeisen kuukauden aikana. Kuviosta 17 nähdään, että vuonna 2008 etenkin nuoret naiset kertoivat kokeneensa viimeisen kuukauden aikana masentuneisuuden oireita. 16 prosenttia 15–24-vuotiaista naisista kertoi kokeneensa masentuneisuuden oireita kyselyä edeltävän kuukauden aikana. Miehillä näitä oireita on eniten 25–34-vuotiaiden ikäluokassa. (Helakorpi 2009, 38.)



Lähde: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys (AVTK) 2008, Helakorpi ym. 2009 Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Kuvio 17. Masentuneisuuden oireet viimeisen kuukauden aikana iän ja sukupuolen mukaan 2008 (%).

Myös Kouluterveyskyselyn avulla saadaan tietoa nuorten masentuneisuudesta. R-BDI mittarin vastaukset on luokiteltu lievään, keskivaikkeaan ja vaikeaan masentuneisuuteen sekä hyvään mielialaan. Yläluokkalaisista 13 prosentilla ja lukiolaisista joka kymmenellä oli Kouluterveyskyselyn mukaan vuonna 2008–2009 keskivaikkea tai vaikeaa masentuneisuutta. Eniten masentuneisuutta raportoivat yläluokkalaiset tytöt (18 %). Lukiolaistytöjen masentuneisuus oli hieman harvinaisempaa (13 %). Lukiolaistytöjen keskivaikkea tai vaikea masentuneisuus lisääntyi hieman 2000-luvun alussa, mutta tasaantui sitten viimeisimpinä tutkimusvuosina. Vuonna 2008–2009 masentuneisuutta tutkittiin myös ammatillisissa oppilaitoksissa. Siellä opiskelevista tytöistä reilut 15 prosenttia koki keskivaikkea tai vaikeaa masentuneisuutta. Pojilla masentuneisuus oli selvästi tyttöjä harvinaisempaa. Yläluokkalaisista pojista kahdeksan prosenttia koki keskivaikkea tai vaikeaa masentuneisuutta, lukiolaisista pojista seitsemän prosenttia ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista pojista kahdeksan prosenttia. (ks. myös Myllyniemi 2008b, 67.) Vuonna 2008–2009 yläluokkalaisten ja lukio- laisten joukossa oli toisaalta aiempaa suurempi osa niitä, jotka ilmoittivat mielialansa hyväksi. Tällöin koulutuksessa olleista nuorista 17–18 prosenttia koki mielialansa hyväksi. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

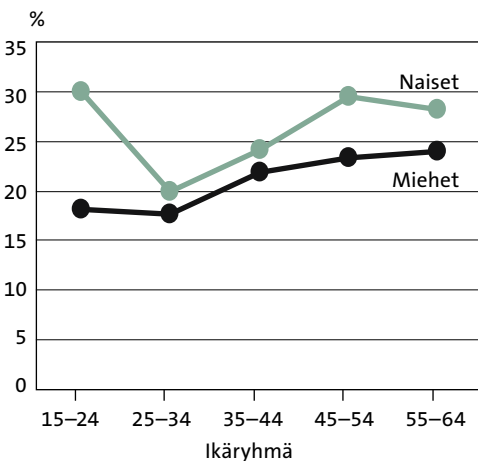
Kouluterveyskyselyssä on kysytty myös sitä, kokeeko nuori tarvitsevansa apua masentuneen tai ahdistuneen mielialan takia. Vuonna 2008–2009 noin kuusi prosenttia peruskoulun yläluokilla, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista tytöistä koki tarvitsevansa apua, pojista reilut kaksi prosenttia. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.) Nuorten osalta aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys -tutkimuksen tiedot sekä Kouluterveyskyselyn tulokset tyttöjen ja poikien eroista masentuneisuudessa ovat yhteneviä.

## Univaikkeudet

Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys -tutkimuksessa kysyttiin onko vastaajilla ollut unettomuuteen liittyviä oireita viimeisen kuukauden aikana. Lähes joka neljännellä vastaajalla (24 %) on ollut unettomuuteen liittyviä oireita ja näyttäisi siltä, että naiset (27 %) kärsivät unettomuudesta useammin kuin miehet (22 %).

Kuviosta 18 nähdään, että miehillä unettomuus näyttäisi lisääntyvän iän myötä. Naisilla unettomuus on korkeimmillaan nuorimmassa ikäluokassa ja kohoa jälleen yli 34-vuotiailla. (Helakorpi ym. 2009, 38.)

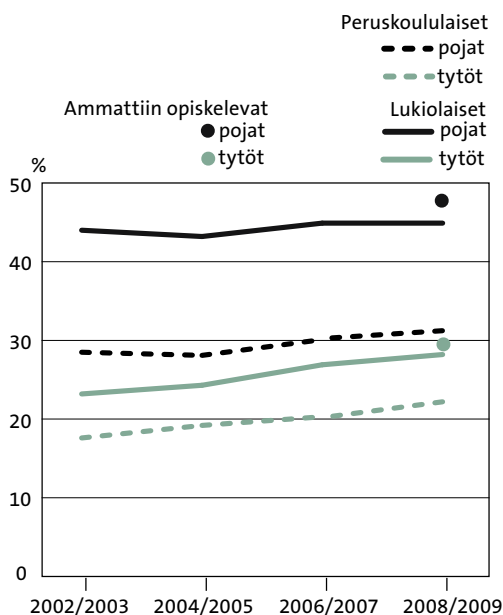
Kouluterveyskyselyssä nuorten nukkumista tiedusteltiin kysymyksellä ”Minkälaista nukkumisesi on?” Ammattioppilaitoksissa opiskelevista tytöistä 17 prosenttia kertoi unettomuudesta, nukahtamisvaikeuksista tai liian aikaisin kesken unien heräämisestä. Yläluokkalaisista ja lukio- laisista tytöistä vastaavia kokemuksia oli noin 15 prosentilla. Pojat näyttäisivät Kouluterveyskyselyn mukaan nukkuvan tyttöjä paremmin. Hieman alle joka kymmenes poika kärsii unettomuudesta, nukahtamisvaikeuksista tai liian



Lähde: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys (AVTK) 2008, Helakorpi ym. 2009 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

*Kuvio 18. Unettomuus viimeisen kuukauden aikana iän ja sukupuolen mukaan 2008 (%).*

aikaisin kesken unien heräämisestä. Nuorista lähes joka neljäs kertoi, että on aamuisin herättyään väsyneempi kuin aikaisemmin. Vuonna 2008–2009 viimeisen puolen vuoden aikaista, lähes päivittäistä väsymystä tai heikotusta, raportoi 16 prosenttia yläluokkalaisista, 15 prosenttia lukiolaisista ja 14 prosenttia ammattiin opiskelevista nuorista. Yläluokkalaisilla päivittäinen väsymys on yleisempää kuin 2000-luvun alussa. Väsymystä aiheuttaa esimerkiksi vähäisiksi jääneet yöunet. Peruskoulun kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista joka neljäs kertoi vuonna 2008–2009 menevänsä arki-iltaisin nukkumaan kello 23 jälkeen (kuvio 19). (Kouluterveyskysely, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)



Lähde: Kouluterveyskysely. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

*Kuvio 19. Arki-iltaisin myöhempään kuin klo 23 nukkumaan meneminen. Luokka-astevakioidut prosenttiosuudet sukupuolittain peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaista sekä lukioiden ja ammattillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 2000-luvulla.*

Lukiolaisista 35 prosenttia ja ammattiin opiskelevista 40 prosenttia menee arki-iltaisin nukkumaan vasta kello 23 jälkeen. Myöhään valvominen on pojille selvästi tyypillisempää kuin tytöille. Arki-iltaisin myöhään valvovien yläluokkalaisten ja lukiolaisten osuus on lisääntynyt 2000-luvulla. (Kouluterveyskysely, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

### Liikunnan harrastaminen

Vapaa-ajan liikunnan harrastamista kysytään aikuisväestön terveyskäyttätymiskyselyssä seuraavan kysymyksen avulla: ”Kuinka usein harrastatte vapaa-ajan liikuntaan vähintään puoli tuntia siten, että ainakin lievästi hengästytte ja hikoilette?” Vuonna 2008 kyselyyn vastanneista miehistä lähes puolet ja naisista hieman yli puolet (55 %) kertoi liikkuvansa vapaa-ajallaan vähintään kolme kertaa viikossa. Vapaa-ajan liikunta onkin lisääntynyt 1970-luvun lopusta lähtien. (Helakorpi ym. 2009, 10–12.)

Kouluterveyskyselyssä nuorten liikunnan määrää tiedustellaan kysymyksellä ”Kuinka usein harrastat urheilua tai liikuntaa vapaa-aikanasi vähintään puolen tunnin ajan?” Pojat ovat hieman aktiivisempia liikkujia kuin tytöt. Vuonna 2008–2009 peruskoulun yläluokkien pojista 62 prosenttia ja tytöistä 59 prosenttia harrasti liikuntaa vähintään neljä kertaa viikossa puolen tunnin ajan. Lukiolaispojista 57 prosenttia ja tytöistä 54 prosenttia harrasti liikuntaa ainakin neljä kertaa viikossa, kun ammattiin opiskelevilla pojilla vastaavat prosenttiosuudet olivat 44 prosenttia ja tytöillä 43 prosenttia. (Kouluterveyskysely, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Noin kaksi prosenttia peruskoulun yläluokkalaista ja lukiolaisista pojista sekä prosentti tytöistä ei harrasta lainkaan liikuntaa. Ammattiin opiskelevista osuudet ovat lukiolaisiin verrattuna kaksinkertaiset: pojista neljä prosenttia ja tytöistä kaksi prosenttia ei harrasta lainkaan liikuntaa. Vaikka liikuntaa harrastetaan jonkin verran, liikuntamäärät ovat liikuntasuosituksen verrattuna<sup>13</sup> liian vähäisiä. Yli puolet

(52 %) yläluokkalaisista ja lukiolaisista ja 68 % ammattiin opiskelevista nuorista harrastaa suositukseen nähden liian vähän liikuntaa. Liian vähän liikuntaa harrastavien osuudet ovat kuitenkin laskeneet vuosituhannen alun lukemista. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

### **Ruokailutottumukset ja ylipaino**

Aamiaisen ja lounaan syöminen sekä välipalojen nauttiminen kertovat kansalaisten ruokailutottumuksista. Ruokailutottumukset puolestaan ovat yhteydessä painoon. Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys -tutkimuksen mukaan suurin osa suomalaisista (84 %) syö päivittäin aamiaisen. Naiset nauttivat aamiaisen hieman miehiä useammin. (Helakorpi ym. 2009, 78.) Kouluterveyskyselyssä kysytään kouluviikon aikana syötyjen aamiaisten lukumäärää. Vuonna 2008–2009 yläluokkalaisista 57 prosenttia kertoi syövänsä aamiaista viidesti kouluviikon aikana, lukiolaisista näin toimii 66 prosenttia ja ammattiin opiskelevista 45 prosenttia. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys kyselyn mukaan lounasta syödään yleisimmin työpaikan tai oppilaitoksen ruokalassa. Etenkin nuoremmassa ikäluokassa lounaan nauttiminen työpaikan tai oppilaitoksen ruokalassa on yleistä, kun taas kotona lounaan syöminen näyttäisi lisääntyvän vanhemmissa ikäluokissa. Neljäsosa kyselyyn vastanneista syö työpaikallaan eväitä. Naiset syövät eväitä huomattavasti useammin kuin miehet. (Helakorpi 2009, 79.)

Vuonna 2008–2009 tehdyn Kouluterveyskyselyn mukaan 79 prosenttia yläluokkalaisista, 88 prosenttia lukiolaisista ja 87 prosenttia ammattiin opiskelevista nuorista syö yleensä oppilaitoksessa tarjotun ruoan. Peruskoululaisilla ja lukiolaisilla koululounaan syövien osuus on lisääntynyt 2000-luvun alusta. Kouluruoan syöminen on kuitenkin valikoivaa, pojat jättävät yleisemmin syömättä salaatin ja tytöt juomatta maidon. Kouluterveyskyselyssä kysytään, syökö oppilas koulupäivän aikana muuta kuin oppi-

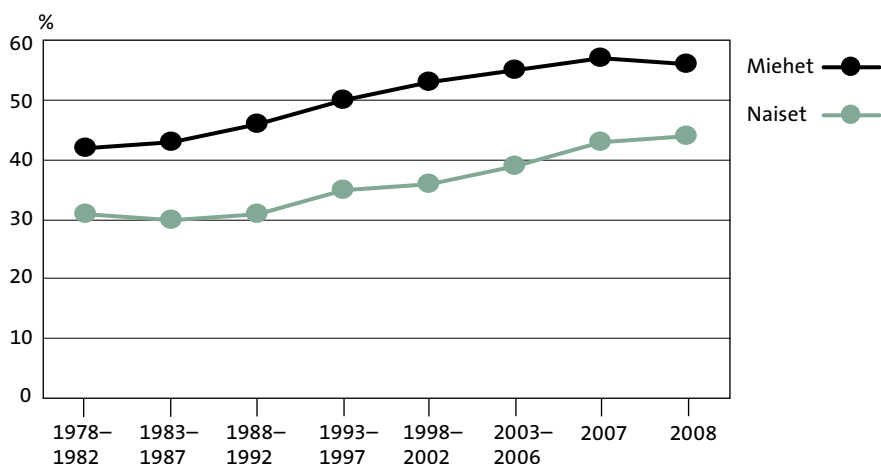
laitoksen ruokalassa tarjottua ruokaa. Yli puolet yläluokkalaisista (55 %) nuorista syö koulupäivän aikana kouluaterian lisäksi myös jotain muuta. Lukiolaisista ja ammattiin opiskelevista nuorista 60 prosenttia kertoi nauttivansa välipaloja koulupäivän aikana. Nuorten välipalasuosikkeja olivat makeiset. Muita yleisiä välipaloja olivat leipä, sokeroidut tai sokeroimattomat virvoitusjuomat ja hedelmät. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

AVTK-kyselyn mukaan lähes kolmannes (32 %) vastaajista oli syönyt pizzaa viimeisen viikon aikana. Miehet syövät pizzaa hieman useammin kuin naiset ja sitä syödään enemmän nuoremmassa ikäluokassa kuin vanhemmissa. Myös suklaan tai muiden makeisten syömistä on tiedusteltu. Miehistä 77 prosenttia ja naisista 80 prosenttia oli syönyt makeisia vähintään kerran kyselyä edeltävän viikon aikana. Niiden naisten ja miesten osuus, jotka eivät syö lainkaan makeisia kasvaa iän myötä. On kuitenkin huomattava, että reilu kolmannes alle 45-vuotiaista naisista syö makeisia tai suklaata vähintään kolmena päivänä viikossa. Voidaankin sanoa, että naisten makeisten syönti ei kasaannu ainoastaan nuorimpiin ikäluokkiin. 46 prosenttia miehistä ja 27 prosenttia naisista oli nauttinut sokeroituja virvoitusjuomia vähintään kerran viimeisen viikon kuluessa. Virvoitusjuomien käyttö on kasaantunut nuorimpiin ikäluokkiin. (Helakorpi ym. 2009, 103, 106, 108.)

Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna ylipainoisten<sup>14</sup> osuus Suomessa on kasvanut. Aikuisväestön terveyskäyttäytymistutkimuksen itse ilmoitettujen tietojen mukaan vuonna 2008 lähes puolet (49 %) suomalaisista oli ylipainoisia. Ylipaino on yleisempää miesten kuin naisten keskuudessa. Miehistä ylipainoisia vuonna 2008 oli 56 prosenttia ja naisista 44 prosenttia. (Kuvio 20.)

Miehistä reilu viidennes (22 %) oli laihduttanut edellisen vuoden aikana. Naiset (35 %) olivat laihduttaneet selvästi miehiä useammin (Helakorpi ym. 2009, 131).

Kouluterveyskyselyn mukaan erityisesti poikien ylipaino on lisääntynyt 2000-luvulla.

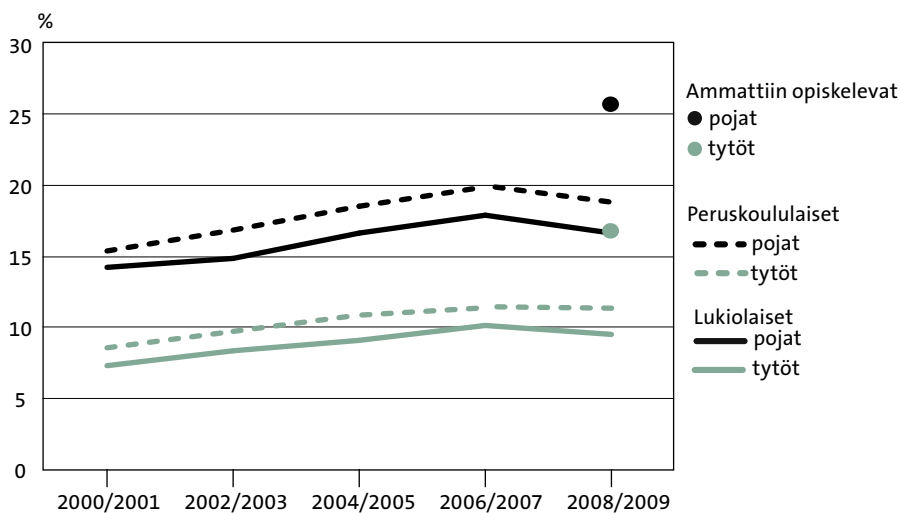


Lähde: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys (AVTK) 2008, Helakorpi ym. 2009. Terveystietokeskus (THL)

Kuvio 20. Ylipainoisten ( $BMI \geq 25 \text{ kg/m}^2$ ) 15–64-vuotiaiden miesten ja naisten osuudet 1978–2008 (%).

Kun ylipainoisten yläluokkalaisten poikien osuus oli vuosituhannen alussa 15 prosenttia, oli se vuoden 2006–2007 tiedonkeruussa jo 20 prosenttia. Kehitys on ollut samansuuntainen myös lukiolaispoikien osalta. Myös tyttöjen

osalta ylipainoisten määrä on lisääntynyt, mutta kasvu ei ole ollut yhtä suurta kuin pojilla. Vuonna 2008–2009 ylipainoisten nuorten osuuden kasvu on pysähtynyt. Ammattiin opiskelevista pojista 26 prosenttia oli ylipainoisia vuonna



Lähde: Kouluterveyskysely. Terveystietokeskus (THL)

Kuvio 21. Ylipaino. Luokka-astevakioitunut prosenttiosuus sukupuolittain peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaista sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 2000-luvulla.

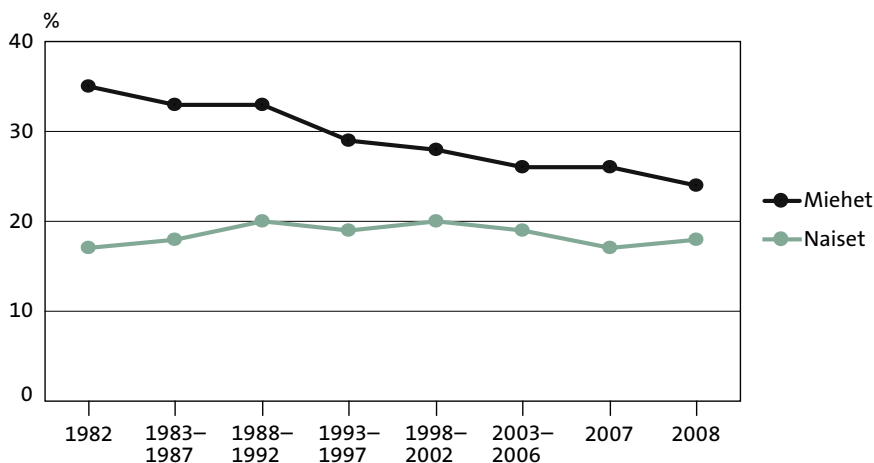
2008–2009, tytöistä 17 prosenttia. Kuviossa 21 on tarkasteltu ylipainon kehitystä 2000-luvulla oppilaitoksittain ja sukupuolittain. (Kouluterveyskysely, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Kouluterveyskyselyssä kysyttiin myös nuorten omaa käsitystä painostaan. Painoindeksin mukaan tarkasteltuna on todettu, että ylipainoisten osuus on lisääntynyt nopeammin ja on yleisempää poikien kuin tyttöjen keskuudessa. Voisi siis olettaa, että pojat myös kokisivat itsensä ylipainoisiksi tyttöjä useammin. Näin ei kuitenkaan ole, vaan näyttäisi siltä, että nuoret naiset ovat erityisen kriittisiä oman painonsa suhteen ja he kokevat nuoria miehiä useammin olevansa ainakin hieman ylipainoisia. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista tytöistä 41 prosenttia oli vuonna 2008–2009 sitä mieltä, että he ovat ainakin hieman ylipainoisia. Lukiolaistytöistä näin ajatteli 31 prosenttia ja yläluokkalaistytöistä 36 prosenttia. Pojista puolestaan näin ajattelee korkeintaan reilu viidennes. (Kouluterveyskysely, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

## Tupakointi

Vuoden 2008 Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys -tutkimuksen mukaan 32 prosenttia miehistä ja 43 prosenttia naisista ei ole tupakoinut koskaan elämänsä aikana. Päivittäin tupakoi lähes neljännes (24 %) miehistä ja vajaa viidennes (18 %) naisista. Aikasarjoja tarkasteltaessa nähdään, että miesten päivittäinen tupakointi on vähentynyt. Naisten päivittäinen tupakointi lisääntyi 1980-luvun puoliväliin saakka, jonka jälkeen se tasaantui. Viime vuosina myös naisten tupakointi on kääntynyt laskuun. (Kuvio 22.) Satunnaisesti tupakoivia miehiä on seitsemän prosenttia ja naisia kuusi prosenttia. Tupakointi on yleisintä alimmassa koulutusryhmässä. (Helakorpi ym. 2009, 5, 65.)

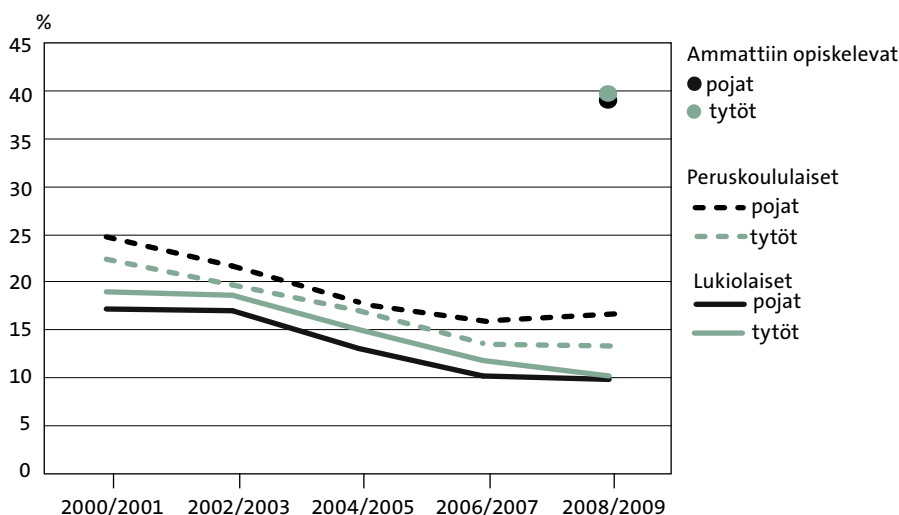
Kuviosta 23 selviää, että päivittäin tupakoivien yläluokkalaisten ja lukiolaisten osuus on 2000-luvulla ensin pienentynyt, mutta sittemmin tasaantunut. Vuonna 2008/2009 peruskoulun yläluokkalaisista pojista 17 prosenttia ja tytöistä 14 prosenttia tupakoi päivittäin. Lukiolaisista pojista ja tytöistä kymmenen prosenttia ja ammattiin opiskelevista pojista ja



Lähde: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys (AVTK) 2008, Helakorpi ym. 2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Kuvio 22. Päivittäin tupakoivien osuus sukupuolittain 1982–2008 (%).





Lähde: Kouluterveyskysely. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

*Kuvio 23. Päivittäin tupakoivat. Luokka-astevakioidut prosenttiosuudet sukupuolittain peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaista sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 2000-luvulla.*

tytöistä noin 40 prosenttia tupakoi päivittäin. Päivittäinen tupakointi on siten ammattiin opiskelevilla nuorilla neljä kertaa yleisempää kuin samanikäisillä lukiolaisilla. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

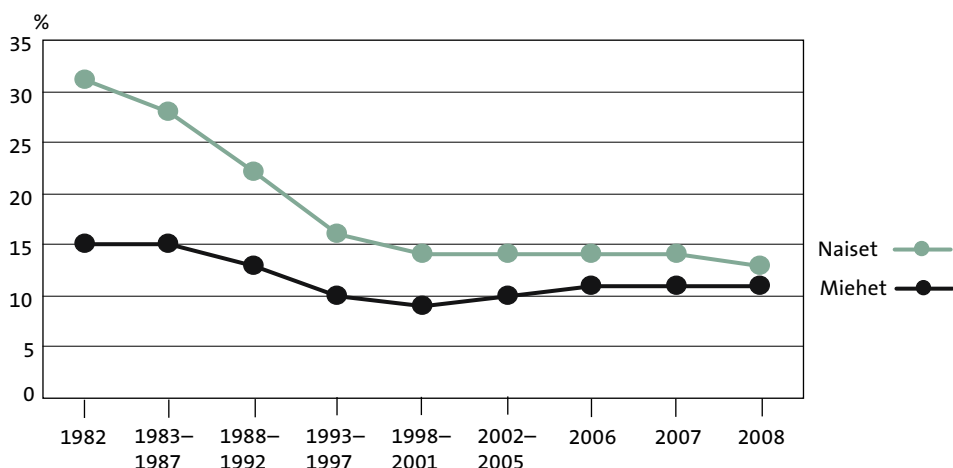
### **Alkoholin ja huumeiden käyttö**

Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys-tutkimuksen aikasarjan avulla voidaan tarkastella raittiiden<sup>15</sup> määrän kehitystä Suomessa. Kuvio 24 osoittaa raittiiden suomalaisten määrän vähentyneen selvästi tarkasteltavana ajanjaksona. Erityisen voimakkaasti on vähentynyt raittiiden naisten osuus. Kun lähes kolmannes naisista kertoi olleensa raittiita vuonna 1982, on määrä vähentynyt alle 15 prosenttiin vuonna 2008. Viime vuosina raittiiden naisten määrä on vakiintunut. Erot raittiiden naisten ja miesten määrissä ovat kaventuneet huomattavasti.

Vuonna 2008 kerätyn juomatapatutkimuksen aineiston mukaan raittiiden määrä on 2000-luvulla hieman lisääntynyt. Muutos

on kuitenkin niin pieni, että sitä ei voi erottaa satunnaisvaihtelusta. Miesten osalta voidaan todeta, että erityisesti alaikäisten vastaajien keskuudessa raittiiden lukumäärä on kasvanut huomattavasti. Kun vuoden 2000 juomatapatutkimuksessa raittiita alaikäisiä oli 13 prosenttia, oli heitä vuoden 2008 tutkimuksessa 29 prosenttia. Raittiuden lisääntyminen oli huomattavasti vähäisempää nuorimman, alle 29-vuotiaiden ikäluokan miehillä (neljästä prosentista vuonna 2000 kuuteen prosenttiin vuonna 2008). Juomatapatutkimuksessa erityisesti varttuneiden, 50–69-vuotiaiden, raittiiden naisten osuus on pienentynyt. (Mäkelä ym. 2009, 274–275.)

Kouluterveyskyselyssä kysytään yläluokkalaisten, lukiolaisten ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien nuorten päihteiden käytöstä. Kuviossa 25 tarkastellaan niiden nuorten osuuksia, jotka ovat kyselyssä ilmoittaneet, että eivät käytä lainkaan alkoholi- ja huumeita. Yleisesti voidaan todeta, että yläluokkalaisten osuus raittiista (41 %) on huomattavasti yleisempi kuin lukiolaisilla (23 %) ja ammattiin opiskelevilla (15 %). Kou-

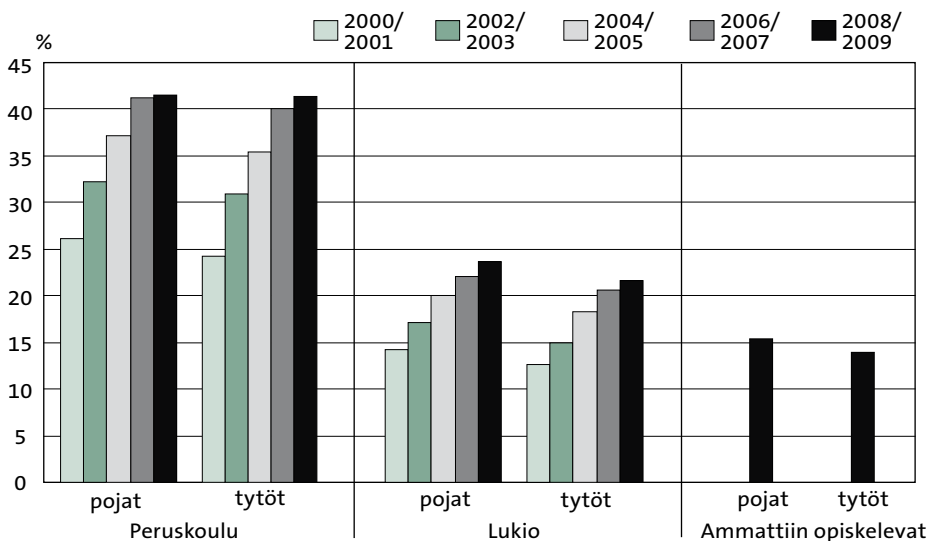


Lähde: Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys (AVTK) 2008, Helakorpi ym. 2009. Terveystietokeskus ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Kuvio 24. Raittiiden osuuden kehitys sukupuolittain 1982–2008 (%).

luterilaiskirkon mukaan raittiiden nuorten osuudet ovat kasvaneet sekä yläluokkalaisten että lukiolaisten osalta koko 2000-luvun ajan. Sekä lukiolaisten että ammattiin opiskelevien

poikien raittius näyttää olevan hieman tyttöjen raittiutta yleisempää. (Kouluterveyskysely, Terveystietokeskus ja hyvinvoinnin laitos.)

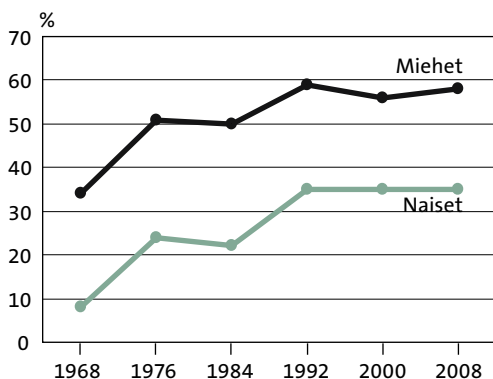


Lähde: Kouluterveyskysely, Terveystietokeskus ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Kuvio 25. Raittiit. Luokka-asteväkioidut prosenttiosuudet sukupuolittain peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaista sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 2000-luvulla.

Kouluterveyskysely osoittaa, että raittiiden nuorten määrä on lisääntynyt. AVTK-tutkimuksen mukaan taas aikuisilla raittius on pysynyt suunnilleen ennallaan ja naisilla jopa vähentynyt. Sukupuolten välinen ero on erilainen aikuisilla ja nuorilla. Aikuisväestöstä naiset, mutta Kouluterveyskyselyn vastaajajoukosta pojat ovat yleisemmin raittiita.

Sekä AVTK:ssa että Kouluterveyskyselyssä kysytään alkoholin käytöstä ja humalajuomisesta myös tarkemmin. Aikuisväestön terveyskäyttäytymistutkimuksessa tiedustellaan alkoholin käytön useutta. Vuonna 2008 vastaajista reilu neljännes (26 %) kertoi nauttivansa alkoholijuomia muutaman kerran vuodessa tai harvemmin ja lähes saman verran oli niitä, jotka käyttivät alkoholia kaksi tai kolme kertaa kuukaudessa. Vähintään kerran viikossa alkoholia nauttivien osuus oli 38 prosenttia. Miehet nauttivat alkoholia useammin kuin naiset. (Helakorpi ym. 2009, 126.) Kuviossa 26 on tarkasteltu Juomatapatutkimuksen pohjalta vähintään kerran viikossa alkoholia käyttävien miesten ja naisten osuuksia vuodesta 1968 lähtien. Kuviossa nähdään, että alkoholin viikoittainen käyttö on lisääntynyt huomattavasti sekä naisten että miesten kohdalla.



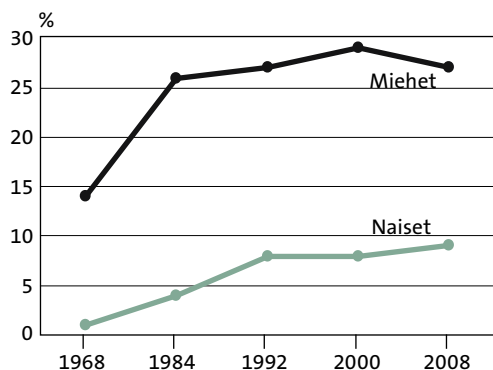
Lähde: Metso / taulukkoraportti ja Juomatapatutkimus 2008, julkaisematon taulukko

*Kuvio 26. Vähintään kerran viikossa alkoholia käyttäneiden aikuisten osuus sukupuolittain 1968–2008 (%).*

Vuoden 1968 keskioluen vapauttaminen näkyy viikoittaisen alkoholinkäytön yleistymisenä vuosien 1968 ja 1976 välillä. Tämän jälkeen viikoittainen alkoholinkäyttö tasaantui sekä miesten että naisten osalta. 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa alkoholin viikoittainen käyttö alkoi jälleen lisääntyä. 2000-luvulle tultaessa alkoholin vähintään viikoittainen käyttö on tämän aikasarjan mukaan tarkasteltuna jälleen tasaantunut. Mielenkiintoista on, että vuoden 2004 alkoholiveron lasku ei juuri näy viikoittaisen alkoholinkäytön yleisyydessä. Myyntitilastojen mukaan alkoholin kulutuksessa tapahtui nimittäin selvää kasvua heti veronalennuksen jälkeen. Juomatapatutkimuksen aineiston mukaan myös viikoittaista useammin tapahtuva alkoholin käyttö sekä alkoholin vuosittainen käyttökertojen lukumäärä, samoin kuin alkoholin kokonaiskulutus ovat lisääntyneet, erityisesti vanhimmassa, 50–69-vuotiaiden ikäryhmässä. (Mäkelä ym. 2009.)

AVTK:ssa kysytään, kuinka usein vastaaja juo alkoholia kerralla kuusi annosta tai sitä enemmän. Kysymyksellä selvitetään humalajuomista. Vuonna 2008 vastaajista reilu kolmasosa (36 %) kertoi, että ei juo koskaan vähintään kuutta alkoholiannosta kerralla. Tällaisesta juomisesta harvemmin kuin kerran kuukaudessa kertoi hieman alle kolmasosa (31 %) vastaajista. Useammin kuin kerran kuukaudessa yli kuusi annosta alkoholia nauttivia oli vastaajista kolmannes (33 %). Naisten humalahakuinen juominen on harvinaisempaa kuin miesten. (Helakorpi ym. 2009, 127.)

Humalajuomista kuvaavasta Juomatapatutkimuksen aineiston aikasarjasta (kuvio 27) nähdään, että miesten ja naisten vähintään kuukausittainen humalajuominen on lisääntynyt tarkastelujakohtana. Vähintään kerran kuukaudessa itsensä humalaan juovien naisten osuus on kasvanut prosentista yhdeksään prosenttiin. Naisten osalta on huomioitava, että kuukausittainen humalajuominen näyttäisi yhä lisääntyneen 2000-luvulla. Miesten humalajuominen on vähentynyt pari prosenttiyksikköä vuodesta 2000 vuoteen 2008.

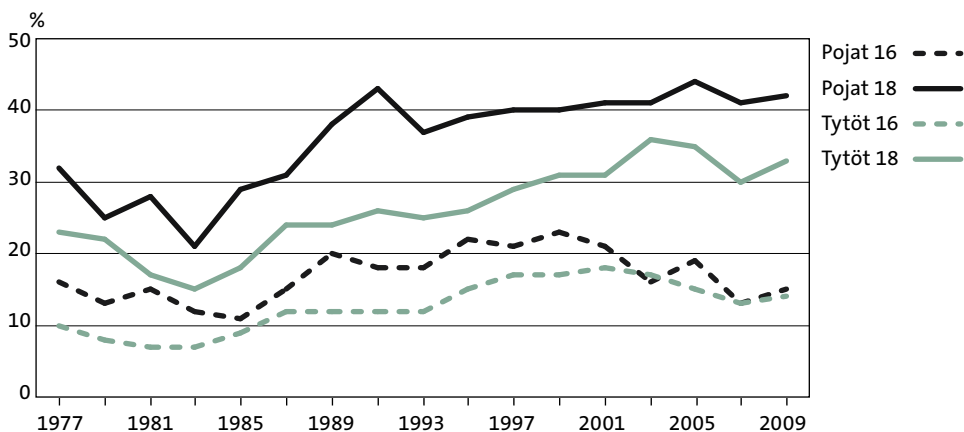


Lähde: Metso / taulukkoraportti ja Juomatapatutkimus 2008, julkaisematon taulukko

Kuvio 27. Vähintään kerran kuukaudessa tosihumalaan juovien aikuisten osuudet sukupuolittain 1968–2008 (%).

Peruskoulun yläluokkalaisista pojista 17 prosenttia ja tytöistä 16 prosenttia kertoi vuonna 2008–2009 olleensa tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa. Lukiolaisista pojista 27 prosenttia ja tytöistä 23 prosenttia oli ollut tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa. Kuukausittainen tosi humalaan juominen on ollut

lähes koko 2000-luvun laskussa. Poikkeuksen muodostaa vuosikymmenen puoliväli, jolloin alkoholiverotuksen lasku tilapäisesti lisäsi lukiolaisien humalajuomista. Huomiota kiinnostavat lisäksi lukiolaiset tytöt, joiden vähintään kuukausittainen humalajuominen ei ole kääntynyt muiden nuorten tavoin uudestaan laskusuuntaiseksi, vaan on pysynyt 23 prosenttiyksikössä. Yläluokkalaisilla ja lukiolaisilla 2000-luvun alussa havaittu ero tyttöjen ja poikien humalajuomisessa on kaventunut merkittävästi vuoteen 2008–2009 tultaessa. Yläluokkalaisilla sukupuolten välinen ero on kaventunut 4,6 prosenttiyksiköstä 1,4 prosenttiyksikköön ja lukiolaisilla 11,9 prosenttiyksiköstä 4,5 prosenttiyksikköön. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista pojista 43 prosenttia ja tytöistä 37 prosenttia raportoiti juovansa vähintään kerran kuukaudessa tosi humalaan. Kuukausittainen humalaan juominen on siten ammattiin opiskelevilla nuorilla keskimäärin puolitoista kertaa yleisempää kuin samanikäisillä lukiolaisilla. Naisilla ja tytöillä humalajuominen on pysynyt ennallaan tai lisääntynyt 2000-luvulla, miehillä ja pojilla vähentynyt. (Kouluterveyskysely, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)



Lähde: Nuorten terveystapatutkimus 2009. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2009, STM 2009

Kuvio 28. Vähintään kerran viikossa alkoholia käyttäneiden nuorten osuus sukupuolittain 1977–2009 (%).

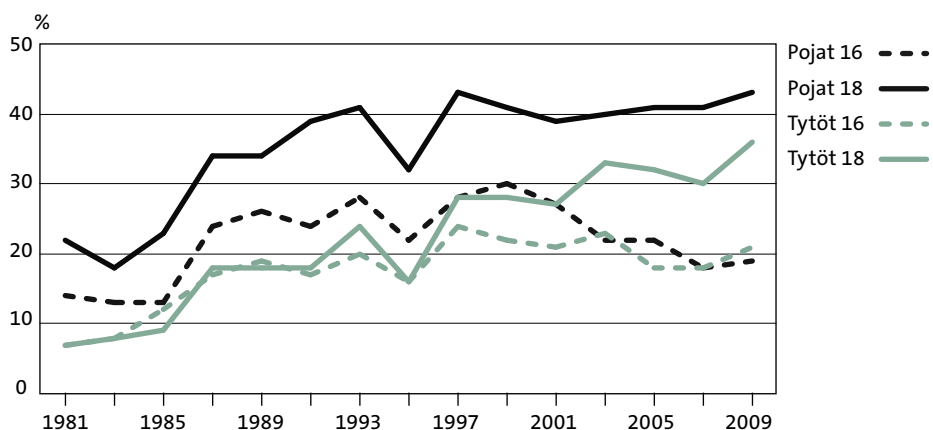
Nuorten terveystapatutkimuksen aikasarjan (kuvio 28) mukaan nuorten viikoittainen alkoholin käyttö lisääntyi vuosituhaten vaihteeseen asti. Tämän jälkeen trendissä oli havaittavissa tasaantumista, jopa laskua. Vuoden 2009 tutkimuksessa on kuitenkin havaittavissa, että viikoittainen alkoholin käyttö on lisääntynyt sekä 16- että 18-vuotiaiden tyttöjen ja poikien kohdalla. Erityisesti 18-vuotiaiden tyttöjen viikoittainen alkoholinkäyttö oli lisääntynyt huomattavasti. (Rainio ym. 2009.)

Sama trendi näkyy myös kuukausittaisen humalajuomisen kohdalla. Kuviosta 29 nähdään, että 43 prosenttia 18-vuotiaista pojista juo itsensä tosihumalaan vähintään kerran kuukaudessa. Poikien (18-v.) kohdalla humalajuomisen trendi on ollut viime vuosina hieman nouseva. 18-vuotiaiden tyttöjen kuukausittainen humalajuominen on lisääntynyt. Kun vuonna 2007 lähes kolmasosa (30 %) 18-vuotiaista tytöistä joi itsensä tosihumalaan vähintään kerran kuukaudessa, vuonna 2009 osuus oli 36 prosenttia. 18-vuotiaiden kohdalla humalajuominen on korkeammalla tasolla kuin koskaan tutkitulla ajanjaksolla. 16-vuotiaista pojista 19 prosenttia ja tytöistä 21 prosenttia kertoi olleensa tosihumalassa vähintään kerran

kuukaudessa. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

Sekä Kouluterveyskyselyssä että Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys -tutkimuksessa kysyttiin, tietääkö vastaaja tuttaviansa joukossa jonkun, joka on kokeillut huumeita kuluneen vuoden aikana. Aikuisväestöä koskevassa aineistossa vastaajista 85 prosenttia kertoi, ettei tiedä tuttavillaan olleen huumekekeiluja. Nuoremmissa ikäryhmissä lähipiiriin huumekekeilut olivat yleisimmin vastaajien tiedossa kuin vanhemmissa ikäryhmissä. (Helakorpi ym. 2009, 157.)

Vuoden 2008–2009 Kouluterveyskyselyn mukaan yläluokkalaisista tytöistä 46 prosenttia ja pojista 41 prosenttia tiesi tuttavissaan ainakin yhden huumaavia aineita kokeilleen nuoren. Lukiolaistytöistä 46 prosenttia ja pojista 41 prosenttia sekä ammattiin opiskelevista tytöistä 54 prosenttia ja pojista 43 prosenttia ilmoitti tietävänsä tuttavissaan ainakin yhden huumaavia aineita kokeilleen nuoren. Sekä yläluokkalaiset että lukiolaiset tunsivat 2000-luvun alussa yleisemmin jonkun, joka on kokeillut huumaavia aineita, kuin vuonna 2008–2009. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)



Lähde: Nuorten terveystapatutkimus 2009. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2009, STM 2009

*Kuvio 29. Vähintään kerran kuukaudessa itsensä tosihumalaan juoneiden nuorten osuus sukupuolittain 1981–2009 (%).*

Tuoreimmat aikuisväestön kannabiksen kokeilusta ja käytöstä kertovat tiedot kerättiin vuoden 2008 Juomatapatutkimuksen yhteydessä. 15–64-vuotiaasta väestöstä 13 prosentilla oli ollut kannabiskokeiluja joskus elämänsä aikana. Taso oli sama kuin vuoden 2006 kyselyssä. 15–24-vuotiaista viidennes (21 %) oli kokeillut tai käyttänyt kannabista joskus elämänsä aikana. 25–34-vuotiaista neljäsosalla (25 %) oli elämänaikaisia kannabiskokeiluja. Vanhemmissa ikäluokissa kokeilut olivat harvinaisempia. 35–44-vuotiaista elämänaikaisia kannabiskokeiluja oli 13 prosentilla ja 45–64-vuotiaista viidellä prosentilla. (Rönkä ym. 2009, 39.)

Kouluterveyskyselyssä tiedusteltiin, oliko nuorilla ollut koskaan huumausaineisiin liittyviä kokeiluja. Yläluokkalaista pojista seitsemän prosenttia ja tytöistä viisi prosenttia sekä lukiolaisia pojista 12 prosenttia ja tytöistä yhdeksän prosenttia oli vuoden 2008–2009 kyselyn mukaan kokeillut laittomia huumeita ainakin kerran. Yläluokkalaisten ja lukiolaisten huumekokeilut ovat vähentyneet 2000-luvun alusta kolmesta neljään prosenttiyksikköä. Ammattioppilaitoksissa opiskelevien nuorten huumekokeilut olivat selvästi edellä mainittuja yleisempiä. Lähes joka viidennellä (17 %) ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista oli ollut laittomien huumeiden kokeiluja. Sukupuolten välillä ei ollut eroja. (Kouluterveyskysely, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

### **Koettu hyvinvointi ja onnellisuus**

Kansalaisbarometrissa (2009, 29–33) todetaan, että suomalaiset ovat pääsääntöisesti varsin tyytyväisiä hyvinvointiinsa. Koettua hyvinvointia mitattiin kysymällä kansalaisten tyytyväisyyttä elämän eri osa-alueisiin. Analyysissa 29 eri väitettä tiivistettiin kuudeksi ulottuvuudeksi: elämänhallinta, sosiaaliset suhteet, fyysinen ja henkinen terveys, julkiset sosiaali- ja terveyspalvelut, osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet sekä usko politiikkaan ja oikeudenmukaisuuteen. Ulottuvuuksien ulkopuolelle jäivät hyvinvoinnin kokemukselle merkityksellisistä

asioista muun muassa työllisyys ja taloustilanne. (Kansalaisbarometri 2009, 42–44.)

Lähes kolme neljästä (73 %) täysi-ikäisestä suomalaisesta pitää omaa hyvinvointiaan hyvänä tai melko hyvänä. Tässä on kuitenkin huomioitava, että kyselyaineisto kerättiin keväällä 2008, jolloin esimerkiksi taloudellisen taantuman merkkejä ei vielä ollut havaittavissa. Omaa hyvinvointia ja elämää koskevat arviot ovatkin hyvin tilanneherkkiä. (Kansalaisbarometri 2009, 29.)

Hyvinvointiarviot ovat yhteydessä ikään ja terveysarvioihin. Koettu hyvinvointi laskee ikääntymisen ja toimintakyvyn heikkenemisen myötä. Kansalaisbarometrin mukaan alle 25-vuotiaista melkein jokainen (96 %) kokee hyvinvointinsa ainakin melko hyväksi, kun 85 vuotta täyttäneiden osalta näin ajattelee ainoastaan vain joka neljäs. Ikääntyvän väestön heikompaa hyvinvointia selittävät erityisesti terveydentilaan liittyvät ongelmat. Työikäisen väestön kohdalla taas työmarkkinatilanne on selvässä yhteydessä hyvinvointiarvioihin. Työttömillä taloudelliseen tilanteeseen ja tulevaisuuteen liittyvä epävarmuus sekä alentunut henkinen vireys ja mieliala heikentävät hyvinvointikokemuksia. (Kansalaisbarometri 2009, 29–30.)

Koetun terveydentilan lisäksi myös elämänhallinnan kokemus on tärkeä hyvinvoinnin tekijä. Elämänhallinnan kokemukseen liittyvät kokemukset siitä, miten kykenee huolehtimaan itsestään, sekä kokemus siitä, pystyykö luottamaan tulevaisuuteen ja vaikuttamaan omaan elämäänsä. (Kansalaisbarometri 2009, 30.) Koettu hyvinvointi muuttuu iän ja elämäntilanteiden myötä. Kansalaisbarometrissa on pyydetty arvioimaan oman hyvinvoinnin kehitystä. Aikuiset suomalaiset arvioivat oman hyvinvointinsa kohentuneen hieman viiden viimeisen vuoden aikana. Sen sijaan tulevaisuudennäkymät ovat jonkin verran synkempiä. Tämä liittyy pitkälti siihen, että ihmiset ennakoivat omassa elämäntilanteessaan tapahtuvia muutoksia. Ikä on tässä merkittävä tekijänä. Alle 45-vuotiaiden kokema hyvinvointi näyttää parantuneen viiden vuoden takaisesta ja hyvinvoinnin arvioidaan kohentu-

van edelleen. 45–54-vuotiaiden hyvinvoinnissa ei ole tapahtunut eikä näytä tapahtuvan lähitulevaisuudessa muutoksia. Sen sijaan 55-ikävuodesta lähtien hyvinvoinnin muutosarviot ovat pessimistisempiä. Hyvinvoinnin heikkenemisen taustalla on useita erilaisia syitä, kuten esimerkiksi yksinäisyyttä, sekä ongelmia psyykkisessä ja fyysisessä hyvinvoinnissa. (Kansalaisbarometri 2009, 33–35.)

Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa (2009) kysyttiin nuorten tyytyväisyyttä elämän eri osa-alueisiin (terveydentila, ihmissuhteet, vapaa-aika, taloudellinen tilanne). Tyytyväisyyttä pyydettiin arvioimaan kouluarvosanoilla. Kaikkien arvioiden keskiarvo oli 8,7. Pojat antoivat hieman parempia arvosanoja kuin tytöt. Nuoret olivat erityisen tyytyväisiä terveydentilaansa sekä sosiaaliin suhteisiinsa. Sukupuolten tai alueiden välisiä eroja ei löytynyt. Sen sijaa iällä on merkitystä: sen lisääntyessä tyytyväisyys sosiaaliin suhteisiin vähenee. (Myllyniemi 2009b.)

Kansalaisbarometrissä kysyttiin myös suomalaisten subjektiivista käsitystä omasta onnellisuudestaan. Vastaajia pyydettiin kertomaan, kuinka usein he ovat viime aikoina tunteneet itsensä onnelliseksi. Kansainvälisesti on viitteitä siitä, että suomalaiset ovat Euroopan mittakaavassa varsin onnellista kansaa. Kansalaisbarometrikyselyn mukaan reilu neljäsosa suomalaisista kokee itsensä onnelliseksi usein tai jatkuvasti. Lähes puolet kokee itsensä onnelliseksi melko usein. Ainoastaan kolme prosenttia suomalaisista ei ole lainkaan onnellisia. (Kansalaisbarometri 2009, 32–33.)

Onnellisuuden kokemus heikkenee hyvinvoinnin puutteiden kasaantuessa. Kun tarkasteltiin erikseen hyvinvointinsa huonoksi kokeneita, 63 prosenttia kertoi olevansa onnellinen harvoin tai ei koskaan. Onnellisuus kytkeytyy erityisesti myönteiseen kokonaisuhyvinvointiin, henkiseen vireyteen ja mielialaan, luottamukseen tulevaisuudesta, positiivisiin sosiaaliin suhteisiin, kykyyn huolehtia itsestään sekä vaikutusmahdollisuuksiin oman hyvinvointinsa suhteen. Onnellisuuden kokemus vähenee iän myötä. Naiset ovat kyselyn mukaan onnellisempia kuin miehet.

Perheelliset, joilla on alle 18-vuotiaita lapsia, ovat onnellisempia kuin yksin asuvat henkilöt, ja lapsiaan kotona hoitavat vanhemmat ovat jonkin verran onnellisempia kuin työelämässä olevat. (Kansalaisbarometri 2009, 32–33.)

Nuoret ovat tyytyväisiä elämäänsä. Suurin osa nuorten vapaa-aikatutkimukseen vastanneista antoi kouluarvosanoilla mitattuna elämälleen kiitettävän arvosanan. Joka kuudes vastaaja oli sitä mieltä, että elämä on täyden kympin arvoista. Tyttöjen ja poikien välillä ei ollut eroja elämään tyytyväisyydessä. Alle 15-vuotiaat olivat kuitenkin muita ikäryhmiä tyytyväisempiä. Nuorten tyytyväisyydessä omaan elämään ei ole tapahtunut muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana. (Myllyniemi 2009b, 130–133.)

### Sosiaaliset suhteet

Kansalaisbarometrin tulosten mukaan suomalaiset ovat pääsääntöisesti varsin tyytyväisiä sosiaaliin suhteisiinsa. Lähes 90 prosenttia oli tyytyväisiä perhesuhteisiinsa. Ystävyyssuhteisiinsa oli tyytyväisiä 87 prosenttia ja sukulaisuussuhteisiinsa 84 prosenttia vastaajista. Joukossa on kuitenkin myös niitä, joilla tilanne ei ole yhtä hyvä. Ystävyy- ja sukulaisuussuhteensa huonoksi tai melko huonoksi arvioi viisi prosenttia ja perhesuhteensa huonoksi tai melko huonoksi neljä prosenttia vastaajista. (Kansalaisbarometri 2009, 67–68.)

Läheisiä ihmissuhteista arvostetaan. Erittain tärkeänä tai tärkeänä ihmissuhteita pitää 95 prosenttia suomalaisista. Tutkimukseen vastanneista 27 prosentilla sosiaaliset suhteet toimivat henkilökohtaisiin odotuksiin nähden heikosti. Erityisesti alle 25-vuotiaiden miesten ja 25–44-vuotiaiden naisten ikäryhmissä oli odotuksiin nähden paljon tyytymättömyyttä. (Kansalaisbarometri 2009, 67–68.)

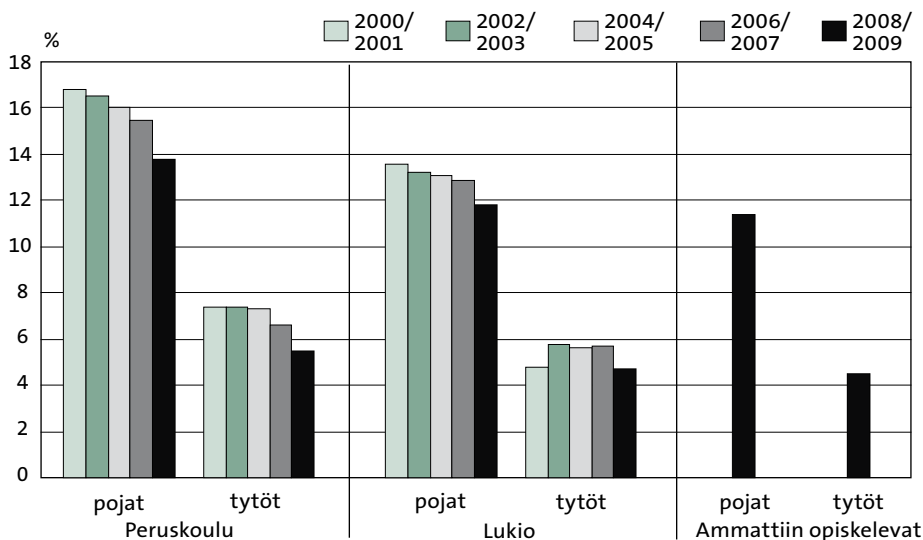
Siitä huolimatta, että suomalaiset ovat tyytyväisiä sosiaaliin suhteisiinsa, yli puolet (53 %) kyselyyn vastanneista täysi-ikäisistä on tuntenut itsensä viime aikoina jollakin tavalla yksinäiseksi. Yksinäisyyden kokemus on kuitenkin ollut yleensä satunnaista. Melko

usein tai jatkuvasti yksinäisyyttä on kokenut 14 prosenttia vastaajista. Yksinäisyys liittyy erityisesti yksin asumiseen sekä sosiaalisten suhteiden puuttumiseen. Neljäsosa yksinasuvista kokee itsensä yksinäiseksi usein tai melko usein. Sosiaalisia suhteita huonoina tai melko huonoina pitävistä lähes 80 prosenttia kokee itsensä yksinäiseksi melko usein tai jatkuvasti. Myös työttömissä lapsiperheissä yksinäisyyden tunne on suhteellisen yleistä. Työttömyys heijastuu usein parisuhteeseen ja saattaa näin ollen lisätä yksinäisyyden kokemusta. (Kansalaisbarometri 2009, 68–69.)

Nuorisobarometrissa (2008) kysyttiin nuorilta, minkälaisia asioita he pitävät elämässään tärkeinä. Sosiaaliset suhteet nousivat kärkeen. Erityisesti perheen, mutta myös ystävien ja kavereiden kanssa vietetty aika oli nuorten mielestä tärkeintä elämässä. Neljä vastaajaa viidestä piti kumpaaakin edellä mainittua asiaa erittäin tärkeinä, ja melko tärkeinä niitä pitivät lähes kaikki. (Myllyniemi 2008a, 106.)

Kouluterveyskyselyssä kysytään, onko vastaajalla sellaista todella läheistä ystävää, jonka kanssa hän voi keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista omista asioistaan. Kyselyn mukaan suurimmalla osalla (90–92 %) nuorista on ainakin yksi tällainen ystävyys suhde. Lähes puolella peruskoululaisista (45 %) ja lukiolaisista (49 %) on useampi kuin kaksi läheistä ystävyys suhdetta, tyttöillä yleisemmin kuin pojilla. Poikkeus sukupuolen välisessä erossa on nähtävissä ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla nuorilla. Siellä opiskelevista tytöistä 45 prosentilla ja pojista 48 prosentilla on useita läheisiä ystäviä. (Kouluterveyskysely, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.)

Kuviossa 30 tarkastellaan niiden nuorten osuuksia, jotka ovat Kouluterveyskyselyssä kertoneet, että heillä ei ole yhtään läheistä ystävää. Peruskoulun yläluokkalaista pojista 14 prosentilla ja tytöistä kuudella prosentilla ei ollut vuonna 2008–2009 yhtään läheistä ystävää. Lukiolaisilla ja ammatisiin opiskele-



Lähde: Kouluterveyskysely. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)

*Kuvio 30. Ei yhtään läheistä ystävää (%). Luokka-astevakioidut prosentiosuudet sukupuolittain peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaista sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 2000-luvulla.*

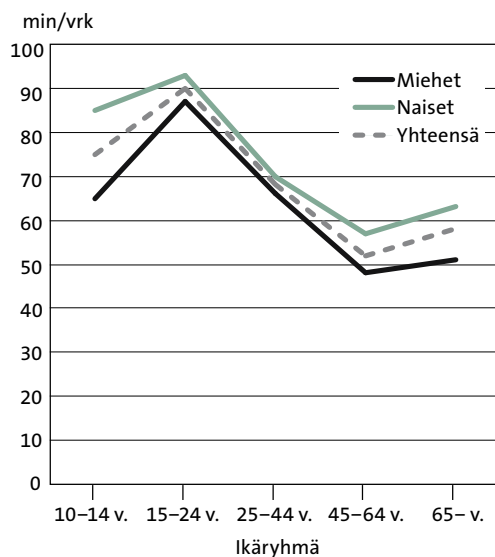


villa vastaavat prosenttiosuudet olivat pojilla 11–12 prosenttia ja tytöillä viisi prosenttia. Yksinäisten yläluokkalais- ja lukiolaispoikien määrä on hieman laskenut 2000-luvulla. Sen sijaan lukiolaistytöjen yksinäisyys on pysynyt ennallaan. (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

Vuonna 2002 Tilastokeskuksen vapaa-aikatutkimuksessa kysyttiin ystävien määrää. Iän myötä ystävien määrä ei lisääntynyt, vaan pikemminkin käy päinvastoin. Alle 30-vuotiaista noin puolella oli yli viisi ystävää. Reilulla kolmanneksella 30–39-vuotiaiden ikäryhmään kuuluvista oli enemmän kuin viisi ystävää ja yli nelikymppisillä enää noin joka neljännellä. (Myllyniemi 2007.)

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksessa (2002) kysyttiin vastaajien sosiaaliseen kanssakäymiseen käyttämää aikaa vuorokaudessa. Sosiaaliseen kanssakäymiseen luokiteltiin tässä perheenjäsenten kanssa seurustelu, kylässä käynti, tuttavien kanssa seurustelu kotona, puhelinkeskustelut, kahvilassa ja ravintolassa seurustelu sekä muu vastaava. Kuviossa 31 on tarkasteltu sosiaaliseen kanssakäymiseen kulutettua aikaa sukupuolen ja iän mukana. Nuoremmissa ikäluokissa sosiaalinen kanssakäyminen on aktiivisempaa kuin vanhemmissa ikäluokissa. Näyttäisi myös siltä, että naiset ovat kaikenikäisinä miehiä sosiaalisesti aktiivisempia. Sukupuolten välinen ero korostuu nuorimmissa ja vanhimmissa ikäluokissa. Eniten aikaa sosiaaliseen kanssakäymiseen oli 15–24-vuotiailla. Heillä sosiaaliseen yhteydenpitoon kului vuorokaudessa reilut 90 minuuttia. Sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika vähenee 45–64-vuotiailla, jotka käyttävät siihen päivittäin 52 minuuttia.

Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa on tarkasteltu sitä, miten nuorten yhteydenpito toisiinsa on muuttunut viime vuosina. Ystävien päivittäinen tapaaminen on vähentynyt kaikissa tarkastelun kohteena olevissa ikäluokissa, kun taas välilliset tapaamiset internetin ja puhelimen välityksellä ovat lisääntyneet. Selvimmin muutos näkyy alle 20-vuotiaiden ikäryhmässä. (Myllyniemi 2009b.)



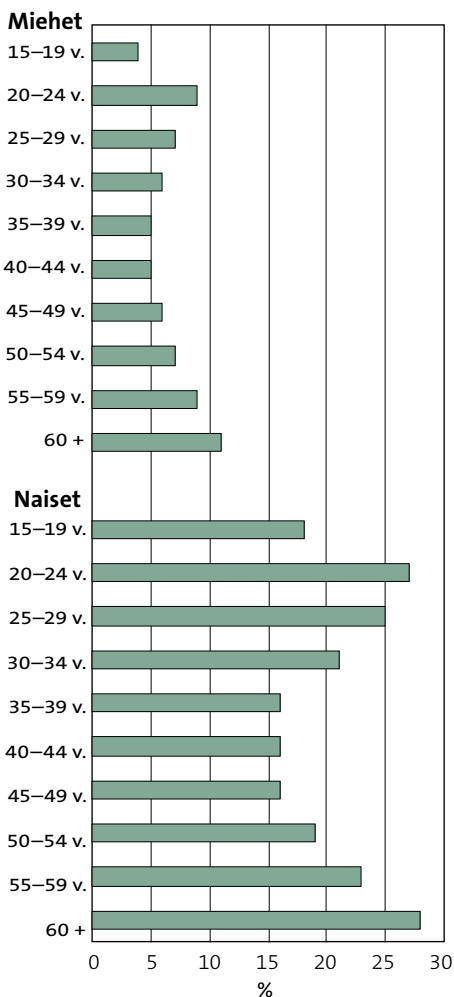
Lähde: Ajankäyttötutkimus 2002. Tilastokeskus

*Kuvio 31. Sosiaalisen kanssakäymiseen käytetty aika (min/vrk) sukupuolen ja iän mukaan.*

Nuorisobarometrissa (2009) tiedusteltiin nuorten käsityksiä syrjäytymiseen johtavista tekijöistä. Yhtenä vastausvaihtoehtona oli ystävien puute. Reilu kolme neljästä vastaajasta oli sitä mieltä, että ystävien puuttumisella on ainakin jonkin verran merkitystä syrjäytymiselle. Nuoret siis ajattelevat, että yksinäisyys ja ystävien puute altistaa syrjäytymiskehitykselle, kun taas sosiaaliset suhteet suojaavat siltä. (Myllyniemi 2009a.)

### **Turvallisuuden kokeminen ja rikosten uhriksi joutuminen**

Turvallinen Suomi -kyselyssä on subjektiivisen turvallisuuden kokemiseen liittyen kysytty osallistujilta heidän näkemyksiään asuinalueella ja asuinkunnan keskustassa koetusta turvallisuudesta, yleisten paikkojen turvallisuudesta, rikollisuuden vakavuudesta asuinalueella sekä asuinviihtyvyyttä häiritsevistä tekijöistä. Iän lisäksi turvallisuuden kokemisessa on suuria alueellisia ja sukupuolittaisia eroja. Yleisesti



Lähde: Turvallinen Suomi 2009

*Kuvio 32. Turvattomuuden kokeminen asuinalueella iän ja sukupuolen mukaan, % vastaajista.*

ottaen naiset ja ikääntyneet kokevat enemmän turvattomuutta kuin miehet ja nuoret. (Suominen 2009.)

Kuvio 32 osoittaa, ettei iän ja asuinalueella koetun turvallisuuden tunteen suhde ole kuitenkaan täysin yksioikoinen. Nuorimmat vastaajat kokevat vähiten turvattomuuden tunnetta asuinalueellaan. Sen sijaan 20–24-vuotiaista sekä miehet että naiset kokevat turvat-

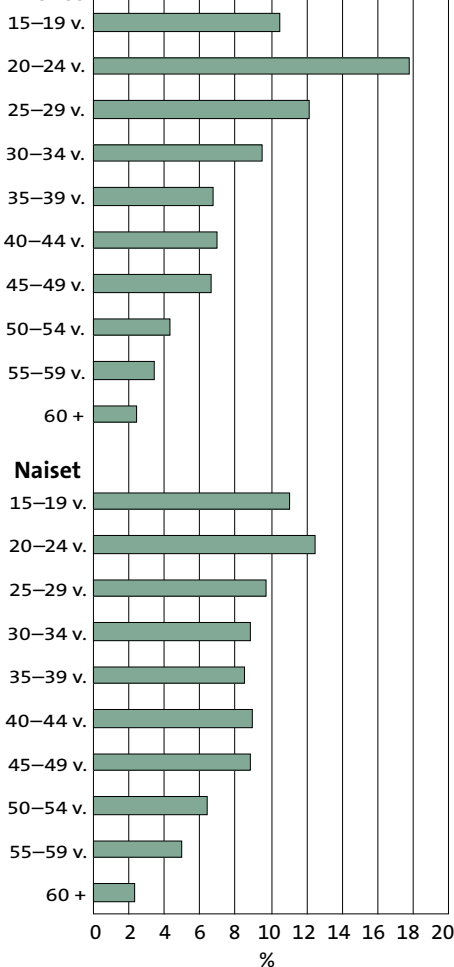
tomuutta kaikista ikäryhmistä toiseksi eniten, turvattomammaksi olonsa kokevat ainoastaan 60 vuotta täyttäneet vastaajat. Selittävinä tekijöinä tälle 20–24-vuotiaiden tuntemukselle on pidetty muun muassa sitä, että tämän ikäiset muuttavat usein opintojen tai työn vuoksi kotipaikkakuntansa ulkopuolelle ja tuntematon ympäristö usein lisää turvattomuuden tunnetta. 20–24-vuotiaat myös joutuvat eniten väkivallan uhreiksi. (Suominen 2009.)

Kaikista vastaajista kolmannes (33 %) koki yleisten paikkojen turvallisuuden heikentyneen vuoteen 2006 verrattuna. Nuorista vastaajista tätä mieltä oli kuitenkin muita vastaajia pienempi osa, nuoret eivät siis kokeneet turvattomuutta yleisillä paikoilla yhtä usein kuin vanhemmat ikäryhmät. Alle 20-vuotiaat olivat myös muita vastaajia vähemmän huolestuneita asuinalueensa rikollisuudesta. Nuoret kokivat olonsa myös omalla asuinalueellaan turvallisiksi mutta kaikissa ikäryhmissä asuinalueella koettu turvallisuus oli parantunut. (Suominen 2009.)

Huoli rikoksen uhriksi joutumisesta oli pienintä alle 20-vuotiailla vastaajilla. Poikkeuksen muodostaa huoli joutumisesta seksuaalirikoksen tai seksuaalisen häirinnän kohteeksi. Alle 30-vuotiaat naiset joutuvat eniten seksuaalirikosten ja seksuaalisen häirinnän uhreiksi, ja tämän ikäiset naisvastaajat olivatkin näistä eniten huolissaan. Alle 30-vuotiaat naiset käyttävät runsaasti internetiä ja ovat erityisesti sosiaalisen median, kuten IRC-gallerian, osalta aktiivisimpia verkkopalveluiden käyttäjiä. Tämän ikäiset naiset olivat huolissaan myös joutumisesta internetissä tapahtuvan rikoksen kohteeksi. (Suominen 2009.)

Useissa rikostyypeissä nimenomaan alle 35-vuotiaat joutuvat uhreiksi muita enemmän. Omaisuusrikosten kohteeksi joutuivat eniten 20–29-vuotiaat, väkivaltarikoksissa korostuu 20–24-vuotiaiden osuus ja internetrikoksissa alle 20-vuotiaiden osuus. Kuviosta 33 ilmenee väkivaltarikosten uhriksi joutuneiden sukupuoli ja ikärakenne: väkivallan uhriksi joutuvat useimmiten miehet ja erityisesti 20–24-vuotiaat miehet. (Suominen 2009.)

### Miehet



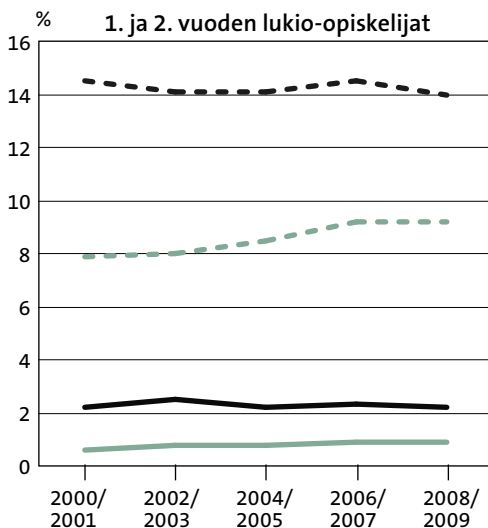
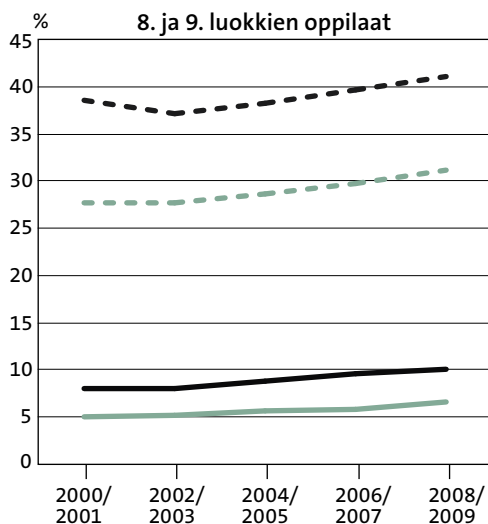
Lähde: Turvallinen Suomi 2009

Kuvio 33. Väkivallan uhrin iän ja sukupuolen mukaan, % vastaajista.

Kouluterveyskyselyn mukaan fyysisen uhan kokemukset ovat aiempaa useammalla yläluokkalaisella nuorella arkipäivää, lukiolaisille puolestaan aiempaa harvinaisempia. Yläluokkalaista 20 prosenttia, lukiolaisista 14 prosenttia ja ammattiin opiskelevista 22 prosenttia ilmoitti kokeneensa fyysistä uhkaa vuonna 2008–2009. (Kouluterveyskysely, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Vähintään kerran viikossa koulukiusatut  
— pojat — tytöt

Ainakin kerran koulukiusatut  
- - - pojat - - - tytöt



Lähde: Kouluterveyskysely. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Kuvio 34. Koulukiusatuksi vähintään kerran viikossa ja vähintään kerran lukukauden aikana tulleiden yläluokkalaisten ja lukiolaisten osuudet (%) sukupuolittain 2000-luvulla.

Koulukiusaamisen osalta ei ole nähtävissä positiivista muutosta siitä huolimatta, että siihen on viime vuosina kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota. Koulukiusatuksi tuleminen on lisääntynyt yläluokkalaisten keskuudessa 2000-luvun alusta. Vuonna 2008–2009 peruskoulun yläluokkalaisista pojista kymmenen prosenttia, ja tytöistä seitsemän prosenttia ilmoitti tulleen kiusatuksi kuluneen lukukauden aikana viikoittain tai useammin. Vähintään kerran lukukauden aikana kiusatuksi tulleita poikia oli 41 prosenttia ja tyttöjä 31 prosenttia. Lukiolaisista tytöistä viikoittain tai useammin kiusatuksi oli tullut prosentti ja pojista kaksi prosenttia. Vähintään kerran lukukauden aikana kiusatuksi tulleita poikia oli 14 prosenttia ja tyttöjä 9 prosenttia. Koulukiusaaminen on lukiolaisten kohdalla säilynyt yhtä yleisenä koko 2000-luvun ajan. Ammattiin opiskelevien joukossa oli viikoittain tai useammin koulukiusatuksi tulleita poikia kuusi prosenttia ja tyttöjä kolme prosenttia (kuvio 34). (Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.)

Kouluterveyskyselyn tulokset tukevat Turvallinen Suomi -aineiston väestötasolla ilmenevää, tiettyihin ilmiöihin kytkeytyvää turvallisuuden tunteen heikkenemistä. Aikuisista 33 prosenttia kokee yleisten paikkojen turvallisuuden heikentyneen, nuorillakin fyysisen uhan kokemukset ja koulukiusatuksi tuleminen ovat yleistyneet.

### Sukupuolvien välinen kuilu?

Nuorten ja aikuisten välillä oletetaan usein olevan ikä- ja kokemusmaailmojen eroavaisuuksista johtuvaa ohipuhumista. Nuorisobarometrissa (2007) nuorilta kysyttiin, onko vanhempien ja nuorempien sukupolvien välillä kuilua. Samaista kysymystä oli tiedusteltu myös vuoden 2004 Nuorisobarometrissa. Vuonna 2007 suurin osa nuorista oli sitä mieltä, että mitään kuilua nuorten ja vanhempien sukupolvien välillä ei ole. Sen sijaan 38 prosenttia vastaajista koki, että jonkinlaisia eroja ainakin sukupolvien välisessä ajattelussa on olemassa. Näin kokevien nuorten määrä oli kasvanut muutamalla prosentti-

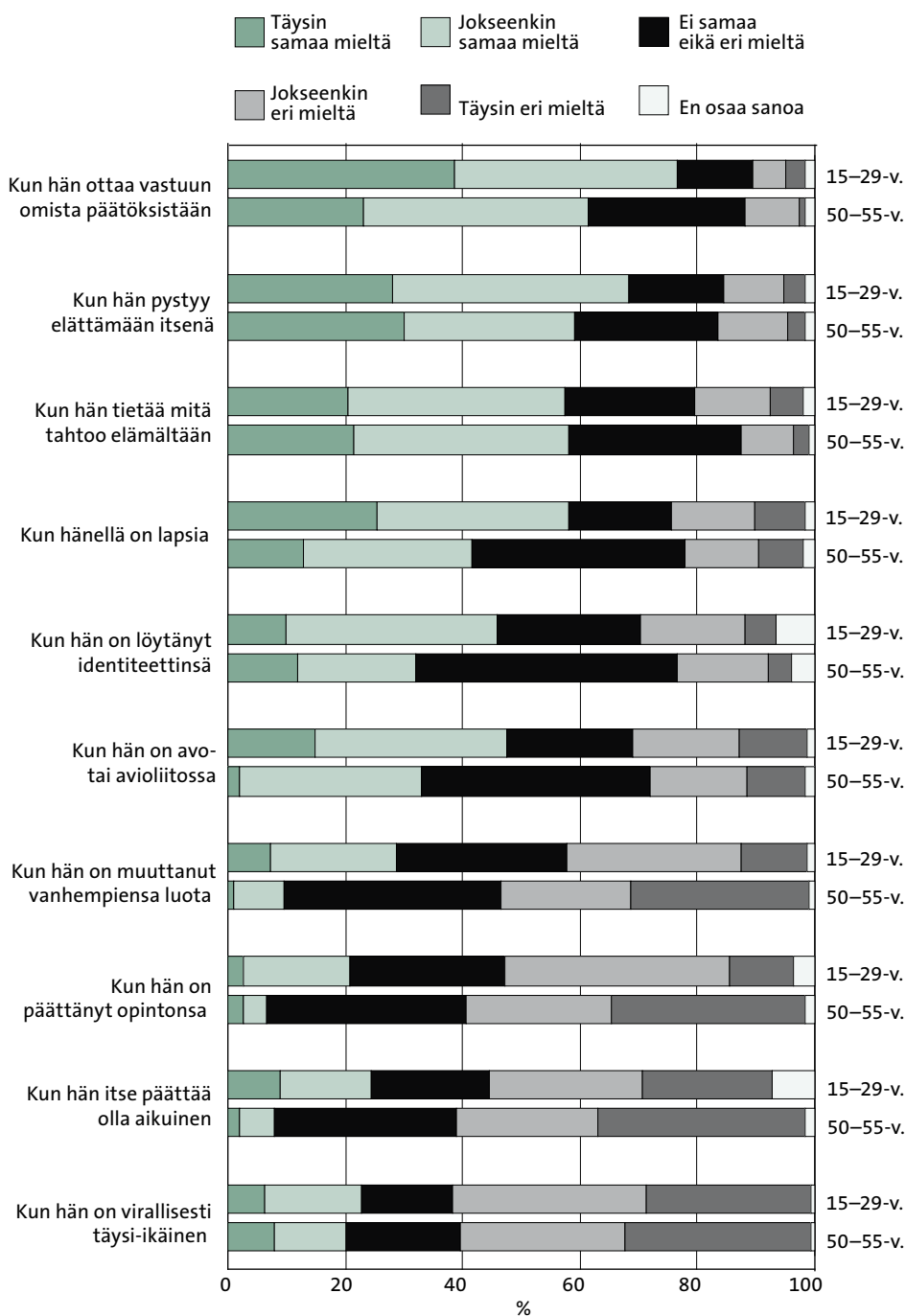
yksiköllä vuodesta 2004. Naisten ja miesten näkemyksissä ei ollut juurikaan eroja. Erityisesti nuorimpien ikäluokkien edustajat, työttömät ja kouluttamattomat nuoret kokivat nuorempien ja vanhempien sukupolvien välisessä ajattelussa olevan eroja. (Myllyniemi 2007, 90, 94.)

### Nuorten ja aikuisten näkemyksiä aikuisuudesta

Nuorisobarometrissa (2009) kysyttiin sekä 15–29-vuotialta että 50–55-vuotialta näkemyksiä siitä, milloin ihminen on aikuinen. Vastaajille esitettiin kymmenen väitettä, joista osa liittyy yksilön kehitykseen ja osa konkreettisiin elämäntapahtumiin. Kuviosta 35 selviää, että nuoret pitivät esitettyjä väittämiä kautta linjan vahvempina aikuisuuden merkkeinä kuin keski-ikäiset. (ks. myös Myllyniemi 2009a, 140).

Virallista täysi-ikäisyyttä sekä ”kun tietää mitä tahtoo elämältään” koskevien väitteiden kohdalla nuorten ja varttuneempien vastaajien näkemykset muistuttavat paljolti toisiaan. Suurin osa sekä nuorista että vanhemmista vastaajista on sitä mieltä, että aikuisuus on jotakin muuta kuin papereiden virallisen täysi-ikäisyyden leima. Täysi-ikäisyyden kohdalla on kuitenkin hyvä huomata, että niistä vastaajista, jotka eivät vielä olleet saavuttaneet 18. ikävuoden rajapyykkiä, yli kolmannes pitää sitä tärkeänä aikuisuutta määrittelevänä tekijänä. Täysi-ikäisyys saattaa kuitenkin määritellä paremmin kansalaisuutta kuin aikuisuutta. (Myllyniemi 2009a, 138.) Vastaaajaryhmät ovat niin ikään samaa mieltä siitä, että aikuisuuden yksi tärkeä elementti voisi olla väitteessä ”kun tietää mitä tahtoo elämältään”. Nuorista 58 prosenttia ja vanhemmista vastaajista 59 prosenttia on samaa tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa. Tulevaisuuden visioiden kirkastuminen sekä oman paikan löytäminen elämässä ovat sekä nuorten että vanhempien vastaajien mielestä tärkeitä aikuisuuden ulottuvuuksia. (Nuorisobarometri 2009.)

Nuoret ovat selvästi vanhempia vastaajia useammin sitä mieltä, että lapsuudenkodista pois muuttaminen on tärkeä osa aikuisuutta.



Lähde: Nuorisobarometri 2009

Kuvio 35. "Milloin ihminen on mielestäsi aikuinen?" 15–29-vuotiaiden ja 55–55-vuotiaiden vastausten vertailu.

Vanhemmat suhtautuvat tähän väitteeseen epäilevämmiin. Kotoa pois muuttamista ei nähtykään vanhempien keskuudessa tärkeänä aikuisuuden ulottuvuutena, vaan aikuisuus on jotakin muuta kuin elämän rakenteellisten seikkojen muutoksia. Samansuuntaisia havaintoja tehtiin myös avo- tai avioliittoa sekä lapsia koskevien väitteiden kohdalla. Nuoret itse pitävät näitä väittämiä selvästi vanhempia useammin aikuisuuteen liittyvinä tärkeinä ulottuvuuksina. Lasten saaminen porttina aikuisuuteen korostuu etenkin niiden keskuudessa, joilla jo on omia lapsia (Myllyniemi 2009a, 138). Tulosten tulkinnassa on kuitenkin syytä tiettyyn varovaisuuteen, koska edellä mainittujen väitteiden kohdalla etenkin 50–55-vuotiaiden vastauksissa on hyvin paljon en osaa sanoa -vaihtoehtoja. (Nuorisobarometri 2009.)

Opintojen lopettaminen tai päätös olla aikuinen eivät ole tärkeitä aikuisuuden elementtejä ainakaan vanhempien vastaajien keskuudessa. Myös nuoret itse näyttävät suhtautuvan näihin väittämiin hieman kriittisemmin kuin muihin esitettyihin väitteisiin. Oman identiteetin löytäminen ei myöskään näyttäydä tärkeänä osana aikuisuutta. Identiteettiä käsittelevän väitteen kohdalla korostuu suuri epävarmojen vastaajien määrä aikuisten vastaajien joukossa. Tämä saattaa osittain liittyä myös identiteetin käsitteen vaikeaselkoisuuteen. (Nuorisobarometri 2009.)

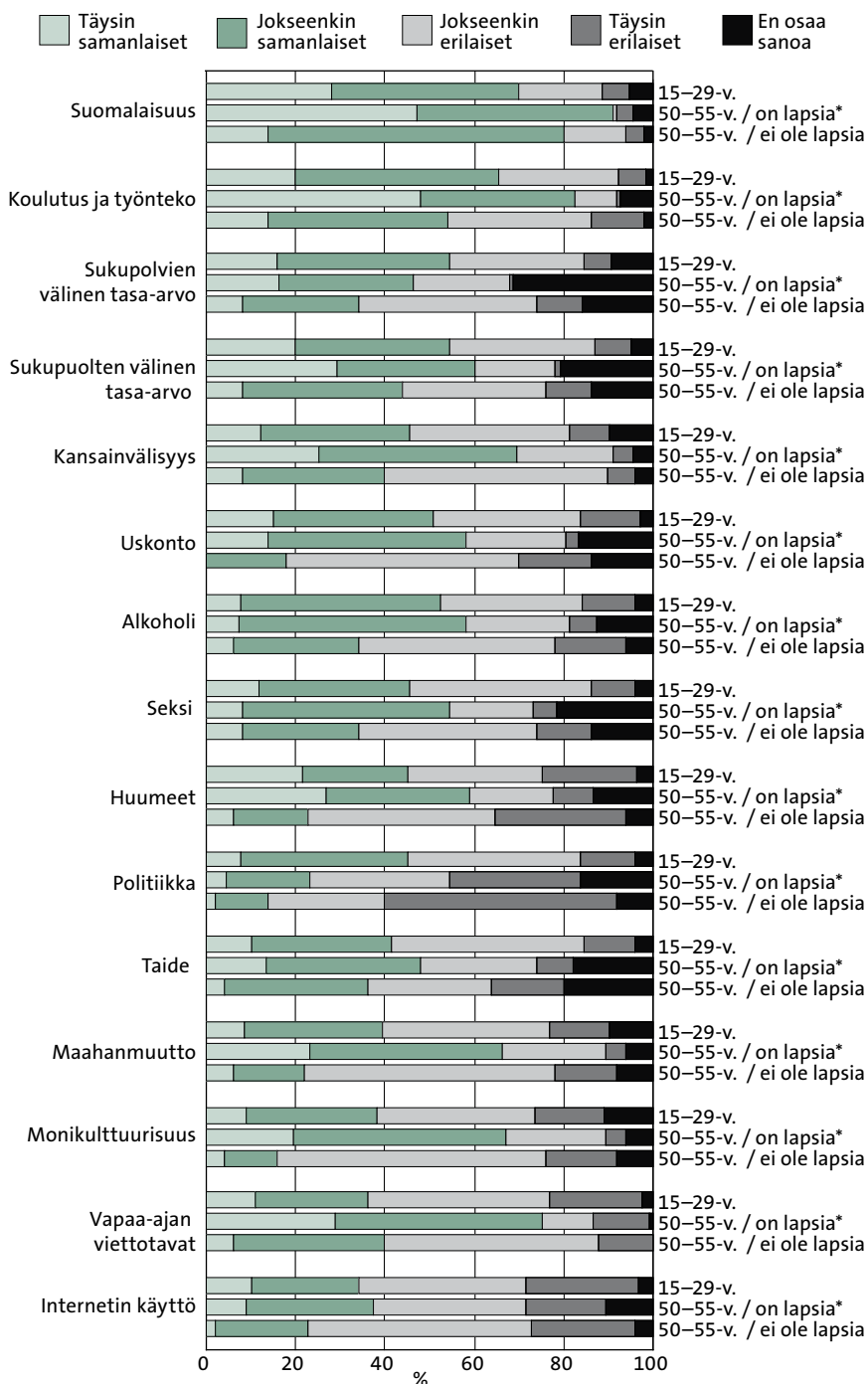
Taloudellinen riippumattomuus on nuorille tärkeä aikuisuuden merkki. Nuorista 68 prosenttia on samaa tai jokseenkin samaa mieltä tämän väitteen kanssa. Erityisesti nuoret miehet pitävät taloudellista itsellisyttä tärkeänä aikuisuuden elementtinä (Myllyniemi 2009a, 138). Myös useille 50–55-vuotiaille (59 %) taloudellinen riippumattomuus on merkittävä osa aikuiseksi kasvamista. Tärkeimpänä aikuisuuden elementtinä pidetään kuitenkin sitä, että henkilö on itse valmis ottamaan vastuuta omista päätöksistään. Nuorista 77 prosenttia ja vanhemmista vastaajistakin selvästi yli puolet (62 %) on väitteen kanssa samaa mieltä. Aikuisuus näyttäisi siis tätä kautta saavan sellaisen tulkinnan, että se on ennen kaikkea vastuullista

toimintaa. (Nuorisobarometri 2009.)

Sukupolviiteemaan liittyen Nuorisobarometrissa (2009) kysyttiin nuorilta, minkälaiseksi he arvioivat vanhempiensa mielipiteet joidenkin asioiden kohdalla verrattuna omaan mielipiteeseensä. Aikuisilta kysyttiin puolestaan sitä, minkälaiseksi he arvioivat omien lastensa tai ylipäätään nuorten<sup>16</sup> mielipiteitä tietyistä asioista omiin mielipiteisiinsä verrattuna. Kysymyskokonaisuus on tulkinnallisesti haasteellinen. Tämä näkyy eritoten siinä, että epävarmojen vastausten määrä on etenkin aikuisten kohdalla verrattain suuri. Esimerkiksi sukupolvien välistä tasa-arvoa koskevan mielipiteen kohdalla lähes kolmannes aikuisista on valinnut epävarmuudesta kertovan vastausvaihtoehdon. Nuorten kohdalla epävarmoja vastaajia on kautta linjan selvästi vähemmän. Kansainvälisyyteen, maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen liittyvien väitteiden kohdalla epävarmoja vastaajia on kuitenkin noin kymmenesosa nuorista. (Nuorisobarometri 2009.)

Kuviosta 36 nähdään, että ne aikuiset, joilla on omia lapsia, ajattelevat lastensa mielipiteiden olevan melko lähellä omiaan. Nuoret puolestaan ovat usein sitä mieltä, että vanhempien mielipiteet eroavat ainakin jonkin verran heidän omista mielipiteistään. Mielenkiintoista on, että ne aikuiset, joilla ei ole lainkaan lapsia, ajattelevat nuorten mielipiteiden olevan hyvinkin erilaisia heidän omiin mielipiteisiinsä verrattuna. Tässä kohden on tosin huomioitava, että 50–55-vuotiaiden lapsettomien vastaajien lukumäärä on pieni (n=50), joten sattuma saattaa selittää osan eroista. (Nuorisobarometri 2009.)

Politiikkaa koskevan mielipiteen kohdalla suunta on hieman edellä mainitusta poikkeava etenkin nuorten ja niiden vanhempien välillä joilla on omia lapsia. Jälkimmäisen ryhmän vastaajat ajattelevat, että heidän omien lastensa mielipiteet politiikasta eroavat vastaajien omista mielipiteistä. Kun tarkastellaan niitä keski-ikäisiä vastaajia, joilla ei ole omia lapsia, erosivat näkemykset vieläkin selvemmin. Ainoastaan 14 prosenttia vanhemmista vastaajista on sitä mieltä, että nuorten poliittiset näkemykset ovat



\* Niitä, joilla on omia lapsia, pyydettiin arvioimaan näiden, ei nuoren näkemyksiä yleensä.

Lähde: Nuorisobarometri 2009

Kuvio 36. Arvot vanhempien / omien lasten sukupolven mielipiteiden samanlaisuudesta verrattuna omiin. 15-29-vuotiaiden ja 50-55-vuotiaiden vastausten vertailu.

lähellä heidän omia näkemyksiään. (Nuorisobarometri 2009.)

Politiikkaa koskevan mielipiteen kanssa samansuuntainen vastausjakauma (ja muista vastausjakaumista poikkeava) on myös sukupolvien välistä tasa-arvoa koskevan mielipiteen kohdalla. Nuorista vastaajista yli puolet (54 %) arvioi, että vanhempien mielipiteet sukupolvien väliseen tasa-arvoon liittyen ovat samansuuntaisia kuin heidän omansa. Vanhemmista, joilla on omia lapsia, vajaa puolet (46 %) ajattelee, että mielipiteet ovat samanlaisia kuin nuorilla. Suuri osa niistä 50–55-vuotiaista vastaajista, joilla ei ole omia lapsia on sitä mieltä, että uskontoon liittyvät mielipiteet ovat nuorilla varsin erilaisia kuin heillä itsellään. Ainoastaan 18 prosenttia näistä vastaajista on jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa. (Nuorisobarometri 2009.)

Nuorten ja perheellisten vanhempien käsitykset toistensa vapaa-ajanviettotavoista ovat erilaisia. Nuorista vastaajista joka neljäs on sitä mieltä, että heidän näkemyksensä vapaa-ajanvietosta ovat samansuuntaisia kuin vanhempiensa. Perheellisistä vanhemmista kolme neljäsosaa (76 %) on sitä mieltä, että näkemykset vapaa-ajanviettotavoista ovat samansuuntaisia kuin heidän lapsillaan. Mielenkiintoista on, että tämän mielipiteen kohdalla nuorten ja aikuisten, joilla ei ole lapsia, näkemykset ovat hyvin lähellä toisiaan. Sekä nuorista että perheettömistä vanhemmista vastaajista yli 60 prosenttia arvioi, että nuorilla on erilainen käsitys vapaa-ajanvietosta kuin vanhemmillaan. Perheellisistä aikuisista ainoastaan neljännes (24 %) tulkitsi vapaa-ajanvietossa olevan jonkinlaisia näkemyseroja sukupolvien välillä. Internetin käytön osalta kaikissa vastaajaryhmissä arvioitiin, että eri-ikäisten mielipiteissä on eroja. (Nuorisobarometri 2009.)

## Viitteet

- 1 Tästä poikkeuksena lastensuojelutilastot, joissa huostaan otetut lapset ovat alle 17-vuotiaita. Lisäksi lapsia eli alle 15-vuotiaita koskevia tietoja on mukana myös muutamista muista rekisteriaineistoista.
- 2 16–24-vuotiaiden osuuden arvioidaan olevan 9,7 prosenttia vuonna 2020 ja 9,9 prosenttia vuosina 2030 ja 2040. 25–64-vuotiaiden ennustetut väestöosuudet ovat 49,6 prosenttia vuonna 2020, 46,7 prosenttia vuonna 2030 ja 46,5 prosenttia vuonna 2040.
- 3 Mediaanitulo saadaan, kun tulonsaajat asetetaan tulojen mukaan suuruusjärjestykseen. Mediaanitulo on tällöin keskimmäisen tulonsaajan tulo eli keskimmäisen tulonsaajan kummallekin puolelle jää yhtä monta tulonsaajaa. Mediaania käytetään, koska se ei ole yhtä herkkä poikkeaville äärihavainnoille kuin aritmeettinen keskiarvo.
- 4 Pienituloisuus määritellään kotitalouksien kulutusyksikköä kohti lasketun käytettävissä olevan vuositulon perusteella. Kotitalous luokitellaan pienituloiseksi, jos sen tulot ovat jääneet vähäisemmiksi kuin 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien tulojen mediaanista. Näin määritelty pienituloisuuden yläraja oli noin 13 800 euroa yhden henkilön kotitaloudessa vuonna 2008. Pienituloisuuden euromääräinen raja vaihtelee vuosittain. Määritelmä perustuu Euroopan unionin tilastolaitoksen Eurostatin suosituksiin.
- 5 Pitkäaikaista toimeentulotukea on tuki, jota on vuoden aikana saatu 10 kuukauden ajan.
- 6 Tutkimus tehtiin postikyselynä keväällä 2008. Perusjoukon muodostivat Suomessa vakituisesti asuvat yksityistaloudet. Poiminta kohdistettiin yli 18-vuotiaaseen väestöön. Osoitteet poimittiin tasavälisellä satunnaisotannalla Väestörekisterikeskuksen väestötietokannasta. Kyselyn lopullinen otos oli 9 969 henkilöä. Kyselyyn vastasi 2 857 suomalaista. Vastausprosentti oli 29. (Kansalaisbarometri 2009, 23.)
- 7 Raportoimme Kouluterveyskyselyn tuloksia koko Suomen osalta. Kouluterveyskyselyä on toteutettu vuodesta 1995 alkaen aina peräkkäisinä vuosina puolikas Suomi kerrallaan. Yhdistettäessä kaksi peräkkäistä vuotta esim. vuodet 2008 ja 2009 (jatkoissa ilmoitetaan tekstissä 2008–2009 ja kuvioissa 2008/2009), saadaan koko Suomen yläluokkalaisten, lukiolaisten ja ammattiin opiskelevien tulokset. Yläluokkalaisten ja lukiolaisten osalta raportoidaan tuloksia trendeinä vuodesta 2001–2002 alkaen. Ammattiin opiskelevista tuloksia on saatavissa ainoastaan vuodelta 2008–2009.
- 8 Uusperheessä on vähintään yksi alle 18-vuotias vain toisen vanhemman lapsi. (Perheet 2008.)
- 9 Perheen parissa vietetty aika tarkoittaa tässä perheenjäsenten kanssa seurustelua. Esimerkiksi yhteistä TV:n katseluun käytettyä aikaa ei ole laskettu tähän mukaan.
- 10 Sosiaalilautakunnan on tehtävä huostaanotto jos 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään ja 2) jos avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia, mahdollisia



- tai jos ne ovat riittämättömiä ja 3) jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Säkinen 2007, 382.)
- 11 Lapselle tai nuorelle on järjestettävä jälkihuolto sijaishuollon päättymisen jälkeen. Tarkemmin jälkihuollosta esim. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto/>.
  - 12 Vuoden 2008 tutkimukseen poimittiin väestörekisteristä valtakunnallisesti edustava 5 000 henkilön satunnaisotos. Kyselyn saaneista 64 prosenttia (n=3 216) palautti kyselylomakkeen.
  - 13 Indikaattori ”harrastaa liian vähän liikuntaa” kuvaa sitä, että harrastaa vapaa-aikana urheilua tai liikuntaa vähintään puoli tuntia kerrallaan harvemmin kuin 4 kertaa viikossa tai hengästyttävää tai hikoiluttavaa liikuntaa vähemmän kuin 2 tuntia viikossa. Indikaattori on muodostettu seuraavista muuttujista: ”Kuinka usein harrastat urheilua tai liikuntaa vapaa-aikanasi vähintään puolen tunnin ajan?” ja ”Koulutuntien ulkopuolella: Kuinka monta tuntia viikossa harrastat tavallisesti liikuntaa niin että hengästyit ja hikoilet?”
  - 14 BMI $\geq$ 25kg/m<sup>2</sup> (Body mass index). Painoindeksi saadaan, kun paino (kg) jaetaan pituuden (m) neliöllä.
  - 15 Raittiilla tarkoitetaan vastaajia, jotka eivät oman ilmoituksensa mukaan ole juoneet yhtään annosta alkoholia viimeisen 12 kuukauden aikana.
  - 16 Omien lasten näkemyksiä kysyttiin niiltä aikuisilta, joilla on omia lapsia. Niitä aikuisia, joilla ei ole omia lapsia, pyydettiin esittämään näkemyksensä suhteessa nuoriin yleensä.
- Lähteet**
- Anttila, Anna ja Rensujeff, Kaija (2009) Taiteen taskurahat. Lastenkulttuurin käsite, linjaukset ja edistäminen. Helsinki. Taiteen keskustoimikunta, tutkimusyksikön julkaisuja N:o 35.
- Autio, Minna (2005) Kuluttava nuoruus, kuluttava elämä? <[http://www.stat.fi/tup/tietotrendit/tt\\_02\\_05\\_kuluttava\\_nuoruus.html](http://www.stat.fi/tup/tietotrendit/tt_02_05_kuluttava_nuoruus.html)> Tilastokeskus. [Viitattu 11.2.2010.]
- Gissler, Mika & Puhakka, Tiina & Vuori, Mika & Karvonen, Sakari (2007) Poikien ja tyttöjen hyvinvointi ja terveys tilastoina. Teoksessa Sakari Karvonen (toim.): Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta, Stakes. Helsinki.
- Harinen, Päivi (2009) Tarkastelussa taustamuuttajat. Yhteiskuntapolitiikka 74 (3), 338–340.
- Helakorpi, Satu & Paavola, Meri & Prättälä, Ritva & Uutela, Antti (2009) Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2008. Terveys ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2/2009. [www.thl.fi/avtk](http://www.thl.fi/avtk)
- Hulkko, Laura (2009) Opiskelijoiden ja ikääntyvien työllisyys <[http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art\\_2009-02-24\\_001.html](http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-02-24_001.html)> Tilastokeskus. [Viitattu 15.11.2009.]
- Internetiä käytti 79 % väestöstä vuoden 2007 alussa. <[http://www.stat.fi/til/sutivi/2007/sutivi\\_2007-09-28\\_tie\\_001.html](http://www.stat.fi/til/sutivi/2007/sutivi_2007-09-28_tie_001.html)> [Viitattu 9.11.2009.]
- Internetin käytön yleistymisen pysähty. <[http://www.stat.fi/til/sutivi/2009/sutivi\\_2009-09-08\\_tie\\_001.html](http://www.stat.fi/til/sutivi/2009/sutivi_2009-09-08_tie_001.html)> [Viitattu 9.11.2009.]
- Kaartinen, Risto, Autio, Minna & Lähteenmaa, Jaana (2009) Pikavipeillä vaikeuksiin. Teoksessa Vesa Keskinen, Markus Laine, Martti Tuominen & Tyyne Hakkarainen (toim.): Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Näkökulmia helsinkiläisen huono-osaisuuteen. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Karvonen, Sakari (2006) Tilasto-osio. Teoksessa Sakari Karvonen (toim.): Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta, Stakes. Helsinki.
- Kartovaara, Leena (2007) Lapsiperheiden kehitys. Teoksessa Suomalainen lapsi 2007. Tilastokeskus, Stakes. Helsinki.
- Koljonen, Virpi (2002) Nuorten velkaantuminen ja maksuhäiriöt. Teoksessa Minna Autio, Ilppo Eresmaa, Visa Heinonen, Petri Paju, Virpi Koljonen & Terhi-Anne Wilska (toim.): Pakko riittää. Näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen. Nuorisotutkimusverkoston & Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 21, 12-118.
- Kouluterveyskysely, Terveys ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.thl.fi/kouluterveyskysely> [Viitattu 18.2.2010.]
- Lammi-Taskula, Johanna & Bardy, Marjatta (2009) Vanhemmuuden ilot ja murheet. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveys ja hyvinvoinnin laitos.
- Myllyniemi Sami (2009a) Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Myllyniemi, Sami (2009b) Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009. Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisosiain neuvottelukunta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Myllyniemi, Sami (2008a) Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta. Helsinki: Yliopistopaino. <[http://80.248.162.139/OPM/Nuoriso/nuorisosiain\\_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri2008.pdf](http://80.248.162.139/OPM/Nuoriso/nuorisosiain_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri2008.pdf)> [Viitattu 9.11.2009.]
- Myllyniemi, Sami (2008b) Tilasto-osio. Teoksessa Autio Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.): Polarisoituva nuoruus? Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta, Stakes.
- Myllyniemi, Sami (2007) Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto. <[http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisosiain\\_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri\\_2007.pdf](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisosiain_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri_2007.pdf)> [Viitattu 9.11.2009.]
- Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Huhtanen, Petri (2009)

- Suomalaisten alkoholinkäyttötapojen muutokset 2000-luvun alussa. Yhteiskuntapolitiikka 74 (3), 268–289.
- Nordic Statistical Yearbook 2009, Nordisk statistisk årsbok 2009. Volume 47, Nord 2009:001. Nordic Council of Ministers. Copenhagen 2009.
- Nuorten hyvin- ja pahoinvointi. Konsensuskokous 2010. 1.–3. 2. 2010 Hanasaaren kulttuurikeskus, Espoo. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, Suomen Akatemia, 2010.
- Nuorten terveystapatutkimus (2009) Rainio, Susanna & Pere, Lasse & Lindfors, Pirjo & Lavikainen, Hanna & Saarni, Lea & Rimpelä, Arja (2009). Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2009. Helsinki: Soaiaali- ja terveysministeriö. <[http://www.stm.fi/c/document\\_library/get\\_file?folderId=39503&name=DLFE-10634.pdf](http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-10634.pdf)> [Viitattu 5.12.2009.]
- Perheet 2008. Tilastokeskus. SVT. Väestö 2009. <[http://www.stat.fi/til/perh/2008/perh\\_2008\\_2009-05-29\\_fi.pdf](http://www.stat.fi/til/perh/2008/perh_2008_2009-05-29_fi.pdf)>
- Päihdetilastollinen vuosikirja 2007. Alkoholit ja huumeet. SVT ja Sosiaaliturva. Helsinki, Stakes.
- Raijas, Anu & Wilska, Terhi-Anna (2007) Huolenpitoa ja jakamista – raha ja ajan jakautuminen suomalaisissa lapsiperheissä. Helsinki. Kuluttajatutkimuskeskus, työselosteita ja esitelmää 104/2007.
- Raijas, Anu & Wilska, Terhi-Anna (2008) Kuka päättää kulutuksesta lapsiperheissä? Tieto & Trendi 2/2008, 32–36.
- Rainio, Susanna & Pere, Lasse & Lindfors, Pirjo & Lavikainen, Hanna & Saarni, Lea & Rimpelä, Arja (2009) Nuorten terveystapatutkimus. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2009. Helsinki: Soaiaali- ja terveysministeriö. <[http://www.stm.fi/c/document\\_library/get\\_file?folderId=39503&name=DLFE-10634.pdf](http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-10634.pdf)> [Viitattu 5.12.2009.]
- Rainio, Susanna & Pere, Lasse & Lindfors, Pirjo & Lavikainen, Hanna & Saarni, Lea & Rimpelä, Arja (2009) Nuorten terveystapatutkimus 2009. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2009. Helsinki 2009 <[http://www.stm.fi/c/document\\_library/get\\_file?folderId=39503&name=DLFE-10634.pdf](http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-10634.pdf)> [Viitattu 5.12.2009.]
- Rönkä, Sanna & Virtanen, Ari (toim.) (2009) Huumetilanne Suomessa 2009. Uusin tieto, uusimmat kehityssuunnaukset ja erityisemat huumeista. Raportti 40/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sihto, Matti (2003) Työvoimapula vai työttömyys vai molemmat? Tietoaika 9/2003.
- Siltaniemi, Aki & Perälähti, Anne & Eronen, Anne & Särkelä, Riitta & Londen, Pia (2009) Kansalaisbarometri 2009. Suomalaisten arvioita hyvinvoinnista, palveluista ja Paras-uudistuksesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.
- Säkkinen, Salla (2007) Lastensuojelu. Teoksessa Suomalainen lapsi 2007. Helsinki: Tilastokeskus, Stakes.

## Kysely- ja tutkimusaineistot

### Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys 2008

Aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys 2008 -tutkimus (AVTK) on toteutettu vuosittain toistuvana kyselytutkimuksena vuodesta 1978 saakka. Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa työikäisen väestön terveyskäyttäytymisen nykytilannetta sekä siinä tapahtuneita pitkän ja lyhyen aikavälin muutoksia. Tutkimuksen tärkeimmät terveyskäyttäytymistä kuvaavat osa-alueet ovat tupakointi, ruokatottumukset, alkoholinkäyttö ja liikunta. Vuoden 2008 tutkimusaineisto on väestörekisteristä poimittu edustava 5000 henkilön satunnaisotos 15–65-vuotiaista Suomen kansalaisista. Kyselyn vastausaktiivisuus oli 64 prosenttia. Tulokset julkaistaan vuosittain Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Raportti-sarjassa.

### Kansalaisbarometri 2009

Kansalaisbarometri 2009 on Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton tutkimus, jossa tuotetaan tietoa suomalaisesta hyvinvoinnista ja palvelujen tilanteesta. Vuoden 2009 barometri käsittelee myös kansalaisten näkemyksiä Paras-uudistuksesta. Tutkimus toteutettiin postikyselynä keväällä 2008 ja perusjoukko koostuu Suomessa vakinaisesti asuvista yksityiskotitalouksista. Poiminta suunnattiin yli 18-vuotiaaseen väestöön. Tutkimuksen otos oli 9 969 suomalaista. Kyselyn vastausaktiivisuus oli 29 prosenttia. Tutkimuksen tulokset on raportoitu teoksessa “Kansalaisbarometri 2009. Suomalaisten arvioita hyvinvoinnista, palveluista ja Paras-uudistuksesta”.

### **Kouluterveyskysely**

Kouluterveyskysely on valtakunnallinen tutkimus, jota on toistettu vuodesta 1995 lähtien peruskoulun 8. ja 9. luokkien oppilailla ja lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoilla. Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden tietoja on kerätty vuodesta 2008 lähtien. Kyselyyn on vastannut vuosittain 45 481–59 597 yläluokkalaista, 21 834–29 515 lukiolaista ja 19 436–20 334 ammattiin opiskelevaa nuorta. Parillisina vuosina kyselyyn osallistuvat Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin läänien kuntien ja parittomina vuosina Länsi-Suomen ja Oulun läänien sekä Ahvenanmaan kuntien alueella opiskelevat nuoret. Yhdistettäessä kaksi peräkkäistä vuotta esim. vuodet 2008 ja 2009, saadaan koko Suomen yläluokkalaisten, lukiolaisten ja ammattiin opiskelevien tulokset. Tässä kirjassa yläluokkalaisten ja lukiolaisten osalta raportoidaan tuloksia trendinä vuodesta 2001–2002 alkaen. Ammattiin opiskelevista tuloksia on saatavissa ainoastaan vuodelta 2008–2009. Yhdistettyjen vuosien aineisto kattoi 82 prosenttia kaikista peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaista, 74 prosenttia lukioiden 1. ja 2. vuoden opiskelijoista ja 52 prosenttia ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoista. Kyselyn valtakunnalliset ja maakuntakohtaiset tulokset julkaistaan internetsivulla <http://www.thl.fi/kouluterveyskysely>.

### **Nuorisobarometri**

Nuorisobarometri on Valtion nuorisoiain neuvottelukunnan Nuoran vuosittain teettämä puhelinhaastattelukysely, jonka kohteena ovat 15–20-vuotiaat nuoret koko maassa, Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Vuonna 2009 Nuorisobarometriin haastateltiin 1900 nuorta. Haastattelujen keskipituus oli noin 30 minuuttia. Vuonna 2009 kerättiin myös vertailutietona 200 haastattelua 50–55-vuotiailta.

### **Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus**

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus on haastattelututkimus, johon osallistuvat pitävät kahden vuorokauden ajan tarkkaa kirjaa ajankäytöstään. Eri toimintoihin käytetyn ajan lisäksi selvitetään ajankäytön päivä- ja viikkorytmejä sekä yhdessäoloa. Tutkimuksella selvitetään mm. työaikaa, kotitöihin, nukkumiseen ja ruokailuun kulunutta aikaa, vapaa-ajan harrastuksia sekä yhdessäoloa ja toimintopaikkaa. Lisäksi tutkitaan ajankäytön rytmejä vuorokauden, viikonpäivän ja vuodenajan mukaan. Viimeinen tiedonkeruu on tehty vuosina 1999–2000 ja sen tulokset on raportoitu vuonna 2001.

### **Tieto ja viestintätekniiikan käyttö 2008**

Tilastokeskuksen tieto- ja viestintätekniiikan käyttötutkimus tuottaa tietoja kotitalouksien ja väestön tieto- ja viestintätekniiikan käytöstä. Tutkimustuloksia käytetään kotimaisen tietoyhteiskunnan kehittämishankkeissa ja yleisurooppalaisten tietoyhteiskuntaindikaattorien laadinnassa. Tutkimusaiheita ovat tietokoneen ja internetin käytön yleisyys sekä käyttötarkoitukset ja kuluttajien verkkokauppa. Tutkimus on otostutkimus ja tehdään keväisin puhelinhaastatteluna 16–74-vuotiaalle väestölle.

### **Turvallinen Suomi -kysely**

Turvallinen Suomi -kysely on Poliisin lääninjohtojen toteuttama turvallisuustutkimus, joka on tehty vuosina 2003, 2006 ja 2009. Kyselyn tarkoituksena on kerätä tietoa kansalaisten kokemuksista turvallisuuteen liittyvistä asioista poliisin strategisen suunnittelun ja tulosohjauksen pohjaksi sekä kunnallisten turvallisuussuunnitelmien pohjaksi. Turvallisuustutkimus suoritetaan postikyselynä. Kyselyn kohteena ovat 15–74 -vuotiaat suomalaiset lukuun ottamatta Ahvenanmaata.







## OSA II

---

### ARTIKKELIT

## GRAFFITI – TAIDETEOS VAI RANGAISTAVA TEKÖ

Graffiti koskettaa lähes jokaista kaupungissa elävää suomalaista. Ilmiönä se on kuitenkin hankalasti määriteltävissä. Graffitiä voidaan tarkastella hiphoppiin sidoksissa olevana alakulttuurisena ilmiönä, sillä se on määritelty yhdeksi hiphopin neljästä elementistä.<sup>1</sup> Graffiti liittyy anarkistisia piirteitä saaviin talonvaltauksiin, joissa käsitellään yksilön oikeutta kaupunkitilaan. Graffiti on myös läsnä lähes jokaisella skeittirampilla. Graffiteja tai sen tyyllisiä kuvia on esitelty Kiasmassa kaupunkitaiteen näyttelyissä sekä taidemuseoiden ja gallerioiden vaihtuvissa näyttelyissä. Graffitista puhutaan paitsi töhrynä ja vandalismina myös taiteena, nuorisokulttuurina, kantaaoittavan vastakulttuurina ja oman reviiirin merkitsemisenä. Siksi ei olekaan ihme, että graffiti herättää monentasoista ymmärtämättömyyttä eri näkökulmia edustavien kesken.

Laillista, siistää ja kontrolloitua graffitiä on helppo ihailla. Julkisesti graffitin puolesta puhuvat vetoavat siihen, etteivät he puolusta töhryjä, vaan kunnollisia graffiteja, joilla voi parantaa ankeiden alikulkutunneleiden ja harmaiden betoniattojen visuaalista ilmettä. Vastustajat toteavat, että graffitien teko on itsessään rikollista sotkemista tai ainakin lisää töhримistä, ja he ilmoittavat, etteivät halua kirkkoveneen kuvia tai tageja eli maalareiden nimimerkkejä kotitalojensa seiniin. Graffitikeskusteluihin liittyvissä kannanotoissa on usein syvä kuilu puolustajien ja vastustajien sekä sanomalehti- ja internetkirjoittelun välillä. Artikkelissa käsittelen, miten

graffiti-ilmiöön liittyy ohipuhumista ja millaisia ovat puhunnan mahdolliset vaikutukset graffitikulttuuriin. Pohdin ohipuhumiseen liittyviä tasoja: niin käsitteiden käyttöä kuin graffitiin sisältyviin merkityksiin sidoksissa olevaa ohipuhumista.

Tämän artikkelin pääasiallinen aineisto koostuu *Helsingin Sanomien* graffitiä käsittelevistä artikkeleista vuosilta 2006–2009 sekä lehtiartikkeleissa käsiteltyihin teemoihin liittyneistä internet-keskusteluista. Aineiston analyysimenetelmässä on piirteitä diskurssianalyysistä, sillä tarkastelen niitä merkityksiä, joita graffitista puhuminen luo ilmiölle. Rakennan käsitystä ohipuhumisesta ja siihen liittyvistä merkityksistä tiettyjen sanojen ja termien käytöyhteyksien kautta. Ote on refleksiivinen: usean vuoden graffiteihin liittynyt tutkimusprosessini luonnollisesti vaikuttaa tutkimustapaani ja tuloksiin.<sup>2</sup> Peilaan aineistoa myös tekeillä olevan väitöskirjatutkimukseni yhteydessä keräämääni haastattelumateriaaliin<sup>3</sup> ja kesällä 2009 ilmestyneeseen teokseen *Graffiti No Name – No Fame* (Bogdanoff 2009), jossa suomalaista graffitikulttuuria tarkastellaan muun muassa haastattelujen avulla. Teos on lähdeviittauksiltaan ja kirjoittajan näkökulman poleemisuudesta johtuen kirjava, eikä sitä voi pitää varsinaisesti tutkimuksena, mutta se esittelee 2000-luvun graffitikulttuuria laittoman maalaamisen näkökulmasta. Suomalaista ja pohjoismaista graffitikulttuuria on käsitelty myös teoksessa *Overground* (Jacobsson & Lindblad 2003) sekä kirjassa *Helsinki Graffiti* (Isomursu & Jääskeläinen 1998). Graffitiin liittyvän ohipuhumisen avaamisella haluan myös tarkentaa käsitystä siitä, millaisia erilaisia kategorioita graffitiksi kutsuttuun kulttuuriseen ilmiöön liittyy.

### Graffititermejä

Monissa kansainvälisissä julkaisuissa graffitiä käsitellään osana katutaidetta. Sanana graffiti ei kuvaa kaikkea katutaidetta, mutta rajan vetäminen on hankalaa. Katutaiteen tekijät vastustavat leimaamista, sillä määrittelypyrkimykset rajoittavat ja latistavat ilmiötä. (Blackshaw 2008, 6.)

Cedar Lewisohn (2009) toteaa, että katutaiteessa on kysymys yleisön ja tekijän välisestä kanssakäymisestä ja suurempien massojen kiinnostuksen saavuttamisesta. Graffitissa puolestaan on kyse graffitin tekijöiden ja niin graffitijengeiksi kutsuttavien ryhmittymien kuin paikkaan sidoksissa olevien jengien välisestä vuorovaikutuksesta. Katutaide on genre, joka on lähtöisin graffitista ja jonka on syytä tunnistaa juurensa graffitissa. Graffiti on monikko italiankielisestä sanasta *graffito* (raaputus, kirjoitus, jälki), vaikka siitä on tullut myös yksikkömuodossa käytettävä sana. Lewisohnin (mt.15) mukaan ”graffiti writing” eli graffitien kirjoittaminen on hiphop-kulttuuriin linkittyvä muusta graffitista erillään oleva ilmiö, jossa olennaista on tagien eli nimimerkkien tekeminen. Määritelmä poikkeaa suomalaisen graffitikeskusteluun liittyvistä käsitteen määrittelyistä. Suomalaisessa kielenkäytössä yhdyssanaa graffitikirjoitus ei juuri käytetä, Suomen kontekstissa graffiteista puhutaan yleisesti graffitina eikä niitä erotella kuva- tai kirjoitusmääreillä.

Suomenkielisen puheen joukossa käytetään paljon sanoja englannin kielestä. ”Peinttari” on graffitimaalajaa kuvaava termi, joka viittaa *to paint* -verbiin, mutta sitä ei ole ulkomaisten graffitikirjojen sanastoissa. Johdannaiset *to write* -sanasta, kuten *writer*, *wraitteri*, *writeri*, puolestaan on määritelty hieman vaihtelevasti tarkoittamaan ylipäättään ”graffitia harjoittavaa henkilöä” (Stewart 2009) tai ”graffititaiteilijaa, joka keskittyy pääasiallisesti kirjaimiin” (Ganz 2006) tai ”graffitimaalajaa” (Bogdanoff 2009). Seinille *sprayaten*, tussilla tai muulla keinoin toteutetut merkit tai maalaukset voidaan nykyään<sup>4</sup> jakaa karkeasti kolmeen tyyppiin: ”töhryt”, ”tagit” ja ”piissit”. Töhryillä viitataan graffitikulttuurin sisällä merkkeihin, joilla ei ole tekijälleen juuri merkitystä; niitä ei yleensä ole harjoiteltu, eikä niiden katsota olevan visuaalisesti kiinnostavia, vaikka kannanottona tai sisällöltään ne saattavatkin olla mielenkiintoisia. Tagi-sanalla on graffitikulttuurissa kaksi rinnakkaista, osittain sisäkkäistä merkitystä. Tagilla viitataan kirjoittajan nimimerkkiin. Esimerkiksi KGA on

ollut graffitimaalarin tagi. Toisaalta tagilla tarkoitetaan seinässä olevaa kuvaa nimimerkistä. Tagit ovat usein muutaman kirjaimen yhdistelmiä tai sanoja, joissa jokaisella kirjaimella on oma merkityksensä. Tagia yleensä harjoitellaan oman näköiseksi, lennokkaaksi ja nopeasti toteutettavaksi. Teoksessa *Graffitiworld* (Ganz 2006, 374) määritellään, että tagi on ”striking signature of a graffiti artist”. Määritelmä sisältää ajatuksen sekä mieleenpainuvasta nimikirjoituksesta että taiteilijasta tagin tekijänä. Yhdellä tekijällä saattaa olla useita tageja, riippuen muun muassa siitä, harrastaako hän laitonta tagien bommaamista.

Tagista kehittyneempi versio on *throw up*, joka tarkoittaa nopeasti toteutettua, yleensä ainoastaan ääriiviavoilla tehtyä kirjainten yhdistelmää tai sanaa. *Throw up* ei ole sanana niin yleisessä käytössä kuin tagi tai piissi. Piissillä, joka on johdannainen *piece*-sanasta, viitataan puolestaan graffitikulttuurin sisällä kokonaisvaltaisempaan maalaukseen. *Piece* on alun perin lyhennelmä sanasta *masterpiece*, jota ei juuri suomenkielisessä graffitipuheessa käytetä. Piissiin kuuluu useimmiten tausta, kirjaimia eri värisine rajauksineen ja täyttöineen sekä muita merkkejä, kuten kruunuja, tuikkeitä ja nuolia. Piissejä on varsinkin aikaisemmin jaoteltu esimerkiksi sen perusteella, ovatko ne koko junankyljen kokoisia tai junan vaunussa ikkunan alapuolella. Junan vaunuun viittaava nimeäminen on syntynyt, koska erityisesti New Yorkissa junan kylkeen maalaaminen oli graffitien alkuaikoina yleistä sekä nykyään graffitimaailmassa tavoiteltavaa ja ihailtua. Piissi sisältää usein tagin. Varsinkin ulkopuolisen on vaikea käsitellä töhryn, tagin, *throw up*in ja piissin eroja.

”Kicksit” tarkoittavat maalaamisesta saavutettavia hyvinolontunteita. ”Feimillä” (*fame*) viitataan maalaamisesta saavutettavaan maineeseen, ja ”respectiä” käytetään suoraan suomenkielisen puheen seassa, kun halutaan kunnioittaa jotakuta graffitin tekijää tai antaa tunnustusta tämän teokselle. Graffitikokemusta käsittelevää väitöskirjaani varten haastattelemini graffitimaalareiden vahvistamana minulle on muodostunut käsitys siitä, että laittomasta maa-



laamisesta saavutetaan feimiä, mutta respectillä viitataan tyyliin ja visuaalisuuteen. Toki feimiä voi saavuttaa myös laillisilla maalauksilla.

Graffitisota-termillä viitattiin aikaisemmin eri graffitijengien väliseen maalauksilla käytyyn vuoropuheluun ja kilpailuun. Sittemmin graffitien vastustajat ja media ovat alkaneet käyttää sota-loppuisia termejä, kuten töhry- ja graffitisota, kuvaamaan puhdistajien ja maalaajien välisiä kamppailuja. Helsingin Sanomat käytti graffitisota-sanaa kuvaamaan virallisten tahojen kiistelyä graffitin asemasta: ”Viimeisin graffitisota leimahti, kun kaupunginvaltuutettu ja kansanedustaja Paavo Arhinmäki (vas) ehdotti, että Vuosaaren sataman melumuurista tehdään laillinen graffitipaikka” (HS 11.9.2008). Myös graffitimaailman sisällä käytetään rajuja taistelu- ja sotajohdannaisia käsitteitä, kuten ”bommata” (*to bomb*, pommittaa) eli maalata nimimerkkinsä mahdollisimman moneen paikkaan. Graffitiin liittyykin erityissanastoa, joka ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä, ja joitakin sanoja käytetään melko huolettomasti.

### Ketkä ohipuhuvat?

Tutkimuskirjallisuudessa käytetään käsitettä toiseus, kun joku toinen merkitään itsestä poikkeavaksi tai vähempiarvoiseksi. Toiseuttavan ajattelun ytimenä on, ettei se tunnista tai tunnusta yhteisiä piirteitä tai ominaisuuksia. (Löytty 2005, 9.) Kahden toisilleen vieraan kulttuurin edustajan kohtaamisessa käynnistyy prosessi, jossa osapuolet tarkastelevat toisiaan omien tietojensa, kokemustensa, ennakko-oletustensa ja tunteidensa varassa. Kohtaamisessa saattaa syntyä esityksiä ja puhetta, jotka korostavat eroja sekä lisäävät ymmärtämättömyyttä. (Jalagin 2005, 65.) Käytännössä usein on kyse oman identiteetin vahvistamisesta ja rajaamisesta, sillä oman identiteetin määrittäminen tapahtuu erottautumalla muista (Löytty 2005, 89).

Graffiteihin liittyvässä ohipuhumisessa on usein melko tyyppillisellä tavalla useaan suuntaan ilmenevää toiseuttavaa ajattelua. Kärjistetyimmillään asetelma nousee esiin keskusteluissa, joissa graffitien tekijät mielletään parannettaviksi

pahoinvoiviksi nuoriksi, samalla kun graffitin tekijät puolestaan ajattelevat, ettei kukaan tämän kulttuurin ulkopuolinen voi ymmärtää graffitimaailmaa. Graffitipuhunnassa esille tulevia vastinpareja voidaan tiivistää karrikoiden seuraavasti: vastustajat–puolustajat, nuorisokulttuurit–korkeakulttuuri, luvallisesti maalaavat graffitimaalarit–laittomasti töhrijät, institutiot–anarkiahenkinen tilan käyttö. Kyse ei ole ainoastaan asetelmasta, jossa graffitintekijät ovat ulkomaailmaa vastaan, vaan myös graffitikulttuurin sisäisestä keskustelusta.

Haastattelemieni vanhempien graffitin tekijöiden puheessa esiintyy ajatuksia oman sukupolven graffitimaalareiden erosta suhteessa uuden polven graffitimaalareihin. Sukupolviteorioiden näkökulmasta graffitin tekijöissä voidaan nähdä korkeintaan kaksi eri sukupolvea: ensimmäisen aallon graffitimaalarit eli 1980-luvun alussa nuoruuttaan eläneet sekä nykyiset nuoret maalarit, jotka ikänsä puolesta voisivat olla edellisten jälkeläisiä. Näiden kahden ryhmän erojen tarkastelu ei kuitenkaan riitä, mikäli halutaan pohtia, mitkä ryhmät graffitimaailman sisällä ohipuhuvat ja miksi. Pertti Kemppinen (1998) kuvailee graffitin tekijöiden käyvän läpi kehityksensä noviiisista taituriksi neljä vaihetta: alkuvaihe, innostusvaihe, kehitysvaihe ja mestarivaihe (mt. 62–63). Graffitin tekijän kannalta on merkityksellistä, millaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa hän käy läpi kunkin vaiheen ja miten silloin suhtaudutaan graffiteihin.

Sukupolvilla voitaisiin viitata graffitimaalareiden ikään tai siihen, mitä Kemppisen esittelemää vaihetta he edustavat. Selkeämmin voidaan tarkastella ajanjaksottaista graffitikulttuuriin kuulumista. Vesa Puuronen (2006) muistuttaa mannheimilaiseen sukupolviajatteluun viitaten, ettei samaan ikäryhmään kuuluminen takaa kuulumista samaan sukupolveen, vaan kyseessä on usein ihmisten yhteinen sisäinen päämäärä ja samankaltainen tapa kokea elämä ja maailma. Sukupolvi saattaa siis muodostua samankaltaisten kokemusten pohjalta, jolloin tiettyyn sukupolveen kuuluville muodostuu samalla tavalla kerrostunut tietoisuus. Mannheimilaisittain

ajateltuna sukupolvi tulee todeksi, kun samalle historialliselle ja kulttuuriselle alueelle syntyneet osallistuvat tietyn sosiaalisen ja historiallisen ryhmän toimintaan. Sukupolven sisälle voi syntyä kulttuurisesti, sosiaalisesti, ideologisesti ja muilla tavoin toisistaan eroavia yksiköitä. (Mt. 89–94.)

1980-luvun alun ensimmäisen aallon graffitimaalarit olivat ensimmäinen graffitisukupolvi Suomessa. Tuolloin graffitimaalaaminen oli voimakkaasti sidoksissa hiphopiin, alakulttuuriin, jonka kulttuurisia ilmenemismuotoja ovat graffitien ohella erityinen musiikki-, tanssi- ja pukeutumistyyli. Monet hiphopparit maalasivat graffiteja, vaikka eivät olleetkaan erityisen visuaalisesti orientoituneita. Hiphopparit ja graffitimaalarit on määritelty 1980-luvun nuorisokulttuureja käsittelevässä tutkimuksessa lähes synonyymeiksi: Jaana Lähtenmaa (1991) kirjoittaa helsinkiläisen hiphop-kulttuurin keskeisimmän osan olevan bommaaminen eli Lähtenmaan tutkimuksen mukaan maalaamiseksi määritelty toiminta. (Lähtenmaa 1991, 56). 1980–1990-lukujen vaihteen graffitimaalarit saivat kokea graffitin kulta-ajan Suomessa. Tuolloin pääkaupunkiseudulla järjestettiin graffitimaalaustapahtumia ja maalareille oli tarjolla myös luvallisia paikkoja.

1990–2000-lukujen vaihteen graffitimaalarit kohtasivat nollatoleranssin, jolla tarkoitetaan täysikieltoa. Tällöin jopa tilattuja maalauksia poistettiin ja graffitimaalarit joutuivat pohtimaan sekä omaa paikkaansa graffitikulttuurissa että suhdettaan hiphopiin. Nykyään monet graffitimaalarit tekevät selväksi, etteivät ole sidoksissa hiphop-kulttuuriin. Visuaalisesti orientoituneista graffitimaalareista osa korostaa myös, että laittomuus ei ole olennainen osa saati itseisarvo graffiteja maalatessa, ja pahoittelevat sitä, että graffitien visuaalinen taso on laskenut, koska ei ole mahdollisuuksia harjoitella maalaamista. Samaan aikaan internet-keskusteluissa on kuitenkin tuotu julki ajatuksia siitä, että edelleen nimenomaan laittomalla graffitilla hankitaan feimiä.

Graffiteja maalaavat niin 12-vuotiaat varhaisnuoret kuin yli kolmekymppisetkin, jotka

ovat tehneet graffiteja toistakymmentä vuotta. Län karttuessa suhtautuminen usein muuttuu, mutta yksiselitteisesti ei voida sanoa, että nuoret haluaisivat maalata laittomasti ja vanhemmat graffitin tekijät tekisivät laillisia taiteeksi mielletäviä maalauksia. Suhtautumiseroissa ei ole kyse niinkään iästä tai sukupolvesta vaan suhtautumisesta graffitiin. Graffitikulttuurin sisäinen ohipuhuminen liittyykin usein siihen, halutaanko graffiteja tarkastella taiteena, hiphopiin kuuluvana alakulttuurisena elementtinä vai laittomia maalauksia tuottavana vastakulttuurisena ilmiönä, joka käsittelee myös tilan ja paikan hallintaan liittyviä valtasuhteita. Ohipuhuminen liittyy usein kulloisessakin yhteiskunnallisessa tilanteessa graffitista käytävään keskusteluun.

Graffitikeskustelu on tyystin erilaista eri keskustelufoorumeissa. Lehtiartikkelit kirjoitetaan poikkeuksetta tietyistä, kulloiseenkin tilanteeseen valitusta ja rajatusta näkökulmasta. 2000-luvun puolivälissä graffiteihin liittyneet artikkelit käsitelivät lähinnä niiden puhdistukseen liittyneitä kamppailuja. Joitakin yksittäisiä artikkeleita oli myös taideinstituutioiden suojaan siirtyneistä graffitinäyttelyistä tai -taiteilijoista. Lehtitekstit ja internet-keskustelut vaikuttavat käsityksiin graffiti-ilmiöstä, siten mahdollisesti muokkaavat myös graffitin olemusta. Mediapuhe ei välttämättä ole ainoastaan ohipuhumisen foorumi, vaan synnyttää sitä.

Graffitien tekemiseen voidaan liittää Mary Hamiltonin esittelemä ajatus kansankielisestä lukutaidosta (*vernacular literacy*), joka toimii yhteisöllisenä voimavarana. Sen sijaan, että lukutaito opittaisiin koulussa, kansankieliselle lukutaidolle on ominaista epämuodollisuus ja oppiminen monimutkaisissa sosiaalisissa suhteissa ja tilanteissa. Graffiti on hyvä esimerkki järjestelmästä, joka hyödyntää omia semioottisia mahdollisuuksiaan, tunnusomaisia piirteitään ja merkkijärjestelmiään. (Kupiainen 2007, 51.) Graffiteihin liittyvä lukutaito voi toisaalta toimia myös erottavana tekijänä, ohipuhumisen generaattorina. Graffitilukutaito ja graffitien tulkitsemisen taito erottavatkin ulkopuoliset graffitikulttuuriin sidoksissa olevista.

Olennainen osa graffitiin liittyvää ohipuhumista on laittomuus–laillisuus-keskustelu. Osa graffitintekijöistä loukkaantuu, jos heidät mielletään automaattisesti laittomasti maalaaviksi, joillekin laittomuus puolestaan on itsestään selvä osa graffitiä. Teoksessa *Art Inconsequence, advanced vandalism* todetaan, että jotkut toimintatavat olivat alun perin ”demonisoituja”, mutta sen jälkeen, kun tekijästä tulee tunnustettu taiteilija, muuttuu suhtautuminen hänen töihinsä myönteiseksi. Tässä mielessä laittoman ja laillisen määrittely voi muuttua. (Kaltenhäuser 2007, 21.) Hyvä esimerkki katutaiteen laittomalta puolelta instituution suojelukseen loikanneesta graffitintekijästä on Banksy, josta myös *Helsingin Sanomat* on kertonut kulttuurisivujen jutuissaan (HS 24.4.2007; HS 23.7.2009).<sup>5</sup>

#### **Ohipuhuminen käsitteiden tasolla: töhryä vai taidetta**

Jacobsonin (2003) mukaan pohjoismaisen graffitikeskustelun puhutuin aihe on ollut ”taidetta vai töhryä” -keskustelu. Töhry tarkoittaa usein graffitin tekijöiden määrittelemänä huolimattontaa kirjoitusta, mutta silloinkin, kun graffiteja tehdään nopeasti, on taustalla suunnittelua ja ajatustyötä. Taiteilijoille tai artisteille se, mitä graffitikulttuurin ulkopuolelle olevat kutsuvat töhryiksi, voi olla taidetta. (Jacobson 2003, 6.) Hänen *Overground*-teoksessa esittelemänsä näkökulma on ulkopuolisin silmin ja epäilemättä myös graffitimaailmaan kuuluvan näkökulmasta ristiriitainen ja toisaalta kiteyttää mielestäni graffitiin liittyvän ohipuhumisen ytimen. Töhryiksi saatetaan halventavasti kutsua jotain, mikä graffititaiteilijalle on taidetta. Haastattelemani graffitintekijät puolestaan kritisoivat sitä, että graffiteiksi kutsutaan töherryksiä, joita he eivät pidä graffiteina, vaikka graffitin tekijöidenkin keskuudessa vailla visuaalista kiinnostavuutta olevista kirjoituksista tai merkeistä käytetään käsitettä töhry. Töhry ja graffiti -sanojen käyttö on monella tavalla paradoksaalista, niin käsitteiden käytön kuin merkitysten tasolla.

Myös internet-keskusteluissa käydään jatkuvasti väittelyä siitä, voidaanko ylipäätään käyttää

sanaa töhry. Toukokuussa 2009 *Graffiti – No Name No Fame* -kirjan ilmestymisen aikoihin käytiin kiivasta keskustelua niin kirjasta kuin töhry-käsitteen käyttämisestä:

”Vittu mä saan hirveet raget noist jutuist mite yhteiskunta pitää graffiteja TÖHRYI-NÄ!?!? > Ei vittu, kunno graffiti, iha sama onko tusseil vai maaleil väsätty, o hieno ja oikee jos se o kunnol suunniteltu, fillattu, siin o joku oikee asia ja se o tehty huolellisesti. Sellaset kyl o töhryjä jopa mun mielestä, jois o vaa tuherrettu et ”moi” tai kute mun kyläs skinit: ”afk” siis vittu Away From Keyboard!? :O Ja viel vierivieree kirjoitettuna, ne o rumii ja ne vie kunno aluee mihi vois väsätä jonku oikee piissin... Mut yleisesti graffiteille, jotka o hienointa taidetta ja HipHop 4 Real.”. Basso.fi keskustelupalsta 25.5.2009.<sup>6</sup>

Berg (2008) graffitimaalarina haluaa käyttää sanaa wraitteri kuvailemallaan tagien kirjoittamista, sillä töhry ja töhrijä ovat alentavia termejä (Berg 2008, 7). Stop töhryille, töhrysoita ja muut ilmiöt, joilla halutaan vastustaa myös graffitiä, osoittavat jo nimellään, miten jotkut instituutioiden edustajat haluavat julkisuudessa puhua graffitista. *Helsingin Sanomomien* artikkelissa on Helsingin Rakennusviraston lanseeraama nimi ”tapatöhrijä”, kun uutisoidaan graffitirikollisuutta koskevista toimista (HS 20.2.2007). Osa graffitin tekijöistä kokeekin tulevansa väärin kohdelluksi ja leimatuksi töhrijänä ja laittomuuksien tekijänä, vaikka haluaa vain ”toteuttaa itseään maalaamalla tietyn tyylistä taidetta”.<sup>7</sup> On kuitenkin myös niitä graffitimaalareita, jotka haluavat painottaa ilmiön laitonta luonnetta, eivätkä pidä itseään taiteilijoina tai eivät halua tulla kohdelluksi sellaisina.

Helsingin Rakennusviraston *Stop töhryille* -projektin (1998–2008) kymmenvuotisjuhlien aikaan lehtikirjoittelu oli erityisen vilkasta. *Helsingin Sanomat* julkaisi syyskuussa 2008 kulttuurisivuilla jutun ”Valvonta pakottaa graffitin muuttumaan”. Samoihin aikoihin lehti julkaisi myös Kaupunki-osiossa koko sivun uutisen graffiteihin liittyen. Kiinnostavaa termien käy-

tön näkökulmasta oli, että töhry-sana puuttui lehtijutuista (HS 17.8.2008; HS 17.8.2008). Puhdistamisesta kerrottaessa käytettiin graffiti ja tagit -käsitteitä. Läheskään kaikki puhdistettavat merkit eivät graffitikulttuurin näkökulmasta ole kumpakaan kategoriasta. Etusivun uutisongelmassa (HS 17.8.2008) todettiin, että ”Finlandia-talossa juhlittiin tiistain kymmenvuotista graffitienvastaista *Stop töhryille* -kampanjaa” ja että ”oikeusministeriössä halutaan puolueeton tutkimus graffitien torjuntakampanjan tehosta”. Kymmenvuotisjuhlan aikana graffiteja puolustavien mielenosoitus oli nimetty *Töhryfestiksi*, mikä voidaan tulkita itseironiaksi ja mahdollisesti osoittaa halukkuutta tehdä eroa graffitiin ja töhryn välille. Tämän hetkiseen suomalaiseen graffitikulttuuriin liittyy myös kannanottaminen julkisen tilan käyttöön liittyvistä oikeuksista sekä oikeuksista ja mahdollisuuksista toteuttaa katutaideita, mitä *Töhryfestillä* niin ikään haluttiin kommentoida.

Graffiteista kirjoittaminen on syksyn 2008 ja vuoden 2009 aikana ottanut askeleen suvaitsevaisempaan suuntaan. *Helsingin Sanomien* Suvilahden laillisesta, graffitien maalaamiseen tarkoitettusta aidasta kertovan artikkelin (HS 5.6.2009) otsikossa käytetään jopa käsitettä ”graffititaiteilija”, jota ei liiemmin ole mediassa viljelty. Artikkelissa puhutaan myös graffitien nollatoleranssien löysämisestä, kun pari vuotta sitten nollatoleranssin yhteydessä käytettiin aina käsitettä töhry. Graffitiin liittyvän keskustelun paradoksaalisuudesta kertoo *Helsingin Sanomien* otsikko: ”Katutaiteen kehystäjä etsii kauniita töhryjä” (HS 20.10.2009). Artikkelissa puhutaan sotkun keskellä olevasta *teoksesta* ja graffiteista todeten, ettei haastatellun taidekasvatusopiskelijan mukaan kaikkia graffiteja voi kutsua töhryiksi, sillä kyseessä ”on vakavasti otettava kulttuurin ilmentymä, joka yritetään hiljentää ikään kuin se ei olisi oleellinen”.

Kaunis töhry? Töhry on negatiivisen mielikuvan luova arkipäiväinen sana, johon liittyvän käytön merkitykset ovat muuttuneet ja poikkeavat eri lähteissä toisistaan. *Nykysuomen sanakirjan* slangiosuus ei sisällä töhry-sanaa

(Karttunen 1979/1989). Sen sijaan *Uusi suomen kielen sanakirja* (Nurmi 1998, 1180) määrittelee töhriä, töhrätä ja töhriintyä verbit likaantumisen näkökulmasta, esimerkkilauseissa käytetään useammassa kohdassa esimerkkinä lasta. Määritelmässä ei ole mainittu esimerkiksi seinään kirjoittamista, joka puolestaan *Suomen kielen perussanakirjassa* (Haarala ym. 1994) on mainittu töhrimisen yhteydessä. Painotus on sanakirjoissa erilainen. Suomen kielen perussanakirjassa on kuvailtu töherryys rumaksi kuvaksi seinässä ja töhriä määritelty seinien töhrijäksi.

*Voima*-lehden (8/2008) graffiteista ja *Stop töhryille* -projektista kertovassa artikkelissa käsiteltiin töhry-sanan käyttöä. Haastatellun slangeja tutkivan Kaarina Karttusen mukaan noin kymmenessä vuodessa töhriä-verbi on saanut selkeästi uutta merkitysulottuvuutta. *Voiman* artikkelissa todetaankin, että sanan merkitykseen yhdistyvät nyt luvaton seiiniä piirtely, ilkeävaltainen sottaaminen, laittomuus, spreiaus, rumuus, kontrolloimaton nuoriso ja pelkoa herättävät, hallitsemattomat alakulttuurit – siis kaikki sellainen, mikä on nopeasti poistettava näkyvistä. Artikkelissa siteerataan Karttusta, joka toteaa: ”Kysymys on siitä, että sanojen aineistolähteet, esimerkiksi lukemattomat *Stop töhryille* -kampanjaa markkinoivat artikkelit, ovat painottuneet esimerkkien kertomaan suuntaan” (*Voima* 8/2008). Vuosina 2005–2008 haastattelemani graffitimaalarit käyttivät kaikki töhry-sanaa kuvamaan julkisessa tilassa olevaa maalaus- tai piirrosjälkeä, jonka visuaaliseen ilmeeseen ei liittynyt graffittille tyypillisiä piirteitä. Yksikään tapaamani graffitimaalari ei ole käyttänyt tuotoksistaan sanaa töhry. Monissa eri foorumeissa käydyissä internet-keskusteluissa töhryistä puhutaan usein vähättelevään sävyyn, ja tuntemani maalarit ovat kommentoineet haluavansa ”putsata kädet töhryjen tekemisestä”.

Myös graffitin tekijälle on monta nimeä. Yksilön näkökulmasta ei ole yhdentekevää, kuvaillaanko häntä katutaiteilijaksi, graffititaiteilijaksi, peinttariksi, wraitteriksi, bommariksi, graffariksi, artistiksi vai töhrijäksi. Periaatteessa samasta henkilöstä voidaan käyttää kaikkia ter-

mejä, mutta merkityksiin liittyy muutakin kuin vivahde-eroja. On esimerkiksi graffitimaalareita, jotka kokevat graffiti-identiteettinsä kirjoittajaksi, jolloin he suomenkielisessä puheessa käyttävät itsestään termiä *wraitteri* (*writer*). Esimerkiksi graffitimaalari Ance käyttää termiä *Character writer*. Kyseisellä termillä hän kuvaa graffitin tekijää, joka maalaa erityisesti sarjakuvamaisia hahmoja eli keskittyy kuvaan tekstin sijasta. (Lindblad 2003, 7.) Termi on ristiriitainen ja hyvä osoitus käsitteiden sekamelskasta. Lehtien onkin vaikea kirjoittaa graffitista käyttäen alakulttuurisia käsitteitä oikeissa yhteyksissä, koska toisaalta tarkasti määriteltyjä oikeita yhteyksiä ei olekaan. Monilla graffitin tekijöillä on kuitenkin vankka mielipide siitä, haluavatko he olla artisteja eli taiteen tekijöitä vai *wraittereita* eli seiniin kirjoittajia. On itsestään selvää, että nuoren graffititekijän identiteetin muodostumiseen vaikuttaa se, kutsuuko muu yhteiskunta häntä töhrijäksi vai taiteilijaksi. Termien käyttäminen ristiin ja tietoisesti tehdyt valinnat arvottavien käsitteiden käytössä ovat osa ohipuhumista ja toiseuttamista.

### Ohipuhuminen merkitysten tasolla

Ohipuhumiseen liittyy, ettei ymmärretä erilaisen kokemusten yksilölle tuottamia merkityksiä. Graffitin tekemisen motiivit vaikuttavat siihen, määritteleekö graffitin tekijä itsensä seiniin kirjoittajaksi vai taiteen tekijäksi. Niin ikään graffitiin liittyvä ohipuhuminen on usein sidoksissa ymmärtämättömyyteen toisen toiminnan tarkoituksiperistä. Ulkopuolisen saattaa olla vaikea käsittää, mikä erityisesti laittomassa graffitissa kiehtoo. Laittomien maalausten tekemisen syynä oletetaan helposti olevan yksinomaan toisen omaisuuden vandalisointi. Kokonaisvaltaisten maalausten tekemisen motiiveja on helpompi ymmärtää erityisesti kuvataiteen kontekstissa esteettisen kokemuksen näkökulmasta. Mielihyvää voi saavuttaa teknisesti hyvin onnistuneella piissillä tai oman tyylin kehittämisellä. Laittomuudella ja mahdollisimman moneen paikkaan nimimerkkinsä kirjoittamisella halutaan feimä ja jännitystä. Toki myös pelkkä lihasten liike ja

oman merkin näkeminen voivat aiheuttaa tekijälle kicksejä eli hyvinolontunnetta. Ne graffitin tekijät, joille esteettinen kokemus ja graffitin visuaalisuus on tärkeätä, alkavat yleensä keskittyä enemmän tyyliinsä kehittelyyn, graffitiansa ulkonäköön ja laatuun sen sijaan, että panostaisivat laittomien maalausten määrään. Bogdanoff (2009, 42) kuvailee *wraittereihin* kuuluvan monenlaisia maalareita, joille kaikille yhteisenä voidaan pitää sitä, että tärkeää on graffitintekemiseen liittyvä laittomuus. Toista näkökulmaa edustavat Karri Kuoppala ja Timo Vaittinen ovat taidenäyttelyn järjestäneitä graffitimaalareita, jotka kirjoittavat näyttelyyn esittelylehtisessä, ettei graffiti ole itsessään luonteeltaan laitonta. Moni löytää graffitin parissa luovuuden, sillä maalaaminen voi parhaimmillaan olla hauska ja luova harrastus. (Kuoppala & Vaittinen 2008.) Ristiriita merkityksistä puheen tasolla on ilmeinen graffitikulttuurinkin sisällä.

Niin yhteiskunnan kuin yksilön näkökulmasta suhtautuminen graffitiin elää muutoksessa. Helsingin Sanomat kirjoitti otsikolla ”Graffitisota puhkesi Ilmalan varikolla” (HS 4.6.2006), että vartiointifirma FPS syntyi, kun yhteiskunta nousi vastustamaan luvaton graffitimaalaamista. Samassa artikkelissa todetaan yhteiskunnan valinneen tiukan linjan graffiteihin. Voidaan tietenkin kysyä, mihin tai kehen tässä yhteydessä yhteiskunnalla viitataan ja ehkä ennen kaikkea, miten yhteiskunnallista suhtautumista graffiteihin on selvitetty. Kaksi vuotta myöhemmin kirjoitetuissa artikkeleissa (HS 30.11.2008; 11.9.2008; HS 23.11.2008) puhutaan kaupungin tarkistavan linjaansa graffiteihin. ”Helsingin kaupunki on valmis pohtimaan laillisia graffitipaikkoja”, ”Aiemmin kaupunki vastusti graffiteja kiihkeästi”. Jutussa (HS 30.11.2008) haastateltu kaupunginvaltuutettu ja kansanedustaja Paavo Arhinmäki toteaa: ”Hienoa, että kaupunki ymmärtää asian olevan paljon monisävyisempi.”

Yksittäisen nuoren näkökulmasta kaupunkia tai yhteiskuntaa merkityksellisempää on, miten vertaisryhmien ja perheen sisällä käsitellään graffitiä. Inkeri Sava (2004, 36) huomioi, että yksilön kannalta rakenteellista syrjäytymistä

merkityksellisemmäksi saattaa muodostua itsestä syrjäytyminen, jolloin nuori ei voi toteuttaa arvokkaaksi kokemiaan asioita ja löytää omia vahvuuksiaan. Graffitikulttuuriin kuuluminen ja graffitien maalaaminen voivat ehkäistä Savan käsittelemää itsestä syrjäytymistä. Graffitikokemus voi hetkittäin olla se ainoa onnistumisen kokemuksia tuottava asia, tai graffitikulttuuriin kuuluminen pystyy tarjoamaan vastauksen sosiaaliselle tyhjiölle. Graffiteista saavutettavan feimin, hyväksynnän ja ihailun merkitystä nuoren elämässä ei myöskään pidä vähätellä. Graffitin tekijän tekemiseen ei välttämättä vaikuta, vaikka siihen liittyisi uhka rakenteellisesta syrjäytymisestä: laittomasta maalaamisesta tuleva tuomio tai sakko saattavat haitata esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan saamista, mutta laittomia maalauksia tehdään silti.

Muut kuin graffitin tekijät tuomitsevat tagit ainakin julkilausutussa puheessa. Monille graffitimaalareille kyse puolestaan on siitä, että vasta kokeillaan omia rajoja ja on aloitettu matka graffitin maailmaan. Graffiti tuottaa hyvää oloa, maalaaminen kohottaa itsetuntoa, lisää arvostusta ja sitouttaa tiettyyn alakulttuuriin. Keskustelufoorumeissa kimpaannutaan myös yliymmärtämisestä ja näennäisymmärrystä sisältävistä kannanotoista, joihin saattaa liittyä jopa ajatus graffitin tekijöiden parantamisesta. Graffiteja maalaava nuori ei miellä itseään rikolliseksi, vaikka ymmärtääkin tekevänsä laittoman teon maalatessaan ilman lupaa. Monille graffiteja tekeville oman tagin maalaaminen on luonteva osa alakulttuuria, johon he kuuluvat. Todennäköisesti suurin osa graffitimaalareista on jossain vaiheessa tehnyt luvattomia maalauksia, mutta useimmilla bommausvimma laantuu alkuinnostuksen jälkeen. Tosin Helsingin Sanomien artikkelissa ”Tapatöhrijat ovat nykyisin aikuisia miehiä” (HS 20.2.2007) kerrotaan Helsingin Rakennusviraston käyttöön ottamasta tapatöhrijat termistä, jolla kuvataan aikuisia kolmekymppisiä miehiä, jotka sotkevat seinä, katukalusteita ja muita rakenteita ilman varsinaista motiivia. Kyse lienee graffitin näkökulmasta kuitenkin kohtuullisen pienestä porukasta.

On myös huomioitava, halutaanko graffitia tarkastella taidefilosofian kontekstissa, nuorisotutkimuksen diskurssissa vai ympäristöesteettisestä lähtökohdasta. Taidemaailma on valmis ottamaan graffitin siipiensä suojaan ja määrittelemään sen taiteeksi, mutta toisaalta kaikkea graffitiin kuuluvaa ei suinkaan haluta lukea taiteeksi. Alakulttuurin tutkimuksen näkökulmasta ilmiölle ei edes haluta instituutioiden suoja ja arvostusta. Helena Sederholm (2000) toteaa nykytaidetta ja taiteen raja-aitoja käsittelevässä teoksessaan, että ”on vaikea sanoa, miten suoraan punk vaikutti sellaisiin ilmiöihin kuin graffitin siirtyminen laittomasta sotkemisesta arvostettuihin gallerioihin 1980-luvulla” (Sederholm 2000, 93). Kommentista tulee tietty mielikuva graffitin oletetusta arvonnoususta taiteeksi määrittelyn ansiosta: taiteen muotojen muuttuessa ja raja-aitojen hälvetessä graffiti on hyväksytty gallerioihin. Graffiti on oiva esimerkki siitä, miten kulttuurisen ilmiön määrittely taiteeksi on edelleen voimakkaasti sidoksissa tiettyihin korkeakulttuurin, alakulttuurin ja populaarikulttuurin välillä olemassa oleviin, mutta vaikeasti määriteltäviin raja-aitoihin.

Modernissa maailmassa toimivat taiteilijat pyrkivät uskomaan ominaisuuteensa raja-aitojen rikkojina ja kyseenalaistajina, toisin kuin entisaikain käsityöläisenomaisesti työskentelevät taiteen tekijät. Taiteilijat olettavat rikkovansa ja spontaanisti muokkaavansa sääntöjä, mutta todellisuudessa he toimivat kuitenkin tiettyjen sosiaalisesti luotujen rajojen puitteissa. (Harrington 2004, 97; Bourdieu 1996.) Graffitin määrittely on toisinaan sidoksissa tiettyihin sosiaalisiin olettamuksiin ja ryhmiin sekä graffitikulttuurin sisällä oleviin hierarkioihin. Esimerkiksi Taide-teollisessa korkeakoulussa graafista suunnittelua opiskelevan graffitimaalarin piissi hyväksytään taiteeksi, mutta pintakäsittelijän visuaaliselta tasoltaan vastaava laiton piissi alikulkutunnelissa saa todennäköisesti enemmän hyväksyntää alakulttuurin omissa keskustelufoorumeissa. Ryyänen (2005) esittelee graffitin esimerkkinä korkea- ja populaarikulttuurin väliin ja samalla molempien vastavoimaksi nousevasta *nobrow-*



ilmiöstä, jonka terminä on alun perin ottanut käyttöön John Seabrook (2003). Max Rynänen painottaa graffitimaalareiden kommentteihin vedoten, että graffitilla ei ole tarkoitukseen haastaa taidetta, eikä graffitin taiteeksi kutsuminen olisi arvokkaampi nimi toiminnalle. Hän esittää kysymyksen, miten toistaiseksi epäkaupallisena ja luonnollisesti lainsuojattomana säilyneen graffitin käy. (Rynänen 2005, 156–167.)

Hiphop-henkiset vaatteet tai graffitityylisten kirjainten tekeminen ei ole enää mikään tietyn pienen piirin juttu, vaan nuorisomuodin kuosina ja printteinä graffiti on nykyään valtavirtaa. Alakulttuurien sisällä puhutaan wanna-be-graffareista ja wanna-be-hoppareista, millä viitataan ulkoisen olemuksen matkimiseen ilman oikean asenteen omaksumista. Keväällä 2009 graffiti vaikutti nousseen muodikkaaksi, ainakin terminä: graffiti sanaa on alettu viljellä mitä moninaisimmissa yhteyksissä, kuten neulegraffiti ja graffiti oopperan nimessä. Erilaisia graffitiin liittyviä tapahtumia järjestettiin parhaimmillaan useita saman viikon aikana nollatoleranssin pääkaupunkiseudulla. Tällaisia tapahtumia olivat esimerkiksi Naisten graffiti, Suvilahden maalaustapahtuma ja Espoon modernin taiteen museon EMMAn tapahtuma.

### Graffitikulttuurin sisäinen ohipuhuminen

Graffitimaailman sisällä on jatkuvaa keskustelua siitä, kuka maalaa aitoa graffitiä ja millä perusteella. Graffitimaalari saattaa todeta maalausten laatuun perustuen muusta maalarista, ettei tämä tee graffiteja. Tällöin hän toiseuttaa kommentillaan toisen maalarin graffitikulttuurin ulkopuoliseksi tai ainakin sisäpiirin ulkopuolelle. Vuonna 2007 *Basso*-lehden keskustelupalstalla oli melko tyyppillistä sanaharkkaa siitä, onko uskalias, röyhkeä ja laiton graffiti aidompaa kuin luvalliset maalaukset.

[– –] niiden monien joukossa joita täällä hehkutetaan muna pystyssä ”aetoina” ja ”kovina” mutta jotka ovat useimmiten huppeata paskaa. [– –] kyseiset terroristit bommas kaverin valkosee paketti autoon,

mikä ei ole minkään firman omistuksessa. Ei siin mitään, mutta kyseiset heitot sattuu nyt olemaan vain vitun rumat. Tehty seläsel viis senttisel lelu käpil. [Käpil viittaa spray-pullon suuttimeen, joka vaikuttaa maalausjälkeen.]

Basso.fi keskustelupalsta 26.2.2007

Myös palautteen antaminen ja saaminen kuumentaa usein tunteita verkkokeskusteluissa. Basson keskustelupalstalla asiaa käsiteltiin näin:

Tiedoksenne kuitenkin, rakkaat taiteilijanalut, että taiteilijan kuuluu olla valmis ottamaan kritiikkiä vastaan jos aikoo teoksiaan julkisesti esitellä. [– –] Epäilenpä, että nämä kyseiset henkilöt, jotka tänne foorumille kirjoittelevat ja kritisoiivat toisten juttuja eivät ole itse edes koskeneet kannuun [spraypulloon]. Tehkää itse ja jättäkää se kritisointi vähemmälle. Toi ihan naurettavaa lelu-nysväilyä.

Basso.fi keskustelupalsta 26.2.2007

Sen lisäksi, että keskustelujen teemoihin liittyy tietynlaista hierarkian käsittelyä, myös käytettävät nimitykset, kuten ”terroristit” ja ”rakkaat taiteilijanalut”, osoittavat, että suoran paheksuntaa osoittavan sotatermistön lisäksi ironian keinoilla on helppo halventaa muita. Lelu-sanan käytöllä viitataan graffitikulttuurin sisällä aloittelevaan tai taidoiltaan huonoon maalariin. Nimimerkin takaa kirjoitetut viestit eivät välttämättä ole kovin merkityksellisiä, mutta monet keskustelut liittyvät myös julkaistuihin maalausten kuviin, jolloin niistä esitetyt kommentit muuttuvat väistämättä henkilökohtaisemmiksi.

Graffitikulttuurin sisäinen ohipuhuminen liittyy monesti tietynlaisiin arvohierarkioihin, jotka ilmenevät ulkopuoliselle erityisesti luvalisten maalaustapahtumien yhteydessä. Muutamalla kriittisellä sanalla on helppo osoittaa aloittelevien graffitimaalareiden paikka kutsuvieraille tarkoitetuissa maalaustapahtumissa: heidän paikkansa on katsomossa. Ei olekaan ihme, että tapahtumat leviävät maalauksina tapahtuma-

paikkojen ympärille, sillä maalaustapahtumissa paikalle rakennettuja seiniä sekä aitoja maalaavat ovat useimmiten vanhempaa graffitisukupolvea. Nousevan graffitisukupolven teini-ikäiset saavat ainoastaan katsella, jolloin tarve maalata kohdistuu luvallisen seinän ulkopuolelle.

Graffitikulttuurin sisällä on näkemyseroja siitä, kuuluvatko kaikki seinille tehdyt merkit graffitiin vai tarkoittaako graffiti yksinomaan piisiä (kokonaisvaltaisempi, usein luonnosteltua maalaus). Jyrkkiä mielipiteitä on myös siitä, onko graffiti maalaus seinässä, tietyllä tyyllä tehty kirjoitus vai tietyllä tekniikalla toteutettu maalaus. Graffiti saattaa määrittyä tekniikan, tyylin tai tekopaikan suhteen. Haastateltujen graffitimaalareiden oli helpompi nimetä tietty teos graffitiksi tai määritellä se graffitin ulkopuolelle, kuin sanallisesti rajata, mikä on graffitia. Graffitikulttuurin sisällä vaalitaan voimakkaasti perinteitä. Kruunut, tuikkeet, täytöt, rajaukset ja kirjainten kolmiulotteisuus ovat säilyneet tyyppillisinä piirteinä vuosikymmeniä eri puolilla maailmaa. Kirjainten tyyli vaihtelevat kuplamaisista pyöreistä kirjaimista villeihin kolmiulotteisiin *wild style* -graffiteihin, joissa visuaalisuus on huomattavasti tärkeämpää kuin kirjainten tunnistaminen. Tekstiä pidetään graffitille tyyppillisenä piirteinä, mutta osa graffiteista on voimakkaasti kuvallisia: tekstiin yhdistyy sarjakuvahahmoja tai graafiselle suunnittelulle tyyppillisiä kuvituskuvia. Graffitin tekijä saavuttaakin feimiä ja respectiä omalla tyyllillään, mutta samalla kulttuurin sisäinen kritiikki saattaa olla kovaa graffitin tyyppillisistä piirteistä erottuville.

Vaikka graffitikulttuurin sisällä on ohipuhumista, yhteisöllisyyden ja ”yhteisen jutun” tunne nousee selkeästi esille monissa tapahtumissa ja keskusteluissa. Yhteinen vihollinen yhdistää: nollatoleranssi ja sitä aiemmin *Stop töhryille* -projekti ovat saaneet lähes kaikki graffitimaailmaan kuuluvat yhteiseen vastustusrintamaan. Graffiti muuttaa muotoaan ilmiönä, siihen liittyvät visuaaliset tunnusmerkit ovat levinneet niin korkeakulttuuriin kuin graafiseen suunnitteluun ja muuhun mediakuvastoon. Graffitin vainoamista vaaditaan lopetettavaksi

samalla, kun ympäristöön leviävien merkkien ilmestymistä vastustetaan eikä niiden olemassaoloa pystytä lopettamaan. Graffitimaailmaan kuuluvat haluaisivat pitää pesäeron sekä merkityksettömien merkkien tekijöihin että valtakulttuuriin ja pitää graffitin omana alakulttuurinaan. Samanaikaisesti he haluavat luvallisia paikkoja maalaamiseen. Graffitikulttuuri sisältää näin ollen paradoksaalisia piirteitä.

### Paikka ohipuhumisen tilana

Suomalaiseen nykygraffitiin liittyvät vastakulttuuriset piirteet koskettavat erityisesti ajatusta tilan käytöstä ja graffitin olemuksellisesta sidoksesta paikkaan. Graffitien tekijät haluavat maalaamisellaan yhä useammin kiinnittää huomiota julkisen tilan käyttöoikeuteen. Erityisesti internet-kirjoittelussa graffiteja puolustetaan usein kommenteilla, että yrityksetkin valtaavat julkista tilaa suurilla ja yllättävän usein luvattomiksi osoittautuvilla mainoksilla. Internet-keskusteluissa ja joissakin lehtiartikkeleissa kaupunkitilaan kaivataan väriä ja elämää. Graffitin ongelmallisuus yhteiskunnan kannalta on, että se harvoin pysyy sille tarkkaan rajatuissa paikoissa.

Taina Kaivola ja Hannele Rikkinen (2003) ovat tutkineet lasten ja nuorten kokemusmaailmaa, suhdetta ympäristöön ja ympäristömielikuvia. He muistuttavat, että niin kutsuttuun elettyyn sijaintiin eli ihmisen ja paikan väliseen suhteeseen vaikuttavat lukemattomat seikat, joista keskeisimpiä ovat paikkakunnalla asumisaika ja siihen liittyneet elämänvaiheet. Lisäksi on selvää, ettei ihminen koe ympäristöään ainoastaan fyysisenä, vaan mielikuviin ja kokemuksiin vaikuttavat myös paikkoihin liittyvät toiminnalliset, sosiaaliset, historialliset ja taloudelliset merkitykset. Henkilölle rakentuvien ympäristömielikuvien muodostumiseen vaikuttavat siten kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät, mutta myös aistimukset, tunnetilat, tiedot, kokemukset, motivaatio, havainnointi ja oppiminen. Ympäristömielikuvat ohjaavat yksilön käyttäytymistä ja päätöksentekoa suhteessa ympäristöön, joka voi olla tila, paikka tai alue. Ympäristön voi määritellä ekologiseksi, sosiaaliseksi, taloudelliseksi



tai kulttuuriseksi ympäristöksi. (Mt 24–25, 49.)

Graffitikulttuurin sisäisessä keskustelussa on tiettyjä oletuksia graffitimaalauspaikoista. Kaikki haastattelemani maalarit mainitsivat ideaalin graffitimaalauspaikan yhdeksi piirteeksi sen, että paikka on julkinen. Kirjailijana, aktivistina ja graffititaiteilijana tunnetun yhdysvaltalaisen William Upski Wimsattin (2000) ohjeistuksessa aloittelevalle graffitin tekijälle tulee myös selkeästi esille paikan julkisuus. Paikka olisi hyvä valita niin, että hyvät puolet vaikutuksen maksimaalisuuden ja huonot puolet riskien minimoinnin suhteen olisivat mahdollisimman kohdallaan. Wimsattin mielestä kannattaa ehdottomasti pyrkiä tekemään graffitinsa mahdollisimman julkiseen paikkaan, jossa samalla yhdistyy yllätyksellisyys ja rohkeus kuitenkin mahdollisimman vähiin yhteiskunnallisiin vaurioihin tai ihmisten loukkaamiseen. Hänellä onkin selkeä näkemys, että graffitin tulee lisätä kaupunkien viihtyisyyttä, eikä aiheutaa lisää huolta ihmisille. (Wimsatt 2000, 56–57.) Myös Antti Berg (2008) painottaa graffitin tekijöiden läheistä suhdetta kaupunkitilaan.

Toukokuussa 2008 *Helsingin Sanomien* verkkokyselyssä (HS 16.5.2008) esiin tuotu näkemys on melko tyypillinen ulkopuolisen otaksuma: ”Ei nuoret kapinalliset sotke laillisia paikkoja. Eihän sellainen ole kova jätkä tai mimmi, joka piirtelee sitä varten tarkoitettuun seinään. Hienon arvokiinteistön sotkeminen on katu-uskottavampi juttu.” Olettamukseen, että graffitin tekijöitä eivät kiinnosta lailliset paikat, vedotaan keskusteluissa usein. Käytäntö on selvästi osoittanut tämän argumentin paikkansa pitämättömäksi. Suvilahden laillista graffitaitausta ylistettiin internet-keskusteluissa (<http://graffitiblogi.net> sekä [basso.fi/keskustelu](http://basso.fi/keskustelu), yleinen graffitikeskustelu toukokuussa 2009) avoimesti ja kaikkiin järjestettäviin maalaustapahtumiin on aina tungosta. Haastatteluissani ilmaistiin toiveita ”semi-laillisesta paikasta”, jolla tarkoitettiin paikkaa, johon ei varsinaisesti ole lupaa, mutta johon maalaamisesta ei tule rangaistusta. Lisäksi kaivataan 1980-luvun graffitigallerioiden tyyppisiä käyttämättömiä rakennuksia.

”Yksi graffititaiteeseen liittyvä myytti koskee maalauspaikkoja. Itse asiassa suurin osa graffiteista on aina tehty erilaisille kaupungin reuna-alueille, joutomaille, hylättyihin rakennuksiin tai muuten vaan paikkoihin, joihin lopulta muut kuin maalarit itse eivät useimmiten eksy”, toteavat graffitimaalarit Karri Kuoppala ja Timo Vaittinen (2008) Helsingissä eri gallerioissa pidetyn *Ex Vandals*-näyttelyn näyttelyluettelossa. He peräänkuuluttavat luvallisia paikkoja ja toteavat, että sopivia paikkoja ovat purkutuomion saaneet talot, rakennustyömaiden suoja-aidat ja alikulkutunnelit. Esipuheessa he toteavat ykskantaan, ettei graffiti ole luonteeltaan laitonta. Graffitin tekijät ovat tottuneet siihen, että heidän teoksensa on esillä määrittelemättömän ajan: purettavat rakennelmat tuhotaan, laittomasti tehdyt maalaukset poistetaan ja tapahtumissa tai muissa tilanteissa syntyneiden piisien päälle tehdään uusia.

Luvallisten maalauspaikkojen sanotaan poikivan luvattomia graffiteja tai vailla visuaalista kiinnostavuutta olevia töhryjä. Luvalliset maalaukset eivät aina lisää sprayausten määrää. Keskustelu siitä, onko luvallisilla maalauspaikoilla haittavaikutuksia, on jossain määrin loputon. Järjestäjät kantavat huolta siitä, että graffitimaalaustapahtumat leviävät sprayailuna ympäristöön. Niin kävi esimerkiksi *Turnin Festillä* Tampereella kesällä 2006. Media kiinnitti erityishuomiota juuri ympäristöön levinneisiin noin kymmenkuntaan töhryyn. Kuitenkin luvallisissa maalaustapahtumissa moni maalari pääsee toteuttamaan itseään, esittelemään taitojaan, suuri joukko saa ihailla feimin saavuttaneiden tekijöiden maalaamista ja inspiroituu kehittämään omaa tyyliään. Maalaustapahtumissa on kilpailuhenkeä, mutta toisaalta myös leppoisa, luovaa ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta henkivää tunnelmaa.

### Liian syviä kuiluja?

Graffitikulttuuriin liittyvässä ohipuhumisessa on kyse ymmärtämättömyydestä ja toisaalta erottautumisesta. Keskusteluissa ja kommentteissa on toiseuttavia piirteitä erityisesti niissä

tilanteissa, kun ilman tarkempaa merkityksiin syventymistä oletetaan, että ulkopuolisena ymmärretään graffitin tekemisen motiiveja. Kaikkien graffitimaalareiden tarkoituksena ei ole jättää jälkiä ympäristöön. Yhtä lailla oletus siitä, että jokaisella graffitin tekijällä on halu kehittää visuaalista ilmaisuun, on yleistämistä. *Helsingin Sanomien* artikkeleissa on ollut havaittavissa kaksi linjausta: kaupunkisivujen kirjoitukset kertovat ja uutisoivat töhrysoista, töhryjen poistokustannuksista sekä yhteiskunnan ja päättäjien suhtautumisesta graffitiin. Lehden kulttuurisivuilla graffitin tekijöitä kuvataan puolestaan taiteilijoina ja graffitia käsitellään katutaiteena. Jako lehtikirjoittelussa ei ole enää kuitenkaan niin jyrkkä kuin muutama vuosi sitten. Medialla on vahva asema määrittää graffitipuhetta ja toisaalta samalla myös graffitia. Tällöin käydään kamppailua siitä, onko graffiti kulttuuriosioon kuuluvaa katutaidetta vai kaupunkiosioon kuuluvaa töhrysoita. Lewisohn (2009) huomioi, että taidehistorioitsijoiden käsitellessä graffititaiteilijoita, he yleensä tarkoittavat pientä ja valikoitunutta joukkoa. Monien graffiteja tekevien lähtökohdista graffititaiteilija tarkoittaisi harhaanjohtavasti jotain sellaista henkilöä, joka tavoittelisi töillään ulkoisten esteettisten sääntöjen noudattamista. (Lewisohn 2009, 18.) Graffiteja tekevät myös henkilöt, joiden mielestä graffiti ei tarvitse median tai minkään muunkaan tahon legitimointia tai määrittelyä taiteeksi.

Haastatteluissa ja internet-keskusteluissa tulee hyvin esille, että erityisesti niin kutsutun ensimmäisen aallon graffitisukupolvi soimaa nykyisiä graffitimaalareita siitä, että maalaaminen on riistäytynyt käsistä: enää ei kunnioiteta tiettyjä graffitiin aikaisemmin liittyneitä kirjoittamattomia sääntöjä, jotka ovat sisältäneet kiellon maalata yksityisomaisuuteen, kulttuurihistoriallisesti merkittäviin rakennuksiin tai kallioon. Ennen keväällä 2009 Suvilahdessa järjestettyä maalaustapahtumaa internet-kirjoittelussa suurin huoli liittyi siihen, miten saadaan nuorempi ja joissain puheenvuoroissa tyhmemmäksi leimattu sukupolvi pysymään kurissa ja

lopettamaan seinien sotkemisen. Lehtikirjoittelu ilmentää vastustajien ja puolustajien ohipuhumista sekä putsajien ja maalareiden konflikteja. Internet-keskusteluissa puolestaan tulee ilmi myös graffitikulttuurin sisäinen toiseuttaminen. Keskustelupalstojen kommunikointi on tyypillisesti kieleltään voimakasta. Graffitin tekijöiden tunteminen ja internet-keskustelujen seuraaminen on osoittanut, että graffitiin liittyy vahvoja tunnelatauksia. Haastatteluissani sitä on kuvattu elämän tärkeimmäksi yksittäiseksi asiaksi. Graffiti on monille sitä tekeville olennainen osa identiteettiä. Sen merkitykset kullekin ovat kuitenkin hyvin erilaisia, mikä kuvastuu graffitia määriteltäessä ja siitä keskusteltaessa.

”Nuorille ihmisille on tyypillistä se, etteivät he mahdu mihinkään”, toteaa Hannele Koivunen (2007, 12) ja perää nuorten osallisuutta ja panosta taiteen ja kulttuurin merkitysten tuotantoon. Kaikki nuoret eivät hyväksy asetettuja rajoja tai valmiita malleja, mikä tuo haastetta myös esimerkiksi taidekasvatukselle. Luovuutta ei saisi rajoittaa liian voimakkailla rajoituksilla, normeilla ja tukahduttavalla suojelulla, mutta toisaalta liika vapaus ja välinpitämättömyys voivat latistaa luovuuden. (Mt. 12–13.) Mitä graffitin olemukselle tapahtuu, kun instituutio ottaa sen suojiinsa? Katoaako graffiti-ilmiöstä jotain oleellista? Näkemykset ovat ristiriitaisia. Kulttuurin sisäpiiriläisten arvostamia suuria ”graffitiguruja”, joita ovat esimerkiksi Martha Cooper ja Evan Roth, on lehdissä siteerattu paheksumassa graffitin institutionalisointia ja viemistä gallerioihin galleristien ehdoilla (HS Nyt-liite 6/2008, 6 ja Voima 3/2009, 10). Silti monet graffitin tekijät lähtevät mielellään mukaan erilaisiin näyttelyprojekteihin, joissa heidän katutaidettyiset teoksensa saavat instituution tuoman suojan ja mahdollisesti rahoituksen (ks. esim. Kaitavuori & Miller 2007, 32–34). *Nuoret ja kulttuurinen osallisuus* -teoksessa (2007) pohditaan, säilyykö ala- tai nuorisokulttuurien elinvoimaisuus, jos ne viedään korkeakulttuurin kentälle. Museoimista voi joku pitää itse toiminnan vesittämisenä tai kesyttämisenä. On kuitenkin huomioitava, että monesti tekijät ovat

osin itse aloitteentekijöitä ja siten vapaaehtoisia ja yhteistyöhaluisia. On toki myös niitä, joiden mielestä toiminnan vastakulttuuriluonne kärsii joutuessaan taidelaitoksiin ja tullessaan hovikel-poiseksi. (Kaitavuori & Miller 2007, 29.)

Graffitin tekijät haluavat pitää graffitin omana juttunaan, vaikkei se kaikkien osalta ole selkeästi alakulttuuri tai varsinkaan vastakulttuuri. Median ja ulkopuolisten kustannuksella saatetaan pilailla. Aikamoinen kepponen oli kyseessä, kun *Helsingin Sanomissa* kirjoitettiin Suvilahden laillisen graffititaidan avajaistapahtumasta (HS 17.5.2009). Suvilahden tapahtuma oli instituution<sup>8</sup> suojissa järjestetty tapahtuma, josta *Helsingin Sanomat* kirjoitti varsin myönteisessä hengessä. Sikasolmioon sonnustautunut graffititaiteilija esitellään jutussa nuorempien ihailemaksi graffititaiteilijaksi nimellä, jonka jokainen graffitimaailmaa tunteva ja vähänkään graffitiin liittyviä internet-keskusteluja seurannut tietää erään vartiointiliikkeen omistajan nimeksi. Kyseistä graffitimaailmassa vihattua henkilöä on käytetty todistajana oikeudenkäynneissä ja syytetty graffitikeskusteluissa väkivaltaisesta käytöksestä. Lisäksi hänelle on omistettu vihamielisiä maalauksia, joten häneen henkilöityy graffitikulttuuriin kuuluvien ja muun yhteiskunnan välinen vihanpito. Asiaan perehtymätöntä toimittajaa vedätettiin, ja internet-keskusteluissa keuhuttiin kuvassa esiintynyttä graffititaiteilijaa kekseliäisyydestä. Myös *Voiman* (5/2009) toimitus onnitteli ”nimettömäksi jäänyttä maalaria hyvästä pelisilmästä ja toimittajan vedättämisestä”. Monet graffiteihin liittyvät artikkelit on kirjoitettu ilman kovinkaan syvällistä tai pohtivaa otetta. Graffitiä ei artikkeleissa juuri määritellä ja ilmiöön liittyvät syy-seuraus- ja merkityssuhteet jäävät toistuvasti pimentoon.

Osa ohipuhumisen ongelmaa on se, että graffitiin liittyvää asiantuntijuutta ja asiantuntijana esiintymistä on monenlaista. Graffitin puhdistamisesta vastaavan henkilön asiantuntijuus on luonnollisesti toisenlaista kuin laittomia maalauksia tekevän graffitijengiläisen. Graffitin visuaaliseen ilmeeseen keskittyvän maalarin tai taiteen tutkijan asiantuntijuus puolestaan

poikkeaa molemmista edellisistä. Ohipuhuminen jatkuu, jos kerrotaan yksipuolisia totuuksia samalla toisetta toisista näkökulmista keskusteluun osallistuvat. Graffitiin liittyvien mielikuvien muodostumiseen vaikuttaa vahvasti keskustelunäkökulmien saama medianäkyvyys. Ilmiönä graffiti muuttaa jatkuvasti muotoaan. Keskustelua siitä, millainen on oikeaa graffitiä, milloin graffiti on hyväksyttävää ja milloin tuomittavaa, jatketaan todennäköisesti yhtä loputtomasti kuin esimerkiksi taiteen olemukseen liittyviä keskusteluja.

## Viitteet

- 1 Muut elementit ovat mc/dj, rap-musiikki ja break dance, ks. esim. Tuittu & Isomursu 2005, 17.
- 2 Itse en ole tehnyt graffiteja, enkä katso kuuluvani graffitimaailman sisäpiiriin. Valtaosa graffiteja käsittelevästä kirjallisuudesta on joko graffitimaalajien tai heidän lähellään olevien henkilöiden toteuttamia. Näkökulmani on erilainen. Vaikka minulla on ollut kuvataideopettajana toimiessani oppilaina graffitimaalareita ja ilmiötä tutkiessa olen tutustunut graffiteja tekeviin, heidän keskusteluihinsa ja vieraillut maalaustapahtumissa, tietty ulkopuolisuus on silti väistämätöntä. Olen kuitenkin antanut luettavaksi graffiteja käsittelevät artikkelini tutkimuksessani mukana oleville ja saanut palautetta siitä, että ajatukseni graffitista osoittavat laajempaa tarkastelua kuin graffitialakulttuurin sisäpiirissä toimivilla henkilöillä.
- 3 Tekeillä olevaa kuvataideopetuksen ja graffitikulttuurin vuorovaikutusta käsittelevän väitöskirjani tutkimusaineistoa varten olen haastatellut/syvähaastatellut vuosina 2005–2008 kuutta miespuolista graffitintekijää, joitakin useita kertoja heidän eri elämänvaiheissaan. Haastatellut graffitintekijät ovat Hämeenlinnan, Lahden ja Helsingin seuduilta, haastatteluaikojen iältään 16–35-vuotiaita.
- 4 Tässä yhteydessä ei puututa historiallisiin seinämaalauksiin tai -kirjoituksiin, vaan graffiti-termiä käytetään viittamaan Philadelphiassa ja New Yorkissa 1970-luvulla syntyneestä alakulttuurista lähtökohtansa saaviin kirjoituksiin, maalauksiin ja merkkeihin.
- 5 Banksy tekee kanta-aottavia, niin sanottuja stencil-graffiteja, joissa hyödynnetään sabluunoita ja usein käytetään myös ulkopuolista työvoimaa. Hänen teoksensa ovat yleensä humoristisia, satiirisia tai kriittisiä merkkejä ympäristössä, ja niissä kommentoidaan paikkaa, johon graffiti on tehty tai laajemminkin yhteiskuntaa. Banksyn teokset avautuvat myös ulkopuolisille, eivätkä kaikki

- graffitikulttuurin sisäpiiriläiset pidäkään häntä todellisen graffititaiteilijana – varsinkaan sen jälkeen, kun hän piti näyttelyn Bristolin taidemuseossa.
- 6 Basso-lehti kuvailee itseään urbaanin musiikin ja uuden kaupunkikulttuurin lehdeksi. Basso-lehti ja internet-sivusto sekä keskustelupalsta ovat alun perin käsitelleet erityisesti hiphop-kulttuuria. Basso.fi-keskustelupalstalla ovat graffitin tekijät ja graffiteista kiinnostuneet useamman vuoden ajan vaihtaneet mielipiteitään.
  - 7 Siteeraus on väitöskirjani haastatteluaineistosta.
  - 8 Suvilahden alue on osa Kaapelitehdas Oy:n isännöimää kulttuurikeskittymää, joka on Helsingin Kaupunginhalituksen hyväksymää toimintaa.

## Lähteet

- Berg, Antti (2008) *Urbaania kalligrafiaa*. Pro gradu -tutkielma. Taideteollinen Korkeakoulu, Helsinki.
- Blackshaw, Rick (2009) *Introduction*. Teoksessa: Blackshaw Rick & Farrelly Liz (2009) *The Street Art Book*. 60 Artists in Their Own Words. New York: HarperCollinsPublishers. 6.
- Bogdanoff, Joanna (2009) *Graffiti – No Name no Fame*. Tampere: Nikita Kulmala.
- Bourdieu, Pierre (1996) *The Rules of Art*. Käännös R. Nice. Cambridge: Polity Press.
- Ganz, Nicholas (2004/2006) *Graffiti world. Street art from five continents*. UK: Thames & Hudson.
- Haarala, Risto & Lehtinen, Marja-Leena & Grönros, Eija-Riitta & Kolehmainen, Taru & Nissinen, Irma & Eronen, Riitta & Suorsa, Minna (1994) *Suomen kielen perussanakirja*. Kolmas osa S-Ö. Helsinki: Painatuskeskus.
- Harrington, Austin (2004) *Art and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Huhtanen, Ann-Mari (2009) *Suvilahden laillinen graffititaita otettiin hyvin vastaan*. Helsingin Sanomat 17.5.2009, A17.
- Isomursu, Anne & Jääskeläinen, Tuomas (1997) *Helsinki Graffiti*. Helsinki: Matti Pyykkö.
- Jacobson, Malcolm (2003) *Foreword*. Teoksessa Jacobson Malcolm (toim.), *Overground*, 9 Scandinavian Graffiti Writers. 6-7.
- Kaivola, Taina & Rikkinen, Hannele (2003) *Nuoret ympäristöissään*. Lasten ja nuorten kokemismaailma ja ympäristömielikuvat. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kaitavuori, Kaija & Miller, Arja (2007) *Entä sitten?* Teoksessa: Kaitavuori Kaija & Miller Arja (toim.) 2007. *Nuoret ja kulttuurinen osallisuus*. Helsinki. Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry. 29–30.
- Kaltenhäuser, Robert (2007) *Art inconsequence, advanced vandalism*. Mainaschaff: Publikat.
- Karttunen, Kaarina (1979/1989) *Nykysuomen sanakirja*. Osa V: uudissanat, slangisanat. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kemppinen, Pertti (1998) *Nuoruuden taikaa*. Kurkistuksia nuorisokulttuureihin. Vantaa: Kannustusvalmennus Oy.
- Koivunen, Hannele (2007) *Nuoret mukaan symbolituotantoon*. Teoksessa: Kaitavuori Kaija & Miller Arja (toim.) 2007. *Nuoret ja kulttuurinen osallisuus*. Helsinki. Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry. 12-16
- Kuoppala, Karri & Vaittinen, Timo (2008) *Ex vandals*. Helsingissä (neljässä eri näyttelytilassa 1.-17.8.2008) järjestetyn *Ex Vandals* -näyttelyn esittelylehtinen.
- Kupiainen, Reijo (2007) *Voiko kuvaa lukea? Visuaalisen lukutaidon kysymyksiä*. Teoksessa: Rossi Leena-Maija ja Seppä Anita (toim.) 2007, *Tarkemmin katsoen*. Visuaalisen kulttuurin käsikirja. Helsinki: Gaudeamus. 36–55.
- Lewisohn, Cedar (2009) *Street Art. The Graffiti Revolution*. Lontoo: Tate Publishing.
- Linblad, Tobias Barenthin (2003) *I don't want to be public figure*. Teoksessa: Jacobson, Malcom (toim.) 2003, *Overground*, 9 Scandinavian Graffiti Writers. Stockholm: Dokument förlag. 11–27.
- Lähteenmaa, Jaana (1991) *Hip-hoppareita, lähiöläisiä ja muita kultturelleja: nuorisoryhmistä 80-luvun lopun Helsingissä*. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Nurmi, Timo (1998) *Uusi suomen kielen sanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- Puuronen, Vesa (2006) *Nuorisotutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Puuronen, Vesa (1995) *Nuoret maailmansa tuottajina? Tutkimus nuorisososilogian metodologiasta ja nuorten keskusteluista*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Ryynänen, Max (2005) *Nobrow*. Teoksessa Levanto, Yrjänä & Naukarinen, Ossi & Vihma, Susanna (toim.): *Taiteistuminen*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu julkaisu B 79. 155–175.
- Sava, Inkeri (2004) *Olet hyvä hänelle*. Puhetta välittämisen taiteesta. Teoksessa Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja (toim.): *Taide ja toiseus, syrjästä yhteisöön*. Helsinki: Stakes, 35–53.
- Seabrook, John (2003) *John Seabrook. Nobrow Culture*. <<http://www.booknoise.net/johnseabrook/stories/culture/nobrow/index.html>> [Viitattu 19.10.2009.]
- Sederholm, Helena (2000) *Tämäkö taidetta*. Helsinki: WSOY.
- Stewart, Jack (2009) *Graffiti kings*. New York: Melcher Media.
- Tuittu, Nina & Isomursu, Anne (2005) *Breikkaus on mun elämäntapa*. Helsinki: Maahenki Oy.
- Wimmsatt, William Upski (2000) *Bomb the Suburbs*. New York: Soft Skull Press.

## Aineisto

- Basso.fi keskustelupalsta. Basso-lehden keskustelupalstalla vuosina 2007–2009 käyty keskustelu, [www.basso.fi/keskustelu](http://www.basso.fi/keskustelu) -yleinen graffitikeskustelu.
- Graffitiblogit: <http://graffiti.blogs.fi/> sekä <http://graffitiiblogi.net/>.
- Helsingin Sanomien mielipidepalstat 15.9.2008 ja 18.9.2008.
- HS 4.6.2006. Oinaala, Sampsa (2006). Graffitisota puhkesi Ilmalan varikolla. Helsingin Sanomat 4.6.2006. A11.
- HS 20.2.2007. Erkkilä, Jorma (2007). ”Tapatöhriajat” ovat nykyisin aikuisia miehiä. Helsingin Sanomat 20.2.2007. A9.
- HS 24.4.2007. Ervamaa, Tomi (2007). Satojentuhansien arvoinen graffiti tuhottiin Lontoossa. Helsingin Sanomat 24.4.2007. C1.
- HS 18.11.2007. Jokinen, Riku (2007). Madventures-ohjelman Helsinki-jakso kertoisi töhrysoodasta. Helsingin Sanomat 18.9.2007, A17.
- HS Helsingin Sanomien verkkokysely. 16.5.2008 sekä 18.9.2008, osoitteessa [hs.fi](http://hs.fi).
- HS Nyt-liite 6/2008. Hietaneva, Panu (2008) Peinttareiden kummitäti. 8.2.2008, 6.
- HS Nyt-liite 19/2008. Hilla, Ilona (2008). Teipataan ja revitään. Helsingin Sanomat Nyt-liite 9.5.2008, 5.
- HS 29.6.2008. Väkevä, Valtteri (2008). Vanhat graffitimaalarit löysivät korkeakulttuurin. Helsingin Sanomat 29.6.2008, A14.
- HS 13.8.2009. Yli-Lassila, Jukka (2009). Kokeneita entisiä vandaaleja sekä Stop töhrykampanjalle (kommentti), C1.
- HS 11.9.2008. Jokinen, Riku (2008) Nuorisotoimi haluaa lopettaa Helsingin graffitisodan. Helsingin Sanomat 11.9.2008, A11.
- HS 17.9.2008. Mäkinen, Esa (2008). Valvonta pakottaa graffitin muuttumaan. Helsingin Sanomat 17.9.2008, C1.
- HS 17.9.2008. Jokinen, Riku (2008). Stop töhryille-kampanjasta vaaditaan puolueetonta tutkimusta. Helsingin Sanomat 17.9.2008, A13.
- HS 17.9.2008. Pajari, Katriina (2008). Poliisi otti kiinni kolmekymmentä mielenosoittajaa. Helsingin Sanomat 17.9.2008, A13.
- HS 20.10.2008. Tiainen, Antti (2008). Katutaiteen kehystäjä etsii kauniita töhryjä. Helsingin Sanomat 20.10.2008. A13.
- HS 30.11.2008. Pajari, Katriina (2008). Helsinki pohtii lailisia graffitiseiniä. Helsingin Sanomat 30.11.2008. A14.
- HS 21.12.2008. Sarjas, Johanna (2008) Philadelphiassa graffitimaalaus on taidekasvatusta. Helsingin Sanomat 21.12.2008, C3.
- HS Nyt-liite 14/2009. Häkkinen, Perttu (2009). Graffiti-mies meni galleriaan. 3.4.2009, 23.
- HS 17.5.2009. Huhtanen, Ann-Mari (2009). Suvilahden laillinen graffititaita otettiin hyvin vastaan. Helsingin Sanomat 17.5.2009, A17.
- HS 5.6.2009. Melajoki, Tommi (2009). Graffititaiteilijat jopa jonottavat Suvilahden uudelle aidalle. Helsingin Sanomat 5.6.2009. A14.
- HS 23.7.2009. Miettinen, Anssi (2007). Bristol syleilee vanhaa vandaaliaan. Helsingin Sanomat 23.7.2009. B1.
- HS 15.8.2009 C1. Nollatoleranssi Suvilahdessa.
- HS 22.8.2009 A15. Kirkkonummen nuoret saanevat graffitiseinän.
- Voima 8/2008. Ranta, Kukka & Brunila, Mikael (2008). Kymmenen harmaata vuotta.
- Voima 3/2009. Taskinen, Satu (2009). Pelle Peloton, graffitimies Evan Roth vie töhryjä uusiin seiniin, 10.

## NUORET MIEHET REAALI- JA VIRTUAALIMAAILMOJEN RAJOILLA

Internetissä ovat nykyään kaikki ihmisistä instituutioihin, työstä leikkiin ja palveluista rikollisuuteen. Toistaiseksi internetiä on tutkittu enemmänkin erillisenä virtuaalisena ilmiönä kuin elimellisenä osana käyttäjiensä arkea, ja käyttäjiksi on nähty etenkin lapset ja nuoret (Bakardjieva 2003, 292–294). Lasten, nuorten ja verkkomaailman suhdetta on tarkasteltu sekä vaikutus- että ajankäyttötutkimuksen näkökulmasta. Yhtä lailla internetiä on tutkimuksissa lähestytty ikään kuin erillisenä saarekkeena, johon muusta elämästä on siirrytty tietyksi ajaksi. Internet on nähty myös aikuisuuteen kuulumattomana, siis nuorten ja nykyään myös lasten kenttänä. Tosin jotkut tutkijat, kuten Mark Poster (1995), ovat jo pitkään pohtineet uuden median, ennen kaikkea internetin tuomia mahdollisuuksia niin identiteetin rakentamisen kannalta kuin todellisuuden ja virtuaalisen subjektin yhdistämisessä. Tutkimus ehti ikään kuin todellisuuden edelle reaalisen ja virtuaalisen subjektipohdintoillaan.

Oikeastaan vasta nyt virtuaalinen ”toinen todellisuus” on alettu nähdä varteenotettavana osana käyttäjiensä elämää ja sen myötä myös mahdollisena oppimisen kontekstina. Tämän päivän yksi tunnetuimmista virtuaalisista alustoista on *Second Life* -ohjelma *avatar*-hahmoineen. ”Toinen todellisuus” nähdään paikoin varteenotettavana osana käyttäjiensä elämää, ainakin mitä tulee uusien oppimisympäristöjen

kehittämiseen osana sosiaalista mediaa. Seminaarin pääpuhuja Sarah ”Intellagirl” Robbins edustaa virtuaalimaailman kaksoistodellisuutta nimeään myöten. Robbins tarkastelee ”toista elämää” toimijana ja tutkijana eri rooleista käsin – virtuaalimaailmalle ominaiseen tapaan. Tutkimuksissaan hän on perehtynyt virtuaaliin maailmoihin sosiaalisuuden ja oppimisen suunnista. (Second Life -seminaari 6–7.8.2009.)

Nykyään yhä useampi tutkija on sitä mieltä, että muutoin kritisoitu ja kyseenalaistettu postmodernin anti on löytänyt tilansa internetissä. Siellä tosi ja fiktio sekä minä ja toinen saavat mahdollisuuden sekoittua. Tällaisen kyberavaruuden nähdään osaltaan murtavan modernia järjestystä. (Hine 2003, 7.) Aivan kaikki rajat eivät ole hävinneet. Vaikka rajat virtuaalisen ja reaalisien välillä ovat hämärtyneet – näin monet mediatutkijat ainakin väittävät – niin raja oppimisen ja huvien tai leikin välillä näyttää kuitenkin pitävän pintansa (Sefton-Green 2003).

Suomalaisia avauksia aiheeseen on tehnyt muun muassa Juha Suoranta (2003; 2010). Myös rajasta kasvokkaisen ja virtuaalisen vuorovaikutuksen välillä keskustellaan. Yhtäältä nähdään, että aikakautemme on vähenevän ”face-to-face” -vuorovaikutuksen ja lisääntyvän individualismin todistaja (Putnam 2000, 283–289). Tästä sosiaalisen kutistumisesta asetetaan juuri virtuaalimaailma usein vastuuseen, kun taas toisaalla ehdotetaan (Turkle 1995), että virtuaaliset todellisuudet tarjoavat korvaavia ja täydentäviä muotoja sosiaaliselle kuitenkin niitä suoraan uhkaamatta.

Vaikka internet alkaa normalisoitua osaksi useimpien ikäryhmien arkielämää, se on edelleen ristiriitaisia tunteita ja kysymyksiä herättävä maailma: opitaanko siellä vai ei, eletäänkö siellä todellista vai keinotekoisia elämää, pidetäänkö siellä harmittomasti hauskaa vai jumitutaanko epätodellisiin maailmoihin, onko se osa käyttäjänsä identiteettiä vai sen epämääräinen lisä, ja ennen kaikkea, onko se lasten, nuorten, aikuisten vai kaikkien maailma? Sukupolvien väliselle ohipuhumiselle aihe ainakin tarjoaa runsaasti tilaa.

Artikkelimme esimerkki ohipuhumisesta koskee aikuisia nuoria miehiä, jotka viettävät suuren osan valvellaoloajastaan tietokoneen ääressä keskustelemassa keskenään ja pelaamassa. Heitä voisi periaatteessa jo pitää aikuisina, tai ainakin normaalibiografiaoletuksen eli perinteisenä pidetyn elämänkulun mukaisesti heidän pitäisi olla hyvää vauhtia löytämässä oma paikkansa yhteiskunnasta, siis opiskelemassa, valmistumassa ammattiin tai työelämässä. Viimeistään heidän iässään pitäisi jo seurustella vakavasti päämääränä perheellistyminen. Juuri tätä he eivät tee. Onkin vaikea sanoa, mitä tehtäviä aikuistumisen tai ylipäätään minkään muunkaan asian suhteen heidän toimintansa täyttää. He eivät myöskään muodosta selvää alakulttuuria tai vastakulttuuria, jonka logiikka ja suhde aikuisiin tai edeltävään sukupolveen olisi helpposti paikallistettavissa esimerkiksi brittiläisen alakulttuuriteorian käsitteistöin.<sup>1</sup> Nämä nuoret miehet eivät kapinoi eivätkä ole vastarinnassa. Mutta netissä he ovat – ja todella paljon, sillä tutkimamme nuoret viettävät suurimman osan valvellaoloaikaansa tai vähintään useita tunteja päivittäin ”koneella”.

Mistä siis on kysymys, ja mistä, miten ja kenen kanssa nämä nuoret miehet ”ohipuhuvat”? Mikä ja mitkä piirteet loppujen lopuksi ovat muuttuneet, jos ajattelempa, että nämä nuoret miehet ovat jonkin uuden sukupolven edustajia, jotka eivät tee kuten heidän vanhempansa ja heitä edeltäneet nuorisosukupolvet ovat tehneet. Tarkastelemme heitä ja heidän elämänsä netissä sukupolviteorioiden, kulttuurintutkimuksen ja nuorisotutkimuksen valossa sekä muutosten että pysyvyyksien, miksei myös mahdollisten rinnakkaisuusien edessä.

### **Ohipuhuminen sukupolvikysymyksenä**

Sukupolven modernin merkityksen syntyminen ajoitetaan 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen. Perhesukupolven tai sukulaisuuteen liittyvän järjestysperiaatteen ilmaisevassa merkityksessä käsite on ikivanha. Vasta moderneissa teollistuvissa yhteiskunnissa alkoi kehittyä ikäperusteisten ryhmien organisaatioiden välistä erottau-

tumista ja lisääntyvää symbolista eriytymistä, kuten muoti- ja merkkikielien erillistymistä eri ikäkategorioiden välillä. Teollisessa yhteiskunnassa asema ja status eivät enää automaattisesti periytyneet vanhemmilta samalla tavalla kuin traditionaalisessa yhteiskunnassa. Tämän seurauksena yksilö joutui etsimään rakennusaineita muualtakin kuin perheestä, suvusta ja perinteistä. (Purhonen 2007, 37–38.)

Sosiaalisen samastumisen perinteisten muotojen heikkeneminen vahvisti tunnetta sellaisesta kollektiivisesta kohtalosta, joka liittyi samanikäisyteen. Sukupolven käsite irtaantui pelkästä perheyhteydestä yleiseksi yhteiskunnalliseksi kategoriaksi, joka piti sisällään uudenlaisen ajallisen, tulevaisuuteen ja edistykseen suuntautuvan ulottuvuuden. Samalla sukupolven käsite alkoi viitata nuoruuteen ja nuoruuden kokemusten ensisijaisuuteen. Moderni yhteiskunta, etenkin koululaitoksen yleistymisen myötä, teki mahdolliseksi ja myös edellytti sitä, että lapsuuden ja aikuisuuden välille syntyi uusi ikäkausi eli nuoruus. Nuoruus nähtiin erityisenä ideologiana, joka sisälsi ajatuksen kapinallisista, uutta etsivistä nuorista. (Purhonen 2008, 14–15.)

Kehitys loi uuden tilan sukupolvien väliselle ohipuhumiselle. Aikuiset alkoivat edustaa nykyisyyttä ja miksei menneisyyttäkin. Nuorten katsottiin kertovan jostain uudemmasta ja tulevasta, jostain sellaista, joka ei automaattisesti avautunut nuorten vanhemmille. Tarkasti ottaen emme tee tässä sukupolvitutkimusta. Sukupolven käsitettä ei alan tutkimuksissa liitetä pelkästään samanikäisiin ihmisiin, jotka ovat olleet samaan aikaan nuoria ja jotka nopean muutoksen myötä ovat kokeneet erilaisia asioita kuin vanhempansa. Sukupolven syntymiseksi tarvitaan erityisiä historiallisia olosuhteita, kuten sotia tai poikkeuksellisen nopeaa modernisoitumista, jotta syntyisi sukupolvi-tietoisuus. Lisäksi sukupolven tulee kehittää itselleen omat symbolinsa. Tutkimamme nuoret miehet eivät näillä kriteereillä arvioituna muodosta selvää sukupolvea.

Tiukassa mielessä edellä mainitut vaatimukset täyttäviä sukupolvia on vain kaksi, 1800- ja



1900-lukujen vaihteessa syntynyt ”kadotettu sukupolvi”, josta Hemingway kirjoitti kuuluisassa romaanissaan *Ja aurinko nousee*, ja 1960- ja 1970-luvun radikaali (opiskelija)sukupolvi, joka kehitti runsaasti representaatioita itsestään. (Purhonen 2007, 39–40, 93–99.) Parina viime vuosikymmenenä on puhuttu muun muassa X-sukupolvesta, kännykkäsukupolvesta ja nettisukupolvesta, mutta sukupolviteorioiden mukaan niiden sukupolvistatus on vähintään epäselvä. Sukupolven käsite on tässä kuitenkin käyttökelpoinen, vaikka emme käytä sitä sanan rajatuimmassa merkityksessä. Kun puhumme sukupolvesta, viittaamme tällöin sekä perhesukupolviin eli nuorukaisiin ja heidän vanhempiinsa ja hieman yleisemmin ja löyhemmin yhteiskunnalliseen sukupolveen, koska käsite antaa mahdollisuuden pohtia sitä, millaista uutta elämänmuotoa nuoret miehet edustavat, ja eroaako tämä uusi radikaalisti vanhasta.

Nuorten ja heidän vanhempiensa kulttuurista ja sosiaalista ”eriaikaisuutta”, tämän teoksen teemaa mukaillen ohipuhumista, on käsitelty paljon varsinkin sosiaalitieteissä ja nuorisotutkimuksessa. Lähestymistavat ja selitysmallit ovat vaihdelleet. Nuoruus, vaikka siinä olisi jotain uuttakin, voidaan ymmärtää vain väli-vaiheena kohti perinteistä aikuisuutta. Toisaalta uudenlaista nuoruutta on mahdollista lähestyä merkinä vanhasta poikkeavasta tavasta elää, kokea ja ilmaista itseään. David Riesmania mukaillen (1964) voimme puhua luonnemallista, joka ennakoiki kokonaan uudenlaisen maailman syntyä.<sup>2</sup> Uudenlaisuus voidaan myös tulkita vastakulttuuriksi, jonka tarkoitus on etsiä vaihtoehto edellisten sukupolvien elämäntavoille. Se voidaan myös mieltää sellaiseksi alakulttuuriseksi ilmiöksi, jossa esimerkiksi työväenluokkaiset nuoret käsittelevät modernin asettamia haasteita työväenluokan perinnölle ja sen aiheuttamia ongelmia sukupolvien välillä.

Artikkelimme lopussa pohdimme nuorten miesten internetin käyttöä edellä kuvatuista näkökulmista. Samalla tulemme keskustelemaan myös väitteistä, joiden mukaan perinteinen, ennalta suunniteltu ja selvän enemmistön to-

teuttama elämäntietä lapsuudesta nuoruuden kautta aikuisuuteen, palkkatyöhön ja perheen perustamiseen, on menettämässä normatiivista ohjaavuuttaan. Ohjauksen häviämisen myötä tulisivat häviämään tarkat rajat lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden välillä – seikka, jolla on varmasti merkitystä sukupolvien väliselle ohipuhumiselle.

### Tutkimusaineistona virtuaaliset keskustelut

Artikkelimme nuorten miesten elämää tarkastellaan heidän omalla internetin keskustelukanavallaan. Keskustelijat nimittävät sitä itse irciksi ja toisinaan kanavaksi. Kyse on suljetusta keskustelukanavasta, ei avoimesta foorumista. Tutkimusta varten nuorilta on saatu heidän tallentamansa kanavakeskustelut vuoden 2007 tammi-maaliskuulta ja toukokuulta eli neljän kuukauden ajalta. Keskustelut ovat tallentuneet tiedostoiksi, joista tutkimusta varten on poistettu tunnistetiedot. Henkilöiden nimet on vaihdettu ennen tekstitiedostojen tulostamista analyysijä varten. Aineistoa on 140 sivua. Kaikilta keskustelijoilta saatiin lupa tekstien tutkimuskäyttöön.

Keskusteluaineistoa täydentävät viiden keskustelijan haastattelut. Haastattelut tehtiin Kirsi Pohjolan työhuoneessa tutkimusaiheeseen sovelletulla haastattelumenetelmällä: haastatteli kirjoitti keskustelun suoraan tietokoneelle. Käytännössä haastatteli esitti myös kysymykset koneeseen, ei haastateltavaan katsoen. Haastateltava sai myös lukea kirjoitetun tekstin sitä mukaa kun tekstiä muodostui ruudulle. Haastattelutilanteessa pyrittiin välttämään kasvokkainen kontakti ja simuloimaan haastateltavalle tuttu tilanne kommunikoida ruudun, ei kasvojen kanssa. Haastattelut kestivät kukin noin tunnin. Haastattelujen tarkoitus on täydentää internetin keskusteluaineistoa, joten sitä ei ole analysoitu erillisenä haastatteluuaineistona.

Analyysissa ei haeta keskustelijoiden persooniin tai identiteetteihin kiinnittyviä ilmiöitä, vaan pikemminkin yhteisön tuottamia keskustelunaiheita ja puhetapoja. Tästä syystä nettikeskustelijoiden puheita ei pyritä identifioimaan



haastateltavien puheista. Toisin sanoen kaikki keskusteluaines asetetaan samalle analyysitasolle.

Tutkimuksessa mukana olevien nuorten miesten keski-ikä on 22 vuotta. Ikänsä puolesta he edustavat ensimmäistä sukupolvea suhteessa internet-kulttuuriin. He ovat ikään kuin vedenjakajaikäryhmä: heillä on yhtäältä muistoja ajasta ennen internetiä, mutta toisaalta he ovat kasvaneet tiukasti siihen kiinni. Heitä nuoremmat ovat syntyneet nettiakakauteen, eikä heillä voi näiden nuorten miesten tapaan olla muistikuvia ennen nettiäikää vallinneesta ”aidosta sosiaalisuudesta” tai ”luonnollisesta kanssakäymisestä”. Heistä käytetään nimitystä digitaalinen sukupolvi tai mediasukupolvi, keskusteluyhteydestä riippuen. Keskustelijat ovat sekä yliopisto- että ammattikorkeakouluopiskelijoita, työssä olevia ja vielä opiskelemaan hakeutuvia ja työttömiä. Keskustelukanava on alkujaan muotoutunut lapsuuden leikkikavereiden ympärille. Poikien yhteinen innostuksen ja kiinnostuksen kohde on pienestä pitäen kietoutunut tietokoneisiin ja niiden toimintaan. Iän myötä lapsuuden kaveripiiri on laajentunut siten, että aineistotamme voi kaiken kaikkiaan identifioida noin 30 eri keskustelijaa tutkittavana ajankohtana. Aktiivisten joukko on tätä selvästi pienempi.

Aikaa kanavalla vietetään siis paljon: siellä saatetaan viipyä aamuyön tunteihin ja sinne palataan ennen puoltapäivää, heti kun on herätty. Kanava on olennainen osa nuorten miesten arkipäivää – tai voisi jopa sanoa, että se on nuorten miesten arki. Tehdäksemme selkoa siitä, mistä arki koostuu, teimme aineistolle aluksi sisällönanalyysin. Aineisto ryhmiteltiin sisällön mukaan useisiin luokkiin. Luokkia ovat esimerkiksi: todellinen, virtuaalinen, syöminen, raha, alkoholi, ruoka, ruumiillisuus, naiset, seksi, hygienia, pelaaminen, viittaukset muille sivustoille, tapaamisen sopimiset, perhe, sukulaiset ja ystävyys. Keskustelunaiheiden ja retoristen keinojen jäsentely sekä joidenkin aiheiden niputtaminen isoimmiksi teemoiksi auttoivat saamaan otteen aineistosta ja piirtämään esiin nuorten miesten sosiaalisuuden ja arkitoitimien kannalta keskeisimmät teemat.

Tutkimusaineistoa voi, ainakin jos viittaamme Christine Hinen (2003, 45) toteamukseen, tietyin ehdoin lähestyä virtuaali-etnografian näkökulmasta: etnografiaa voidaan tehdä erikseen virtuaalisessa, virtuaalisesta ja virtuaalisen kautta. Tämä tutkimus on aineiston luonteensa vuoksi tutkimusta virtuaalisesta. Virtuaalisen myötä pääsemme nuorten miesten käymien keskusteluiden äärelle ikään kuin suoraan, sillä aineisto on tallennettu – ja siis tavallaan kerätty – olemalla mukana arkisissa keskusteluissa useamman vuorokauden ja jopa viikkojen ajan juuri silloin, kun ne ovat käynnissä.

### **Mistä kanavalla keskustellaan?**

Keskustelujen sisältöjen neljän kärki on seuraava: ensiksi internet-maailma, ”konekeskustelut” tai keskustelut koneiden toimimisesta, toiseksi (sota)pelien pelaaminen, kolmanneksi yhdessä oleminen ja sosiaalisuus (ystävät, tapaamisten sopiminen, kertomukset illanvietoista ja alkoholinkäytöstä), ja neljänneksi ne teemat, jotka liittyvät läheisesti omaan ruumiiseen ja fysiologisten tarpeiden tyydyttämiseen, kuten ruoka ja syöminen sekä henkilökohtainen hygienia. Luokittelu on tehty kunkin keskustelukohdan pääasiallisen aihepiiriin perusteella, mutta käytännössä keskusteluissa on käynnissä usean aiheen käsittely rinnakkain.

Seuraavassa on otteita neljän peräkkäisen vuorokauden aikana käydyistä keskusteluista. Niiden aihepiirit liittyvät suurimmaksi osaksi edellä lueteltuihin, eli internetiin ja koneisiin, pelaamiseen, sosiaalisiin maailmoihin ja ruumiillisuuteen. Toki välissä voi olla pitkiä keskustelupätkiä, jotka eivät liity mihinkään näistä neljästä pääteemasta. Olemme kuitenkin ottaneet ne mukaan, jotta lukija näkisi, millainen on keskusteluiden logiikka. Otteista saa muodostettua hyvän kuvan siitä, miten keskustelut täyttävät päivät ja yöt ja miten ne ajassa etenevät. Neljä pääteemaa nousevat tasaisin välein esille, mutta niiden lomassa saatetaan pitkään keskustella tavalla, jota edelliset sukupolvet voisivat kutsua tyhjänpuhumiseksi tai sisällyksettömäksi höpinäksi.

Alussa on tallentunut keskustelun kellonaika ja iso kirjain viittaa kuhunkin keskustelijaan.

21:18 C> ajateltiin Keskustelija\_R:n kanssa  
ryhtyä pelaa  
21:18 J> siis ihan oikeasti?

21:18 C> niin  
21:18 J> jaa. no, eihän siinä sit muuta  
21:19 J> ei kai se kaikilla aiheuta todellisuuden  
sumenemista ja ajankäytön totaalista  
sitomista  
21:20 J> mutta kyllä sitä aika moni kiroaa  
että se vie ihmisen mennessään  
21:20 M> wow?  
21:20 M> :D  
21:21 L> :DDD  
21:21 M> pojat pojat  
21:21 M> :D  
21:21 L> vittu voi paskempaa peliä olla  
21:21 L> kun minä kuolen nälkään Steel  
Panthersini ääreen saan vetää lippaan  
kenraali  
Jumalalle

Pelaamisesta sovitaan ja pelaamaan kutsutaan ikään kuin kyse olisi leikistä. Toisaalta keskusteluissa on mukana paljon ironiaa. Näin keskustelijat osoittavat olevansa tietoisia siitä, mitä muut heistä ajattelevat ja miten pelaamista on tapana kritisoida: ”ei kai se kaikilla aiheuta todellisuuden sumenemista ja ajankäytön totaalista sitomista”, ”mutta kyllä sitä aika moni kiroaa että se vie ihmisen mennessään”.

Yleensä kritiikkiä esittävät vanhemmat sukupolvet. Ensimmäisen kerran tällainen huolidiskurssi kohdistui 1950- ja 1960-luvuilla läntisten teollisuusmaiden nuorison kulutuskeskeisiä elämäntapoja kohtaan, etenkin siihen, miten nuoret pukeutuivat tai miltä he näyttivät, millaista musiikkia he kuuntelivat ja miten he viettivät vapaa-aikaansa (Clarke ym. 1986, 71–72). Myöhemmin paniikoitiin nuorten alkoholin- ja huumeidenkäytöstä ja vapaasta seksistä. Nyttemmin moraalista paniikkia tai ainakin moraalista keskustelua käydään niin perheestä

(Jallinoja 2006) kuin myös sopivasta ja riskittömästä lapsuudesta ja nuoruudesta (Harrikari 2008). Moraalipaniikin yhtenä pääkohteena on myös lasten ja nuorten mediankäyttö. Sen ongelmia nähdään muun muassa kritiikiton kiinnittyminen mediamaailmaan, uppoutuminen väkivaltapeleihin, todellisuustajun hämartyminen, vääränlaisten vaikutteiden saaminen ja vinoutuneiden arvomaailmojen omaksuminen. (Marstola & Mäkelä-Rönnholm 2006.)

Monissa virtuaalitekniikan ja -yhteiskunnan tutkimuksissa on nostettu esiin kysymys ”todellisen elämän” ja internetin ja tietokonepeliä kaltaisten maailmojen ”kuvitteellisuuden” välisestä suhteesta. Tähän liittyy läheisesti kysymys siitä, onko nettisosiaalisuus aitoa yhteisöllisyyttä vai jotain, joka syö oikeana pidettyä kasvokkaista vuorovaikutusta. (Hine 2003, 8–13; Woolgar 2002, 14–18.) Nuorten miesten kanavakeskusteluissa nousevat esille kysymykset keinotekoisuudesta, todellisuudesta, aidon vastavuoroisuuden vaateesta ja pelien realismista tämän tästä. Lisäksi, osin näihin aihepiireihin liittyen, on paljon tokaisuja, kuten ”kuolen nälkään” ja ”kenraali Jumala”, joita voi tulkita monin tavoin – tai sitten ne ovat pelkkiä sanontoja, joilla ei ole sen kummempaa merkitystä, paitsi ehkä keskustelun ylläpitäminen. Ainoastaan ironiaa niistä on varmasti ja selkeästi luettavissa. Selvää on sekin, että nuorten miesten suhde pelaamiseensa ei ole ristiriidaton.

Seuraavassa kanavakeskustelu jatkuu. Lainaus on hyvä esimerkki keskustelusta, josta voi olla turha alkaa tehdä kovin pitkälle meneviä tulkin-  
kintoja. Keskustelussa kuitenkin päästään pelin ja leikin hurmaan, eli nyt pelataan ja leikitään!

22:53 J> noo! ruojat menneet muuttamaan  
quasi spacen musiikin  
22:53 L> !!!  
22:53 L> UQM?  
22:53 J> juu  
22:53 J> tää on joku ihme teknohumppa  
22:53 L> GNAAAAH!  
22:54 L> \*NNGGHH!\*22:54 J> vittu, pelaan protestiksi pelin ilman  
quasiportalia

Kymmenen minuutin kuluttua keskustelu jatkuu samantyyppisenä.

23:10 S> lollefi  
23:11 J> öö jaa, tätä en ookaan ennen nähnyt. slylandro kiertämässä maapalloa  
23:11 L> :DD  
23:11 L> tulta kaikilla pattereilla (kaikki mitä mulle opetettiin Babylon 5 akatemiassa) :D  
[— —]  
23:33 E> olipas hurja jakso

Peli loppuu kello 23.33. Vuorokausi vaihtuu. Neljä keskustelijaa jatkaa kello 3.36 saakka. Samalla keskusteluiden aihe vaihtuu (sota)pelien pelaamisesta sosiaalisuuteen liittyviin teemoihin. Yön aluksi kuulostellaan, ”näkykö tuttuja?”. Toinen vastaa, että ”ei mul ircis ole nii tuttui”. Tämän voi tulkita jälleen viittaukseksi virtuaalimaailman tarjoamaan sosiaalisuuteen. Myös ironia astuu jälleen kuvaan mukaan, ”kaunis kanava, kauniita ihmisiä”. Neutraalimminkin kysellään, ”mitä täällä tapahtuu?”, johon vastaan: ”Ei erikoisia.”

Seuraavan tunnin ajan keskustelunaiheena on armeija. Puheissa sekoittuvat omat armeijakokemukset, sodan ironisointi ja fantasiasota. Tematiikka liittyy läheisesti sotapelien pelaamiseen.

02:02 X> suojeluleiri?  
02:02 X> keuruul?  
02:03 X> ookko letkuperse  
02:03 X> :D  
02:03 L> e  
02:03 L> tykkimies  
02:03 L> Kainuun Prikaati  
02:03 X> Ai :)

Reaalimaailman armeijakeskustelut saavat rinnalleen kirjallisuudesta ja elokuvista tuttuja fantasiahahmoja. Muutenkin intertekstuaalisia viittauksia kirjoihin, elokuvaan ja musiikkiin on paljon.

Ensimmäinen kontakti yön jälkeen on jo klo. 7.17. Jostain syystä kirjoittaja ei käytä normaalia tunnistemerkintää.

7:17 -!- mode/#farpoint [+o Keskustelija \_I]  
by Why

Varsinaisesti keskustelut alkavat klo 10.30. Jälleen kommentoidaan sitä, keitä kanavalla on. Iltapäivällä ollaan koneella, kommentoidaan muita kanavia ja pohditaan viinin ja oluen juomista, vähän kirjallisuutta ja suunnitellaan illan menoja. Keskustelija J avaa viinipullon, D keskustelee klassikoiden lukemisesta, L tulee mukaan kertomalla väsymyksestään, koska heräsi vasta kello 16, ja M suunnittelee suihkuun menemistä, mikä innoittaa keskustelun naisista ja ”terskan” pesemisestä.

14:12 J> tylsää. pitäisköhän toi viini juoda pois  
14:17 D> hoss  
14:21 D> en juokaan tänä viikonloppuna muuta kuin kahvia  
14:21 M> \_--  
14:25 D> mutta kyllä kannatti. oli torstaina sen verran maukkaat oluet  
14:33 D> ähh. ei klassikkokirjallisuutta voi lukea ruudulta  
14:33 M> mitäs hamlettia plärää?  
15:50 J> valkoviini sanoi poks  
15:51 G> kellohan ei oo viel mitään ;)  
15:52 -!- mode/#farpoint [+o Keskustelija \_L]  
by Why  
16:02 J> kun on niin tylsää  
16:02 L> UUH PUUH? :(  
16:02 J> viina tekee tylsästä hauskaa  
16:03 L> mua väsyttää kun heräsin neljältä  
16:04 M> paitsi et lähen suihkuun  
16:04 M> :\_D  
16:04 M> >  
16:06 L> JOO  
16:06 L> NAISEN KANSSA MEET  
16:06 L> TÄNÄÄN  
16:06 L> KUN SUIHKUTTELET ENSIN  
16:06 L> TERSKAN

Yön viimeiset keskustelut liittyvät ruokaan. Keskusteluiden kiertö tässä neljän vuorokauden mittaisessa aineistossamme rakentuu siis selvästi

neljän esille nostamamme pääteeman varaan. Liikkeelle lähdettiin tietokoneista ja peleistä sekä pelaamisesta, jossain välissä alettiin jutella myös siitä, milloin tavattaisiin, minne lähdettäisiin, kuten siitäkin, ketä kanavalla on läsnä. Ja sitten mukaan tulevat viini, makkara, sauna ja suihku. Samat teemat nousevat selvästi esiin myös muussa osassa aineistoa.

Aamu kello 10.03 aloitetaan ”nuuhkimalla”, onko keskustelukanavalla ketään.

10:03 J> nuuh

10:20 J> *Keskustelija\_D*: soitin vaan kun en löytänyt avaimia. löyty sittenkin

Illansuussa keskustellaan reaali maailmassa tapaamisesta, johon kuuluvat kahvi ja sauna.

18:53 D> ootko millon valmis?

18:53 D> amspkfamfklmkla mkla sdmakl-söd fhomnoå

18:54 D> jooooooooo o oo o o oo o oooo

18:54 J> waTU

18:54 J> voin keittää

Keskustelu jatkuu kanavalla tauotta aamu neljään.

Jo perinteistä mediakulttuuria, 1960- ja 1970-lukujen populaarimusiikkia, uusinnetaan virtuaalisessa sosiaalisuudessa, kun Simonin ja Garfunkelin *Mrs. Robinsonista* löytyy pitkä monologi keskeltä yötä. Siinä keskustelija, joka on kanavalla aamuyön tunteina kauan yksin, käy laulua läpi muutama riimi kerrallaan. Ehkä hän osaa sanat ulkoa, tai sitten hän poimii ne netistä, koska sieltä ne löytyvät. Sanojen väliin hän lisää kommenttejaan elämän ilmiöistä ja arvioi oman humalatilansa vahvuutta. Seuraavana päivänä yön tapahtumia käsitellään ja niitä kommentoidaan. Myös Mrs. Robinsoniin palataan lyhyesti. Esimerkiksi Mrs. Robinson-biisin esiintyminen yhtäaikaaisesti ”by Why”-lauseen kanssa kuvaa hyvin nuorten miesten nettikeskustelun sisältöjen limittymistä menneisyyden media- ja musiikkikulttuuriin. ”by Why”-tyyppiset hokemat taas ovat esimerkki

nettikielestä: kieli voi olla hyvinkin ”paikallista”, joidenkin ryhmien käyttämää, ja se ei välttämättä aukea muille lukijoille.

08:16 -!- mode/#farpint [+o *Keskustelija\_I*]

by Why

11:49 C> piuh

12:13 G> Co, coo, ca-choo, Mrs Robinson

12:44 -!- mode/#farpint [+o *Keskustelija\_I*]

by Why

12:45 I> ei ole mahdollista. kone piti ihan kauheeta ääntä tai tarkemmin se oli poweri

### Keskustelujen mielekkäys?

Ulkopuoliselle lukijalle, tutkijalle tai henkilölle, jonka virtuaalisosiaalisuus ja -lukutaito rajautuvat sähköpostin tai vaikkapa *Facebookin* käyttöön, keskustelujen kaikki vivahteet eivät varmasti aukea. Keskusteluissa on myös lukuisia kohtia, joissa ei – edelleen ulkopuolisen silmin katsottuna – tunnu olevan mitään järkeä. Monet yhteisöt, esimerkiksi etniset vähemmistöt ja nuorisoryhmät, saattavat käyttää kieltä, joissa on vähintään sanontoja ja sanojen merkityksiä, joita ulkopuoliset eivät ymmärrä. Niiden, jotka eivät ole sisällä irci-keskusteluissa, niiden kielessä ja kulttuurissa, ensi tuntuma lienee hämmästyks ja kokemus omasta lukutaidottomuudesta, sillä käytetty kieli vaikuttaa pikemminkin koodi- kuin luonnolliselta kieleltä (Arpo 2005; Laukkanen 2005, 3). Ymmärtämisvaikeuksia lisäävät sanojen sekaan ripotellut hymiöt, joilla jäljitellään kasvonilmeitä ja kuvataan tunnetiloja ja äänensävyjä, vaikka tuskin ne yksinomaan riittävät aiheuttamaan ulkopuolisessa lukijassa vierauden tunteja (Huffakaer & Calvert 2005).

Kuitenkin siinä vaiheessa, kun kielen- tai nuorisotutkijat pääsevät näitä merkityksiä tulkitsemaan, löydetään päämäärättömästä tai tyhjältä vaikuttavasta keskustelusta usein jokin kätkeyty ulottuvuus, joka voidaan avata tutkijan käyttämien teoreettisten keskusteluiden avulla. Toiminnan mieli voidaan esimerkiksi löytää siitä, että kielen avulla rakennetaan yksilöllistä ja ryhmän identiteettiä, ollaan vastarinnassa, käsitellään joitakin ryhmän kohtaamia ongelmia

sekä pyritään lisäämään osallisuutta, valtaistamaan ja tekemään politiikkaa. Näinhän esimerkiksi brittiläisessä alakulttuuritutkimuksessa on ollut tapana tehdä. Mikä tahansa objekti voidaan tulkita merkiksi, joka vaatii tulkintatyötä. Jos työläisnuori esimerkiksi kiroilee ja pukeutuu kauluspaitaan ja kravattiin, tulkinta on, että hän sekä pitää kiroilullaan yllä yhteyksiä työläislaustaan mutta toisaalta modernisoi luokkaiden-titeettiään sisällyttämällä siihen keskiluokkaista pukeutumiskoodia. Kravatti ei ole vain kravatti. Se on merkki, joka avaa näkymän isoihin identiteettikysymyksiin.

Mutta entäpä jos nuorten miesten kanavakeskusteluissa ei olekaan tällaista ”kätettyä” logiikkaa? Jospa se on ajanvietettä, peliä, yksi tapa olla toisten vuorovaikutuksessa, mutta ei muuta. Ohipuhumista se voi hyvin olla, mutta sanan uudessa merkityksessä. Useat nettivälitteiset yhteisöt toimivat tällaisen omanlaisensa kielen varassa mutta niin, että kielenkäyttöön ei välttämättä liity mitään mullistavaa sanojen takaa löytyvää ”kätettyä” säännöstöä, jolla olisi jokin selvä tarkoitus ja jonka tulkintatyötä tekevä tutkija kykenisi paljastamaan. Kärjistäen voisi jopa sanoa, että nuoret miehet ohipuhuvat sekä edellisen sukupolven että perinteisiä nuorisotutkimuksellisia tulkintakeinoja käyttävien tutkijoiden kanssa.

Keskustelujen sisällöt sinällään ovat usein perinteisen miehisää, kuten armeijamuistot ja sodasta ja alkoholin käytöstä puhuminen. Lisäksi suunnitellaan tapaamisia, ennen kaikkea baaritapaamisia, ja väliin keskustellaan ruuasta, kahvista ja saunasta. Puheenaiheisiin voi lisätä tekniikan, mutta autojen ja muiden perinteisten koneiden sijaan keskusteluryhmä puhuu ennen kaikkea tietokoneiden ja tietokoneohjelmien toiminnoista. Lisäksi nuoret miehet viittaavat usein muihin teksteihin, kuten internetsivutoihin, kirjoihin ja niiden hahmoihin, laulujen sanoituksiin ja elokuviin. Mainintoja on myös opinnoista, Kelasta (Kansaneläkelaitos) ja naisista, joista kuitenkin vähiten. Tätä kaikkea kuorruttaa tietoisuus siitä, että esimerkiksi omat vanhemmat eivät täysin ymmärrä poikien

toimintaa. Ja lisäksi leikitellään – ja voisi sanoa että kaiken aikaa – toden ja fiktion kanssa, ja kommentoidaan lähes kaikkea ironisesti.

Suomalaisessa elämäntapa- ja sukupolvikeskustelussa on tapana nostaa niin sanottu suuri muutto, eli 1960- loppupuolella ja 1970-luvun alkupuolella tapahtunut nopea siirtymä teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi, eräänlaiseksi vedenjakajaksi. Ennen suurta muuttoa perhetä ja työntekoa koskevissa arvoissa oli vahva talonpoikainen lataus. Rakennemuutoksen myötä elintaso nousi, työ keveni ja koulutuksen merkitys kasvoi. (Jokinen & Saaristo 2006, 144–159.) Sukupolviluokittelussa (esim. Roos 1987, 53–59) tämä näkyy sotaan, epävarmuuteen, köyhyyteen ja fyysisesti raskaaseen työhön liittyneiden sukupolvikokemusten väistymisenä. Uusien sukupolvien elämää luonnehtivat materiaallinen hyvinvointi, yleinen turvallisuus ja koulutus. J. P. Roos (1987) väittää, että elämä muuttui ei-kokemuksiksi, jossa kokemuksia suoraan alettiin etsiä. Uudet sukupolvet joutuivat miettimään sitä, riittääkö pelkkä materiaallinen hyvinvointi takaamaan hyvän elämän, jos elämästä puuttuvat ”oikeat”, kovat kokemukset? Olisiko niin, että kun pojat puhuvat, ja mieles-tämme osin ihannoivaan ja kaipaavaan sävyyn, armeija-ajoistaan, he muistelevat juuri tällaisia ”oikeita” kokemuksia?

Kysymykseen elämän mielekkyydestä voidaan vastata esimerkiksi kuten Päivi Harinen ja Jatta Herranen (2007) tekevät: Elämän mielekkyys on haettava. Se ei tarjoudu valmiina vaihtoehtoina. Jos kysymme nuorten miesten kanavakeskusteluiden mieltä, ensi silmäyksellä se näyttää liittyvän ennen kaikkea netissä ”otkumiseen” ja pelaamiseen. Sitä vanhempien sukupolvien edustajat voisivat kommentoida kysymällä ”miksi ihmeessä?” Tähän puolestaan kanavakeskustelijat voisivat vastata Valerie Walkerdinen (2007, 10) toteamuksella, että ei ole mitään todellisen elämän kokemusta, ”real world experience”, eikä välttämättä ole mieltä puhua oikeista, todellisista ja aidoista kokemuksista saati ei-kokemuksista tai ei-todellisista kokemuksista. Mutta aivan näin selkeästi asiat eivät jäsenny,

sillä palaavathan pojat usein armeijamuistoihinsa ja kokemuksiin, joita poikien vanhemmat saat-taisivat pitää ”oikeina”. Kertooko tämä siitä, että netin ulkopuolella tapahtuneilla ”kovilla” koke-muksilla on kuitenkin jotain erityistä merkitystä?

Nuoret miehet pohtivat välillä vakavasti sitä, onko kanavalla olemisessa mieltä ja millaista sosiaalisuutta ja todellisuutta kanava oikein edustaakaan. Tästä huolimatta kanavalla ole-mista ei ole mielekäästä lähestyä vain jonain, joka tarjoaisi pelkkiä ei-kokemuksia ei-todellisessa maailmassa tai muuten epäaitoja kokemuksia, kuten sotatelejä oikean sodan sijasta, nettiyhtei-söllisyyttä kasvokkaisen vuorovaikutuksen sijasta ja epätoivoista oikeiden kokemusten etsimistä. Virtuaaliympäristöjen tutkimuksissa on melko yksiselitteisesti osoitettu (esim. Woolgar 2002, 16–17), että nämä ympäristöt eivät muodosta muusta elämästä erillistä saareketta, eikä niiden käyttö ole ristiriidassa muiden tekemisten kans-sa. Ne pikemminkin täydentävät kuin korvaavat muuta toimintaa. Toisin sanoen: ne ovat osa käyttäjänsä elämää.

Haastatteluissa kysyimme, mitä kanava-keskustelijat itse ovat mieltä keskustelujen luonteesta. Keskustelijoita itseään selvästi vai-vaavat kysymykset kanavayhteisön yhteisöllisestä luonteesta ja siitä, onko heidän keskusteluissaan tosiaan mieltä?

KP (Kirsi Pohjola): Onko se enemmän asiakeskustelua?

NM (Nuori Mies) 1: Se ei oo mun mie-lestä mitään järkevää, vaan epämääräisiä toteamuksia.

KP: Mistä asioista?

NM1: Mistä vaan. Tietty kokonaan oma juttunsa se että ollaan netissä, missä on tarjolla kaikki nettisivustot, kaikki resurssit mihin voi linkittää, mistä voi, yksi iso siitä hommasta on että ihmiset linkittää mie-lenkiintoisia tai mielettömiä nettisivuja. Se että otetaan webbisivun osoite cöppaste, pastetaan.

KP: Mitä siinä tapahtuu, miksi teette noin?

NM1: Se voi olla mikä tahansa linkki. Se

on, tulee mieleen että se on samanlaista kun ihmiset lähettää sähköposteja toisilleen missä on vaikka hauskoja kuvia jne.

KP: Keräätte juttuja, jaatte niitä yhdessä?

NM1: Se on paljon spontaanimpaa. Ei niitä kukaan muista. Se on yksi osa sitä.

NM1: Onko se kommunikointia?

NM1: On se jossain määrin. Puhutaan jostain asiasta viikonloppuna, ja joku etii sen seuraavalla viikolla ja pastee sen irciin.

KP: Onko se höpötystä?

NM1: On. Se jatkuva höpöttäminen syö sitä. Se syö niitä ihmissuhteita.

Seuraavassa kysyimme, kuten esimerkiksi Marjo Laukkanen (2005, 9) on omassa tut-kimuksessaan tehnyt, kokivatko keskustelijat olevansa enemmän ”oma itsensä”, kun ovat ka-navalla vai muutoin. Kysymys itsessään kuvastaa internet-välitteisen sosiaalisuuden kulttuurista tuoreutta, joka herättää tutkijoissa uteliaisuuden kysyä ”oikeanlaisen” tai ”aidon” minuuden pe-rään ja halun keskustella siitä, millaisen paikan netti käytännössä tarjoaa identiteetin rakentami-selle. Kyse ei ole siitä, että virtuaaliympäristöjen tutkijat kantaisivat mitenkään erityisemmin huolta lasten tai nuorten aikuisten minuuden cheydestä tai että kysymykseen sisältyisi oletus siitä, että internet jotenkin pirstaloisi ja hajottaisi käyttäjänsä minuutta. Tässä tutkimuksessa kom-mentoitiin minuuden samuutta tai erilaisuutta seuraavasti:

KP: Kumpi on oikeesti?

NM2: Molemmathan on oikeita, mutta jotkut pitää tiettyä kulissee yllä virtuaa-limaailmassa.

KP: Miksi?

NM2: Paha mennä sanomaan. Ehkä ne ei pidä omasta itsestään tai haluaa olla jotain enemmän tai haluaa kokeilla jotain.

KP: Tekeeköhän tila sen, mahdollistaa?

NM 2: Varmasti.

KP: Kuinka paljon siihen törmää? Aistii toisesta, että se on jotain muuta?

NM2: Molemmat on siinä mielessä oikeita

jos käyttäytyy törkeästi oikeasti tai irkissä, jos sattuu tietämään molemmat, sitä on vaikeaa arvostaa ihmisenä sen jälkeen. Mä en hirveesti oo siihen törmännyt. Mutta mä uskonut jotka tuolla käyttäytyy törkeesti on törkeitä ihmisiä.

KP: Ootko sä ihan sama siellä ja tässä?

NM2: Joo. Tai no. Hyvin lähellä. Normaalisti mä oon hyvin ujo. Paitsi ihmiset jotka mä oikeesti tunnen. Joille mä pystyn sanomaan asioita. Oon mä ehkä vähän rajoituneempi, no se riippuu. Keskiarvosesti mä oon sama ircissä ja muutenkin. Aika monet jotka tuntee muutenkin on aika samanlaisia. Tai no en tiä. Mun pikkuveli puhuu omille kavereilleen eri tavalla. Se ei kyllä tykkää kun mä seuraan, messengerissä tai muuten.

KP: Miten paljon koneet ja internet on pysyneet sun elämässä?

NM3: Se on kasvanut. Se on niin pitkälti kasvanut omaa itteä että ei osais olla ilman tietokonetta tai internettiä. Viime aikoina ottanut eroa siitä, että oppis, miltä tuntuis elää elämää ilman sitä jatkuvaa koneella istumista. Sitä sosiaalisuutta, internetkommunikointia.

KP: Mistä tuo idea on tullut?

NM3: Tuntuu että vaikka se tarjoaa paljon, sieltä jää monet tunteet ja oleelliset jutut, elämässä ei voi täyttää sillä, elämässä ei voi elää netissä.

KP: Miksei?

NM3: Eniten siihen tunnesisältöihin liittyen. Se passivoi.

KP: Mistä?

NM3: Tekis mieli sanoa että omista tunteista. Tai vierottaa.

KP: Onko se niin että, onko se tunne enemmän muualla, kasvokkaisuudessa?

NM3: On, ehdottomasti. Tuntuu että sen on unohtunut. Siitä on vieraantunut. Ei tarvii olla kavereitten kanssa joka päivä tekemissä ja kysyä mitä kuuluu, se pysyy paljon aidompänä jos näkee vaikka kerran tai kerran kahdessa viikossa. Se on paljon

intiimimpää ja mielekkäämpää kuin se jatkuva kanssakäyminen, kun nähdään internetkeskustelun jatkeeksi jossain perjantaina tai lauantaina. Pitää nähdä niitä kavereita. Jos on netissä, on siellä käytännössä joka päivä vuorokauden ympäri siitä hetkestä kun herää siihen asti kun menee nukkumaan. Osallistuu keskusteluun tavalla tai toisella. Sen seurauksena se vesittää sitä aitoa näkemistä ja kohtaamista ihmisten kanssa.

KP: Onko se enemmän asiakeskustelua?

NM3: Se ei oo mun mielestä mitään järkevää, vaan epämääräisiä toteamuksia.

Virtuaalisesta kommunikaatiosta on löydetty jopa perinteitä tukevia ulottuvuuksia. Internetin ei ole havaittu olevan yksiselitteisesti uhka paikalliselle kulttuurille ja sen perinteille. Toisin sanoen virtuaalimaailma ei suoranaisesti tuhoa perinteitä, vaan perinteet saatetaan viedä tähän uuteen maailmaan, ja niitä ylläpidetään siellä. Kanavakeskustelua voi tältä perustalta verrata – toki vain karkeasti, mutta kuitenkin – siihen, miten nuoret nojailevat autoihinsa tai talojen seiniin, niin sanotusti ”notkuvat nurkilla” ja tarkkailevat ympäristöään, tai viettävät iltoja puhelimessa keskustelemassa ystäviensä kanssa. Kyse on kommunikaatiosta, jonka sisältö on rupattelussa. Rupattelun tarkoitus on tuoda esille, että ”minäkin olen täällä”. Samalla pidetään silmät ja korvat auki sen suhteen, kuka on mennyt tai tulossa minnekin, mitkä ovat suunnitelmat illaksi, ja mitä kenellekin kuuluu. (Miller & Salter 2000.) Mielestämme ei ole perusteita kutsua poikien kanavasosiaalisuutta keinotekoiseksi tai ”ei-kokemukselliseksi”.

Nuoret miehet kuitenkin käyvät keskenään vuoropuhelua virtuaalisen ja ”todellisen” maailman välisestä suhteesta. Kyse ei ole sukupolvikapinasta, joka kohdennettaisiin omiin vanhempiin tai ylipäätään ei-virtuaalisessa todellisuudessa eläviin aikuissukupolviin. Samaan tapaan nuoret miehet ironisoivat keskusteluissa virtuaalisen uhkia, käsittelevät työn ja reaalisen maailman ”paremmuutta” ja käyvät neuvotteluja vanhempiensa arvoista ja elämäntavoista. Var-



sinkin haastatteluissa näitä teemoja käsiteltiin tämän tästä, ja ne kiinnostivat haastateltavia selvästi. Dialogia siis käydään, ja aikuiskeskustelukumppanin eli haastattelijan kanssa kallistutaan lopulta reaalisen maailman ensisijaisuuteen.

Reaalimaailmaa ei kuitenkaan haluta yksioikaisesti pitää oikeampana tai parempana kuin kanavaa, joten voi olla, että kanavakeskustelujen ironia ja leikki ovat tapoja käsitellä tätä jännitettä kanavan ja sen ulkoisen todellisuuden välillä. Voi myös olla niin, että ironian avulla pojat käsittelevät sitä, että heidän kokemuksensa eivät ehkä edellisten sukupolvien mielestä ole oikeita kokemuksia. Mutta esimerkiksi 1960-luvun nuorisoradikalismien kaltaisesta kapinasta kanavalla ei ole kysymys. Ei ole myöskään kyse mistään sukupolvitietoisuudesta, jossa rakennettaisiin eroa edeltäviin sukupolviin ja johon liittyisi selvä tietoisuus oman ryhmän kokemusten uutuudesta ja ainutlaatuisuudesta.

Todellisen todellisuuden ja virtuaalisen todellisuuden sosiaalisuus ja kokemuksellisuus merkityksenantoineen ja eroineen on otettava vakavasti, kun mietitään, mitä moderni yhteisöllisyys ja moderni yhteiskunta ovat, kuten Steve Woolgar (2002, 2–3) korostaa. Hän ennustaa, että virtuaalinen maailma tulee merkittävästi muuttamaan käsityksiämme yhteisöllisyydestä ja kokemuksista. Voi olla, että keskustellessaan sotateleistä, koneista ja netin ja netin ulkopuolisen maailman välisistä suhteista pojat omalla tavallaan juuri käsittelevät tätä yhteisöllisyyden luonteen mahdollista muuttumista. Emme kuitenkaan usko, eikä aineistomme perusteella voi väittää, että kanavalla olemisen ydin olisi modernin yhteisöllisyyden rakentaminen ja reflektointi. Emme kuitenkaan halua sulkea tällaista tulkintaa kokonaan pois.

### **Mistä virtuaalisessa sosiaalisuudessa on kysymys?**

Seuraavassa tulkitsemme nuorten miesten kanavaelämää suhteuttamalla sitä tutkimuksiin, joissa on käsitelty ohipuhumista. Olemme kirjoittaneet nuorisoa ja etenkin nuorten ja aikuisten suhdetta ja keskinäisen ymmärtämisen vaikeutta

käsittelevistä teorioista ja tutkimuksista lyhyen ohipuhumisen historian. Aloitamme 1940-luvulta tilanteesta, jossa amerikkalainen sosiologi Talcott Parsons yritti ymmärtää oman aikansa uudenlaista nuoruutta, ja siirrymme siitä sitten kohti nykyaikaa käymällä läpi erilaisia ohipuhumisen tulkintoja. Etsimme niistä yhtymäkohtia ja ristiriitoja tutkimusaineistomme nuorten miesten elämään.

Ensimmäinen tunnettu sosiologi, joka käsittelevästi selvästi moderneille nuorisokulttuureille tyypillistä kulutus- ja vapaa-aikaorientoitunutta elämäntapaa ja kiinnitti samalla sukupolvien välisen suhteen ongelmiin ja sukupolvien keskinäiseen ymmärtämättömyyteen huomiota, oli Talcott Parsons (1942, 606–608). Hän totesi, että uudenlaiset amerikkalaiset nuorisokulttuurit alkoivat toisen maailmansodan aikoihin ja heti sen jälkeen 1940-luvulla olla melko erilaisia kuin aikuisten miesten ja naisten kulttuurit.

Parsonsin havainnoimat nuoret elivät tavalla, jota aikuiset eivät ymmärtäneet. Sen sijaan, että nuoret olisivat keskittyneet hankkimaan valmiuksia työelämään ja orientoituneet tulevaan avioliittoonsa, he pitivät hauskaa ja kuluttivat. Parsons nimitti näitä nuoria pöyhistelijöiksi, tyyllittelijöiksi, keikareiksi, kaunottariksi ja lumoajiksi. Nuoret halusivat rikkoo vanhempien hyväksynnän rajat, etenkin suhtautumisessaan seksiin ja alkoholiin. Parsons oli kuitenkin vakuuttunut, että ohipuhumisen funktio oli lopultakin perinteinen ja myönteinen. Kokeilut tarjosivat turvallisen siirtymän lapsuudesta aikuisuuteen. Lapsuuden jälkeen tarvittiin pieni irtiotto, jonka jälkeen oli mahdollista siirtyä täyteen aikuisuuteen avioliittoineen ja ammatteineen. Myös nykyään saatetaan ajatella nuoruudesta samansuuntaisesti. Murrosiässä nuorten pitää rikkoo aikuisuuden ihanteita, vaikka aikuisten on joskus sitä vaikea ymmärtää. Muuten nuoret eivät kasva täysi-ikäisiksi ja kykeneviksi sosiaalistamaan seuraavia sukupolvia aikuisten maailmaan.

Parsonsin toteamuksissa on jotain, joka sopii kuvaamaan nuorten miesten oloa kanavalla. Miehet pelaavat ja ”notkuvat” kanavalla, juhliivat



välillä, käyttävät vaikeasti avautuvaa kieltä, eivät-  
kä erityisemmin näytä olevan suuntautumassa  
työmarkkinoille. Avioitumisesta tai perheen  
perustamisesta ei ole viittaustakaan. Mutta onko  
tämä elämänvaihe pysyvä? Haastatteluissa mie-  
het itsekin toivat esiin mahdollisuuden, että he  
kenties elävät siirtymävaihetta, ja sanoivat ym-  
märtävänsä vanhempiensa ajatuksia ammattiin  
opiskelemisesta, palkkatyöstä ja parisuhteesta.  
Sitä paitsi osa miehistä kritisoi elämäntapaan-  
sa ja asettui kritiikissään selvästi perinteiseen  
aikuispositioon. Emme tietenkään voi olla  
varmoja, mikä merkitys työllä ja perheellä tulee  
myöhemmin olemaan nuorten miesten elämäs-  
sä, mutta ainakaan puheen tasolla ammatitonta  
ja perheetöntä elämää ei nosteta erityiseksi  
ihanteeksi, eikä kanavaelämää esitetä ”oikean”  
elämäntavan mallina.

Pian Parsonsin tekemien nuorisoa koskevien  
havaintojen jälkeen, 1950-luvulla ja 1960-luvun  
alussa, löydettiin ituja kokonaan uudeltaisesta  
nuoruudesta. David Riesman (1964, 19–20,  
39–42) huomasi, että kampusalueiden keski-  
luokkaiset amerikkalaisnuoret alkoivat aiempaa  
sulavammin liikkua paikasta ja sitoumuksesta  
toiseen. He tulivat heti sinuiksi uusien ihmisten  
kanssa, nauttivat muutoksesta ja kuluttamisesta  
ja olivat mediamaailmassa kuin kotonaan. Heidän  
ei odotettu enää ”aikuistuvan aikuiseksi  
perinteisellä tavalla”. Sen sijaan heidän arveltiin  
edustavan kokonaan uutta sukupolvea, joka ei  
enää uskonut teollisen ajan arvoihin ja ”niuku-  
kuuden” psykologiaan, kuten säästäväisyyteen.  
Tarvittiin uudenlaisia sosiaalisen maailman mo-  
nitaitajia, tai sumplijoita, ”jokapaikan höyliä”,  
torikauppiaita, sovittelijoita ja järjestelijöitä.  
He nauttivat aikuisinakin tarvemaailman  
moninaistumisesta, uusista kulutusvaruuksista,  
identiteettinsä jatkuvasta rakentamisesta ja  
päättymättömästä vuorovaikutuksesta vieraiden  
kanssa. Kasvatuksessa tämä aiheutti ongelmia.  
Lapsille oli yhteiskuntien teollisessa vaiheessa  
tapana opettaa eräänlaisia yleispätevinä pidet-  
tyjä ihanteita, kuten usko auktoriteetteihin,  
ahkeruus, nöyryys ja rehellisyys, jotka heidän  
sitten toivottiin sisäistävän. Runsauden yh-

teiskuntaan nämä ihanteet eivät istuneet. Siksi  
nuoret saattoivat torjua sukupolvikokemusten  
erilaistumisesta johtuen heille tarjotut mallit  
ja kapinoida auktoriteetteja vastaan. (Ks. myös  
Ilmonen & Jokinen 2002, 226.)

Entä tutkimamme nuoret miehet? Heissä on  
varmasti paljonkin sitä, mitä Riesman kuvasi jo  
puoli vuosisataa sitten, esimerkiksi lähes ympä-  
rivuorokautinen aktiivisen sosiaalisuuden aika  
ja suorastaan yltiöpäinen vihkiytyminen pelaam-  
isen maailmaan ja tietenkin se, että virtuaali-  
maailmasta on tullut heidän toinen eläinperäti  
ensimmäinen kotinsa. Sitä paitsi ahkeruuden ja  
työteliäisyyden ihanteista on turha puhua, kun  
kanavalla ollaan aamuyöhön pelien ja netistä  
poimittujen tekstien lainaamisen merkeissä ja  
asiaan palataan puoliltapäivin, kun herätään.  
Nuoret miehet edustavat tässä mielessä jotain  
uutta. Silti voi olla liian aikaista puhua kokonaan  
uudesta luonnemallista. On vaikea ennakoida,  
kuinka pitkään tällainen tapa olla jatkuu nuor-  
ten miesten elämässä ja mitkä ohipuhumisen  
seuraukset tulevat pitkälle aikavälillä olemaan.

Vielä dramaattisempi käänne ohipuhumisessa  
tapahtui 1960-luvun puolivälissä, jolloin kulu-  
tusorientoituneet nuorisokulttuurit herättivät  
varsinkin Isossa-Britanniassa aikuisten keskuu-  
dessa moraalista paniikkia (Clarke ym. 1986).  
Voidaan jopa väittää, että juuri tämä ohipuhu-  
misen vaihe synnytti yhden modernin nuori-  
sotutkimuksen keskeisistä lähestymistavoista,  
brittiläisen alakulttuuritutkimuksen (esim. Hall  
& Jefferson 1986; Willis 1978). Sukupolvien  
välistä ohipuhumista lähestyttiin korostamalla,  
että nuorisokulttuureissa yritettiin etsiä vastausta  
siihen, miten muuttuneessa maailmassa pitäisi  
elää. Osa nuorista tyytyi muokkaamaan perin-  
teitä, osa taas suhtautui edellisen sukupolven  
maailmaan hyvin kriittisesti. Tutkimamme  
nuoret miehet on vaikea sijoittaa kumpaankaan  
kategoriaan. On vaikea tulkita heidän elämänsä  
sellaiseksi projektiksi, jossa tietoisesti pyritään  
vastustamaan heidän vanhempiensa tapaa elää,  
saati hankkeeksi, jossa yritetään etsiä ratkaisua  
siihen, miten perinteitä pitäisi modernin edessä  
uudistaa.

Seuraavasta merkittävästä käänteestä ohipuhumisessa alettiin sosiaalitieteissä keskustella 1980-luvulla. Ulrich Beck (1986; 1995) puhui normaalibiografian kriisistä. Teollisessa modernissa tällä tarkoitetaan elämäntulkua, jossa asiat etenivät perinteiden ja institutionaalisten käytänteiden – koulu, kirkko, hyvinvointivaltio – ohjaamana suunnitelmallisesti eteenpäin. Keskeisimpiä merkkipaaluja tässä etenemisessä oli nuoren aikuistuminen, siirtyminen työelämään ja perheen perustaminen. Tietenkään kaikki eivät eläneet normaalibiografiaoletuksen mukaisesti, mutta vahvaa moraalista voimaa oletuksella oli. Hyvän esimerkin tästä tarjoavat ne lukuisat halventavat nimitykset ja määrittelyt, joita vieläkin käytetään naisista, jotka eivät avioitu eivätkä hanki lapsia (Mäkinen 2008). Beck (1986; 1995) väitti, että myöhäisessä modernissa elämää ei enää yksiselitteisesti voi rakentaa aikuisena hankitusta pysyvästä ammatti-identiteetistä ja perheyhteydestä ja niiden määrittämisestä säännönmukaisuuksista. Mikään malli ei enää dominoi siirtymisessä nuoruudesta aikuisuuteen.

Beckin ajatuksia myötäillen Thomas Ziehe (1991, 28) sanoikin tien olevan auki sukupolvelle, jolla on entistä enemmän aikaa, psyykkisen huomiokyvyn herkkyyttä ja yhteiskunnallista kuvastoa pohtia itsekseen ja yhdessä kavereidensa kanssa identiteettiään, suhdettaan muihin, tarpeitaan, unelmiaan, tulevaisuuttaan ja elämänsä epäkohtia. Tämä sukupolvi ei elämänsä suunnitellessaan jättäytynyt edellisten sukupolvien tarjoamien jäsenysten varaan. Se rakensi elämänsä kokonaan uudenlaisten, yksilöllisempien ja symbolisesti huomattavasti rikkaampien kulttuuristen koordinaattien varaan kuin vanhempansa. Anthony Giddens (1991, 52–55) väittää, että tällaisessa refleksiivisyyden maailmassa yksilöt joutuvat rutiininomaisesti ja jatkuvasti miettimään ja rakentamaan omaa identiteettiään, suhteuttamaan sitä erilaisiin kulttuurisiin malleihin ja tekemään sekä omasta halustaan että pakosta valintoja näiden tarjolla olevien vaihtoehtojen välillä.

Enää ei ole perusteltua väittää, että aikuisten auktoriteettiasema on itsestään selvä ja että sotalisaatio olisi hallittua, ennakoitavissa olevaa kehitystä lapsuudesta nuoruuden kautta perheen ja työn määrittämään aikuisuuteen ja lopuksi vanhuuteen. Ohipuhumisen kannalta uutta on se, että nuorison ei enää katsota siirtyvän kapinoinnin, vastakulttuurien, murrosiän tai jonkin muun vastaavan, heidän vanhempiensa silmin logiikaltaan vaikeasti ymmärrettävän mutta lopulta kuitenkin selitettävissä olevan elämänvaiheen jälkeen normaaliin aikuisuuteen. Sen sijaan koko biografian tai elämäntulkun, sisältäen aikuistumisen ja aikuisuuden, ymmärrettään muokkautuvan kokonaan uusiksi. Se tekee myös ohipuhumisesta entistä jännitteisempää. Avainsanoja ovat perinteiden eroosio, yksilöllistytävät elämäntulot ja refleksiiviteetti, minuuden pohdinta niin suhteessa itseän kuin ”ulospäin”.

Kokonaan oma lukunsa ovat keskustelut uusista ikäjäsenyyksistä. Niissä nuorisokulttuurien ja mediamaailman arvellaan lopettavan lapsuuden tai ainakin lyhentävän sitä (esim. Postman 1985). Samalla nuoruus muuttuu kaikkien ikäryhmien ominaisuudeksi ja myös aikuisuus elämänvaiheena ”himmenee” (esim. Hoikkala 1993). Uusien ikäjäsenyyksien yhteydessä puhutaan niin sanotusta samanikäisyyden tai yhdenikäisyyden kulttuurista, jolle on tyyppillistä se, että kulttuurisesti eri ikäryhmien ei katsota oleellisesti enää eroavan toisistaan (esim. Nikander 1999).

Tällaisessa maailmassa ohipuhuminen saa uusia sisältöjä, jos esimerkiksi nuoruutta valuu aikuisuuteen ja vähitellen jopa lapsuutta nuoruuteen ja aikuisuuteen, jolloin koko kulttuuri lapsenomaistuu (Mestrovic 1997). Tällaisessakin maailmassa eri ryhmät voivat puhua toistensa ohi. Jaot eivät kuitenkaan voi kulkea sukupolvien mukaisesti, jos elämäntulot yksilöllistyvät ja jos eri sukupolvissa alkaa olla vähintään yhtä paljon niitä yhdistäviä kuin niitä erottavia piirteitä. Ohipuhumisesta tulee moninaisempaa, hienovaraisempaa ja vaikeammin hahmotettavaa, ja etenkin sellaista, että siitä voi olla vaikea sanoa mitään yleisempää.

Edellä luetelluista aineksista voi poimia paljonkin materiaalia nuorten miesten kanavaelämän ja ohipuhumisen ymmärtämiseksi. Kuten alussa totesimme, nuorten miesten ryhmää voi netin suhteen pitää eräänlaisena vedenjakajasukupolvena – jos sukupolven käsitettä ylipäätään, edes sanan löyhässä merkityksessä, on järkevää tässä käyttää. Heillä on sekä kokemuksia elämisestä virtuaalitodellisuudessa että muistoja aikakaudesta, jolloin virtuaalinen sosiaalisuus teki vasta tuloaan. He elävät normaalibiografiaoletuksen vastaisesti, onhan osa heistä jo 25-vuotiaita ja silti ilman parisuhdetta, perhettä ja ammattia. He eivät tee eleträkään korvatakseen kanava-aktiviteettejaan jollain, joka alkaisi suunnata heidän elämäänsä kohti aikuisuutta – niin kuin se on tapana ymmärtää. Yksi pojista totesikin: ”Kun olen kotona, olen netissä. Syönkin koneen ääressä. Siinä on lempituolinikin.” Omien vanhempien elämisen malleja ei kuitenkaan kokonaan torjuta.

Paikoitellen nuorten miesten keskusteluista saa sen vaikutelman, että virtuaalinen kokemus myötäilee nuorten miesten tarpeita ja on heistä aidompaa ja mielekkäämpää kuin muu todellisuus. Tällaisen tulkinnan puolesta puhutaan nykyään paljon. On muun muassa otaksuttu, että virtuaalinen todellisuus voi olla todellisempaa kuin ei-virtuaalinen, koska se tekee mahdolliseksi uudenlaisen yhteisöllisyyden (esim. Wittel ym. 2002, 189). Toisaalta nuoret miehet myös kyseenalaistavat virtuaalisen sosiaalisuuden ja pitävät tärkeänä sitä, että ihminen on oma itsensä eikä elä ainakaan pelkästään muunneltavien ja keinotekkoisten minuuksien maailmassa.

Usein internetiä ja muuta virtuaalimaailmaa on lähestytty myös oppimisen näkökulmasta (Gee 2004). Toisaalta aineistomme ei ainakaan vahvasti tue oppimisnäkökulmaa, jollei oppimiseksi lasketa jo sitä, että ollaan paljon tekemisissä tietokoneiden kanssa. Valtaistamista, poliittista toimintaa, vaihtoehtojen tietoista etsimistä tai vastarintaa aineistosta on vaikea löytää. Sen sijaan mukana on paljon muista, ei-virtuaalisista nuorisokulttuureista tuttua yhdessä olemista, rupattelua, olemista, ajan kuluttamista, eli sosi-

aalisuutta. Leikinteorioiden (ks. Pohjola 2008) pohjalta ryhmää on mahdollista ymmärtää, sillä aineistosta löytyy paljon sellaista, jota voi kutsua leikiksi, peliksi, hauskanpidoksi, ajankuluttamiseksi, jopa lapsenomaisuudeksi.

Leikkiinkään virtuaalielämä ei tyhjene, sillä pelaamiseen otetaan myös etäisyyttä, eikä kaipuuta normaaliksi määritellyyn elämään kokonaan torjuta. Nuorten miesten yhteisössä onkin sekä aikuistumisen vaadetta että nuorekkuutta (tai lapsenomaisuutta). He haluavat olla netissä ja elää toisin, mutta samalla he kaipaavat ”oikeaa” yhteisöllisyyttä ja kasvokkaista vuorovaikutusta. Jotain, mitä voidaan kutsua postmoderniksi, kanavalla olemisesta löytyy. Se koostuu ensinnäkin asioiden jatkuvasta ironisoinnista, sen refleктоimisesta, miksi me olemme täällä ja mitä muut meistä ajattelevat. Toiseksi siinä on aineksia intertekstuaalisuudesta, jossa keskustelujen lomaan vyörytetään jatkuvasti viittauksia erilaisiin kulttuurituotteisiin ja muihin teksteihin.

Tämän kaiken takia nuorten miesten virtuaalielämää ei ole helppo tulkita ilman, että turvautuu usein ilmaisuun ”sekä että”. Tämä ei estä lähestymästä nuorten miesten kanavayhteisöä ohipuhumisena, sillä sitäkin se on. Mutta sen lisäksi, että nuoret miehet ohipuhuvat edellisten (perhe)sukupolvien kanssa, ehkä he myös ohipuhuvat sellaisten tutkijoiden kanssa, jotka yrittävät koostaa heidän elämäntavastaan kovin yksiselitteisesti tulkittavissa olevan tai peräti katkettuja merkityksiä sisältävän paketin.

## Viitteet

1. Ns. Birminghamin koulukunta loi perustan nuorten alakulttuurien tutkimiselle.
2. Luonnemalli on paljolti käytetty käsite sosiaaliteieteissä (ks. esim. Erich Fromm 1944 tai Richard Sennett 1998).

## Lähteet

- Aapola, Sinikka (1999) Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 763. Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkoston toimituksia 9/99. Helsinki: SKS.
- Arpo, Robert (2005) Internetin keskustelukulttuurit. Tutkimus internet-keskusteluryhmien viesteissä rakentuvista puhetoivoista, tulkinnoista ja tulkinnan kehyksistä kommunikaatioyhteiskunnassa. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 39. Joensuu.
- Bakardjieva, Maria (2003) Virtual Togetherness: An Everyday Life Perspective, *Media, Culture & Society* 25(3), 291–313.
- Beck, Ulrich (1986) Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Beck, Ulrich (1995) Eigenes Leben. In Ulrich Beck, W. Vossenkühl & U. E. Ziegler (red.) Eigenes Leben. München: C. H. Beck Verlag, 9–15.
- Clarke, John & Hall, Stuart & Jefferson Tony & Roberts, Brian (1986) Subcultures, Cultures and Class. In Hall, Stuart I & Jefferson, Tony (eds.) Resistance through Rituals. Youth Subcultures in Post-War Britain. London: Hutchinson, 9–74.
- Fromm, Erich (1944) Individual and social origins of neurosis. *American Sociological Review* 9, 380–384.
- Gee, James Paul (2004) What Video Games Have to Teach Us about Learning and Literacy. New York: Palgrave MacMillan.
- Giddens, Anthony (1991) Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge & Oxford: Polity Press.
- Hall, Stuart & Jefferson, Tony (eds.) (1986) Resistance through Rituals. Youth Subcultures in Post-War Britain. London: Hutchinson.
- Harinen, Päivi & Herranen, Jatta (2007) Oikein valinneet jätetään rauhaan. Osallisuus, kulttuuri ja kontrolli. Teoksessa Gretsches & Kiilakoski (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusseura, HUMAK ja Nuorten osallisuushanke.
- Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt: Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 87.
- Hine, Christine (2003) Virtual Ethnography. London: Sage Publications.
- Hine, Christine (ed.) (2005) Virtual Methods. Issues in Social Research Virtual Methods: Issues in Social Research on the Internet. Oxford: Berg.
- Hoikkala, Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Helsinki: Gaudeamus.
- Huffaker, David A. and Calvert, Sandra L. (2005) Gender, identity, and language use in teenage blogs. *Journal of Computer-Mediated Communication* 10(2), article 1.
- Ilmonen, Kaj & Jokinen, Kimmo (2002) Luottamus modernissa maailmassa. Jyväskylä: SoPhi.
- Jallinoja, Riitta (2006). Perheen vastaisku. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo (2006) Suomalainen yhteiskunta. Helsinki: WSOY, 2. painos.
- Laukkanen, Marjo (2005) ”Onneks on irc :D”. Nettikeskustelut tyttöjen vuorovaikutustilana. Nuorisotutkimus 3/2005.
- Marstola, Riitta. & Mäkelä-Rönnholm, Minna 2006. Lapsilta kielletty. Kuinka suojella lasta mediatraumatilta. Helsinki: Kirjapaja.
- Mestrovic, Stjepan (1997) Postemotional Society. London & New Delhi: Sage Publications.
- Miller, Daniel & Slater, Don (2000) The Internet: An Ethnographic Approach. Oxford: Berg.
- Mäkinen, Arja (2008) Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjänaisen normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta. Acta Universitatis Tamperensis 1349. Tampere: Tampere University Press.
- Nikander, Pirjo (1999) Elämäntapa- ja elämäntilanteiden muuttuva merkitysmaailma. Teoksessa Kangas, Ilka & Nikander, Pirjo (toim.) Naiset ja ikääntyminen. Helsinki: Gaudeamus, 27–45.
- Parsons, Talcott (1942) Age and Sex in the Social Structure of the United States. *American Sociological Review* 7:5, 604–616.
- Pink, Sarah (2006) Doing Visual Ethnography: Images, Media and Representation in Research. London: Sage.
- Pohjola, Kirsi (2008) Kun leikki ei loppunutkaan. Yhteiskuntapolitiikka 5, 552–558.
- Poster Mark (1995) The Second Media Age. Oxford: Blackwell Publishers.
- Postman, Neil (1985) Lyhenevä lapsuus. Helsinki: WSOY.
- Purhonen, Semi (2007) Sukupolvien ongelma. Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.
- Purhonen, Semi (2008) Johdanto: suuret ikäluokat sukupolvena? Teoksessa Purhonen, Semi, Hoikkala, Tommi & Roos, J. P. (toim.) Kenen sukupolven kuult? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus, 9–30.
- Putnam, Robert D. (2000) Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster.
- Riesman, David (1964) The Lonely Crowd. A Study of the Changing American Character. London & New Haven: Yale University Press.
- Roos, J. P. (1987) Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäntavoista. Helsinki: SKS.
- Second Life -seminaari 6.–7.8.2009. Savonlinna.
- Sefton-Green, Julian (2003) Informal learning: Substance or style? *Teaching Education* 13, 37–52.
- Sennett, Richard (1998) The Corrosion of Character. New York & London: W.W.Norton & Company.
- Suoranta, Juha (2003) Kasvatus mediakulttuurissa. Tampere: Vastapaino.

- Suoranta, Juha & Vadén, Tere (2010) *Wikiworld*. London: Pluto Press.
- Turkle, S. (1995) *Life on the screen: Identity in the age of the internet*. New York: Simon and Schuster.
- Walkerdine, Valerie (2007) *Children, Gender, Video Games: Towards a Relational Approach to Multimedia*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Willis, Paul (1978) *Profane Culture*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Wittel, Andreas, Lash, Scott & Lury, Celia (2002) Real and Virtual Connectivity. *New Media in London*. In Steve Woolgar (ed.) *Virtual Society? Technology, Cyberbole, Reality*. Oxford: Oxford University Press, 189–208.
- Woolgar, Steve (2002) Five Rules of Virtuality. In Woolgar, Steve (ed.) *Virtual Society? Technology, Cyberbole, Reality*. Oxford: Oxford University Press, 1–22.
- Ziehe, Thomas (1991) *Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustuspuhe*. Tampere: Vastapaino.

## NUORTEN POLIITTINEN OSALLISTUMINEN JA SEN MURROS

Suomalaiset osallistuvat poliittiseen päätöksentekoon aikaisempaa vähemmän. Sekä äänestysaktiivisuus että luottamus- ja puoluehtäviin osallistuvien määrä ovat laskussa. Nämä edustuksellisen demokratian tukipylväät ja niin sanottu perinteiset osallistumistavat eivät houkuttele kansalaisia osallistumaan. Erityisen huonosti ne vetoavat nuoriin. Huolta kannetaan nimenomaan nuorten poliittisesta yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Miten käy edustuksellisen demokratian, jos sen keskeiset toimintatavat eivät kiinnosta nuoria?

Äänestäminen, puolue toiminta ja luottamustehtävät ovat perinteisiä poliittisia osallistumistapoja. Poliittiset instituutiot, kuten eduskunta, puoluejärjestelmä ja kunnanvaltuustot, ovat keskeisiä toimintaympäristöjä, ja kansalaisten vaikuttamismuodot kanavoituvat näiden kautta. Nuorten vähäistä kiinnostusta edustuksellisen demokratian osallistumismuotoja kohtaan ei ehkä koettaisi niin ongelmallisena, jos ilmiö olisi tilapäinen ja liittyisi vain nuoruuteen. Ongelmana kuitenkin on, että osallistuminen päätöksentekoon esimerkiksi äänestämällä ei välttämättä lisääny iän myötä. Pikemminkin on niin, että nuoruuden äänestämättömyys ennakoii passiivista äänestyskäyttäytymistä myös aikuisena. Tämä on pulmallista edustuksellisen demokratian tulevaisuuden kannalta. (Wass 2008, 42–43.)

Poliittiset järjestelmät ovat kautta aikojen uusiutuneet ja sopeutuneet uusiin ajatuksiin ja ihanteisiin. Kansallisuusaate 1800-luvulla nosti kansallisvaltion keskeiseksi poliittiseksi toimijaksi Euroopassa. Samalla syntyi edustuksellisen järjestelmän perusta, joka korvasi vanhat poliittiset koneistot. (Esim. Dahl 2007, 13.) Nykyiset vaali- ja politiikantutkimukset viittaavat siihen, että niin Suomessa kuin muissakin länsimaissa poliittinen osallistuminen on jälleen muuttumassa (Borg & Paloheimo 2009, 362). Muutos kohdistuu ennen kaikkea siihen, miten halutaan osallistua ja vaikuttaa, ja tässä muutoksessa erityisesti nuoret ovat avaintoimijoita, koska uudet osallistumistavat näyttävät kiinnostavan heitä enemmän kuin vanhempia sukupolvia (Borg & Paloheimo 2009, 366).

Kuvailen artikkelissani tätä poliittisen osallistumisen muutosta ja nuorten keskeistä asemaa siinä. Artikkelissani tarkastelen, miten eri-ikäiset suomalaiset osallistuvat päätöksentekoon, ja pohdin, miten vakiintunut poliittinen järjestelmä suhtautuu nuorten poliittiseen osallistumiseen. Onko nuorilla erilainen käsitys toimivasta politiikasta kuin vanhemmilla, ja jos on, osaavatko vallanpitäjät lukea sitä oikein? Onko nuorten mahdollinen kiinnostumattomuus politiikkaa kohtaan todellista, vai onko se seurausta siitä, että vallanpitäjät ja nuoret puhuvat erilaista poliittista kieltä? Lisäksi kysyn, onko edustuksellisen järjestelmän rinnalle rakentumassa uudenlainen poliittinen toimintaympäristö jota nuoret suosivat.

Artikkelin pääaineistona on käytetty vuoden 2006 *European Social Survey* -kyselyä (ESS) sekä vuoden 2005 *World Values Survey* -kyselyä (WVS). Niissä aineiston analyysia koskevissa kohdissa, joissa ikää ei ole täsmennetty erikseen, nuorilla tarkoitetaan 18–29-vuotiaita ja aikuisia ovat 30 vuotta täyttäneet. Analyysini saavat tukea uusimmasta eduskuntavaalitutkimuksesta, jossa todetaan, että eri sukupolvet suosivat erilaisia poliittisia osallistumismuotoja (Borg & Paloheimo 2009, 365). Kun vanhemmat kansalaiset suosivat enemmän perinteisiä osallistumistapoja, nuorempi sukupolvi pitää

vaalidemokratian ulkopuolella tapahtuvia vaikuttamismahdollisuuksia kiinnostavimpina. Tällaisia uusia vaikuttamisen muotoja ovat esimerkiksi vetoomukset, mielenosoitukset, boikotit ja talonvaltauksset.

Kyselyaineistojen lisäksi esittelen vallanpitäjien näkemyksiä poliittisesta osallistumisesta tarkastelemalla kahta kansalaisvaikuttamista sisältävää hallituksen politiikkaohjelmaa. Nämä ovat hallituksen nykyinen politiikkaohjelma lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista sekä hallituksen viime istuntokauden politiikkaohjelma kansalaisvaikuttamisesta. Politiikkaohjelmat ja kyselyaineistot osoittavat, että vallanpitäjien ja nuorten käsitykset poliittisesta osallistumisesta eivät aina kohtaa. Politiikkaohjelmissa keskitytään siihen, miten nuoret saataisiin mukaan jo vallitsevaan poliittiseen järjestelmään eli osallistumaan perinteiseen politiikkaan, kun kyselyaineistot taas osoittavat, että nuoria sen sijaan kiinnostavat epätavanomaiset vaikuttamiskeinot. Nuoret ja aikuiset sekä erityisesti nuoret ja vallanpitäjät puhuvat siis eri poliittista kieltä ja usein toistensa ohi.

### Jotain vanhaa

Traditionaalisella demokraattisella osallistumisella tarkoitetaan sellaisia osallistumismuotoja, jotka tapahtuvat edustuksellisen poliittisen järjestelmän piirissä. Edustuksellisen demokratian ihannemallin mukaan poliittinen järjestelmä olisi sellainen, jossa kansa valitsee mieleisensä edustajat säännöllisin aikavälein. Tämä Joseph Schumpeterin kehittämä malli toimii parhaiten, jos äänestäminen vaaleissa on ainoa poliittinen osallistumiskeino. Kaikki muu vaalien välisenä aikana tapahtuva vaikuttaminen on tämän mallin mukaan haitaksi, koska se heikentää kansalaisten poliittista tasa-arvoisuutta. (Choe 2003.)

Tällainen politiikkakäsitys edustuksellisesta demokratiasta on legitiimi myös nyky-yhteiskunnassa, ja siksi äänestämistä ja äänestysaktiivisuutta käytetään usein osoittimina edustuksellisen järjestelmän toimivuudesta. Suomessa ei ole kattavaa tilastointia nuorten äänestysaktiivisuudesta. Tietoa eri-ikäisten vaalikäyttäytymisestä

saadaan kuitenkin tutkimuksista (esim. Borg & Paloheimo 2009, 149). Eri tahojen arvioiden mukaan nuoremmat ikäryhmät jättävät äänioikeutensa käyttämättä aikuisväestöä useammin. Esimerkiksi Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry arvioi julkaisussaan *Nuorista Suomessa 2008–2009*, että vuosien 1991–2007 aikana pidetyissä eduskuntavaaleissa 18–29-vuotiaiden äänestysaktiivisuus oli selvästi alhaisempi kuin yleinen äänestysinto (taulukko 1).

Ero nuorten ja koko väestön äänestysprosentteissa on ollut 11–15 prosentin luokkaa (Borg & Paloheimo 2009, 150). On kuitenkin havaintoja siitä, että suomalaiset äänestävät ylipäättään aikaisempaa laisemmin. Sami Borg toteaa: ”Toistuva äänestämättömyys on yleisintä nuorten ikäluokissa (18–29-vuotiaat), mutta sitä esiintyy nyt saatujen tutkimustulosten nojalla merkittävästi myös esimerkiksi 55–64-vuotiaiden eli suurten ikäluokkien joukossa” (Borg & Paloheimo 2009, 171).

1970-luvun alusta kannatusta on alkanut saada ajatus laajemmasta osallistumisesta, jossa poliittinen vaikuttaminen ei rajoitu vain äänestämiseen säännöllisiin väliajoin. Laajemman osallistumisen puolestapuhujista tunnetuimpia on amerikkalainen teoreetikko Benjamin Barber. Hän puhuu vahvasta demokratiasta, jossa ihmiset osallistuvat poliittiseen päätöksentekoon myös vaalien välisenä aikana. (Barber 2003.)

*Taulukko 1. Arvio nuorten äänestysaktiivisuudesta ja koko väestön äänestysaktiivisuus 1991, 1999, 2003 ja 2007 eduskuntavaaleissa<sup>1</sup> (%).*

Eduskunta- vaalit	Äänestysaktiivisuus	
	Nuoret	Koko väestö
1991	59	72
1999	53	68
2003	54	70
2007	56	68

Lähde: Nuorista Suomessa 2008–2009, 21.



Tämä Yhdysvalloissa kehitetty niin sanotun osallistuvan demokratian ajatus on löytänyt tiensä myös Suomeen, ensin akateemisiin piireihin ja sitten päätöksentekoelementteihin. Nykyään edustukselliseen päätöksentekojärjestelmään onkin lisätty myös osallistuvan demokratian vaikutusmuotoja. Tällaisia uusia muotoja ovat esimerkiksi kuntalaisaloitteet, kansanäänestykset, nuorisovaltuustot ja erilaiset järjestötoiminnan muodot, jotka antavat kansalaisille vaikuttamismahdollisuuksia vaalien välissäkin ja joilla on pyritty piristämään päätöksentekojärjestelmää. Tämä tulee esiin esimerkiksi hallituksen politiikkaohjelmissa, joihin palaan myöhemmin.

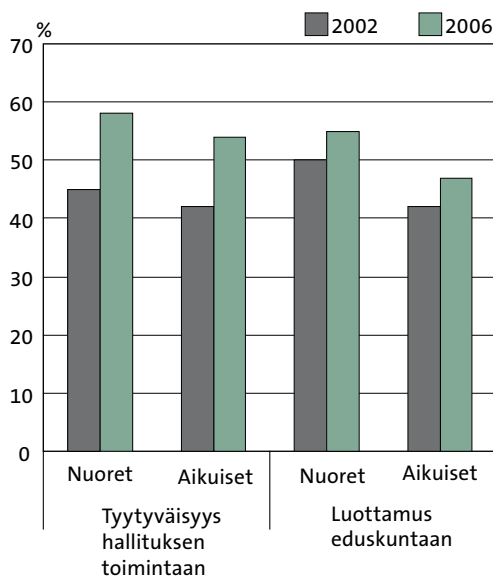
Osallistuvan demokratian osallistumis- ja osallistumismuodot eivät ole onnistuneet houkuttelemaan nuoria. Vuoden 2009 *Nuorten vapaa-aikatu- kimuksen* mukaan järjestöaktiivisuus on las- kussa erityisesti alle 15-vuotiaiden keskuudessa (Myllyniemi 2009, 39). Tutkimukseen vastasi 2 958 iältään 10–29-vuotiaasta nuorta. Järjestöistä eniten nuoria kuuluu urheiluseuroihin (21 %). Poliittisen osallistumisen kannalta urheiluseurat eivät kuitenkaan ole keskeisimpiä toimintamuotoja. Saman tutkimuksen mukaan ammattiyhdistyksiin kuuluu 11 prosenttia nuorista, ja heistä vain kaksi prosenttia osallistuu toiminnan suunnitteluun tai järjestämiseen. Partioon kuuluu seitsemän prosenttia 10–29-vuotiaista nuorista ja johonkin opiskelijajärjestöön kertoo kuuluvansa kuusi prosenttia tutkimukseen osallistuneista nuorista. Seurakunta-, luonnon- suojele- ja hyväntekeväisyystoimintaan kuuluu noin kolme prosenttia nuorista. Nuorten vapaa- aikatu- kimuksen paljastaa, että järjestötoiminta, joka on relevantti poliittisen osallistumisen kannalta, houkuttelee vain harvoja 10–29-vuotiaita. Esimerkiksi poliittisen nuoriso- tai varhaisnuorisojärjestöön kuuluu noin prosentti vastaajista. (Myllyniemi 2009, 39.)

Myös Suomen Kuntaliiton selvitys *Nuorten vaikuttajaryhmät kunnissa 2006* kertoo, että osallistujamäärät ovat pieniä. Vuonna 2006 jonkinlainen nuorten vaikuttajaryhmä<sup>2</sup> toimi 134 kunnassa ja keskimäärin ryhmässä oli noin 12 jäsentä (Nuorten vaikuttajaryhmät kunnissa,

2006). Myös kuntalaisaloitetta vaikutuskeino- na käyttävät nuoret ovat hyvin pieni ryhmä. KuntaSuomi-tutkimuksen mukaan vuonna 2004 aloitemahdollisuuttaan käytti noin kolme prosenttia kuntalaisista, nuoret mukaan lukien (KuntaSuomi 2004).

Siitä huolimatta, että nuoret eivät ole kiinnos- tuneita perinteisestä politiikasta eivätkä osallistu- van demokratian muodotkaan heitä houkuttele, nuoret kuitenkin luottavat Suomen poliittiseen järjestelmään. Vuoden 2006 *European Social Survey* -kyselyssä ainoastaan neljä prosenttia nuorista kertoi olevansa tyytymättömiä suo- malaisen demokratian toimintaan. Aikuisten tyytymättömyys suomalaiseen demokratiaan oli hieman yleisempää (7 %). Kun samassa kyselyssä tiedusteltiin vastaajien tyytyväisyyttä hallituksen tapaan hoitaa tehtävänsä, oli 58 prosenttia nuorista tyytyväisiä hallituksen toimintaan. Aikuisten hallituksen toimintaan tyytyväisten osuus oli jälleen hieman alhaisempi (54 %).

Kuvio 1 osoittaa, että sekä nuorten että aikuisten ryhmässä tyytyväisyys hallituksen



Kuvio 1. Nuorten ja aikuisten tyytyväisyys hallituksen toimintaan ja luottamus eduskuntaan vuosien 2002 ja 2006 ESS-kyselyissä (%).



toimintaan on kasvanut reilut kymmenen prosenttia vuodesta 2002 vuoteen 2006. Nuorten ryhmässä tyytyväisyys kasvoi hieman enemmän kuin aikuisten ryhmässä. Myös luottamus eduskuntaa kohtaan on kasvanut molemmissa ryhmissä. (ESS 2002, 2006.)

Luottamus demokratian toimivuuteen on kasvanut 2000-luvun alusta (Borg & Paloheimo 2009). Nuoret ovat aikuisia tyytyväisempiä kaikkien kolmen poliittisen instituution – demokratian, hallituksen ja eduskunnan – toimintaan. Kiinnostavaa on, että kuvio 1 on täydessä ristiriidassa nuorten poliittisen ”imagon” kanssa. Äänestämättömyyden selitykseksi on nostettu tyytymättömyys järjestelmään, mutta on kiinnostavaa todeta, että nuoret voivat olla tyytyväisempiä järjestelmään kuin poliittisesti aktiiviset, äänestävät aikuiset. Tyytyväisyys hallitukseen, eduskuntaan ja demokratiaan voi olla korkea. Se ei kuitenkaan tarkoita, että tyytyväisyys synnyttäisi aktiivisempaa osallistumista edustukselliseen demokratiaan esimerkiksi äänestysaktiivisuuden lisääntymisen muodossa. (Ks. myös Borg & Paloheimo 2009, 361.)

Nuorten alhaista äänestysintoa on yritetty tulkita myös siten, että se johtuisi nuorten vähäisestä kiinnostuksesta ylipäänsä politiikkaa kohtaan. Kuitenkin analyysini kohteena olevan kyselyaineistojen (ESS 2002, 2006) mukaan nuorten kiinnostus yhteiskunnallisia asioita kohtaan on kasvanut 2000-luvulla, vaikka äänestysaktiivisuus ei olekaan lisääntynyt. Vuonna 2002 politiikasta hyvin tai melko kiinnostuneita oli 37 prosenttia nuorista. Vuonna 2006 luku oli kasvanut 41 prosenttiin.

Tilanne vaikuttaa paradoksaaliselta. Vaikka nuorten luottamus demokraattiseen järjestelmään, eduskuntaan ja hallitukseen on korkea ja heidän kiinnostuksensa politiikkaa kohtaan on pysynyt samana tai jopa kasvanut, on nuorten poliittinen osallistuminen kuitenkin vähentynyt. Seuraavaksi selvitän, miten tätä ristiriitaiselta vaikuttavaa tulosta voidaan selittää sukupolvien erilaisten näkemysten avulla.

## Jotain uutta

Nuoret siis suurelta osin jättävät käyttämättä sekä perinteisen että osallistuvan demokratian vaikutuskeinot. Kuten johdannossa totesin, tässä artikkelissa kysytään myös, onko edustuksellisen järjestelmän rinnalle rakentumassa uudenlainen poliittinen toimintaympäristö, jota nuoret suosivat. Tämä kysymys nousee esiin uusimman eduskuntavaalitutkimuksen päätösluvun keskustelussa, jossa Heikki Paloheimo ja Sami Borg esittelevät ranskalaisen Pierre Rosanvallonin kehittämän ajatuksen vastademokratiasta yhtenä mahdollisena selitysmallina tähän merkilliseen tulokseen (Borg & Paloheimo 2009, 362).

Rosanvallonin (2006) vastademokratia-ajatus lähtee liikkeelle modernin edustuksellisen demokratiavaltion ongelmatilanteesta, jossa kansalaiset ovat menettäneet luottamuksensa päätöksentekijöitä ja yhteiskuntaa kohtaan. Hänen mukaansa epäluottamus johtaa sellaiseen toimintaan, jossa kansalaiset valvovat poliitikkojen tekemisiä ja pyrkivät kaatamaan tai muuttamaan esityksiä tai päätöksiä, jotka heidän mielestään ovat huonoja, sen sijaan että itse menisivät mukaan edustukselliseen päätöksentekojärjestelmään, esimerkiksi kunnanvaltuustoon tai lautakuntiin (Rosanvallon 2006, 71). Tämä puolestaan johtaa alhaiseen poliittiseen osallistumiseen perinteisillä mittareilla mitattuna, esimerkiksi alhaiseen äänestysaktiivisuuteen. Kansalaisten epäluottamus perustuu Rosanvallonin mukaan tieteellisiin, taloudellisiin ja sosiologisiin tekijöihin. Ensinnäkin tieteellistä ja teknologista kehitystä ei enää suurten katastrofien ja kehittyneen teollisuuden aikana nähdä ainoastaan hyvänä asiana. Tämä johtuu siitä, että kehityksen hallitsemiseen tarvitaan asiantuntijoita, joihin pitäisi luottaa ja ikään kuin ”jättäytyä heidän käsiinsä”. Toiseksi, taloudellinen epäluottamus perustuu siihen, että hallitukset eivät enää onnistu hallitsemaan ja ennakoimaan taloudellista kehitystä, ja tämä antaa kansalaisille tunteen siitä, että hallitus on heikko ja tehoton. Kolmas, sosiologinen tekijä, selittää, miten kansalaisten epäluulo toisia kohtaan on kasvanut, koska moderni yhteiskunta

lisää yksilöllisyyttä. (Rosanvallon 2006, 15–17.)

Vastademokratia ei siis ole – nimestään huolimatta – demokratian vastaista, vaan uusi demokratiamuoto, joka on tullut edustuksellisen järjestelmän rinnalle. Rosanvallonin mielestä on siksi väärin tulkita esimerkiksi kansalaisten alhainen äänestysinto välinpitämättömyyden merkiksi. Hänen mukaansa kansalaiset ovat uusien vastademokratian keinojen avulla ottaneet vallan itselleen eli ottaneet hallintaansa edustuksellisen järjestelmän, jota kohtaan he tuntevat epäluuloa. Tämän mukaan kansalaiset eivät halua järjestelmän ”sisään” esimerkiksi asettumalla ehdolle, vaan vaikuttavat järjestelmään ”ulkopuolisina”, kontrolloimalla ja vaikuttamalla päättäjiä vastademokraattisilla toimilla. Kansalaisten epäluottamuksesta huolimatta poliittinen toiminta ei siis ole loppuillaan, vaan se on muuttanut olemustaan. (Rosanvallon 2006, 23–27.)

Rosanvallonin (2006) mainitsemia, tyypillisiä osallistumiskeinoja vastademokratiassa ovat perinteisen poliittisen osallistumisen ja myös osallistuvan demokratian keinovalikoiman näkökulmasta epätavanomaiset osallistumismuodot, kuten lakot, mielenosoitukset, talonvaltauksat, boikotit ja vetoomukset. Myös etujärjestötoiminta sopii tähän ryhmään. Yhteistä näille vaihtoehtoisille vaikutusmuodoille on se, että ne toimivat instituutioiden ulkopuolella. Toiminnan päämääränä on kontrolloida vallanpitäjiä ja samalla vaikuttaa heidän mielipiteisiinsä ja saada heidät muuttamaan ”väärä” kannanottojaan vaalien välisenä aikana. Tämän ajatuksen mukaan ei auta, että osallistuvan demokratian keinoin pyritään virkistämään poliittista osallistumista antamalla kansalaisille lisää tilaa järjestelmän sisällä, jos ihmiset vaikuttavat mieluummin ulkopuolelta eli vastademokraattisin keinoin.

Rosanvallonin vastademokratian ohella myös amerikkalaisten John R. Hibbing ja Elizabeth Theiss-Morsen käsite *häivedemokratia* (*Stealth Democracy*) viittaa poliittisessa osallistumisessa tapahtuneeseen muutokseen. Häivedemokratiassa kansalaiset eivät edes halua osallistua po-

liittiseen päätöksentekoon, vaan ovat tyytyväisiä siihen, että joku muu päättää heidän puolestaan – niin kauan, kun poliittiset päättäjät toimivat hyvin eli luotettavasti, epäitsekäästi ja kansalaisten toivomukset huomioiden. Ajatus lähestyy asiantuntija-hallintoa, jolloin ihmiset voisivat olla halukkaita antamaan päätöksenteon jollekin toiselle, mutta tietyllä varauksella. Halukkuutta ilmenee, jos voidaan luottaa siihen, että joku toinen ajaa kaikkien etuja. (Hibbing & Theiss-Morse 2002, 86.)

Jos tulkinnat Rosanvallonin vastademokratiasta sekä Hibbing ja Theiss-Morsen häivedemokratiasta liitetään yhteen, voidaan ajatella olevan kansalaisia, jotka eivät välttämättä edes halua lisää tilaa ja vaikutuskeinoja edustuksellisen demokratian poliittisessa järjestelmässä vaan haluavat asiantuntevia ja luotettavia vallanpitäjiä. Vastademokratiassa ja häivedemokratiassa kansalaiset reagoivat vain, jos jotain menee vikaan ja jos vallanpitäjät epäonnistuvat tehtävässään. Tällöin vaikuttamiskeinoja ovat esimerkiksi mielenosoitukset ja vetoomukset.

Toimivatko nuoret siis myös Suomessa mieluummin vastademokraattisissa olosuhteissa, mikä selittäisi heidän alhaista osallistumistaan perinteisiin poliittisen toiminnan muotoihin? Tämä selittäisi myös sen, miten nuoret voivat olla tyytyväisiä järjestelmään sekä kiinnostuneita politiikasta, ilman että se näkyy esimerkiksi äänestyskäyttäytymisessä.

### Uusiutuva demokratia

Nuorten poliittisen osallistumisen kannalta vastademokratian ja perinteisen järjestelmän rinnakkaiselo on kiinnostava. Borgin ja Paloheimon mukaan ”vaali- ja puoluedemokratia toimii yhä enemmän varttuneen väen johdolla kun taas vastademokratia toimii ennen muuta nuorten ja nuorten keski-ikäisten ehdoilla” (Borg & Paloheimo 2009, 366). Nuorten äänestysprosentti on viimeisten 20 vuoden aikana ollut huomattavasti alhaisempi kuin koko maan äänestysprosentti (Borg & Paloheimo 2009, 150) ja kuten Hanna Wass väitöskirjassaan toteaa, näyttää siltä, että äänestysaktiivisuus

ei juuri kasva iän myötä (Wass 2008, 42–43). Myös puoluejäsenyys on vahvasti sidoksissa ikään. Alle 30-vuotiaista noin kaksi prosenttia on jonkin puolueen jäsen, kun yli 60-vuotiaista puoluejäsenyys on 14 prosentilla. Sekä äänestysaktiivisuus että puolue toiminta vahvistavat siis ajatuksen siitä, että nuorten kytkentä perinteisiin osallistumismuotoihin on vähäisempi. Miten ESS:n ja WVS:n kyselytulokset suhtautuvat näihin tietoihin?

Yhteydenotot poliitikkoihin tai virkamiehiin ovat kansanäänestysten ja kuntalaisaloitteiden ohella vaalien välisen ajan vaikutuskeinoja. Nämä vaikutuskanavat löysivät tiensä suomalaisen edustukselliseen järjestelmään osallistuvan demokratian kautta. Alle 30-vuotiaista reilu kymmenesosa (11 %) on ottanut viimeisen vuoden aikana yhteyttä poliitikkoon tai virkamieheen. Yhteydenottojen määrä kasvaa iän myötä siten, että neljännes 46–59-vuotiaista on ollut aktiivisesti yhteydessä virkamiehiin tai poliitikkoihin viimeisen vuoden aikana. Yli 60-vuotiaista näin on toiminut 15 prosenttia vastaajista. (European Social Survey 2006.) Tämä osallistumismuoto näyttäisi olevan enemmänkin keski-ikäisten kuin alle kolmekymmppisten käytössä. Yhteys iän ja osallistumisen välillä ei kuitenkaan ole suora, koska yhteydenotot eivät kasva iän myötä. Yhteydenottoja on eniten keski-ikäisten keskuudessa, mutta vähemmän yli 60-vuotiaiden ryhmässä. Sama ilmiö näkyy myös, kun kyselyssä kysyttiin, onko vastaaja viimeisten 12 kuukauden aikana toiminut jossakin puolueessa tai poliittisessa ryhmässä. Alle 30-vuotiaista vain 2,5 prosenttia vastasi kyllä. Iän myötä toiminta kasvaa: 30–45-ikäisistä neljä prosenttia ja 46–59-vuotiaista melkein seitsemän prosenttia ovat osallistuneet puolue toimintaan viimeisten 12 kuukauden aikana. Puolue toimintaan osallistuminen vähenee taas yli 60-vuotiaiden ryhmässä 5,5 prosenttiin. (European Social Survey 2006.) Yksi selitys tämantapaiseen ilmiöön on, että 46–59-vuotiaiden ikäryhmä on aktiivisin edustuksellisessa järjestelmässä: 18–29-vuotiaat eivät vielä ole ”päässeet vauhtiin”, kun taas iso osa 30–48-vuotiaista elää aktiivisinta perhe-

elämää, jolloin muut harrastukset vähenevät. Yli 60-vuotiailla taas aktiivisuus vähenee iän myötä.

Kun siirrytään perinteiselle poliittiselle toiminnalle epätavanomaisempiin vaikutusmuotoihin mutta vastademokratiassa ja häivedemokratiassa tyypillisiin vaikutuskeinoihin, nuoret ovat aktiivisempia kuin vanhemmat ikäryhmät. Vuoden 2006 ESS-kyselyssä tiedusteltiin, ovatko vastaajat käyttäneet viimeisen vuoden aikana poliittisia kampanjatuotteita. Niiden käyttö on tapa ilmaista ja tuoda esiin oma kanta ajankohtaiseen poliittiseen kysymykseen tai keino tuoda jotakin uutta poliittiseen keskusteluun. Kampanjointia tehdään käyttämällä muun muassa pinssejä, t-paitoja tai kumisia rannekeita. Samalla pyritään vaikuttamaan esimerkiksi vallanpitäjien kantaan ennen päätöksentekoa. Kyselytulosten perusteella erilaisten kampanjatuotteiden käyttö on vähäisempää vanhemmilla vastaajilla. Kun alle 30-vuotiaista vastaajista lähes viidennes (18 %) kertoi käyttäneensä kampanjatuotteita viimeisen vuoden aikana, yli 60-vuotiaista oli kampanjatuotteita käyttänyt noin joka kymmenes (11 %). 46–59-vuotiaista 17 prosenttia sanoi käyttäneensä kampanjatuotteita.

Vetoomuksen allekirjoittaminen on toinen tapa vaikuttaa päätöksentekijöiden valintoihin. Erityisesti internetissä allekirjoitettavista elektronisista adresseista on tullut suosittu vaikutuskeino. Vuoden 2006 ESS-kyselyyn osallistuneista alle 30-vuotiaista lähes puolet oli allekirjoittanut jonkinlaisen vetoomuksen viimeisen vuoden aikana. Vetoomusten allekirjoittaminen on vähäisempää vanhemmissa ikäryhmissä: 30–45-vuotiaista 47 prosenttia oli allekirjoittanut vetoomuksen, 46–59-vuotiaista 27 prosenttia ja yli 60-vuotiaista 16 prosenttia.

Trendi erilaisten tuotteiden boikotoinnissa on samansuuntainen kuin kampanjatuotteiden käytössä ja vetoomusten allekirjoituksessa. Nuorista alle 30-vuotiaista reilu kolmannes (36 %), 30–45-vuotiaista 35 prosenttia ja 46–59-vuotiaista 25 prosenttia on boikotoinut jotakin tuotetta viimeisen vuoden aikana, kun yli 60-vuotiaista näin on tehnyt huomattavasti harvempi (22 %).

Verrattuna edellisiin epätavanomaisen osallistumisen tapoihin, on mielenosoituksiin osallistunut huomattavasti pienempi osa kansalaisia. Trendi tässä on kuitenkin samanlainen kuin edellä, vanhemmat eivät ole niin aktiivisia kuin nuoret. Kuusi prosenttia alle 30-vuotiaista vastaajista oli osallistunut mielenosoituksiin viimeisen vuoden aikana. Keski-ikäisistä alle kaksi prosenttia oli osallistunut, ja yli 60-vuotiaiden mielenosoituksiin osallistuneiden osuus oli hyvin alhainen (0,5 %). ESS-aineiston perusteella näyttäisi siis siltä, että kun on kyse perinteisistä osallistumismuodoista, nämä osallistumisen tavat ovat yleisimpiä vanhemmissa ikäryhmissä. Vastademokratiaan tai häivedemokratiaan kytketyt osallistumistavat ovat puolestaan erityisesti nuorten suosimia vaikutuskeinoja: kampanjatuotteiden käyttö, vetoomuksen allekirjoittaminen, boikotointi ja mielenosoituksiin osallistuminen vähenee iän myötä ESS 2006 -kyselyn mukaan.

Vuoden 2006 European Social Survey -kyselyaineiston (ESS) lisäksi olen hyödyntänyt myös vuonna 2005 tehdyn World Values Survey -kyselyn (WVS) tuloksia. Tässäkin kyselyssä esitettiin vastaajien poliittiseen osallistumiseen liittyviä kysymyksiä. ESS ja WVS eroavat toisistaan lähinnä kysymystä koskevan aikaperspektiivin osalta. Kun ESS:ssä kysytään, onko henkilö osallistunut kyseiseen toimintaan viimeisen vuoden aikana, WVS:ssä ollaan kiinnostuneita siitä, onko henkilö osallistunut kyseiseen toimintaan joskus elämänsä aikana. Tämä tarkoittaa käytännössä siis sitä, että WVS:n jakaumat ovat aktiivisen toiminnan osalta korkeampia, sillä ne koskevat vastaajan koko elinikää.

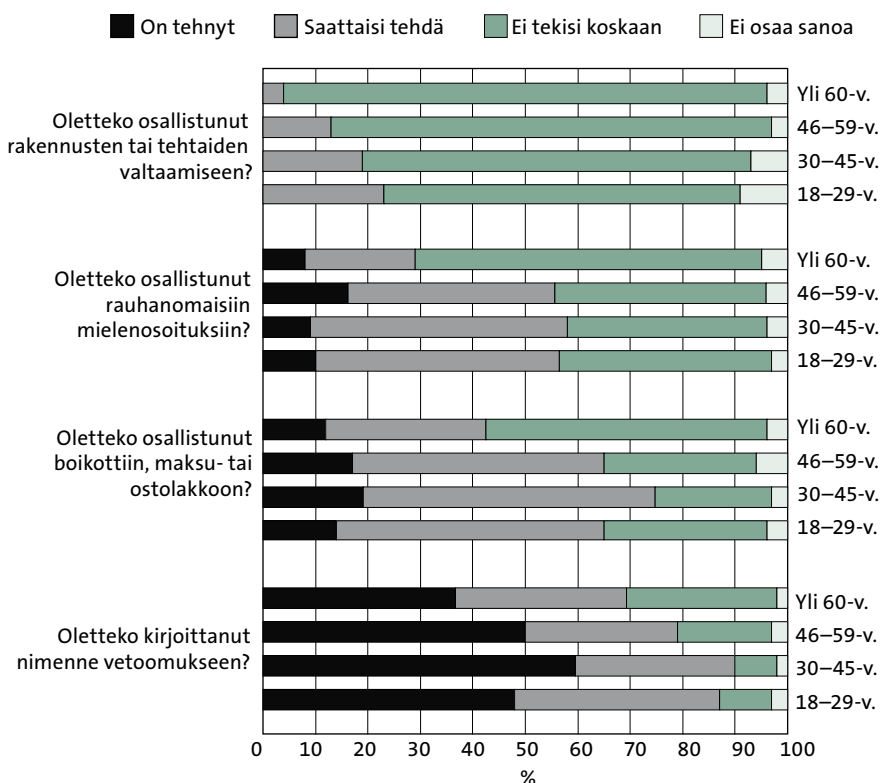
Vuoden 2005 WVS-kyselyssä esiintyvät samat osallistumismuodot kuin ESS 2006 -kyselyssä eli vetoomus, boikotointi ja rauhanomainen mielenosoitus. Koska vuonna 2005 ei kysytty rakennusten ja tehtaiden valtaamisesta, on tiedot tältä osin poimittu vuoden 2000 WVS-kyselystä.

Kuten kuviosta 2 selviää, ikä vaikuttaa osallistumismuotojen käyttöön tai mahdolliseen käyttöön. Vanhimmassa ikäryhmässä noin

kolmasosa ei koskaan allekirjoittaisi vetoomusta, kun taas nuorimmassa ikäryhmässä ainoastaan joka kymmenes oli tätä mieltä. Tilanne on sama boikotoinnin, mielenosoitusten ja talonvaltausten osalta. Nuorten ”saattaisi tehdä”-vastausten osuus on selvästi suurempi kuin vanhimmassa ikäryhmässä. Nuoret vaikuttavat siis suosivan vastademokratiassa esiintyviä osallistumismuotoja, kun taas vanhemmat ikäryhmät toimivat perinteisessä vaalidemokratiassa, jota on vahvistettu osallistuvan demokratian vaikutusmuodoilla. Kuvio 2 paljastaa kuitenkin, että keski-ikäisten ja nuorten ero ei ole niin suuri kaikissa toimintamuodoissa kuin nuorten ja yli 60-vuotiaiden ikäryhmässä. Esimerkiksi rauhanomaisiin mielenosoituksiin osallistumisen suhteen vastaukset vanhinta ikäryhmää lukuunottamatta ovat lähellä toisiaan.

Kuviossa 2 kiinnostavinta on tarkastella, miten eri ikäryhmät valitsevat kysymysten ”saattaisi tehdä”-vaihtoehdon, koska se kertoo, suhtautuvatko nuoret poliittiseen toimintaan eri lailla kuin vanhemmat kansalaiset. Yli 60-vuotiaiden ryhmä on vielä merkittävästi erilainen kuin muut, mutta keski-ikäisten vastaukset ovat varsin lähellä nuorten vastauksia. Pieni eroavaisuus on kuitenkin havaittavissa nuorempien keski-ikäisten (30–45-vuotiaat) ja vanhempien keski-ikäisten (46–59-vuotiaat) välillä. 87 prosenttia nuorista ja 89 prosenttia nuoremmista keski-ikäisistä on laittanut tai saattaisi laittaa nimensä vetoomukseen. Vastaavasti vanhemmista keski-ikäisistä 79 prosenttia ja yli 60-vuotiaista 69 prosenttia on valinnut vaihtoehdot ”on tehnyt” tai ”saattaisi tehdä”. Sama ilmiö näkyy boikotissa ja mielenosoituksissa: nuoremmilla keski-ikäisillä on isoin osuus ”on tehnyt” tai ”saattaisi tehdä”-vastauksista. Iällä näyttää siis olevan merkitystä mutta ei niin, että nuorimpien (18–29-vuotiaat) osuus automaattisesti olisi suurin, vaan nuorempien keski-ikäisten tulokset ovat saman suuntaiset kuin nuorten.

Kaksi eri osallistumisjärjestelmää näyttää siis toimivan Suomen poliittisessa järjestelmässä. Tällaisesta rinnakkaiselosta, jossa vanhemmat suosivat perinteisiä osallistumistapoja ja nuoret



Kuvio 2. Vetoomusten allekirjoittaminen, boikotointi, rauhanomaisiin mielenosoituksiin osallistuminen ja rakennusten ja tehtaiden valtaaminen ikäryhmittäin (%).

vastademokraattisia vaikuttamiskeinoja, kertovat osaltaan myös keski-ikäisten ryhmien tulokset kuviossa 2. Keski-ikäiset näyttävät olevan samanaikaisesti osana kahta järjestelmää. He äänestävät, mutta kuten Sami Borg toteaa, toistuva äänestämättömyys kasvaa myös näiden suurten ikäluokkien keskuudessa (Borg & Paloheimo 2009, 171). Heidän sijoittumisensa ”välimaastoon” näkyy myös kuviossa 2, josta ilmenee, että osallistumistavan ja iän suhde ei ole suora, niin että vain nuorimmat suosivat tiettyä osallistumistapaa. 30–45-vuotiaiden ”saattaisi tehdä”-vastauksien osuudet ovat varsin lähellä nuorten osuutta, ja boikotin kohdalla 18–29-vuotiaiden ”ei tekisi koskaan”-vastauksien osuus on jopa hiukan suurempi kuin 30–45-vuotiaiden osuus.

Nuoremmat ikäryhmät kuitenkin suosivat näitä epätavanomaisempia osallistumistapoja enemmän kuin yli 46-vuotiaat.

Kyselyaineistot avaavat uudenlaisen näkökulman nuorten poliittiseen osallistumiseen ja heidän kiinnostukseensa politiikkaa kohtaan. Vaikka nuorten äänestysaktiivisuus onkin alhainen, he näkevät kuitenkin itsensä yhtäältä kiinnostuneina yhteiskunnallisista asioista ja toisaalta aktiivisina poliittisina toimijoina. Kyselyaineistotkin osoittavat, että nuoret vaikuttavat tai voisivat ajatella vaikuttavansa esimerkiksi mielenosoitusten, lakkojen tai vetoomusten kautta. Miksi siis nuoret ovat saaneet poliittisen passiivisuuden leiman, vaikka he osallistuvat vastademokraattisin keinoin?

## Ohipuhumisen olosuhteet

Nuorisosiain neuvottelukunnan (Nuora) tekemästä *Nuoret ja eduskuntavaalit 2007*-tutkimuksesta selviää, että lähes 80 prosenttia vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteestä ”Nuoretkin ovat vaikuttavia poliittisia kansalaisia”. Samanaikaisesti päätöksentekijöitä huolestuttaa nuorten alhainen poliittinen aktiivisuus ja epäluulo politiikkaa kohtaan. Sukupolvien välistä ohipuhumista tapahtuu, kun eri ikäryhmien edustajat tulkitsevat politiikkaa ja poliittista osallistumista eri tavoilla. Nuorten alhainen poliittinen aktiivisuus onkin saanut runsaasti huomiota valtionhallinnossa ja päätöksentekijät ovat pyrkineet kehittämään nuorten vaikutusmahdollisuuksia.

Nykyisen hallituksen tavoitteet nuorten osallistumisen edistämiseksi sisältyvät *Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan* (2007), jossa todetaan, että ”politiikkaohjelman painopisteenä on sekä ehkäisevä työ että varhainen puuttuminen”. Ohjelman kerrotaan vahvistavan ”lapsiystävällistä Suomea, jossa tuetaan lasten, nuorten ja perheiden arjen hyvinvointia, vähennetään syrjäytymistä, lisätään lasten ja nuorten osallistumista ja kuulemista sekä lasten oikeuksista tiedottamista”. (Mt. 1.) Nuorten osallisuutta halutaan edistää, koska uskotaan, että tällä tavoin voidaan lisätä kiinnostusta myös kansalaistoimintaa ja politiikkaa kohtaan. Ohjelmassa nuorten osallisuutta ja kuulemista halutaan edistää vahvistamalla osallistumisen rakenteita kouluissa ja kunnissa, huomioimalla paremmin nuorten mielipiteitä erilaisissa palveluissa (esim. sosiaali- ja terveyspalveluissa) ja kehittämällä oikeusprosesseja lapsiystävällisempään suuntaan.

Ohjelmassa esitetään myös seurantaindikaattoreita, joiden avulla arvioidaan, miten ohjelman toimenpiteet onnistuvat ja miten hallitus on saavuttanut tavoitteensa – toisin sanoen seurataan, milloin nuoret ovat aktiivisia kansalaisia ja osallisia (mt. 10). Politiikkaohjelman osallisuusindikaattoreita ovat: 1) selvitys lasten ja nuorten omista näkemyksistä vaikutusmahdollisuuksistaan koulussa ja muissa palveluissa 2) päätös

äänioikeuden mahdollisesta laajentamisesta 3) arvio koulujen tarjoaman yhteiskunnallisen opetuksen määrästä ja sisällöstä ja 4) nuorten äänestysaktiivisuus. Näistä kaksi indikaattoria liittyy perinteiseen osallistumiseen eli äänestämiseen, siis äänioikeuden mahdolliseen laajentamiseen ja nuorten äänestysaktiivisuuden nostamiseen.

Matti Vanhasen ensimmäisen hallituskauden (2003–2007) aikana kansalaisvaikuttamisella oli oma politiikkaohjelmansa, jonka tavoitteena oli ”edistää aktiivista kansalaisuutta, kansalaisyhteiskunnan toimintaa, kansalaisten yhteiskunnallista vaikuttamista ja edustuksellisen demokratian toimivuutta” (Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma 2003–2007 strategia-asiakirja, 1). Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmassa osallistuva demokratia sai vahvan aseman ja yksi lopputuloksista on *Kansanvalta.fi*-internetsivusto. Oikeusministeriön ylläpitämä sivusto kokoaa perustietoa suomalaisesta demokratiasta ja kansalaisvaikuttamisesta. Sivustolla esitetään 13 eri tapaa vaikuttaa ja osallistua suomalaiseen päätöksentekoon. Näitä ovat äänestäminen, kuntalaisaloite, yhteydenotto päättäjiin, keskustelutilaisuudet, kansalaisten kuuleminen, asukastoiminta, ammattiyhdistystoiminta, lainvalmisteluun osallistuminen, poliittinen luottamustoiminta, verkkovaikuttaminen, kansanäänestykset, neuvostot<sup>3</sup> sekä nuorisovaltuustot ja oppilaskunnat. ([www.kansanvalta.fi](http://www.kansanvalta.fi) > Päätöksentekoon osallistuminen.)

Verkkosivustolla esitetään siis vaikutuskeinoja, jotka kytketään sekä perinteiseen osallistumiseen että osallistuvaan demokratiaan. Sivustolla mainitaan kuitenkin myös yksi vaikutuskeino, joka kuuluu vastademokratian alueeseen, nimittäin verkkovaikuttaminen. Tämän osalta kerrotaan, että sähköiset kuulemismuodot etsivät vielä muotoaan. Päätöksentekijöiden ja kansalaisten välinen verkkovaikuttaminen on vielä toistaiseksi lähinnä suoran palautteen antamisen mahdollistava palvelu. Sähköiset kuulemismuodot ovat sivuston mukaan keskeinen vaikuttamismuoto lähitulevaisuudessa. Myös verkkoadressien suosio mainitaan. ([www.kansanvalta.fi](http://www.kansanvalta.fi) > Verkkovaikuttaminen.)

Niin edellisen kuin nykyisenkin hallituksen politiikkaohjelmassa painopiste on kuitenkin sellaisten osallistumismuotojen kehittämisessä, jotka sopivat tämänhetkiseen poliittiseen järjestelmään ja järjestelmän sisällä jo olemassa oleviin näkemyksiin hyväksyttävästä poliittisesta toiminnasta. Tämä tarkoittaa, että perinteistä edustuksellista demokratiaa vahvistetaan osallistuvan demokratian keinoin. 1970-luvulla läpimurron tehnyt osallistuva demokratia ja siihen kytketty ajatus laajasta osallistumisesta on kuitenkin melko uusi kehityslinja valtiohallinnossa. Uudet aatevirtaukset tarvitsevat aina tietyn ajanjakson levitäkseen tutkimuspiireistä poliittiseen todellisuuteen. Ongelma on, että kun tutkimuksissa on ensin havaittu ja määritelty yhteiskunnallisia muutoksia, kuten esimerkiksi vastademokratiaan tai häivedemokratiaan liittyviä poliittisen osallistumisen muutoksia, nämä uudet toimintatavat muuntuvat poliittiseksi todellisuudeksi vasta viiveellä. Viiveen seurauksena yhteiskunnassa on jälleen voinut tapahtua sellaisia uusia muutoksia, jotka ilmenevät erilaisen poliittisen toiminnan muodossa, etenkin nuorten osalta.

Tämä voisi olla yksi syy siihen, miksi nuorten perinteinen poliittinen osallistuminen ei lisäänty, vaikka valtionhallinto on panostanut uusien osallistumiskeinojen luomiseen koko 2000-luvun ajan. Nuoret eivät välttämättä halua lisää osallistuvan demokratian vaikutuskeinoja, vaan he elävät jo sellaisissa olosuhteissa, joita kuvataan vastademokratiaa ja häivedemokratiaa esittelevissä teoksissa. Kärjistetyksi voisi siis väittää, että osallistuvan demokratian vaikuttamiskeinot on heitetty hukkaan, jos nuoret vastademokratian ja häivedemokratian tapaan haluavat pysyä päätöksenteon ulkopuolella ja vaikuttaa sieltä käsin.

### Päätelmät

Jos poliittisesti aktiivinen kansalainen – erityisesti nuori – määritellään vain osallistuvan demokratian ja edustuksellisen demokratian perusteella, vastademokratiassa ja häivedemokratiassa toimivat eivät koskaan ole poliittisesti relevantteja. Jotta poliittinen ohipuhuminen vältettäisiin, on tärkeää tarkastella esimerkiksi

sitä, millaiset olosuhteet osallistumiselle luodaan hallitusohjelmien avulla. Kohdistuvatko toimenpiteet sellaisiin vaikutuskeinoin, joita nuoret itse haluavat käyttää, ja otetaanko avuksi tarkoituksenmukaisia indikaattoreita, kun arvioidaan tavoitteiden onnistumista? Vastademokratiakeskusteluun liittyen voidaan perustellusti kysyä, miten tähdellistä on käyttää esimerkiksi äänestysaktiivisuutta tärkeimpänä indikaattorina, kun halutaan mitata nuorten poliittista aktiivisuutta.

Olen esitellyt artikkelissani uusimmassa vaalitutkimuksessa esiin nostettua muutosta poliittisen osallistumisen saralla ja samalla olen pohtinut nuorten asemaa tässä muutoksessa. Artikkelissa esille nostamani kyselytutkimusten tulosten mukaan vaikuttaa siltä, että voidaan puhua kahdesta rinnakkaisesta osallistumisjärjestelmästä. Suomessa toimii edelleen perinteinen, edustuksellinen vaalidemokratia, jota on täydennetty osallistuvan demokratian vaikutusmahdollisuuksilla. Tämän rinnalla toimii jotain uutta, jota pyrin nostamaan esille vastademokratian ja häivedemokratian käsitteiden avulla ja joiden toimintamuodot ja osallistumistavat ovat nuorempien ikäryhmien suosimia. Alhainen äänestysaktiivisuus ei automaattisesti tarkoita, että nuoret eivät olisi kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista. Enemminkin voidaan sanoa, että julkisessa keskustelussa esiintyvä huoli nuorten alhaisesta äänestysaktiivisuudesta ja heidän oletetusta kiinnostuksen puutteestaan politiikkaa kohtaan on seuraus väärintulkinnasta.

On totta, että perinteiseen edustukselliseen demokratiaan kytketyt poliittiset osallistumismuodot menettävät suosiotaan. Tätä ei kuitenkaan tapahdu vain nuorten vaan myös keski-ikäisten keskuudessa. Poliittista välinpitämättömyyttä ja alhaista äänestysaktiivisuutta esiintyy kaikissa ikäryhmissä. Samalla kiinnostus politiikkaa kohtaan on kasvanut 2000-luvun alusta lähtien kaikissa ikäryhmissä ja luottamus demokraattista järjestelmää kohtaan on korkea. Tätä ristiriitaisuutta olen tässä artikkelissa tulkinut vastademokratian ja häivedemokratian käsitteillä. Vastademokratiassa ja häivedemokra-



tiassa vallan valvominen, kontrollointi ja vaikuttaminen ulkoapäin esimerkiksi vetoomuksilla tai mielenosoituksilla on tärkeämpää kuin vallan tai perinteisen päätöksenteon ottaminen käyttöön.

Nuoria siis usein syytetään poliittisesta laiskuudesta sen takia, että sukupolvet puhuvat erilaista poliittista kieltä. Eri sukupolvilla ja ikäryhmillä on toisistaan poikkeavia näkemyksiä siitä, mitä ”oikea” poliittinen osallistuminen ja toiminta on. Vanhempi sukupolvi pitää nuorisoa välinpitämättömänä, koska nuoret eivät osallistu perinteiseen päätöksentekoon. Nuoremman sukupolven yhteiskunnallinen tietoisuus ja osallistumismuodot jäävät vanhemmilta huomioimatta, koska ne esitetään muilla kuin perinteisillä politiikan areenoilla. Kun sukupolvet toimivat omissa ympäristöissään eivätkä kohtaa toisiaan, eivät myöskään ajatukset kohtaa. Näin jää usein tunnistamatta se, että omista näkemyksistä poikkeava toiminta tai ajattelu saattaa kuitenkin olla luonteeltaan poliittista. Tämä toimii tietysti molempiin suuntiin – vanhempien sukupolvien poliittinen kieli ja toimintaympäristö voivat olla nuoremmillekin näkymättömiä.

Nuorempi sukupolvi on kuitenkin haavoituvampi tilanteessa, jossa toimintaympäristöt eivät kohtaa, koska vanhempien sukupolvien osallistumismuodot ja päätöksentekokanavat ovat vakiintuneet. Ne ovat olennainen osa Suomen poliittista järjestelmää ja näin ollen näkyvät ja kuuluvat paremmin. Kärjitetysti voidaan sanoa, että vastademokratian osallistumismuodot erottaa perinteisen ja osallistuvan demokratian vaikutuskeinoista juuri vallanpitäjien suhtautuminen. He suhtautuvat perinteisiin ja osallistuvan demokratian osallistumismuotoihin vakavammin kuin vastademokraattisiin osallistumismuotoihin.

Tällä hetkellä ei ole toimivaa mekanismia, joka varmistaisi, että vastademokraattiset osallistumismuodot huomioitaisiin järjestelmällisesti. Ongelmana on se, että ne toimijat, jotka määrittelevät ”oikean poliittisen toiminnan”, kuuluvat usein vakiintuneeseen järjestelmään. Tästä johtuu, että ne toimet (esimerkiksi hallituksen politiikkaohjelmat), joilla nuorten poliittista

osallistumista pyritään edistämään, saatetaan kohdistaa väärin. Nuoremman sukupolven ja vastademokratian sekä häivedemokratian näkökulmasta nuorten houkutteleva poliittiseen toimintaan tavanomaisten muotojen kautta esimerkiksi äänestysaktiivisuutta edistämällä, on väärä lähestymistapa. Sen sijaan, että yritettäisiin integroida nuoremmat ikäryhmät poliittiseen järjestelmään, tulisi päätöksentekoon sisällyttää ne osallistumismuodot, jotka vetoavat nuoriin. Näin demokratia uusiutuisi.

## Viitteet

- 1 Lähde: Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry: Nuorista Suomessa 2008–2009. 1995 eduskuntavaalien arvio puuttuu taulukosta 1 ja johtuu todennäköisesti siitä, että eduskuntavaalivuosina 1983, 1987, 1995 ja 1999 ei ole tehty laajoja vaalitutkimuksia. Nuorten todellisesta äänestysaktiivisuudesta ei ole käytettävissä tilastoituja tietoja, vaan kuten Sami Borg toteaa: ”Luotettavimmat tiedot on saatu niistä aineistonkeruultaan vaivalloisista tutkimuksista, joissa äänestämässä käyntiä koskevat tiedot on koottu valtakunnallisesti ja pääosin manuaalisesti äänestysluetteloista” (Borg & Paloheimo 2009, 149). Yleisesti on arveltu, että nuorten ikäluokkien äänestysaktiivisuus on noin 10–15 prosenttisyvyydellä alhaisempi kuin muiden ikäryhmien keskimäärin. Vuoden 1995 eduskuntavaalien yleinen äänestysaktiivisuus oli 71,9 % (Tilastokeskus).
- 2 Nuorten vaikuttajaryhmä voidaan määritellä paikalliseksi, useimmiten kunnan alueella toimivaksi ryhmäksi, joka pyrkii vaikuttamaan nuorten elinolojen, vaikutusmahdollisuuksien ja harrastusmahdollisuuksien kehittämiseen, tällainen on esimerkiksi nuorisovaltuusto. Kuntaliiton selvityksen mukaan aloite vaikuttajaryhmän perustamiseen tulee usein kunnan nuorisotoimen viranhaltijoilta ja luottamushenkilöiltä. (Nuorten vaikuttajaryhmät kunnissa, 2006)
- 3 Neuvostot ovat yhteistyöelimiä erityisryhmien ja hallinnon välillä. Lisäksi neuvostot ovat asiantuntijaelimiä. Tyypillisiä neuvostoja ovat vammais- ja vanhusten neuvostot. ([www.kansanvalta.fi](http://www.kansanvalta.fi))



## Lähteet

- Barber, Benjamin (2003) Strong democracy – participatory politics for a new age. Berkeley. University of California Press.
- Borg, Sami & Paloheimo Heikki (2009): Eduskuntavaalit yleisdemokratian aikakaudella. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo Heikki (toim.) Vaalit yleisdemokratiasa. Eduskuntavaalitutkimus 2007. Tampere: Tampere University Press, s. 357-376.
- Choe, Yonhyok (2003): Valsystem och den representativa demokratin. Malmö: Liber.
- Dahl, Robert A. [1989] (2007): Demokratin och dess antagonist. Stockholm: Ordfront & DemokratiAkademien.
- Hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman strategia-asiakirja: <http://www.statsradet.fi/tietoarkisto/politiikkaohjelmat/kansalaisvaikuttaminen/ohjelma/fi.pdf> [Viitattu 17.8.2009]
- Hallituksen Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma [http://www.valtionneuvosto.fi/toiminta/politiikkaohjelmat/lapset/ohjelman-sisaeltoe/HPO\\_Lapset\\_HSA2007.pdf](http://www.valtionneuvosto.fi/toiminta/politiikkaohjelmat/lapset/ohjelman-sisaeltoe/HPO_Lapset_HSA2007.pdf) [Viitattu 17.8.2009]
- Hibbing, John R. & Theiss-Morsen, Elizabeth (2002): Stealth Democracy: American's Beliefs about How Government Should Work. Cambridge University Press.
- Myllyniemi, Sami (2009): Aika vapaalla. Nuorten vapaa-ajatutkimus 2009. Opetusministeriö & Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 92. Nuorista Suomessa 2008–2009. Julkaisija: Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:[http://www.alli.fi/tiedoston\\_katsominen.php?dok\\_id=2604](http://www.alli.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=2604) [Viitattu 5.4.2008.]
- Nuorten vaikuttajaryhmät kunnissa 2006. Julkaisija: Suomen Kuntaliitto. [http://www.kunnat.net/k\\_perusivu.asp?path=1;29;66354;66364;111733](http://www.kunnat.net/k_perusivu.asp?path=1;29;66354;66364;111733) [Viitattu 13.9.2009.]
- Rosanvallon, Pierre (2006): La contre-démocratie. La politique à l'âge de la défiance. Éditions du Seuil.
- Wass, Hanna (2008): Generations and turnout: the generation effect in electoral participation in Finland. Helsinki: Acta politica nr. 35.

## Elektroninen aineisto:

- Pääaineisto: FSD 2118: World Values Survey 2005: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD 2118, versio 2.0 (2008-01-09). Suomen Gallup & Kansaneläkelaitos (Kela) & Kirkon tutkimuskeskus & Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [tekijät]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2008.
- Pääaineisto: FSD 2342: European Social Survey 2006/2007: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD 2342, versio 1.0 (2008-08-19). Ervasti, Heikki (Turun yliopisto, Sosiaalipoliittikan laitos) [tekijä(t)]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2008.

- Täydennysaineisto: FSD 1303: European Social Survey 2002/2003: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD 1303, versio 1.0 (2004-02-23). Jowell, Roger & central Co-ordinating Team, European Social Survey [tekijät]. Bergen: Norwegian Social Science Data Services [alkuperäinen arkisto, jakaja], 2003. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2004.
- Täydennysaineisto: FSD 2116: European Social Survey 2004/2005: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD 2116, versio 2.0 (2007-11-23). Jowell, Roger & central Co-ordinating Team, European Social Survey [tekijät]. Bergen: Norwegian Social Science Data Services [alkuperäinen arkisto, jakaja], 2005. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2007.
- Täydennysaineisto: FSD 0154: World Values Survey 2000: Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD 0154, versio 4.0 (2003-06-05). Suomen Gallup & Kirkon tutkimuskeskus [tekijät]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2003.
- FSD 2261: Nuoret ja eduskuntavaalit 2007 [elektroninen aineisto]. FSD2261, versio 1.1 (2009-02-24). Opetusministeriö. Nuorisosiain neuvottelukunta (NUORA) [tekijä]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2009.
- FSD 2273: KuntaSuomi 2004: kuntalaiskysely 2004 [elektroninen aineisto] FSD2273, versio 1,0 (2007-09-05). Helander, Voitto (Åbo Akademi) & Pekola-Sjöblom, Marianne (Kuntaliitto) & Sjöblom, Stefan (Helsingin yliopisto. Svenska social- och kommunalhögskolan) [tekijät]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2007.

## SUKUPOLVIEN KAMPPAILU KULUTUKSEN IHANTEISTA

Kulutuksen paheksunnalla on pitkä historia suomalaisessa kulttuurissa. Suomalainen kulutusmoraali on perustunut pitkälti protestanttisen etiikkaan, jossa rahan ansaintaa on arvostettu ja rahan tuhlaamista on paheksuttu (Ilmonen 1993, 177). Tässä kulttuurisessa ilmapiiirissä nuorten kulutuskäyttäytyminen on aiheuttanut huolta ja paheksuntaa: nuoria on arvosteltu tuhlaavasta ja nautinnonhaluisesta kuluttamisesta. Samanaikaisesti heidät on – varsinkin viime vuosikymmeninä – nähty ekologis-eettisen kuluttajuuden edelläkävijöinä (mm. Autio & Wilska 2003).

Empiiriset tutkimukset ovat osoittaneet, että nuoret mieltävät yleensä itsensä enemmänkin säästäväiseksi ja harkitseviksi kuluttajiksi (mm. Autio 2006; Wilska 2005; 2008). Toisaalta osa nuorista on samaan aikaan kääntänyt tuhlauksen merkityksen myönteiseksi (Autio 2006). Nuoret eivät allekirjoita itsestään tehtyä tulkintaa holtittomina kuluttajina eivätkä toisaalta perinteistä harkitsevuuden ja kontrolloidun kulutuksen eetosta. Kaikki nuoret eivät myöskään yllä ihanteisiin, vaan ajautuvat velkaongelmiin (mm. Lehtinen & Leskinen 2005; Kaartinen, Autio & Lähteenmaa 2009).

Sukupolvi sukupolvelta nuoret ovat haastaneet aikuisyhteiskunnan ylläpitämiä kulutusihteita. Nuoriso mursi suomalaista itsekontrolliin, kieltäytymiseen ja pidättäytyvyyteen perustuvaa kulutuseetosta (mm. Falk & Mäenpää 1997; Heinonen 1998; Lehtonen 1999) 1960-luvun nautinnollisen populaarikulttuurin

myötä, mutta 1970-luvun lopulla alkanut kriittinen ympäristöliikehdintä käänsi kurssia takaisin pidättäytyvyyteen. Vaikka ympäristötietoisuuden, -asenteiden ja -liikehinnän osalta nuoret ovat olleet kulttuurisen modernisaation eturintamassa, niin sukupuolten välillä on nähtävissä ”ympäristöjuopa” – tytöt ja naiset ovat tutkimusten mukaan eettisempiä ja vastuullisempia kuluttajia kuin pojat ja miehet (mm. Uusitalo 1986; Moisander 2001; Autio & Wilska 2003). Nykynuoret ovat puolestaan olleet, sukupuolesta riippumatta, omaksumassa ja luomassa kulutuskulttuurin uusia virtauksia, kuten roolipelaaaminen, magnahahmot tai ”kaahailukulttuuri” (mm. Vaaranen 2004; Leppälahti 2009). Vaikka perinteiset ajattelutavat vaikuttavat keskeisesti sekä nuorten että aikuisten kulutuspuheeseen ja -asenteisiin, kulutusmoraali on jatkuvan neuvottelun ja kamppailun kohteena.

Kulutuskamppailujen ideologisia murroksia ja muutoksia on kuitenkin vaikea nähdä tarkastelematta kulutusyhteiskunnan kehityskulkua. Valotamme artikkelissamme suomalaisen kulutuskerronnan kokemuksellista rakentumista ja eri sukupolvien kulutusihteita useaa vuosikymmentä leikkaavan kuluttajaelämäkerta-aineiston ja 1990-luvulla syntyneiden nuorten ”Jos olisin rikas” -tarinoiden avulla. Artikkelimme fokuksessa on sukupolvien välinen kamppailu oikeasta ja hyväksyttävästä kuluttajuudesta. Tarkastelemme sitä, miten ”iäkkäämmät” kuluttajat kertovat nuoruuden kulutuksestaan, sekä sitä, miten he suhtautuvat nykynuorten kulutuskäytäntöihin. Kysymme, onko holtittoman kuluttajan rooli oikeastaan nuorille perinteisesti tarjottu vai heidän ottamansa toimija-asema. (esim. Bourdieu 1986, 476–479). Entä liitetäänkö maltilliseen kuluttamiseen vastaavasti aikuisuus ja itsenäisyys? Mitä 1990-luvulla syntyneiden nykyteinien kulutusihteiden perusteella voidaan sanoa kuluttajuutta koskevista arvostuksista?

### Sotien ja pulan sukupolvista mediasukupolveen

Sukupolvitutkimus on luontevasti paikantunut nuorisotutkimuksen kenttään. Karl Mannheimin (1928/1952) mukaan juuri nuorena jaetaan yhteisiä sukupolvikokemuksia, joilla on pitkäkestoisia vaikutuksia sekä yhteiskunnallisesti että henkilöhistoriallisesti (Hoikkala & Paju 2002, 14.) Suomalaisen sukupolvitutkimuksen klassikkona voidaan pitää J. P. Roosin (1987) *Suomalainen elämä* -teosta, jossa hän muotoili neljä sukupolvea historiallis-elämäkerralliseen tulkintaan pohjautuen. Roos ymmärtää sukupolven ryhmänä ihmisiä, joita yhdistävät määrättyjen elämänvaiheiden kokemukset, ja näkee varhaisen keski-ikä kullekin sukupolvelle leimaa-antavana vaiheena. Roos jaottelee sukupolvet (i) sotien ja pulan sukupolven eli 1900–1925 syntyneisiin, (ii) sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolven eli 1925–1939 syntyneisiin, (iii) suuren murroksen sukupolven eli 1940–1950 syntyneisiin sekä (iv) lähiösukupolven eli 1950-luvulla syntyneisiin (mt. 51–52).

Nuorisotutkijat ovat jatkaneet sukupolvitutkimuksen perinnettä tarkastelemalla viime vuosikymmeninä syntyneiden nuorten sukupolvikokemuksia ja -tietoisuutta (mm. Hoikkala & Paju 2002; Wilska 2004; Salasuo 2007). Hoikkala ja Paju (2002) ovat nimenneet 1960- ja 1970-luvulla syntyneet nuoret *hyvinvoinnin* sukupolveksi. Toisin kuin aikaisemmat ikäluokat 1960- ja 1970-luvuilla syntyneet nuoret pääsivät paremmin osallisiksi hyvinvointivaltion erilaisista sosiaalisista etuuksista sekä tasa-arvoistavasta koulutuksesta. He olivat myös aikaisempaa kielitaitoisempia ja hyötyivät uuden teknologian osaamisresursseista (mt. 24–25). 1980-luvulla syntyneitä nuoria Tommi Hoikkala ja Petri Paju (2002) ovat puolestaan kutsuneet *yksilöllisen valinnan* sukupolveksi, jonka elämämaailma on kiinnittynyt informaatioteknologiaan, kulutukseen, kilpailuun ja menestykseen (mt. 26).

Minna Autio ja Visa Heinonen (2002) ovat esittäneet samalle ikäpolvelle kulutuksen yhteiskunnan kehitykseen perustuvan nimityksen

*runsauden* sukupolvi. Nuoret ovat varttuneet materiaalisesti vauraassa yhteiskunnassa ja kulutus on heille luonteva osa elämää ja elämäntyyliä. Runsauden sukupolvelle löytyy myös empiiristä näyttöä. Aution (2006) nuorten tarinallista kuluttajuutta käsittelevästä tutkimuksesta löytyä ”*Olen aina saanut kaiken, mitä olen halunnut*” -tyylistä kulutuspuhetta, mitä ei löydy sotien ja pulan tai sodanjälkeisen sukupolven kuluttajaelämäkertoista (Huttunen & Lammi 2009).

1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla syntyneitä nykynuoria on verraten vaikea osoittaa yhdeksi sukupolveksi (mm. Mikkola 2002). Ilmiöistä tai tapahtumista ei välttämättä muodosteta kollektiivista kokemusta, sillä nyky-yhteiskunnassa yksilön elämäntyyli ja individualismin korostaminen ohjaavat tulkintoja vahvasti (Salasuo 2007). Myös yhteiskunnan polarisoituminen haastaa sukupolven määrittelyä (Eräranta & Autio 2008). Mikko Salasuo (2007, 20, 31–32) onkin kuvannut 2000-luvun nuorisoa *atomisoituneena* sukupolvena, jolla hän tarkoittaa mosaiikkimaista, kulttuuristen ilmiöiden kentässä värisevää ja alati liikkuvaa sukupolvea. Tämän sukupolven elämää leimaa valinnan vapaus ja vaatimus. Näin nykynuorten kohdalla on vaikea puhua sukupolvitietoisuudesta (ks. Wilska 2004, 102; Salasuo 2007, 20), sillä jo käsitteenä ”sukupolvi” näyttäisi kuuluvan enemmän ikääntyneiden kansalaisten puhetaapaan (esim. Purhonen 2007, Mäenpää 2008) kuin nuorten. Esimerkiksi Roosin näkemyksessä sukupolvikokemuksen muodostumisesta korostuu nimenomaan varhaiskeski-ikä.

Voidaan kysyä, mitkä kulutuksen käytännöt ovat olleet leimallisia 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla syntyneiden nuorten elämässä. Heidän yhteinen kokemuspintansa paikantuu kiistatta media- ja kulutuskulttuurin kentille. Vuoden 2004 Nuorisobarometrin mukaan nuoret katsovat edustavansa enemmän tietotekniikka- ja kännykkäsukupolvea kuin hyvinvoinnin tai kulutuksen sukupolvea. Nykynuoria kuvaakin ryhmänä kenties parhaiten *mediasukupolvi*-nimitys. Tällä termillä tavoitetaan hyvin nuorten rahankäytön, vapaa-ajan ja

elämismaailman ominaisia piirteitä (mm. Habbo Hotel, Irc-galleria, MySpace, Second Life, iPod). On kuitenkin huomioitava, että sukupolvikategoriat aina yksinkertaistavat tulkintaa nuorten kokemusmaailmasta, sillä kaikilla nuorilla ei ole kielellisiä, taloudellisia tai kulttuurisia resursseja toimia ”medioituneessa” yhteiskunnassa (vrt. Mikkola 2002, 90–91, myös Eräranta & Autio 2008).

### Tutkimusaineisto ja sukupolviluenta

Vaikka sukupolven käsitettä voidaan pitää kiistanalaisena (mm. Hoikkala & Paju 2002; Purhonen 2007), edellä mainittujen sukupolvijaotteluiden avulla on hedelmällistä eritellä kulutussukupolvien välisiä ihanteita sekä ohi-puhumisen ja -ymmärtämisen tematiikkaa (ks. myös Hoikkala & Paju 2002, 15). Otamme sukupolvikäsitteen aineiston luennan analyytiseksi työkaluksi ja käytämme sitä ikäluokan käsitteen tapaan. Toisin sanoen olemme jakaneet aineistomme informantit iän perusteella yllä esitettyjen sukupolvijaotteluiden mukaisesti. Ymmärrämme esimerkiksi ”nuoren”, ”iäkkään” ja ”sukupolven” samaan aikaan diskursiivisina ja sosiaalisina kategorioina, koska ikävuosia ei ole hedelmällistä käyttää sellaisenaan mittarina erilaisten kuluttajuuksien tai kulutusideaalien tarkastelussa. Esimerkiksi nuoruutta ja samalla siis nuoren kuluttajuutta on syytä tarkastella niihin liittyvien sosiaalisten sisältöjen kautta (esim. Hoikkala 1991).

Tarkastelemamme aineisto koostuu kolmesta eri osa-aineistosta. *Ensimmäinen* koostuu 53 kuluttajaelämäkerrasta, jotka on kerätty syksyllä 2006 ja keväällä 2007 yhteistyönä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa. Ihmisiä pyydettiin kirjoittamaan kuluttajaelämäkerta ja heitä ohjeistettiin pohtimaan, millaisena kuluttajana he itseään pitivät, ovatko he muuttaneet kulutustapoja elämänsä aikana ja miten lapsuudenkodista pois muuttaminen, itsenäistyminen tai ikääntyminen on vaikuttanut kulutukseen. Kirjoittajat ovat 1910–1970-luvulla syntyneitä eli he edustavat sotien ja pulan sukupolvea (1900–1924), sodanjälkeistä jälleenrakennuksen

ja nousun sukupolvea (1925–1939), suuren murroksen sukupolvea (1940–1949), lähio-sukupolvea (1950–1959) sekä hyvinvoinnin sukupolvea (1960–1979).

*Toinen* aineisto koostuu yliopisto-opiskelijoilta vuosina 2006–2007 kerätystä kuluttajaelämäkerrasta (n=30). Tehtävänanto on ohjeistettu samalla tavoin kuin edellisessä aineistossa. Kirjoittajat ovat pääosin 1980-luvulla syntyneitä eli he lukeutuvat runsauden sukupolveen (1980–1989). *Kolmas* aineisto koostuu Pohjois-Suomessa yläasteen seitsemäsluokkalaisilta (13–14-vuotiaat) vuonna 2006 eläytymismenetelmällä kerätystä ”Jos olisin rikas...” -aineikirjoituksista (n = 86). Kirjoittajat ovat 1990-luvulla syntyneitä eli edustavat mediasukupolvea (1990–). Aineistositaateissa SKS viittaa ensimmäiseen aineistoon, OP opiskelija-aineistoon ja TR rikkaiden tarinoihin.<sup>1</sup>

Lähestymistapamme sitoutuu kulttuurisen kulutustutkimuksen perinteeseen, jossa keskitytään kulttuurisesti jaetuttuihin ja välittyviin sekä historiallisesti muuntuviin merkityksiin (Moi-sander & Valtonen 2006). Vaikka aineistomme ”Jos olisin rikas...” -materiaali poikkeaaakin kysymyksenasettelultaan elämäkerta-aineistosta, niin aineistoluenta kohdistuu tekstikorpuksessa ilmeneviin yhteisesti jaettuihin kulutusihanteisiin ja -moraaliin (ks. Strand 2007). Pasi Falkin ja Pasi Mäenpään (1997, 30–31) tutkimus lottovoittajista ja voitosta haaveilevista on osoittanut, että suomalainen itsekontrolliin ja harkitsevuuteen perustuva kulutusnormi vaikuttaa merkittävästi myös äkkirikastuneiden kulutuskerronnassa.

### Agraarinostalgia ja myytti yhtenäiskulttuurista

Elämäkerta-aineistossamme erityisesti sotien ja pulan sekä jälleenrakennuksen ikäluokkiin (1900–1939) kuuluvat kirjoittajat paheksuivat nykypäivän kulutusyhteiskuntaa sekä nuorempien ikäluokkien kulutus- ja elämäntapoja. ”Ikäihmiset” muistelivat tässä yhteydessä usein kansakunnan vaikeita aikoja, etenkin sota- ja pula-aikoja, jolloin puutetta oli sekä rahasta

että materiasta. Lisäksi useissa kertomuksissa korostettiin, että sota- ja pula-aikoina vaikeudet koettelivat tasaisesti koko kansaa. Tällainen yhtenäiskulttuurin myytti on elänyt Suomessa vahvasti. Tutkimusten mukaan huono-osaisuus ei kuitenkaan ollut Suomessa mitenkään tasaisesti jakaantunutta edes näinä vaikeina aikoina (esim. Häkkinen & Peltola 2005; Virkkunen 2005).

Lapsesta lähtien on tottunut tulemaan toimeen omilla rahoillaan, siihen on kasvatettu. Sota-ajan jälkeen kasvanut sukupolvi on opetettu säästävääksi ja sosiaaliseksi. [– –] Ei varmaan ikäiseni koulutoverit uneksineet rahasta. En minäkään. Paljaat leivänpalaset olivat usein repussa, omin eväin kouluun. (SKS 5, nainen 1935)

Nykyään kulutusta lisää muoti, lapsetkin haluavat asusteita, joiden ulkonäkö mallin, tai materiaalin suhteen muuttuu. [– –] Sitä kun on elänyt pula-ajan Suomessa, aikana jolloin kaikki mahdollinen kierrätettiin niin moneen kertaan, kun se vain oli mahdollista. Silloin kun kaikilla oli pula kaikesta, silloin ei ollut niin suurta mahdollisuutta tulla kiusatuksi. (SKS 2, nainen 1936)

Semi Purhonen (2005; 2007, 85) on korostanut, että ikäluokka ja sitä yhdistävä kokemus ei itsessään tuota sukupolvitietoisuutta, vaan sukupolvi ikään kuin tuotetaan diskursiivisesti artikuloimalla sukupolvikokemus. Sukupolvi-identiteetit voivat näin ollen myös muuttua ajan saatossa. Ne voivat myös institutionalisoitua kansakunnan kollektiiviseen muistiin eräänlaiseksi sukupolvi- tai aikalaisnostalgiaaksi. Aineistomme perusteella voidaan väittää, että näin on käynyt erityisesti sotien ja pulan sekä jälleenrakennuksen sukupolvelle: aineistossamme juuri näihin ikäluokkiin kuuluvat kirjoittajat määrittelivät itse itsensä sukupolveksi. He viittasivat usein ”meihin” eli sukupolveen, jota määrittävät sota- ja pula-ajan kokemukset sekä usein köyhä lapsuus maaseudulla.

”Ikäihmisten” elämäkertoissa oli myös tyyppillisesti paljon vertailua omien lapsuudenaikaisten

pulakokemusten nuorempien ikäluokkien helpoksi nähdyn elämän välillä. Kirjoittajat nostivat yleisesti esille sitä, että heidän omassa nuoruudessaan ei ollut sosiaaliavustuksia tai lapsilisää. Hyvin tyyppillistä oli muistella myös sitä, että viikkorahaa ei ennen tunnettu, vaan lapset ja nuoret joutuivat erikseen pyytämään rahaa vanhemmiltaan.

Olen kasvanut syrjäseudulla pienviljelijäperheessä ja tottunut säästävään elämäntapaan jo pienestä pitäen. Kodissani ei lapsille annettu omaa rahaa käytettäväksi ollenkaan. Sellaista nykyajan sanaa kuin viikkoraha ei tunnettu. Kaikkeen välttämättömään piti pyytää vanhemmilta rahaa joka kerta erikseen. [– –] Kummasti vaan toimeen tultiin silloinkin ja ilon aiheita löytyi pienistäkin seikoista. Silloisella niukalla ravinnolla oltiin jopa terveempiä kuin nykyään yltäkyläisyyden turvottamina. (SKS 20, nainen 1928)

Kuten yllä olevasta tekstisitaatista näkyy, entisaikojen köyhyyttä ei suinkaan muistella pelkästään kielteisesti vaan myös nostalgisesti. Tarinoissa kerrotaan tyyppisesti lapsuudenaikaisesta raadannasta ja elämän vaatimattomuudesta, mitä toisaalta pidetään lopulta hyvänä asiana oman kokonaisekehityksen kannalta. Useissa kertomuksissa kuvataan sitä, ettei omassa lapsuudessa ollut valmisleluja, mutta luonnonantimista kuten kävyistä tehdyt lelut kasvattivat mielikuvitusta. Kertomuksista välittyy ajatus siitä, että ennen oltiin terveempiä, onnellisempia ja tyytyväisempiä.

Vaikka sodan- ja pula-ajan eläneet muistelivat menneitä kulutuskäytänteitä nostalgisesti, tämä ei välttämättä tarkoita, että heidän kulutustottumuksensa tai rahankäyttötapaansa poikkeaisivat tänä päivänä kovinkaan paljon muun väestön kulutustottumuksista (ks. myös Stark 2002). Esimerkiksi seuraavan tekstisitaatin kirjoittaja korostaa elämäkerrassaan omaa harkitsevaisuuttaan ja paheksuu nykypäivän kulutusjuhlija. Toisaalta hän huomauttaa, että on kuitenkin itse pysynyt myös yhteiskunnan kehityksessä mukana:

Kuluttajana olen harkitseva en nuuka. Ostan vain jos tarvitsen, en hetken mielijoh- teesta koskaan. Kulutustapojani en ole elä- mäni aikana muuttanut. [– –] Säästämällä pääsimme työssä ollessamme matkustamaan ympäri maailmaa ja nyt pienellä eläkkeellä ollessa on ollut koko elämän kestäneestä hillitystä taloudenpidosta hyötyä. Eläkkeellä ollessamme olemme pyrkineet olemaan yhteiskunnan kehityksessä mukana ja siksi harrastukseni takia ostimme tietokoneen laajakaistoinen, skannerin ja printterin. Myös televisioon on kulutettu vaihtamalla mustavalkoinen väritelevisioon ja viimein laajakuvatelevisioon ja digiboxiin. Vanhan levysoittimen ja videon seuraksi ostimme uudet CD:n ja DVD:n sekä lisäksi lanka- puhelimen seuraksi matkapuhelimen. [– –] Ihmettelen vain on tullut seurattua nykyistä menoa, pikalainoja, hillitöntä tuhlausta, uuden ostoa ja heti kohta siitä luopumista. Eipä ole ollut houkutusta eikä tarvetta liittyä nykyisiin kulutusjuhliin. (SKS 3, nainen 1928)

Elina Puhakka (2010) on tulkinut tällaisen samanaikaisesti kehityksen vauhdissa pysymistä ja säästäväisyyttä korostavan kulutuspuheen keskiluokkaiseksi kulutuseetokseksi. Hänen mukaansa yhteiskunnan vaurastumisen myötä perinteisen säästäväisyyttä korostavan agraarisen kulutuseetoksen rinnalle on rakentunut eetos, jossa ”tavallinen” ja ”järkevä” kulutus ovat kulut- tajahyveitä. Keskiluokkaisuus siis tarkoittaa, että elintason nousun myötä uudet kulutustavarat ja -palvelut sallitaan omalle kohdalle, kunhan ne toteutetaan kohtuullisesti ja rehvastelematta (mt.).

Tavallisuuden ja järjestyksen korostus oli leimallista myös muille kuin aineiston iäkkäille kirjoittajille. Kuitenkin nämä vanhimmat ikä- luokat yleisesti paheksuivat itseään nuorempien ikäluokkien kulutustapoja. Eija Stark (2002) on löytänyt samanlaista kulutuspaheksuntaa agraariköyhyyttä kokeneiden suomalaisten elämäkerroista. Hänen mukaansa kulutuspa- heksunnassa ei ole olennaista niinkään erilaiset

kulutustottumukset, vaan eri sukupolvien kokemusmaailmojen – agraariyhteiskunnan ja hyvinvointiyhteiskunnan – välinen jännite.

Sotien ja pulan sekä jälleenrakennuksen sukupolvet ikään kuin ylentävät omaan nuoruuteensa kuuluvan ankealta näyttävästä aika- kauden kääntämällä aikakauden kielteiset puolet myönteiseksi tai korostamalla nykyajan huonoja puolia. Elämäkerta-aineistomme iäkkäiden kir- joittajien kirjoituksissa tämä jännite näyttäätyy paikoittain katkeruutena tai jopa vihamielisyy- tenä nuorempia ikäluokkia kohtaan. Joissakin elämäkerroissa korostettiin sitä, että kirjoittajan nykyinen varallisuus riittäisi hyvin nuoruudessa koetun ”kulutuspuutteen” korvaamiseen ja että hänellä tulisi olla mahdollisuus ja oikeus tähän:

Mikä muotilehti esittelee esim. vaatteita tämän ikäisille rouville, joiden mitat voivat olla vähän erilaiset kuin ne kuvien neito- kaisten ohuet kupeet. Ja, kuitenkin ”meillä” olisi nyt varaa ostaa kauniita ja muodikkaita vaatteita. Vaatekauppiat eivät elä tätä aikaa kun ne unohtavat suuret joukot ostok- kykyisiä ihmisiä. Me ostaisimme nyt sen, mikä lapsena ja nuoruudessa jäi saamatta. (SKS 48, nainen 1925)

Joskus suututtaa kun kuulen ikäiseni (85v) ihmisen nuukailevan, vaikka tiedän, ettei siihen olisi syytä. Tai kun sanotaan, että täytyisi elää niin, että lapsille jäisi jotain perittävää. Minkä ihmeen takia!? Eikö jo- kainen sukupolvi pidä itse itsestään huolta. Tätä koetan selittää nuukaileville tuttaville- ni. (SKS 6, nainen 1921)

### Nuoruuden vastuuttomuuden paheksuminen ja hyväksyminen

Elämänvaiheista nuoruuteen on liitetty nautin- nonhaluinen, tuhlaileva ja vastuutonkin kulutus (Autio 2006). Tämä välittyi hyvin kaikenikäis- ten kirjoittajien elämäkerroista: nuorista oltiin huolissaan, nuorten rahankäyttöä paheksuttiin ja nuoruutta muisteltiin epävakana aikana, jolloin oli tärkeä olla samanlainen kuin muut. Vaikka

sekä sotien ja pula-ajan että jälleenrakennuksen sukupolvet (1900–1939) muistelivat nuoruus-aikojen köyhyyttä, osa heistä kuvasi myös omaa nuoruuttaan holtittomana aikana:

Ajan virta vie mennessään. Näin on käynyt minunkin [nimi poistettu] elämässä. Turhaan vouhotukseen olen jotenkuten lopuksi sortunut. [– –] Vähitellen minäkin aloin ostaa muotivaatteita, kaikenlaista muitakin turhia esineitä, valokuvauskoneita, kiikari, rannekello ym. piti olla toisten nuorten miesten tasolla ja ehkä paremmin pukeutunutkin vuoden 1952 paikkeilla. Mielestäni elämäntapani muutti jopa tuhlailevaksi. (SKS 46, mies 1928)

”Ei-enää-nuorten” kirjoittajien elämäkerroissa nuoruuteen liitetty tuhlailu esiintyiikin yhtäaikaisesti sekä paheksuttavana että myös ymmärrettävänä ilmiönä. Voidaan jopa sanoa, että nuorille osittain sallitaan tuhlailu. Etenkin nuorten miesten rahankäyttöön on Suomessa liitetty leikkilisiä sananlaskuja kuten *mikä laulaen tulee, se viheltäen mene ja on kuin rahaa laittais pankkiin, kun nuorimies nukkuu*. Nuorille on myös annettu rahaa. Useat jälleenrakennuksen ja nousun, suuren murroksen sekä lähiöiden sukupolviin (1925–1959) kuuluvista kirjoittajista kertoivat antaneensa rahaa ”kulutusiässä” oleville lapsille tai lapsenlapsilleen. Lisäksi he tavallaan ymmärsivät nuoruuteen liittyvän kilpavarustelun – sen että täytyy olla samanlainen kuin muut.

Myös monet ”nuoret aikuiset”, runsauden sukupolveen (1980–1989) kuuluvat kirjoittajat, perustelivat rahankäyttöään elämänvaiheellaan. Tämä nuorimies kertoo taantuneensa rationaalisuuden suhteen opiskeluaikanaan. Kirjoittaja mielsi opiskeluelämän eräänlaiseksi välitilaksi nuoruuden ja aikuisuuden välillä: vaikka hän elää jo melko itsenäisesti, kulutustavat ovat vielä jokseenkin huolettomia.

Minun – ja varmaankin monen muun opiskelijan – kulutuskaavoista voi tehdä

melko mielenkiintoisia huomioita; vaikka tulotasoni on opiskelijana melkoisen matala, menee huomattava osa tuloistani elämyksellisiin kulutusmuotoihin kuten juhlimiseen, ulkona syömiseen tai reissaamiseen – tein kesällä mm. kengännauhahudgetilla Interrail-reissun Euroopan ympäri. Voisipa jopa sanoa, että olen taantunut rationaalisuuden suhteen kulutuksessani! Itse kuitenkin perustelen tämän itselleni siten, että opiskelijan elämään ”kuuluu” tietty niukkuudessa eläminen – ja toisaalta yhtä erottamattomasti läpi viikonlopun jatkuvat juhlat. Edellisen sanottuani täytyy minun kuitenkin tunnustaa, että toista tutkintoa aloitellessani ja kohti vakituista työtä siirtyessäni alkavat ajatukset siirtymään vähitellen oman asunnon hankkimiseen ja haaveisiin, mitä vakityön tuoma palkka mahdollistaa-kaan. Ehkä tämän ”itsenäisyyden vaiheeksi” nimeämäni kulutusvaiheen jälkeen onkin vielä aikuisuuden vaihe. (OP 24, mies 1983)

Kirjoituksissa nuoruutta ja aikuisuutta ei niinkään määrittänyt ikä vaan kulutus- tai rahankäyttötottumukset: nuoruutta määritteli taloudellinen epäitsenäisyys ja rahankäytön holtittomuus<sup>2</sup>, aikuisuutta puolestaan taloudellinen itsenäisyys ja järkevä rahankäyttö. Esimerkiksi edellinen, nuoruuden ja aikuisuuden välimaastossa elävä nuori opiskelija (OP 24) oli kirjoitushetkellä osa-aikatöissä ja vastasi ”elämän peruskuluista” eli asumisesta ja ruuasta itsenäisesti, mutta ei ollut vielä täysin ”rationaalinen kulutuksensa suhteen”. Hän kuitenkin uskoi pian siirtyvänsä aikuisuuden vaiheeseen, johon hän liitti jonkinlaisen elämän vakiintumisen ja vaurastumisen.

Eri-ikäiset kirjoittajat jakoivatkin elämänsä erilaisiin kuluttajavaiheisiin<sup>3</sup>, jotka määrittivät pitkälti vanhempien luona asumisen, kaveripiirin vaikutusvallan kasvun, taloudellisen itenäistymisen, oman kodin perustamisen, lasten hankkimisen ja lasten kodista pois muuttamisen mukaan. Useat omia lapsia hankkineet kirjoittajat esimerkiksi muistelivat, kuinka lasten saami-



sen myötä perheen kulutus muuttui tai kuinka erityisesti nuorten harrastuksiin oli kulunut tai kului edelleenkin paljon rahaa. Lisäksi kaikenikäiset elämäkertakirjoittajat kuvailivat usein jotain kouluastetta vaiheeksi, jolloin ”vaatteet alkoivat kiinnostaa” ja ”oli pakko olla samanlainen kuin muut”.

Lapsia ja nuoria on myös kasvatettu järjestyksellisesti kuluttajiksi antamalla heille tasku- tai viikkorahaa. Taskurahan antaminen yleistyi vähitellen toisen maailmansodan jälkeen yhteiskunnan vaurastumisen myötä. Toisaalta sodan jälkeen syntyneiden nuorten koulutusajan pitkittyminen myös pidensi nuorten siirtymistä työelämään (ks. Viita 1964, 70). Kirjoittajat kertoivat, että myös kotiaskareiden avulla pyrittiin opettamaan, *ettei raha kasva puissa*.

### **Vanhemmat ideaalikuluttajuuden malleina**

Suuri osa sekä hyvinvoinnin sukupolveen että runsauden sukupolveen (1960–1989) lukeutuvista kirjoittajista muistelivat ”holtitonta nuoruuttaan” lähinnä menneessä muodossa. Lisäksi monet heistä olivat jälkeensä kiitollisia vanhempien kasvatusopeista:

Joskus muistan kapinoineeni sitä, että joudumme työskentelemään kotona, mutta näin jälkeensä ajatellen siitä on ollut hyötyäkin. Myöskään vanhempani eivät kuluttaneet tuhlaten. [– –] Nyt eläkeiässä he ”osaavat” enemmän käyttää omaisuuttaan ja matkustella. (OP 11, nainen, syntynyt joko 1970- tai 1980-luvulla)

Näyttääkin siltä, että nämä sukupolvet olivat aikuistuttuaan hyväksyneet omien vanhempiensa kulutus- ja rahankäyttöidealeja: joko mitään kapinointia vanhempia vastaan ei ikinä ollutkaan tai menneessä aikamuodossa muisteltu kapina ”joskus teini-iässä” oli liittynyt kotitöihin tai siihen, kun ei ollut saatu jotain tiettyä muodissa olevaa kulutustavaraa. Seuraava nuori elämäkertatieteilijä kirjoittaja kertoi, että itsenäistyminen oli muuttanut hänen kulutustapojansa harkitummiksi ja laskelmoidummiksi. Lisäksi

hän kertoo nykyiseksi kulutusperiaatteekseen: *se mikä tienataan, voidaan kuluttaa*. Tämä on eräänlainen muunnelma sanonnasta: *täytyy elää varojen mukaan*.

Kasvoin lapsuuteni melko varakkaassa perheessä, jolle keskiverto kuluttaminen oli arkipäiväistä, mutta toisaalta turhaa ja liiallista kuluttamista ei hyväksytty. [– –] Tällä tavalla he erällä lailla kasvattivat minua; kaikkea ei voinut saada mitä halusi vaan sen eteen piti tehdä töitä, ja osittain turhaa ylenpalttista kulutusta olisi vältettävä. [– –] Tullessani vanhemmaksi, aloin varmasti myös ymmärtämään, ettei kaikkea rahaa tarvitse kuluttaa vaan osa kannattaa säästää. [– –] Armeija-ajan jälkeen voidaan sanoa, että elämässäni alkoi aivan uusi ajanjakso. [– –] Oma kulutukseni alkoi ensimmäistä kertaa kohdistua enemmän välttämättömien tarpeiden tyydyttämiseen, jolloin rahaa jäi vähemmän muiden hyödykkeiden hankkimiseen. Ei ollut enää selvää, että katto oli päällä ja ruokaa oli valmiiksi jääkaapissa. Muutto vanhempien luota pois muutti kulutustottumuksia yhä harkitummaksi sekä laskelmoiduiksi. [– –] Yleisesti en suosi kulutuksessa ylenpalttista lainanottoa vaan elän periaatteella ”se mikä tienataan, voidaan kuluttaa.” (OP 27, mies 1984)

Eri-ikäiset kirjoittajat kertoivat, että *varojen mukaan eläminen* oli heidän keskeinen kulutusmottonsa. Varojen mukaan eläminen on nykypäivänä kuitenkin melko epämääräinen ilmaus: varat eivät muodostu enää vain lompakossa tai pankkitilillä olevan rahan määrästä, vaan luottokortit ja muut luotonsaantimahdollisuudet ovat venyttäneet käytettävissä olevien varojen määrää (esim. Lehtonen 1999, 207–208). Toisin sanoen varallisuuden raja ei ole konkreettinen, vaan sitä määrittävät yhä enemmän sekä kuluttaja itse että luottolaitokset. *Varojen yli eläminen*kään ei enää tarkoita kielteistä suhtautumista kulutukseen tai lainanottoon vaan ylivelkaantumista eli sitä, että joudutaan holtittoman luotonkäytön



johdosta maksuvaikeuksiin (myös Huttunen & Autio 2009).

Nuorempien kirjoittajien – hyvinvoinnin sekä runsauden sukupolvien (1960–1989) – ja heidän vanhempiensa – suuren murroksen ja lähiöiden sukupolvien (1940–1959) – jaetut kulutusihanteet näkyivät erityisesti tarinoissa, joissa muisteltiin, kuinka vanhempien rahoituksella sekä yhdessä heidän kanssaan oli ”harastettu kulutusta” (ks. myös OP 13). Seuraavan tekstisisätaatin kirjoittaja uskoo, että hänen oma äitinsä on oppinut merkkitietoiseksi hänen myötävaikutuksestaan.

Opin kuluttamaan yläasteella, kun ulkonäöllä alkoi olla väliä. Muistan kun ystäväni kanssa saimme vanhemmilta shoppailurahaa silloin tällöin 500 markkaa, se oli aika suuri summa silloin, sillä saikin helposti tyydytettyä tuhlailuhimon. Jo yläasteikäisenä arvostin kalliimpia vaatteita ja merkkejä. [– –] Äitini on alkanut pukeutumaan enemmän ja enemmän kalliimpiin ja ”parempiin” vaatteisiin, vaikka hänen pukeutumisessaan ei ole ollutkaan mitään vikaa. Välillä minusta tuntuu, että äitini halu ostaa kasvavassa määrin merkkivaatteita saattaisi johtua minun kulutuskäyttäytymisestäni, eikö äideillä ole tapana pukeutua samalla tavalla kuin tyttärienkin? [– –] Alan kuulostamaan melko turhamaiselta ja jopa lellityltä, vaikka mielestäni en ole kumpaakaan. Olen nimittäin tehnyt töitä melkein kaikkien ostosten eteen, lukuun ottamatta ruokaostoksiani, joista ystäväni usein kuittailevatkin. (OP 9, nainen 1986)

Vaikka tämä nuori nainen kertoi elämäkerrassaan melko runsaasta rahankäytöstä, nuorten runsaastakaan kulutuksesta ei voida automaattisesti johtaa yhteyksiä taloudelliseen ”holtittomuuteen”. Hänelle oli kunnia-asia hoitaa talousasiansa hyvin:

Tällä hetkellä työskentelen osa-aikaisena pankissa ja näen joka päivä jos jonkinmoista

kuluttajaa: on velallista, rikasta, koditonta, narkkaria, opiskelijaa sekä perheenäitejä ja -isejä nostamassa tileiltään viimeisiä pennoisia. Loppujen lopuksi olen aika varovainen kuluttaja, en koskaan voisi antaa tilini mennä miinukselle, en koskaan voisi kuvitella, että minulla olisi rahaa vain 2.80 euroa. Huolehdin aina, että tililläni on rahaa kun lainanlyhennykset ja vastike menevät, pidän myös säästötiliä, jos joskus tulee yllättäviä menoja ja vielä kolmattakin tiliä, johon en saa koskea. (OP 9, nainen 1986)

Useissa 1940-luvulla ja sen jälkeen syntyneiden kirjoittajien tarinoissa taloudellisella ja järkevällä kuluttamisella tarkoitettiinakin pääasiallisesti juuri vaikeuksiin joutumisen eikä kuluttamisen välttämistä (ks. myös s. 111, OP 27). Esimerkiksi vuonna 1944 syntynyt nainen korostaa elämäkerrassaan järkevää taloudenhoitoa ja sitä, että oli myös pyrkinyt kasvattamaan jo aikuistuneesta lapsestaan järkevää kuluttajaa:

Lapsen vartuttua ja varallisuuden kasvettua kävimme toisinaan ravintolassa juhlistamassa merkkipäiviä sekä koulutusmielessä, ettei lapsen olisi tarvinnut lähteä maailmalle niin tynnyrissä kasvaneena kuin vanhempansa. [– –] Lapsemme oli lukioikäinen, kun he ottivat isänsä kanssa tavaksi tehdä syysmatkan Eurooppaan. [– –] Matkustusmuoto on taloudellisesti kallis, mutta matkat olivat henkisesti arvokkaita heille molemmille. [– –] Ajattelemme myös, että lapsen koulutus on sijoitus. [– –] Lapsemme oli lukioaikana vuoden vaihto-oppilaana Amerikassa. Jälkeenpäin tarkastellen sijoitus oli kannattava (n. 80.000 mk vv. 1996–97). Hän voi emotionaalisesti hyvin koko vuoden, nautti näkemästään, menestyi hyvin opinnoissaan, sai vankan perustaidon kielessä ja saimme ystäväperheen, joiden kanssa olemme säännöllisesti kanssakäymisessä ja myös vierailleet lätäkön molemmin puolin. Olemme tukeneet taloudellisesti lapsemme elämää opiskelun ajan. [– –] Olen myös

yrittänyt opettaa järkevää taloudenhoitoa lapsilleni. Sovimme jo hyvin varhain säännöllisestä viikkorahasta, jotta meidän ei tarvinnut puhua joka päivä rahasta. [– –] Näyttää kuitenkin siltä, että hänen ikäpolvensa suhtautuminen kulutukseen on toisesta maailmasta. Paineet omia tuloja suurempaan kulutukseen ovat kovat niin ystäväpiiriin kuin luoton antajien taholta. (SKS 15, nainen 1944)

Edellisen sitaatin äiti ihmettelee lapsensa ja hänen ikäluokkansa kulutuksen holtittomuutta suhteensa omaansa. Hän epäilee, että paineet tällaiseen johtuvat luotonantajista ja ystäväpiiristä. Voisiko myös olla, että paineet omia tuloja suurempaan kulutukseen tulevat ainakin osittain myös kotoa: nuoremmilla pätkätyösukupolvilla ei välttämättä ole varaa lapsuudenkodissa opittuihin kulutustottumuksiin?

#### **Ympäristökysymys aiheuttaa kitkaa eri sukupolvien välille**

Vaikka suurin osa hyvinvoinnin ja runsauden sukupolviin (1960–1989) kuuluvista kirjoittajista hyväksyi vanhempiensa kulutusideaalit, osa heistä paheksui vanhempiensa ”kulutuskeskeisiä elämäntapoja”. Seuraava nuori nainen yhdistää omat kulutustottumuksensa enemmänkin isovanhempiinsa kuin vanhempiinsa:

Nykyään vanhempani osoittavat sekä toipuneensa lamasta, että roolinsa kansantalouden ylläpitäjinä paljon minua mallikelpoisemmin – toisaalta, onpa heidän taloudellinen tilanteensakin erilainen. [– –] Pidän usein itsekin itseäni ja tapojani tällä saralla hieman ärsyttävinä. Saatan nimittäin kyllä lähteä hankkimaan jotain tarpeellista tai jopa vain kulkemaan kavereiden kanssa kauppoihin. Muutun kuitenkin jo ensimmäisen viidentoista minuutin kohdalla pula-ajan eläneiden isoäitieni reinkarnaatioksi. Kuulen heidän äänensä kaiun omien kommenttien takaa, ja ihmettelen kuinka nämä piirteet kulutustavoissa loppujen

lopuksi hyppäsivät vanhempieni, erityisesti isäni, yli. (OP 7, nainen 1980)

Muutamassa elämäkerrassa jopa syyteltiin omia vanhempia heidän materialistisista kasvatustavoistaan. Seuraavan sitaatin vuonna 1964 syntynyt nainen kertoi kokeneensa nuorena yhteenkuuluvuutta perheensä kanssa vain kuluttamisen kautta. Omille lapsilleen hän haluaa opettaa toisenlaisia arvoja ja kulutustottumuksia:

Vietimme perheenä paljon aikaa tavarataloissa katsellen, etsiskellen ja ostaen erilaisia tavaroita. Aina oli jotain ostettavaa. Tarpeetonta ja tarpeellista. Suurimmat yhteenkuuluvuuden tunteeni perheeni kanssa [– –] olenkin kokenut Lahden tavaratalojen kahvioissa, kun olimme veljeni kanssa olleet tyytyväisiä tai vähemmän tyytyväisiä toiveidemme toteutumisen kautta. Miltei aina saimme veljeni kanssa jotain. [– –] Missään vaiheessa vanhempani eivät kyseenalaistaneet sitä, että kulutimme veljeni kanssa paljon rahaa, emme osanneet säästää ja koko ajan halusimme jotain. [– –] Olin varsin kypsässä iässä tullessani äidiksi, 38-vuotias. Silloin koin seuraavan herätyksen. Halusin alusta pitäen opettaa tyttärellemme toisenlaiset kulutustottumukset kuin mitä itse olin saanut perinnöksi lapsuudenkodistani. [– –] Alusta pitäen olemme pyrkineet harkitsemaan hankintojamme, lapsemme ei ole saanut tahtoaan läpi kaupassa hetken impulssin tyydyttämiseksi, emmekä vietä yhteistä aikaamme tavarataloissa. (OP 13, nainen 1964)

Näiden hyvinvoinnin ja runsauden sukupolvien (1960–1989) kulutuspaheksunta ei liittynyt niukkuuteen, kuten ”agraari-ikäluokilla” (1900–1939), vaan ympäristöongelmiin. Toisin sanoen ympäristökysymyksen politisoitumisen vuosikymmeninä (esim. Laine & Peltonen 2003) syntyneet nuoremmat ikäluokat paheksuivat omien vanhempiensa ikäluokkien materialistisia ja samalla ympäristöä tuhoavia elämäntapoja.

Omiin vanhempiin kohdistettiin myös ympäristövalistusta, kuten seuraavasta esimerkistä ilmenee:

Yritän vaikuttaa kulutuksen epäkohtiin valistamalla lähipiiriäni ja kyseenalaistamalla uusien hankintojen tarpeellisuuden. Erityinen mielikohteeni ovat vanhempani, joiden kulutuskäyttäytymiseen pyrin jatkuvasti puuttumaan. On tärkeää, että ihmiset alkaisivat ymmärtää omien kulutusvalintojensa ekologiset ja eettiset seuraukset, jonka takia olisikin tuotteiden merkitsemisjärjestelmää parannettava, jotta kuluttajille olisi tuotetiedot helpommin saatavilla (OP 10, nainen syntynyt 1980-luvulla)

Elämäkerta-aineistossa tällainen ympäristöongelmiin liittyvä sukupolvien välinen ohipuhuminen tai -ymmärtäminen oli kuitenkin melko vähäistä. Toisin oli vielä 1970-luvulla, kun ympäristöongelmat herättivät kiivasta keskustelua puolesta ja vastaan. Etenkin nuoriso radikalisoitui ympäristöliikehduksissa (ks. esim. Huttunen 2005, 81–82). Ohipuhumisen puute voi johtua siitä, että huoli ympäristöstä sekä maltillinen vihreä kuluttaminen ovat vähitellen legitimoituneet osaksi suomalaista kulutuskulttuuria ja -puhetta. Aineistossamme kaikenikäiset kirjoittajat yhdistivät kuluttamisen ympäristöongelmiin ja kertoivat pyrkivänsä ”säästämään” luontoa muun muassa kierrättämällä ja välttämällä ”turhaa kulutusta”. (ks. Huttunen & Lammi 2009; Huttunen & Autio 2009.) Lisäksi voi olla, että emme elämäkerta-aineistomme keruumenetelmistä johtuen tavoittaneet kovinkaan ”radikaaleja” nuoria. Aineiston nuorimmat kirjoittajat ovat 1980-luvulla syntyneitä yliopisto-opiskelijoita, jotka kokivat jo aikuistuneensa. Ohipuhumista löytyne – ja löytyykin – enemmän esimerkiksi ylä-asteikäisten vegaanien keskuudesta, mikä ilmenee 13–14-vuotiailta kerätyssä ”Jos olisin rikas...” -aineistossamme (Strand 2007).

### Nykyteinien materiaaliset ihanteet ja sosiaalinen vastuullisuus

Eläytymismenetelmällä kerätyssä ”Jos olisin rikas...” -aineistossa 1990-luvulla syntyneet mediasukupolven lukeutuvat nuoret jäsenivät suhdettaan kulutukseen yhtäältä avoimen nautinnollisesti ja toisaalta kontrolloitua kulutuseetosta noudattaen. Kysymyksenasettelu mahdollisti vapaamman assosioinnin kuin elämäkertatyypinen tehtävänanto (vrt. Autio 2006; Falk & Mäenpää 1997, 30–31). Tämä voi selittää osan kulutusnautinnon estottomista ilmauksista, mutta toisaalta osassa tarinoissa on selkeästi läsnä kulttuurisesti välittynyt hyveellisen kuluttajan positio, johon kirjoittajat usein päätyvät itsensä asettamaan (Strand 2007).

Olisiko siis myös niin, että kirjoittajien elämänvaihe – kirjoittajat ovat kotonaan asuvia ylä-asteikäisiä – on vaikuttanut siihen, että tarinoista voidaan lukea iloista ja estotonta kulutusta, jossa moralisointipuheelle ei aina anneta sijaa. Kun nuori eläytyy miljonäärin mielenmaisemaan, alkavat näköpiirissä siintää nuorten elämässä merkittävässä asemassa olevan mediakulttuurin tuottamat menestyksen kuvastot. ”Jos olisin rikas...” -aineistossa on nähtävissä myös sukupuolten välisiä kulutuseroja: tytöt kirjoittavat enemmän ulkonäköön liittyvistä ostohaaveistaan sekä eläinten hoidosta ja ratsastuksesta, kun pojat taas listaavat kirjoituksissaan erilaista tekniikkaa sekä kertovat joukkue- tai moottoriurheilusta (Strand 2007). Esimerkiksi 14-vuotiaan pojan haave muistuttaa paljolti suomalaisen (taloudellisesti) menestyneen jääkiekkopelaajan Teemu Selänteen tarinaa: hänellä on useita autoja ja ”rakkain” niistä on Ferrari 360 Challenge Stradale (MTV3 verkkosivut, haastattelu 16.12.2008). Vaurastuneet jääkiekko- ja formulatähdet kustantavat myös vanhemmilleen autoja, keittiöremontteja sekä uusia koteja. 14-vuotias poika haluaa ”ostaa” tarinassaan palan tästä jääkiekkokouluun, mikä viestii samaistumisesta miehiseen lajiin ja tässä myös miehiseksi tai maskuliiniseksi tulkittavaan menestykseen:

Jos olisin rikas, rakennuttaisin itselleni suuren talon jonnekin järven rannalle ja ostaisin suuren tontin. Ostaisin itselleni ja vanhemmilleni uudet autot. Itselleni ostaisin monta autoa mm. Ferrarin, Toyota Land Cruiserin, jonkun asuntoauton ja jonkun avoauton. Ostaisin itselleni joukkueen NHL:stä ja ostaisin sinne kaikki huippupelaajat esim. Jaromir Jagrin, Joe Thorntonin ja Miikka Kiprusoffin. Ostaisin itselleni lentokoneen. (TR 78, 14 vuotta, poika)

Vaikka nuoret ”rikkauden myötä” kertovat hankkivansa itselleen erilaisia materiaalisia unelmia, he olisivat kertomansa mukaan myös anteliaita. Yllä olevassa tarinassa poika ostaisi vanhemmilleen esimerkiksi uuden auton. Tyypillinen ”*jos olisin rikas...*”-tarina rakentuukin siten, että ostoslistan jälkeen kerrotaan, kuinka ensin kuitenkin hankittaisiin perheelle aikaisempaa isompi asunto ja kalliimpi auto ja lopuksi lähdetään koko perheen voimin ulkomaille (ks. Strand 2007; Autio & Strand 2009). Samanlaisen kulttuurisen tarinan voi lukea Falkin ja Mäenpään (1997, 74–85) tutkimuksesta, jossa matkustelu, kodin rakennus, kesämökki, auto ja vene ovat lottovoittajien kulutuskohteita – kalliimmin toteutettuna kuin aikaisemmin. Tarina näyttäisi heijastavan yhteisesti jaettua näkemystä länsimaisesta ”hyvästä elämästä”, sillä esimerkiksi Anke Plagnolin ja Richard A. Easterlinin (2008) tutkimuksessa tyypillisimmät materiaaliset haaveet amerikkalaisilla liittyivät kotiin, autoon, ulkomaanmatkaan ja vapaa-ajan asuntoon.

Nykyteiniin perheisiin ja ystäviin kohdistuvan anteliaisuuden ohessa tarinoista löytyy runsaasti puhetta hyväntekeväisyydestä. Sekin näyttäisi osittain rakentuvan mediassa esiintyvien sosiaalisesti vastuullisten, mutta vaurauden ja menestyneiden ihmisten elämänvalintoihin. Artistit, bändit ja näyttelijät ovat hyvätahdonlähettäjiä ja toimivat näin esikuvana nuorille. 14-vuotiaan tytön tarinassa näyttäisivät yhdistyvän sekä Madonnen, Brad Pittin ja Angelica Jolien adoptiot että Sinkkuelämää TV-sarjan elämäntyö.

Jos olisin rikas, yrittäisin parantaa maailman nälänhätää, koska minusta on hirveä nähdä ihmisten kärsivän köyhyyden vuoksi, koska minulla olisi niin paljon rahaa. Muuttaisin New Yorkiin ja ostaisin mahtavan kattohuoneiston keskeltä Manhattania. Ostaisin Pradan, Armanin ja Michael Korsin vaatteita, koska kuka nyt ei haluaisi sellaista Luxus elämää. Voisin myös perustaa kodittomien ja tosi köyhien ”kodin”, jossa he saisivat asua ja saisivat ruokaa ja puhtaita vaatteita jonnekin Intiaan. Voisin myös adoptoida lapsen jostain kehityksmaasta. En keksi oikeastaan muuta, mutta aina on jota haluaisi ostaa. (TR 44, 14 vuotta, tyttö)

Tytön kertomuksessa – kuten useissa muissakin, myös poikien, tarinoissa – on kiinnostavaa se, että itseen kohdistuva nautinnollinen ja materialistinenkin kulutustyyli on sulassa sovussa vastuullisen, hyväntekeväisyyttä (ja anteliaisuutta) viestivän arvovalinnan kanssa. Tämä kertoo yhtäältä jälkimodernin kuluttajuuden moniäänisyydestä (Autio 2006, 107–126), mutta myös uuden nuorisosukupolven mahdollisesti entistä vapaammasta ja välittömämmästä suhtautumisesta kulutukseen. Perinteisen pidättyväisiäkin tarinoitakin löytyi (vrt. Falk & Mäenpää 1997; myös Strand 2007):

Jos saisin erittäin paljon rahaa, käytettäväksi kävisin kaupoissa ostamassa välineitä harrastuksiani varten. Kävisin myös jossain ”ravintolassa” kavereideni kanssa. Osan rahoista laittaisin säästöön tulevaisuutta varten. Matkustaisin myös ulkomaille perheeni kanssa. (TR 15, 13 vuotta, poika)

Kenties lainausmerkit ravintola-sanan yhteydessä viestivät alkoholia koskevan kulutusmoraalin sisäistämisestä: anniskeluravintolan ovet eivät aukea kuin vasta 18-vuotiaana. Nuorimies on siis oppinut jo aikuismaailman kulutuskielen, jossa korostetaan säästämistä. Vaikka media tuottaa nuorille jatkuvasti yhä vauraampia kulutusmalleja, ”taloudellinen järkevyyden” eli

varallisuuden mukaan elämisen ohjenuora asettuu mitä luultavimmin myös mediasukupolven ohjenuoreksi heidän aikuistuttuaan. Ihanteen toteuttaminen voi kuitenkin olla vaikeaa, koska taloudellisista kontrolloimattomuutta on yhä helpompi toteuttaa pikavippien ja pikaluottojen maailmassa (Kaartinen ym. 2009). Toisena, vahvistuvana ohjenuorana tulee ainakin näillä näkymin olemaan vihreän kuluttajuuden periaatteet, mikä osaltaan rajoittanee ”ylenpalttisen” kuluttamisen hyväksyttävyyttä.

### Johtopäätökset

Vaikka nuoruuteen liitetään usein huoli holtittomasta kulutuksesta, aineistomme pohjalta voidaan väittää, että huoli on ainakin osittain turhaa (vrt. Autio 2006; Wilska 2005). Elämäkerta-aineistossa jo aikuistuneet nuoret kuluttajat ovat pääosin omaksuneet aikuisyhteiskunnan luomat ja ylläpitämät ”järkevä” kulutuksen ohjenuorat, eikä eläytymismenetelmälläkään kerätty mediasukupolviaineisto tuottanut kuvaa täysin hedonistisista tai holtittomista nuorista. Väitämme myös, että materialistisia sukupolvia ovat oikeastaan kaikki nykypäivänä elossa olevat sukupolvet: suomalaisen yhteiskunnan vaurastuminen on tuonut kaikkien ulottuville modernin teknologian kulutustuotteet ja kulutuskeskeisen elämäntavan (Huttunen & Lammi 2009, Puhakka 2010).

On kuitenkin huomattava, että sotien ja pulan sekä jälleenrakennuksen sukupolvet (1900–1939) kokivat eroavansa muista kulutuskeskeisistä ikäluokista ja paheksuivat nykypäivän ”kulutusjuhli”. Myös suuren murroksen ja lähiöiden sukupolveen (1940–1959) lukeutuvat kirjoittajat ihmettelivät itseään nuorempien sukupolvien kulutuskäytäntöjä. Heidän nuoruudenaikainen kokemusmaailmansa kuitenkin erosi sotien ja pulan sekä jälleenrakennuksen sukupolvien (1900–1939) nuoruuden ja varhaisaikuisuuden kokemusmaailmasta, jota leimasi agraariyhteiskuntaan kuuluva niukkuus ja kova raadanta (myös Stark 2002). 1940-luvun jälkeen syntyneiden sukupolvien nuoruuden ja varhaisaikuisuuden kokemusmaailmoja yhdisti

puolestaan hyvinvoinnin – tai ainakin runsauden – jatkuva kasvu.

Ympäristöongelmien ja kulutuksen yhteyden tiedostamisen myötä ”runsautta” on kuitenkin alettu myös kritisoida. Etenkin ympäristökysymyksen politisoitumisen vuosikymmeninä syntyneet nuoremmat hyvinvoinnin ja runsauden sukupolvien (1960–1989) edustajat paheksuivat vanhempiensa kasvatusoppeja sekä kulutuskäytäntöjä tässä kontekstissa. Kuluttajaelämäkertataineiston keräämisen aikana kuumentunut ilmastomuutoskeskustelu oli kuitenkin selvästi vaikuttanut aineistoon siten, että kaikenikäiset kuluttajat kertoivat olevansa huolestuneita ympäristöongelmista (Huttunen & Lammi 2009; Huttunen & Autio 2009). Ympäristökysymys ei siis enää välttämättä aiheuta sukupolvien välistä ohiymmärtämistä, kuten aikaisemmin. Sen sijaan useiden tutkimusten mukaan sukupuolten välillä on vielä nähtävissä ”kuilu” niin vanhempien kuin nuorempienkin sukupolvien välillä (mm. Uusitalo 1986, Moisander 2001, Autio & Wilska 2003), mikä toivottavasti liudentuu 2000-luvun kuluessa.

Kuluttajaelämäkerta-aineistoissa aikuisten ja nuorten välinen ohipuhuminen liitettiin lähinnä kotona asuvien nuorten ja heidän vanhempiensa väliseksi kamppailuksi. Vanhimmat kirjoittajat muistelivat, kuinka omilta vanhemmilta oli vaikea saada rahaa ja nuoremmatkin kirjoittajat olivat käyneet keskusteluja kotitöistä tai muotivaatteiden hankkimisesta. Näin jälleenkäin – aikuistuttuaan – he kuitenkin olivat kiitollisia näistä keskusteluista ja opetuksista. Tällä hetkellä vain vanhempien luona asuvaa mediasukupolvea (1990–) ja heitä nuorempia sukupolvia opetetaan viikkorahojen, kotitöiden tai muiden ohjenuorien kautta harkitsevaisiksi kuluttajiksi. Runsauden yhteiskunnassa, jossa media välittää rikkautta kuvastoa, elävien nykykuorten voi olla opetuksista huolimatta vielä edellisiä sukupolviakin vaikeampaa käsittää tai ylipäätään hyväksyä sitä, *ettei raha kasva puissa tai ettei voi elää yli varojen*. Kun *jalat on laitettu oman pöydän alle*, tilanne voi olla taas toinen.

Kiitämme rakentavista kommenteista anonyymeja vertaisarvioijia, Veronika Honkasaloa, Marja Peltola, Visa Heinosta, Jaakko Autiota sekä teoksen toimittajia.

## Viitteet

- 1 Luvussa "Nykyteinien materialistiset ihanteet ja sosiaalinen vastuullisuus" on käytetty TR-aineistoa, muissa luvuissa SKS- ja OP-aineistoja. SKS- ja OP-aineistoista käytämme yhteistä nimitystä "elämäkerta-aineisto".
- 2 "Ei-enää-nuoret" kirjoittajat saattoivat joko muistella omaa nuoruudenaikaista hoitittomuutta tai määrittivät nuoruutta toiseuden kautta eli yhdistivät esimerkiksi nykypäivän nuoriin hoitittomuuden.
- 3 Ajatus elämäнкаaresta ja sen vaiheista on peräisin 1900-luvun alkupuoliskolta, jolloin psykologiatieteet alkoivat tuottaa tietoa ihmisten iällä mitattavista "normaaleista" biologis- tai psykologisperusteisista kehityksasteista tai elämänvaiheista. Viimeaikoina elämäнкаari on alettu nähdä myös kulttuurisidonnaisina konstruktioina (esim. Saastamoinen 2000.) Toisin sanoen on alettu ymmärtää, että se mitä ihmiset tekevät eri-ikäisinä ei riipu pelkästään kehityksen mukana tuomista biologisista tai psykologista tekijöistä, vaan myös niistä kulttuurin odotuksista ja normeista, jotka liitetään tiettyyn ikäkauteen.

## Lähteet

- Autio, Minna (2006) Kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa. Helsinki: SKS & Nuorisotutkimusverkosto.
- Autio, Minna & Heinonen, Visa (2002) Nuorten kulutuksen moraali ja moraalitalous. Teoksessa Autio, M. & Eresmaa, I. & Heinonen, V. & Paju, P. & Koljonen, V. & Wilska, T.-A. (toim.): Pakko riittää. Näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura julkaisuja 21, 204–231.
- Autio, Minna & Strand, Teija (2009) Signs of success – Young adolescents' views on the culture of wealth and economic symbols. Teoksessa Monika Schröder (toim.): Proceedings of the 4th International Consumer Sciences Research Conference – Consumer Voice and Representation. Edinburgh: Queen Margaret University, 43–47.
- Autio, Minna & Wilska, Terhi-Anna (2003) Vihertävät tytöt, vastuuttomat pojat – nuorten kuluttajien ympäristöasenteet. Nuorisotutkimus 21 (2), 3–18.
- Bourdieu, Pierre (1986) Distinction – A social critique of the judgement of taste. London and New York: Routledge & Kegan Paul.
- Eräranta, Kirsi & Autio, Minna (2008) Polarisaatio käsitteenä ja empiirisesti koeltuna tutkimusteeseinä. Teoksessa Autio, Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi,

- Sami (toim.): Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisasian neuvottelukunta & Stakes, 8–15.
- Falk, Pasi & Mäenpää, Pasi (1997) Tutkimus suomalaisista lottovoittajista. Helsinki: Gaudeamus.
- Heinonen, Visa (1998) Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kuluttajaneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Hoikkala, Tommi (1991) Is There Youth as an Empirical Social Category? Teoksessa Ehrnrooth, Jari & Siurala, Lasse (toim.): Construction of Youth. Helsinki: VAPK-Publishing & Finnish Research Society, 38–50.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2002) Nuorisopolitiikka ja sukupolvien ehdot. Teoksessa Silvennoinen, Heikki (toim.): Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 29, 14–31.
- Huttunen, Kaisa (2005) "Kapitalistin aseinen kapitalismia vastaan" – Suomalaisen radikaalin kuluttajaliikkeen vaiheita. Selvityksiä nro 31. Helsingin Yliopisto: Taloustieteen laitos.
- Huttunen, Kaisa & Lammi, Minna (2009) Suomalainen säästäväisyys – Säästäväisyyden puhetavat suomalaisissa kuluttajaelämäkertoissa. Historiallinen aikakauskirja 107 (1), 84–98.
- Huttunen, Kaisa & Autio, Minna (2009) Kulutuseetokset ja rahan merkitykset suomalaisten kuluttajien kertomana. Teoksessa Ruckenstein, Minna & Kallinen, Timo (toim.): Rahan kulttuuri. Helsinki: SKS, 248–262.
- Häkkinen, Antti & Peltola, Jorma (2005) Suomalaisen alaluokan historia: Köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000. Teoksessa Häkkinen, Antti & Pulma, Panu & Tervonen, Miika (toim.): Vieraat kulkijat, tutut talot, Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Helsinki: SKS, 39–84.
- Ilmonen, Kaj (1993) Tavaroiden taikamaailma – sosiologin avaus kulutukseen. Tampere: Vastapaino.
- Kaartinen, Risto, Autio, Minna & Lähteenmaa, Jaana (2009) Pikavipeillä vaikeuksiin – nuorten luotonkäyttäjien pakotilanteet, vippikierteet ja huono-osaisuus. Teoksessa Laine, Markus & Keskinen, Vesa & Tuominen, Martti & Hakkarainen, Tyyne (toim.): Köyhyyden monet kasvot. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 119–129.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse (2003) Ympäristöky-symys ja aseveliksi. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959–1995. Tampere: Tampere University Press.
- Lehtinen, Anna-Riitta & Leskinen, Johanna (2005) Irtiottoa ja riippuvuutta – velkaongelmaiset nuoret itsenäisen taloudenpidon murtomaastossa. Teoksessa Autio, Minna & Paju, Petri (toim.): Kuluttava nuoruus. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisasian neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 92–101.



- Lehtonen, Turo-Kimmo (1999) Rahan vallassa – ostoksilla käyminen ja markkinatalouden arki. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Leppälähti, Merja (2009) Roolipelaaminen. Eläytymistä ja fantasiaharrastusverkostoja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura.
- Mannheim, Karl (1928/1952) The Problem of Generations. In Mannheim, Ernest & Kecskemeti, Paul (eds.): Karl Mannheim: Essays on the Sociology of Knowledge. London: Routledge & Kegan Paul, 276–320.
- Mikkola, Henna (2002) Sukupolvettomat? Nuoret ikäpolvensa kuvaajina. Nykykulttuurin tutkimuskeskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Moisander, Johanna (2001) Representation of Green Consumerism. A Constructionist Critique. Helsinki: Helsinki School of Economics and Business Administration.
- Moisander, Johanna & Valtonen, Anu (2006) Qualitative Marketing Research: A Cultural Approach. London: Sage Publications.
- MTV3. Teemu Selänne esittelee suosikkiautonsa MTV3. fi:n lukijoille. Urheilu 16.12.2008. [http://www.mtv3.fi/urheilu/jaakiekkouutiset\\_erik.shtml/arkistot/jaakiekkouutiset/2008/12/764932?nhl](http://www.mtv3.fi/urheilu/jaakiekkouutiset_erik.shtml/arkistot/jaakiekkouutiset/2008/12/764932?nhl)
- Mäenpää, Teija (2008) ”Töihin vaikka pää kainalossa” – Ajankäytön valinnat ja arkielämän jäsentyminen vuosina 1940–1946 syntyneiden henkilökuvahaastatteluissa. Kuluttajaekonomian maisterin tutkielma. Helsingin yliopisto. Helsinki: Taloustieteen laitos.
- Nuorisobarometri (2004) Oman elämänsä yrittäjät: Wilska, Terhi-Anna (toim.): Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura.
- Plagnol, Anke C. & Easterlin, Richard A (2008) Aspirations, Attainments, and Satisfaction: Life Cycle Differences Between American Women and Men. *Journal of Happiness Studies* 9 (4), 601–619.
- Puhakka, Elina (2010) Keskiluokkainen kulutuseetos 1920–1950-luvuilla syntyneiden suomalaisten kulutuskerronnassa. Kuluttajaekonomian maisterin tutkielma. Helsingin yliopisto. Helsinki: Taloustieteen laitos.
- Purhonen, Semi (2007) Sukupolvien ongelma: tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251. Helsinki: Yliopistopaino.
- Purhonen, Semi (2005) Sukupolvikokemukset, sukupolvitietoisuus ja eliitti: sukupolvien ”ongelma” suurten ikäluokkien elämäntarinoissa. Teoksessa Karisto, Antti (toim.): Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 222–272.
- Roos, Jeja-Pekka (1987) Suomalainen elämä – tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkertoista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saastamoinen, Mikko (2000) Elämäkaari, elämäkerta ja muistelemine. Teoksessa Kuusela Pekka & Saastamoinen Mikko (toim.): Ruumis, minä ja yhteisö: Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Salasuo, Mikko (2007) Atomisoitunut sukupolvi. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Stark, Eija (2002) Agraariköyhyyden muistot nykyhetkessä. *Yhteiskuntapolitiikka* 67 (6), 513–522.
- Strand, Teija (2007) Kuluttaminen lappilaisten varhaisnuorten identiteetin rakentumisessa. Maisterintutkielma. Turku: Sosiologian laitos.
- Uusitalo, Liisa (1986) Suomalaiset ja ympäristö. Tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta. Helsinki: The Helsinki School of Economics.
- Vaaranen, Heli (2004) Kaaharipoikia ja rappioromantiikka – Tutkimus erään kaahailukulttuurin elämänilosta ja tuhoisuudesta. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja.
- Viita, Pentti (1964) Kuluttaja kasvavassa kansantaloudessa. Helsinki: Tammi.
- Virkkunen, Gia (2005) Köyhyys ja toimeentulon keinot: 1930-luvun pula-ajan haasteet ja maaseudun naiset. Teoksessa Häkkinen, Antti & Pulma, Panu & Tervonen, Miika (toim.): Vieraat kulkijat, tutut talot, Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. Helsinki: SKS, 513–522.
- Wilska, Terhi-Anna (2004) Nuorten kollektiivinen sukupolvitietoisuus nuorisobarometrin valossa. Teoksessa Wilska, Terhi-Anna (toim.): Oman elämänsä yrittäjät. Nuorisobarometri 2004. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaain neuvottelukunta. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, 100–112.
- Wilska, Terhi-Anna (2005) Nuoret kuluttajat – samanlaisia vai erilaisia? Teoksessa Wilska, Terhi-Anna (toim.): Eri-laiset ja samanlaiset: Nuorisobarometri 2005. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, 66–81.
- Wilska, Terhi-Anna (2008) Lasten materialistiset kulutusenteet ja kuluttajaksi soisaalistuminen. Teoksessa Raijas, Anu & Wilska, Terhi-Anna (toim.): Perhe kulutusyhteiskunnassa. Kuluttajatutkimuskeskus, 33–50.

## MONIKULTTUURISET PERHEET SUKUPOLVISUHTEINA JA KONTROLLIN KOHTEINA

Tarkastelemme artikkelissamme perheiden asemaa monikulttuuristen nuorten elämässä tavoitteenamme herättää sekä metodologista, käsitteellistä että yhteiskuntapoliittista keskustelua aiheesta. Nuorisotutkimuksen piirissä on tehty vain vähän sellaista tutkimusta, jossa nuorten elämää lähestytään perhekeskeisessä kontekstissa tai sisällyttäen perhe tai vanhemmat myös aineistonkeruuseen. Käytämme tässä artikkelissa käsitteparia monikulttuurinen nuori ja monikulttuurinen perhe, joilla viittaamme nuoriin, joiden vanhemmista vähintään toinen on syntynyt ulkomailla (ks. perusteellinen keskustelu Harinen ym. 2009, 6–7) ja heidän perheisiinsä.<sup>1</sup> Haluamme näillä käsittevalinnoilla välttää termejä ”maahanmuuttaja” tai ”maahanmuuttajataustainen” ja korostaa sitä, että maahanmuuttoon ja kulttuuriin taustaan linkittyvät kokemukset voivat olla nuorten kohdalla hyvin moninaisia, eikä kulttuuri palaudu ainoastaan maahanmuuttajia kuvaavaksi tekijäksi. Tiedostamme myös käsitteeseen ”monikulttuurinen” liittyvät ongelmakohdat, kuten erojen korostamisen ja toiseuttamisen.<sup>2</sup> Pyrimmekin artikkelissa puhumaan pelkistä nuorista tai perheistä aina kun se kontekstin mukaan on mahdollista.

Artikkelin kohteena ovat monikulttuuristen nuorten ja heidän vanhempiensa erilaiset asemat ja orientaatiot, mutta myös se laajempi

yhteiskunnallinen konteksti, jossa keskustellaan monikulttuurisista perheistä. Sukupolvien väliset erot kulttuurisissa kiinnittymisissä saatavat nousta erityisiksi neuvottelujen kohteiksi monikulttuurisissa perheissä. Kuitenkin myös nuorelle sukupolvelle oman kulttuuritaustan vaaliminen on tärkeää. Julkisessa keskustelussa maahanmuuttajaperhe määrittyy usein uhkaksi tai riskitekijäksi, kun nuorten integroitumisen esteenä nähdään vanhempien traditionaalisiksi määritellyt kasvatuskäsitykset (Tuori 2009; Vuori 2007; Grillo 2008; Brune 2003). Tämä keskustelu muodostaa ristiriidan suomalaisessa yhteiskunnassa vahvistuneeseen, ydinperheen merkitystä painottavaan puheeseen, jossa perheen asemaa pyritään vahvistamaan ja kannustetaan vanhempien ja lasten yhteiseen ajanviettoon. Pohdimme artikkelissa, miksi toisten perheissä lapsia tulee kasvattaa kotona, kun taas toisten perheiden lapset halutaan perheiden ulkopuolelle. Miksi toisten perheissä vanhemmuutta pyritään vahvistamaan, kun taas toisten perheissä vanhempien auktoriteetti asettuu kyseenalaiseksi?

Sukupolvien välinen<sup>3</sup> ohipuhuminen ja erilaiset tavat ja painotukset ilmiön ymmärtämisessä ovat läsnä hyvin monella tasolla tarkasteltaessa monikulttuurisia nuoria ja heidän perheitään. Yhtäältä perheiden sisällä käydään neuvotteluja, jotka perustuvat muun muassa erilaisille tavoille ymmärtää ”omaa” ja ”suomalaista” kulttuuria. Toisaalta vielä paljon vähemmän yhteistä pohjaa vuoropuhelulle näyttää löytyvän niissä keskusteluissa, joita erilaiset asiantuntijat ja ammattilaiset, mutta myös media käyvät monikulttuuristen perheiden erityiskysymyksistä. Näissä kohde otetaan keskustelukumppaniksi vain satunnaisesti ja harvoin tasavertaisena keskustelijana.

Tarjoamme artikkelin lopussa näkökulmia sekä tutkimuskysymyksiä ja -tarpeita, joiden avulla perheiden tutkiminen ei asettuisi vain joko–tai-akselille, vaan joissa sukupolvisuhteiden tutkiminen olisi osa nuorisotutkimuksen ydinaluetta. Pohjaamme artikkelin omiin tutkimuksiimme (esim. Peltola 2009; Honkasalo



ym. 2007b), joissa olemme tarkastelleet monikulttuuristen nuorten arkea ja perhettä. Esittelemme aluksi artikkelin taustaksi keskustelua ”perheen paluusta” sekä sitä lainsäädännöllistä ja ohjelmatasoista taustaa, jolla suomalaisessa yhteiskunnassa määritellään ja pyritään ohjaamaan monikulttuurisia perheitä. Empiirisessä osiossa tarkastelemme aiempien tutkimustemme aineistoihin perustuen aluksi nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiä monikulttuurisista perheistä ja niiden merkityksestä heidän omassa työssään, minkä jälkeen tuomme keskusteluun myös nuorten itsensä ajatuksia omista perhesuhteistaan.

### **Perhe ydinperheenä**

Ralph Grillo kirjoittaa, että perhe tulisi nähdä sosiaalisena konstruktiona ja moraalisenä järjestyksenä, joka sisältää uskomuksia ja arvoja liittyen siihen, miten perheenjäseniä ja heidän välisiä suhteita määritellään. Samalla kansallisvaltion sisällä on hegemonisia käsityksiä oikeanlaisesta perheestä ja sen kokoonpanosta. (Grillo 2008, 16.) Katja Yesilovan (2009) mukaan perhe ymmärretään suomalaisessa yhteiskunnassa nimenomaan vanhempien ja lasten muodostamaksi ydinperheeksi. Käsitys ydinperheestä on tiukasti normitettu: perheen tulee toimia tietyllä tavalla ollakseen hyväksytty. Perheet, joiden muoto tai toimintatavat eivät mahdu kuvaan ”oikeanlaisesta perheestä”, määrittyvät ongelmaperheiksi. Niiden ongelmallisuus liitetään yhtäältä elinoloihin, taloudelliseen tilanteeseen ja lasten lukumäärään, mutta myös sukupolvien ja sukupuolten välisen suhteiden järjestämiseen. (Mt. 178 – 196.)

Monien tilastollisten mittareiden mukaan maahanmuuttajakotitaloudet ovat muita suomalaisia perheitä useammin taloudellisesti haavoittuvassa asemassa (ks. esim. Linnanmäki 2009) ja tulevat siten jo elinolosuhteidensa takia määriteltyä riskiperheiksi. Monikulttuuristen perheiden tapaan järjestää sukupolvien ja sukupuolten väliset suhteet kohdistuu erityisen paljon stereotyyppioihin perustuvia ennakkoluuloja ja erilaista ongelmapiuhetta. Suomalaisissa tutkimuksissa

on tuotu esille, että maahanmuuttajanuoret, erityisesti tytöt, nähdään usein vanhempiensa traditionaalisten kasvatuskäsitysten ”uhreina” – perhe rajoittaa heidän aktiivista osallistumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan (esim. Honkasalo ym. 2007b). Näissä keskusteluissa nuoria siis uhkaavat perhe ja sen uskonto tai kulttuuri, eivät suomalaiset tai suomalainen yhteiskunta (Kurki 2008, 27). Suomalainen vanhemmuus ja perhe nousevat ideaaleiksi, johon verrattuna monikulttuuristen perheiden nähdään olevan alttiita ongelmille, erityisesti suhteessa sukupuolten väliseen tasa-arvoon (Vuori 2007).

Riitta Jallinojan (2006) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut niin sanottu familistinen käänne, jonka myötä perheen ja vanhemmuuden merkitystä on alettu korostaa. Käänteeseen liittyy kasvanut lapsiin, nuoriin ja vanhemmuuteen kohdistuva huolipuhe, pyrkimykset perheiden kontrolloimiseen ”varhaisen puuttumisen” kautta (Harrikari 2008) sekä keskustelu (ydin)perheen rapautumisesta ja hukassa olevasta vanhemmuudesta (ks. myös Hoikkala 1993). On alettu puhua tarpeesta ”perheen tukemiseen” ja ”vanhemmuuden vahvistamiseen”, joilla viitataan muun muassa kannustamiseen vanhempien ja lasten yhteisen ajankäytön lisäämiseksi. Tätä taustaa vasten piiryy erityisen selvästi esiin raja, joka on vedetty monikulttuuristen perheiden ja suomalaisten perheiden välille. Perhe nähdään erilaisena ympäristönä erilaisista taustoista tuleville nuorille: siinä missä etnisesti suomalaiselle nuorelle perhe on positiivinen ympäristö, joka tukee hänen kasvuaan, maahanmuuttajataustaiselle nuorelle perhe on potentiaalinen riski, joka saattaa hankaloittaa hänen integroitumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Ydinperheeseen pohjautuva perhepuhe toisin sanoen tuottaa myös hierarkioita ja marginalisointia, eivätkä kaikkien perheet näyttäytyä familistisessä diskurssissa positiivisena voimavarana (ks. myös Jokinen 2005, 134).

Perhe samastetaan länsimaissa tyypillisesti kotitalouteen, yhdessä asuvaan aviopariin ja heidän (biologisiin) lapsiinsa (Ballard 2008, 48–49). Käsitys perheen olemuksesta rajautuu siten

tiukasti kansallisvaltion rajojen sisään, ja siihen läheisesti liittyviä käsitteitä ovat koti, paikka ja paikallisuus. Monelle monikulttuuriselle nuorelle perhe ei ole ainoastaan fyysinen koti, sillä heidän perhe- ja sukulaissuhteensa voivat levittyä yllirajaisesti paitsi entiseen kotimaahan, myös muualle maailmaan. Kokemus jäsenyydestä perheessä ei välttämättä edellytä yhdessä asumista tai fyysistä läheisyyttä (Vuorela 2002). Valtioiden rajojen yli ulottuvat perheverkostot ja niiden jäsenilleen asettamat odotukset voivat muokata voimakkaasti nuorten kokemuksia Suomessa (Hautaniemi 2004, 53–54), ja toisaalta niillä voi olla myös symbolisempi merkitys nuorten elämänkulun rakentumisessa (Honkatukia & Suurpää 2007, 71).

Kotouttamis- ja hyvinvointipoliittiset toimet tapahtuvat kuitenkin kansallisvaltion sisällä, ja niissä pitkälti sivuutetaan laajemman perhekäsityksen ja yllirajaisen perhesuhteiden mahdolliset merkitykset yksilöiden hyvinvoinnille (Honkatukia & Suurpää 2007, 72). Sekä tutkimuksessa että monikulttuurisille perheille suunnatuissa hyvinvointiohjelmissa pitäisikin paremmin huomioida erilaiset tavat ymmärtää perhe ja järjestää perhesuhteet. Perheen merkityksen aukipurkamisessa saattaisivat olla avuksi esimerkiksi ne lähestymistavat, joissa perhettä on pohdittu myös erilaisten kodille annettujen, yllirajaisenkin merkitysten näkökulmista (Huttunen 2005).

### **Maahanmuuttajaperheet yhteiskunnallisessa ja lainsäädännöllisessä kehityksessä**

Étienne Balibar on todennut, että eurooppalaisen monikulttuuristumisen myötä kysymykset maahanmuuttajaperheistä ovat muodostuneet pakkomielteiksi maahanmuuttokäytänteissä ja julkisessa keskustelussa (Balibar 2004, 123; ks. myös Phoenix & Husain 2007, 1). Aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esille (kansainvälisesti esim. Grillo 2008, 17; Brune 2003; kotimaisessa tutkimuksessa Vuori 2007), kuinka julkisessa keskustelussa ja mediassa maahanmuuttajaperhe on nähty ennen kaikkea ongelmallisessa valossa: on korostettu perheen sopeutumista jarruttavaa

vaikutusta sekä perheiden patriarkaalisia ja traditionaalisia arvoja. Vertailukohtana on ollut liberaaliksi, demokraattiseksi ja yksilöllisyyden puolustajaksi määritelty hyvinvointivaltio. Ann Phoenixin ja Fatima Husainin (2007, 8) mukaan myös tutkimuksessa on tendenssinä ollut nostaa maahanmuuttajaperheet esille ainoastaan ongelmina ja korostaa niiden erilaisuutta suhteessa valtaväestöön. Suomessa viranomaistasolla maahanmuuttajaperheiden asemasta on keskusteltu erityisesti päivähoiton ja lastensuojelun yhteydessä (Kuusisto 2010).

Monikulttuuristen perheiden aseman ymmärtämiseksi on olennaista tietää niistä säätelyjärjestelmistä, jotka ohjaavat sekä maahanmuuttajaperheiden kanssa toimivia ammattilaisia että perheitä ja heidän elämänsä Suomessa. Maahanmuuttajaperheisiin liittyvästä lainsäädännöstä keskeisimpiä ovat Ulkomaalaislaki (310/2004), Korottamislaki (493/1999) ja Yhdenvertaisuuslaki (20.1.2004/21). Oleskeluluvan yhdeksi perusteeksi asetetaan ulkomaalaislaissa perheen kokoaminen. Siten jo Suomen rajojen sisäpuolelle muutettaessa määritellään perhe suhteessa maahanmuuttajuuteen ja kansallisvaltioon (ks. myös Grillo 2008, 16). Perheen lainsäädännöllisellä määrittelyllä on merkitystä myös sen takia, että maahanmuuton yleisin peruste on perheside (Valtioneuvoston selonteko 2008, 11).

Kun haetaan oleskelulupaa perhesiteen perusteella, lain mukaan perheenjäsen voi olla Suomessa asuvan henkilön aviopuoliso sekä alaikäinen lapsi, jonka huoltaja asuu jo Suomessa. Ulkomaalaislaissa säädetään lisäksi, että perhesiteen perusteella haettavan oleskeluluvan yhteydessä voidaan hakijaa kuulustella oleskeluluvan edellytysten selvittämiseksi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että hakijalta tiedustellaan, ovatko perhesiteet ”todellisia”. Järeimpänä keinona ulkomaalaislaki mahdollistaa dna-testien käyttämisen biologisen sukulaisuuden toteamiseksi (Ulkomaalaislaki, 65§, 66§). Petri Hautaniemen (2004, 141) mukaan tämä niin sanottu dna-laki valottaa ”suomalaisen valtiovallan suhdetta ylikansallisiin perheisiin

ja niin ikään yllirajaiseen nuoruuteen”, jossa perheiden ja nuorten omia näkökulmia perheen määrittelystä ei kuunnella. Hautaniemi jatkaa, että lain sisältämä ymmärrys perhesiteestä on epäselvä, sillä yhtäältä sillä viitataan perheenjäsenten väliseen suhteeseen ja toisaalta vedotaan siihen, että ”todellinen” perheside on biologinen (mt. 142).

Kotoutumislaissa keskeiseksi nousee kunkin maahanmuuttajan kohdalla tehty kotoutumissuunnitelma. Sen tarkoituksena on tarjota toimenpiteitä, jotka ”tukevat maahanmuuttajaa ja hänen perhettään yhteiskunnassa” (Kotouttamislaki 493/1999, 11§). Siihen perheen huomioiminen oikeastaan jääkin. Lakia kritisoineet ovat korostaneet, että kotoutuminen ymmärretään siinä liian yksipuolisesti, kun kotoutumisen katsotaan koskevan työikäisiä maahanmuuttajia ja heidän kotoutumistaan. Sen sijaan lapset, nuoret ja perheet jäävät lainsäädännössä huomioimatta (esim. Kotipuu 2004; Mikkonen 2005). Näissä kriittisissä huomioissa nousee esille huoli siitä, että hyvinvointivaltio ymmärretään hyvin yksilökeskeisestä näkökulmasta, jossa ei ole tilaa perheen laajalle määrittelylle. Valtioneuvoston kotouttamislakia koskevassa selonteossa mainitaankin, että kotoutumissuunnitelmien tulisi joustavammin koskea myös perhesyistä muuttaneita<sup>4</sup> ja että sosiaali- ja terveydenhuollossa tulisi kiinnittää ”erityistä huomiota lasten ja nuorten hyvinvointiin” (Valtioneuvoston selonteko 2008, 32).

Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (2006) perhettä käsitellään laajemmin kuin lainsäädännössä. Ohjelmassa muun muassa mainitaan lasten, nuorten ja perheiden, erityisesti naisten, mahdollisuus osallistumiseen, kotoutumiseen ja perhe-elämään (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 3). Perheen merkitys korostuu työperäisen maahanmuuton yhteydessä: ohjelmassa korostetaan perheen läsnäolon merkitystä Suomessa työhön sitoutumisen kannalta ja lapsiperheet nähdään osana Suomen vetovoimaisuutta kilpailtaessa halutusta työvoimasta. Tällöin perheen muutto Suomeen nähdään voimavarana ja lasten tulki-

taan edesauttavan koko perheen kiinnittymistä yhteiskuntaan. Huomionarvoista tässä yhteydessä on nimenomaan se, että kyse on toivotuksi määrittelystä työvoimasta, jonka myös halutaan jäävän Suomeen.

### **Aineistona ammattilaisten ja nuorten näkemykset perheestä**

Artikkelimme aineistoina toimivat aiemmissa tutkimuksissamme käytetyt nuorten kanssa toimivien ammattilaisten sekä nuorten parissa kerätyt haastatteluaineistot. Asiantuntija- tai ammattilaispuhetta perheen merkityksestä monikulttuuristen nuorten elämässä edustavat 42 nuorisotyöntekijöiden haastattelu<sup>5</sup> sekä nuorten tai perheiden kanssa toimiville asiantuntijoille vuonna 2007 tehty ryhmähaastattelu maahanmuuton ja perheen kysymyksistä. Ryhmähaastattelun osallistujat edustivat nuoris- ja koulutoimea sekä kolmatta sektoria. He kaikki kokivat työssään kohtaavansa tilanteita, joissa monikulttuuristen nuorten perhesuhteet vaikuttivat vahvasti.<sup>6</sup> Näihin haastatteluihin viittaamme jatkossa tekstissä nuorisotyöntekijöiden haastatteluina ja asiantuntijoiden ryhmähaastatteluna.

Asiantuntijuudella viittaamme siten niihin kokemuksiin, käsityksiin ja tietoihin, joita suomalaisen yhteiskunnan instituutioiden (tässä erityisesti nuorisotoimen) työntekijät ovat saaneet kohdatessaan työnsä puitteissa monikulttuurisia nuoria ja heidän perheitään – kysymys on siten enemmän arjen asiantuntijuudesta kuin vaikkapa tieteelliseen tutkimukseen perustuvasta tietämyksestä. Ryhmähaastattelun osallistujia voi ajatella tietynlaisina avainhenkilöinä, jotka ovat pyrkineet välittämään käsityksiä siitä, millä tavoin heidän toimialallaan nuorten perhesuhteet näyttäytyvät tärkeinä.

Nuorten näkökulmien avaamiseksi hyödynämme tässä artikkelissa vuonna 2007 tehtyjä monikulttuuristen perheiden haastatteluja.<sup>7</sup> Niihin osallistui yhteensä kymmenen perhettä, joissa oli yhdestä kuuteen lasta ja nuorta. Haastatteluja on tehty sekä koko perheen kanssa että vanhempien ja nuorten kanssa erikseen.

Aineistojen erilaiset näkökulmat auttavat ymmärtämään nuorten ja perheiden suhdetta monisyisesti. Perhe ja sukupolvisuhteet näyttäytyvät erilaisessa valossa puhujasta riippuen: asiantuntijoiden näkemykset perheen tai vanhempien vaikutuksista nuoren elämään poikkeavat siitä, miten nuoret itse nämä suhteet esittävät. Toisaalta myös perheen sisällä saattaa olla erilaisia käsityksiä esimerkiksi ideaalisista perhesuhteiden järjestämistavoista tai perheenjäsenen velvollisuuksista ja vapauksista. Emme tässä artikkelissa analysoi systemaattisesti tutkimustemme aineistoja, vaan tarjoamme välähdyksiä, jotka ilmentävät keskeisiä perheeseen, nuoruuteen ja maahanmuuttajuuteen liittyviä juonteita.

### **Monikulttuuriset perheet nuorisoalan ammattilaisten puheessa**

Nuoriso- ja koulutoimen sekä kolmannen sektorin asiantuntijoiden ryhmähaastattelussa pohdittiin niitä leikkauspintoja, joissa perheiden kanssa tehtävä yhteistyö tuli merkitykselliseksi omassa työssä sekä keskusteltiin yleisemmällä tasolla perheen merkityksistä monikulttuurisen nuoren hyvinvoinnille. Nuorisotyöntekijöiden haastatteluissa korostuu nuorisotyön luonne, ja nuorisotyön suhde perheisiin määrittynyt ennen kaikkea vertaisryhmien näkökulmasta. Täten nuorisotyöntekijöiden voidaan katsoa tekevän myös eroa perheeseen ammatillisesti: nuorisotyön kohteena on perinteisesti pidetty ennen kaikkea nuoria, ja perhe on rajattu sen ulkopuolelle. Siten perheen roolia ja merkitystä vieroksuvat kannanotot voivat osittain johtua nuorisotyöntekijöiden ammatillisesta eetoksesta, kuten esimerkiksi erään haastatellun nuorisotyöntekijän sanoin *”nuorisotyö ei ole perhetyötä”*. Merkillepantavaa nuorisotyöntekijöiden haastatteluissa on se, että perhe määritellään ennen kaikkea suhteessa suomalaisena pidettyyn ydinperheeseen. Tässä valossa ”maahanmuuttajaperhe” määrittynyt verkostomaisena, mutta myös tiiviinä, tunteellisena ja laajana.

Asiantuntijoiden ryhmähaastattelun osallistujat korostivat tiiviitä sukulaisverkostoja ja vanhempien osallisuutta lastensa elämässä

keskeisinä nuorta tukevinä elementteinä. Monikulttuuristen nuorten todettiin olevan potentiaalisesti jopa paremmassa asemassa kuin etnisesti suomalaisten nuorten, *”joilla ei oo edes isovanhempiaan”*, kuten eräs nuorisotoimea edustava ryhmähaastattelun osallistuja asian ilmaisi. Ryhmähaastattelussa korostettiin perheen hyvinvointia edellytyksenä nuorten hyvinvoinnille.

Käsitys perheestä on myös sukupuolitettu, siten että nuorisotyöntekijöiden puheessa äidit ja tytöt ovat maahanmuuttajaperheiden marginaalissa. Nuorisotyöntekijät kantavat huolta perheen parissa aikaa viettävistä tytöistä. Myös äitien roolin nähdään olevan ennen kaikkea kodin piirin sisäpuolella. Äitejä kuvataan lämmöllä: he huolehtivat ja hoivaavat, mutta paikoitellen huolenpito on haastateltavien mielestä jopa liiallista ja ylimitoitettua. Vaikka tytöistä ja äideistä muodostetaan nuorisotyöntekijöiden haastatteluissa jokseenkin passiivisia uhreja, on kiinnostavaa, että nimenomaan äidit ovat avainasemassa, kun perheen ja nuorisotyön suhdetta halutaan tiivistää ja tyttöjä houkutellessa nuorisotalojen kävijöiksi. Joillakin nuorisotaloilta on järjestetty tilaisuuksia äideille ja lapsille, ja siten tutustutettu heitä nuorisotyön toimintatapoihin. Salla Tuori (2009) onkin todennut, että juuri naisten ja tyttöjen asettaminen uhrin rooliin on yleistä maahanmuuttajaperheisiin kohdistuvassa huolipuheessa, kuitenkin jättämättä juuri tilaa heidän omien reflektioidensa kuuntelemiselle. Ilmiön voi tulkita siten, että pohjoismaiseen tasa-arvon normiin tukeutuen puheessa rakennetaan oikeutusta näihin perheisiin kohdistuvalle kontrollille ja puuttumiselle (Mulinari 2007).

Sukupuolittuneisuus tulee esiin myös siinä tavassa, millä asiantuntijoiden ryhmähaastattelun osallistujat nostivat erityiseksi kysymykseksi tyttöjen aseman, kuten nuorisotoimen edustaja pohtiessaan puheenvuorossaan, miten on mahdollista ja missä määrin on tarpeellista *”patistella tyttöjä pois kotoa”*. Tämän suhteen nuorisotyöntekijöiden haastatteluaineistossa esiintyy kahdenlaisia näkemyksiä: joidenkin haastateltavien

mielestä nuorisotyön sukupuolirakenteisiin tulisi suhtautua vakavasti ja pohtia ylipäätään, kuinka avoimia esimerkiksi nuorisotalot ovat tyttöjen näkökulmasta. Toisten mukaan tyttöjen osallistuminen on perheen asia, eikä siihen tule puuttua. Sukupuolittuneisuus osoittaa perheen rakentuvan puheessa erityisesti suhteessa nais-sukupuoleen, mikä jättää ilmaan kysymyksen miesten ja poikien asemasta ja roolista perheen-jäseninä. Lisäksi myös nuorisotyöntekijät näyttävät ymmärtävän perheen sellaisena yksikkönä, joka asuu Suomessa, eivätkä nuorten ylirajaiset perhesuhteet nouse nuorisotyöntekijöiden haastatteluissa juuri lainkaan. Vaikka perheen myönteiset vaikutukset nuorten hyvinvointiin tunnistettiin ja tunnustettiin, asiantuntijoiden ryhmähaastattelussa keskustelulla oli kuitenkin taipumusta kääntyä kohti monikulttuuristen perheiden mahdollisia vaikeuksia, jotka paikannettiin ennen muuta sukupolvien väliseen rajapintaan. Ongelmien nähtiin liittyvän erityisesti vanhempien heikkoon kotoutumiseen, joka johti vanhempien heikkoihin valmiuksiin tukea lapsiaan, nuorten kasvaneeseen vastuuseen perheensä hyvinvoinnista sekä sukupolvien maailmojen erkaantumiseen toisistaan. Ongelmanäkökulman korostuminen saattaa johtua siitä, että suomalaisissa nuorten kanssa toimivissa instituutioissa työskentelevät ammatillaiset tulevat yleensä kosketuksiin nuorten vanhempien kanssa vain ongelmatilanteissa. Kuten eräs opetustoimea edustava asiantuntijoiden ryhmähaastattelun osallistuja totesi: *”Mun mielestä mä aina joudun sillon tekemisiin [perheiden kanssa] kun on ongelmaa. Että mulla voi värittyä vähäsen se näkemys sen mukaan, että mitä se on sillon kun ei suju.”* Samalla tavoin nuorisotyöntekijöiden haastatteluissa kävi ilmi, että perheisiin ollaan yhteydessä monessa mielessä vasta pakon edessä, silloin kun nuorisotalon ”sääntöjä” on rikottu tai nuoren tulkitaan toimineen väärällä tavalla, esimerkiksi käyttäneen alkoholia ja tupakoineen. Nuorisotyöntekijät korostavat, että tämä koskee yhtä lailla kaikkia nuoria. Toisaalta tätä näkökulmaa pidetään myös perusteluna sille, ettei perheisiin pidetä yhteyttä. Ongelma- ja

huolipuheen korostumista voitaneen kuitenkin suhteuttaa myös laajempaan, ammattilaispuheessa yleistyneeseen lasten ja perheiden hyvinvointia koskevaan huolta ja kontrollipyrkimyksiä painottavaan puhetapaan (Satka 2009; Harrikari 2008). Tämä diskurssi näyttää saavan kuitenkin varsin erilaisia sisältöjä, kun sen kohteeksi otetaan monikulttuuriset perheet.

Myös toisenlaisia ääniä nousee aineistosta esille. Joidenkin nuorisotyöntekijöiden mukaan perheiden huomioiminen kuuluu nuorisotyön kasvatusvastuuseen. Näissä kannanotoissa korostuvat ajatukset siitä, että nuorisotyön eetosta olisi ajateltava toisin: *”[– –] on tärkeää, että otetaan huomioon, ne ihmisten, sekä nuorten mut myös perheitten lähtökohdat, ja lähdetään sitä kautta rakentamaan sitä työmallia.”* Joidenkin nuorisotyöntekijöiden mukaan nuorisotyön ei ole mielekästä lähestyä monikulttuurista nuorta yksilöllisestä näkökulmasta, vaan huomioida aina myös nuoren taustalla vaikuttavat perhesuhteet. Perheiden kanssa tehtävän yhteistyön tärkeyttä alleviivaavat nuorisotyöntekijät korostavat muutenkin nuorisotyön kasvatusvastuuta ja ammatin muuttumista kohti sosiaalista vahvistamista. Tämän nähdään myös hyödyttävän etnisesti suomalaisia nuoria ja perheitä.

Nuorten kanssa toimiville instituutioille näyttää siten olevan tyypillistä se, että vaikka perheen merkitys tunnistetaan, yhteyksiä ja yhteistyötä lähdetään useimmiten rakentamaan vasta siinä vaiheessa, kun ”on pakko”, kun erilaisten ongelmatilanteiden vuoksi yhteyden saaminen vanhempiin käy välttämättömäksi. Hyvinvointivaltion instituutiot näyttävät käsittelevän nuoria ensisijaisesti vastuullisina yksilötoimijoina, irrallaan perheyhteisöstään.

### Perhe nuorten puheessa

Monikulttuurisia perheitä koskevassa asiantuntijapuheessa painottuvat helposti monenlaiset ongelmat, jotka liittyvät muun muassa eritahtiin kotoutumiseen sekä sukupolvien erilaisiin asemiin ja odotuksiin. Ongelmakeskeistä lähestymistapaa voidaan kyseenalaistaa kysymällä monikulttuurisilta nuorilta itseltään, mitkä

piirteet määrittävät heidän perhe-elämäänsä. Vuonna 2007 kerätyssä haastatteluaineistossa keskusteltiin vanhempiensa kanssa asuvien nuorten ja nuorten aikuisten kanssa siitä, minkälaisia merkityksiä perheellä oli heille. Haastatteluihin osallistuneet perheet olivat hyvin heterogeeninen joukko niin etnisten taustojensa, Suomessa vietetyn ajan kuin perherakenteidensakin suhteen.<sup>8</sup>

Nuorten puheenvuoroissa piirtyi esiin perhe lähimpänä sosiaalisena verkostona, jolta saatu tuki ja kannustus koettiin keskeisinä elämää eteenpäin vievinä voimina. Yhtäältä perhe oli nuorille itsestään selvä osa arkea. Toisaalta se oli tärkeä osa sosiaalisia suhteita, keskinäisen jakamisen ja vastavuoroisuuden paikka, ja sellaisena arvokas emotionaalinen ja sosiaalinen resurssi. Vanhempien merkitykset näissä kertomuksissa olivat varsin positiivisia, sillä heidät kuvattiin muun muassa roolimalleina, moraalisia rajoja asettavina auktoriteetteina, elämän suunnan ohjaajina ja kannustajina. Myös sisaruksilla oli usein keskeinen rooli; heidän kanssaan vietettiin aikaa, jaettiin asioita, joita vanhempien kanssa ei haluttu jakaa, kinasteltiin ja saatiin apua niin koulutehtävissä kuin sosiaalisten suhteiden rakentamisessakin. Perheen sisäisissä suhteissa ja niiden merkityksessä koettiin paljon jatkuvuutta ympäristössä tapahtuneista muutoksista huolimatta.

Eri sukupolvien edustajat ovat maahanmuuton jälkeen erilaisissa asemissa suomalaisissa yhteiskunnassa, heillä on erilaiset valmiudet vastata sen haasteisiin ja he ymmärtävät eri tavoin oman roolinsa ja perheensä roolin suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan ja entiseen kotimaahan. Lukuisissa tutkimuksissa (esim. Al-Ali 2002, 92; Portes & Rumbaut 2001; Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2001, 75) on todettu, että kielen ja muiden uudessa yhteiskunnassa tarvittavien taitojen oppiminen käy nuorilta nopeammin kuin heidän vanhemmiltaan. Tähän vaikuttavat iän lisäksi muun muassa nuorten jatkuva kontakti paikalliseen yhteiskuntaan koululaitoksen kautta ja siellä syntyvät sosiaaliset kontaktit. Nämä erot tulivat myös selkeästi ilmaistua haastatteluissa. Usein nuoret näkivät

juuri tästä syystä vanhempiensa aseman paljon raskaampana kuin omansa. Nuoret suhtautuivat vanhempiensa sopeutumisvaikeuksiin hyvin ymmärtävästi ja lojaalisti – ja usein olivat erityisesti ennen vanhempien kielitaidon kohenemista asettaneet itselleen paljonkin vastuuta vanhempiensa auttamisessa ja opastamisessa. Joissain tapauksissa suureltakin näytäneestä vastuusta huolimatta nuoret helposti korostivat oman asemansa keveyttä vanhempiinsa verrattuna. 21-vuotias nuori nainen kertoo:

Sillee, et ku he [haastateltavan vanhemmat] on kasvattanut näin monta lasta erilaisessa kulttuurissa, on ollut heilläki tosi rankkaa. [– –] Mä olin niin pieni, et, mä olin vaan, ”ai et mä pääsen ihanaan keinuun”. [nauraa] Hyvät keinut täällä.

Albaanitaustainen nuori nainen, 21 v,  
haastateltu veljensä, 30 v, kanssa

Monien vanhempien kertomuksissa puolestaan korostui lasten tulevaisuus ja sen edellytykset niin motivaationa siirtyä maasta toiseen kuin myös motivaationa jäädä Suomeen ja pyrkiä osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Koska monilla vanhemmilla sosioekonominen asema oli melko alhainen muun muassa työllistymisvaikeuksien vuoksi, tulevaisuudenodotusten kohdistaminen lapsiin oli varsin yleistä. Lapsille toivottiin hyvää elämää ja menestystä suomalaisessa yhteiskunnassa. Vanhemmat olivat erittäin motivoituneita kannustamaan nuoria niin koulutuksessa kuin rakentavaksi katsotussa vapaa-ajanvietossakin. Nuorten kannalta vanhempien heihin kohdistamat odotukset tarkoittivat sitä, että (moraalista) tukea ja kannustusta koulussa jaksamiseen ja erilaisiin harrastuksiin oli runsaasti tarjolla. Toisaalta ne saattoivat olla myös konfliktien ja neuvottelujen aiheita sukupolvien välillä silloin, kun nuorten omat tulevaisuudensuunnitelmat joutuivat ristiriitaan vanhempien odotusten kanssa. (Ks. myös Portes & Rumbaut 2001, 103–107.)

Eräs teemoista, joka melko laajasti yhdisti erilaisista taustoista tulevia haastateltavia, oli



perheen ja vanhempien roolin tärkeyden korostaminen. Sukupolvien välisten suhteiden järjestäminen ja vanhempien kunnioittaminen oli erilaista kuin mihin suomalaisessa lasten varhaista itsenäisyyttä ja itsemääräämistä korostavassa puhetavassa on totuttu. Perheen ja erityisesti vanhempien normatiivinenkin rooli tunnustettiin oikeutetuksi. Nuoret korostivat vanhempien auktoriteetin kunnioittamisen tärkeyttä myös kulttuurisena piirteenä, jonka he kokivat arvokkaaksi säilyttää (samansuuntaisia havaintoja ovat tehneet myös mm. Pentikäinen 2005, 227 sekä Honkasalo ym. 2007a, 19–20). Nuorten vanhemmat kokivat liberaaliksi tulkitun suomalaisen kasvatustavan jättävän lapset liian yksin, minkä vuoksi heidän oli vaikea ymmärtää tällaista kasvatustapaa. Haastatellut nuoret olivat valmiimpia hyväksymään suomalaisten ystäviensä erilaiset perhesuhteet, koska *”totta kai jokainen tekee mitä lystää”*. Omalla kohdallaan he kuitenkin korostivat haluavansa kunnioittaa vanhempiaan. Vanhempien auktoriteetti ei siten näyttäytynyt ainoastaan rajoittavana elementtinä, vaan myös arvokkaana kulttuurisena resurssina.

Siinä, missä suomalaisessa kulttuurissa nuorten varhaista itsenäistymistä ja irtiottoja vanhemmista pidetään merkinä aikuistumisesta, moni tutkimukseen osallistunut nuori piti vanhempien auktoriteetin kunnioittamista pikemminkin merkinä kypsydestä ja sen uhmaamista lapsellisena. Tätä kulttuurieroja käytettiin myös positiivisena erottautumiskeinona, kun omaa perhettä verrattiin suomalaisiin ystäviin (ks. myös Honkasalo ym. 2007a, 19). Esimerkiksi kun 19-vuotias venäläistaustainen nuori nainen (H) vierailee suomalaisystävänsä luona, hän kertoo haastattelijalle (MP) näin:

H: Ne vaan haistattaa sille, vanhemmilleen. [–] Emmä pysty vanhemmille tekee noin. Että, se on niinku shokki ja että, mä oon ilonen siitä, että mul on venäläiset perinteet, kulttuuri ja tavat. Niin on ihan Venäjältä suoraan peräisin.

MP: Sul ei oo sit tullu koskaan semmosta oloa, et sä... et sä haluaisit käyttäytyä sun vanhempia kohtaan sillee ku suomalaiset tai?

H: No, ehkä tietsä, on käyny mielessä, että... vois tehdä sillee, mutta minkä takia? Ei mulla oo siihen aihetta. Koska mä tiedän kuitenkin, että, se on vaan mun parhaaks, että... esimerkiksi jos mä oon tänään kotona, niin ei se, ei se kaada mun maailmaa.

Venäläistaustainen nuori nainen, 19 v,  
haastateltu yksin

Vanhempien auktoriteetin voimakkaampi korostaminen ei tarkoittanut kuitenkaan sitä, että nuoret eivät olisi kyseenalaistaneet vanhempiensa ohjeita tai ettei perheissä olisi ollut ristiiriitoja. Monesti hankausta ja kinaa aiheuttivat hyvin arkiset, varmasti jokaiselle perheelle tutut asiat, kuten kotityöt, nukkumaanmenoajat ja vapaa-ajanvietto (ks. Huttunen, Autio ja Strand tässä kirjassa). Näistä arkisista kahnauksista haastateltavat kertoivat useimmiten hymy huulillaan, kuvaten ne väistämättömiksi yhteiseen elämään liittyviksi asioiksi. Usein nuoret kuvasivat riitaisimmat jaksosensa vanhempiensa kanssa ohimenneeksi vaiheeksi liittyen ikävaiheeseen, tyypillisimmin murrosikään. Riitoja ei liitetty välttämättä sukupolvien erilaisiin näkemyksiin tai kulttuurisiin eroihin, vaan ne nähtiin jokaisen lapsen läpikäymänä vaiheena, kuten 15-vuotias somalitaustainen poika kuvaa seuraavassa:

Joskus sitä pientä [riitelyä]... murrosiän alettua, en ihan hyväksynyt sillee, alko olla se ikä, missä alko koko aika väitellä vastaan ja olla kiittämätön, mut... Kyl sen ajan mukaan sillee, mitä nopeemmin kasvaa niin tajuu, kuinka, kuinka väärässä oli, ja että, kuinka paljon on jäljellä kiitettävää. Ja vieläkin on. [–] Valittelin nukkumaanmenoajoista, että, miksi mä en saisi olla ja, kaikki muut saa, ja tällasii, sitä ja tätä.

Somalitaustainen poika, 15 v,  
haastateltu yksin

Toisaalta myös kulttuurieroihin liittyvät kysymykset, kuten pukeutumisen ja vapaa-ajanvieron säätely, nousivat neuvottelujen kohteeksi monessa perheessä, kun nuorten ja heidän

vanhempiensa näkemykset erosivat toisistaan. Neuvotteluja käytiin siitä, kuinka paljon oli sopivaa joustaa totutuista kulttuurisista käytännöistä tai omaksua suomalaisia käyttäytymismalleja. Julkisessa keskustelussa tämä osa monikulttuuristen perheiden arkea korostuu: vanhempien ”traditionaalisten” näkemysten ja lasten uuteen kulttuuriin kiinnittyvien näkemysten nähdään lähes väistämättä johtavan konflikteihin ja äärimmäisissä tapauksissa vapaudenriistoon ja väkivaltaan. Vaikka mitään lähimainkaan näin suurta konfliktia haastateltavat eivät raportoineet, he kuitenkin kertoivat kipakan sävyisistä keskusteluista, joita oli käyty koskien muuan muassa vaateetusta ja ulkonäköä sekä kotiintuloaikoja. 16-vuotias somalitaustainen tyttö kuvaa aiempia pukeutumiseen liittyviä yhteenottojaan äitinsä kanssa seuraavasti:

Ja vaatteistaki tuli tosi paljon erimielisyyksiä. Kun tyyli oli sillee, et, me ei käytetä housuja, mut me käytetään, pitkiä kenkiä tähän asti, tähän asti hame, sit huivi tälle, ja vähän hiukset näkyy takaa ja kaikkee... Sit näyttää tyylikkäälle. [– –] Mutsi vaan kysy, ”mikä tää on? Eli, missä on huivi, miks tää, mikset vaan suoraan pistä housut?” [– –] [nauraa] ”et sä kyllä lähe tolla menolla, lähet alasti mieluummin ku lähet tollee.” Mä olin vaan, ”aargh, äiti, etsä nää miten tyylikäs mä oon, kato nyt mua!” [nauraa] Et, en mä nyt tätä voi ottaa pois, me vaan aina riideltiin.

Somalitaustainen tyttö, 16,  
haastateltu siskonsa, 21, kanssa

Haastatelluissa perheissä nuoret ja heidän vanhempansa kertoivat olevansa kykeneviä käymään neuvotteluja erilaisista näkemyksistään ja siitä, missä määrin oli sopivaa venyttää kulttuurisia käytäntöjä. Vaikka nuorten kulttuurinen tai etninen identiteetti on kenties vahvemmin muutoksen tilassa kuin heidän vanhempiensa, on hyvä pitää mielessä, etteivät käsitykset omasta itsestä kulttuurisena olentona koskaan ole muuttumattomia. Myös monet vanhemmat tunnistavat itsessään muutoksia, ja sitä kautta

on ehkä helpompi ymmärtää myös omista lapsissa näkyviä muutoksia. Niin nuorten kuin vanhempien kohdalla osa kulttuurisista arvoista säilyy, osa muokkaantuu ja osa unohtuu. Monet haastatellut vanhemmat toivat esiin, että heidän lapsensa elävät hyvin erilaisessa yhteiskunnassa kuin missä he itse ovat varttuneet. Siksi oli myös opittava hyväksymään muutoksia. Kasvatuskulttuuri oli siten muuttunut pakonkin edessä paljon neuvottelevammaksi ja dialogisemmaksi. Tavoista ja käytännöistä keskusteltiin, esitettiin argumentteja ja vasta-argumentteja, käytiin jopa kauppaa; mistä tingittiin ja kumman sukupolven edustaja päätyi luopumaan toiveistaan vaihteli tilanteittain ja sen mukaan, miten tärkeiksi nuoret tai vanhemmat kokivat puolustamansa käytännön.

Vaikka näkemyseroja oli usein juuri sukupolvien välillä siten, että nuoret toivoivat vapauksia ja vanhemmat asettivat heille rajoituksia, ei tilanne aina ollut näin yksinkertainen. Myös nuoremman sukupolven edustajat saattoivat omaksua vanhempiensa kulttuuriset traditiot ja puolustaa niitä sisaruksiaan vastaan jopa vanhempiaan ankarammin. Nuorten välillä oli nähtävissä myös ikään liittyviä asenteita. Ikääntyessä kulttuuritaustan merkitys saattaa korostua tai nuoret voivat kääntyä kannattamaan vanhempien ”tiukkaa” kasvatusta varsinkin silloin, kun nuoret pohtivat, miten he kasvattaisivat omat lapsensa (ks. esim. Honkasalo ym. 2007a, 21).

Yhteenvetona nuorten haastatteluilta voidaan todeta, että perhe on keskeinen osa nuorten elämää: se on sosiaalinen ja emotionaalinen tukiverkko, arjen tärkeä toimintaympäristö ja erilaisten rajankäyntien näyttämö. Perhenäkökulman omaksuminen voi myös auttaa ymmärtämään monia nuorten ratkaisuja ja toimintatapoja perheen ulkopuolella, koulussa ja vapaa-ajalla. Perheyhteisö jäsentää nuorten elämää, mutta he ovat samalla itse myös tämän yhteisön aktiivisia jäseniä, jotka rakentavat ja pitävät yllä sen hyvinvointia ja neuvottelevat sen käytännöistä.

Julkisessa keskustelussa elää voimakkaasti puhetapa tiukoista maahanmuuttajavanhem-



mista, jotka pyrkivät rajoittamaan lastensa osallistumista joihinkin suomalaisen yhteiskunnan käytäntöihin, ja tälle syyksi esitetään joko vanhempien vähäistä tietämystä tai perinteisiä arvostuksia. Toki monikulttuuristen nuorten, kuten kaikkien nuorten, joukossa varmasti on niitä, jotka kokevat vanhempiensa kontrollin liian tiukaksi ja elämäänsä rajoittavaksi. Kuitenkin tämän artikkelin aineistot haastavat tämän mustavalkoisen ajattelun. Samalla ne osoittavat, että perhesuhteet ovat jatkuvassa muutoksessa, eikä niiden ihanteellisesta järjestämisestä ole sukupolvien välillä lopullista yksimielisyyttä. Toisaalta nuoret asettavat näkemyksensä perhesuhteistaan vastakkain myös oman sukupolvensa suomalaisten edustajien näkemysten kanssa, eikä suomalaisten nuorten perhesuhteista aina anneta kovin mairittelevaa kuvaa. Perheen monia merkityksiä halkovat siten kiinnostavasti niin kulttuuriset kuin sukupolvisetkin erot. Julkisen keskustelun ”perhekuva” tarkastellessa onkin hyvä kysyä, kenen suulla siitä puhutaan ja kenen määrittelyä kuunnellaan. Nuorten omien näkemysten esiintuominen voi siten auttaa kyseenalaistamaan ja purkamaan uhuriuttavaa kuvaa maahanmuuttajanuorista, erityisesti tytöistä, joiden oma toimijuus usein ohitetaan, kun heidät nähdään vain vanhempiensa ja muiden aikuisten toiminnan kohteina (Honkasalo ym. 2007a, 20).

### **Yhteenvedo ja keskustelua**

Olemme artikkelissamme keskustelleet monikulttuuristen nuorten perhekontekstista yhtäältä suomalaisen yhteiskunnan instituutioiden toimijoiden asettamien määrittelyjen, ehtojen ja kontrollien kautta, toisaalta avaten pieniä välähdyksiä nuorten itsensä kertomuksiin perhelämänsä monimuotoisesta arjesta. Tarkoituksemme on ollut osoittaa usein yksinkertaistavan ja ongelmakeskeisen monikulttuurisia perheitä koskevan media- ja asiantuntijapuheen riittämättömyys. Toisaalta olemme myös halunneet kiinnittää huomiota siihen, miten keskeisen ympäristön perhe nuorille jäsenilleen muodostaa ja herättää tutkimuksellista kiinnostusta perhettä kohtaan.

Sukupolvien välinen ohipuhuminen on artikkelissamme sijoittunut paitsi perheiden sisälle, vanhempien ja lasten väliseen vuorovaikutukseen, niin ehkä jopa akuutimmin myös suomalaiseen kulttuuriin kiinnittyneiden ammattilaisten ja monikulttuuristen nuorten erilaisiin näkemyksiin ja puhetapoihin. Perhe sekä yhteiskunnallisen keskustelun tasolla että yksilöiden arjessa on alue, joka sisältää helposti ristiriitoja ja ohipuhumista. Perheiden sisällä nuoret ja heidän vanhempansa käyvät neuvotte-luja sukupolvien välisten suhteiden järjestämisestä ja perheen merkityksestä, toisinaan dialogissa, toisinaan toistensa ohi puhuen. Yhteiskunnallisessa keskustelussa asiantuntijaposiitioihin asetetuilla henkilöillä on usein muita enemmän valtaa määritellä ”oikeanlaista” perhettä, jolloin ohipuhuminen voi toisinaan muuttua jopa yksinpuheluksi.

Tutkimuksen näkökulma- ja menetelmävalinnat ovat aina myös eettisiä valintoja, kysymyksiä siitä, mitä tutkimuksessa halutaan tuoda esiin ja kenen äänellä. Perheeseen yhteiskunnallisena instituutiona kohdistuu monenlaisia kontrolli- ja vaikuttamispyrkimyksiä, ja näihin liittyvät läheisesti tutkimuksiin(kin) nojaavat määrittelyt normaalista, tavanomaisesta, toivotusta ja ei-toivotusta. Tutkimus voi olla mukana rakentamassa näitä määrittelyjä, mutta se voi myös avata ja kyseenalaistaa vallitsevaa näkemystä siitä, minkälainen on ”oikea” perhe ja tuoda esiin vaihtoehtoisia tapoja ymmärtää perhettä ja sen merkityksiä. (Pösö 2008.) Mikäli stereotypioita ei pyritä kyseenalaistamaan eikä perheen monenlaisuutta avaamaan, tutkimuksessaakin ollaan vaarassa uusintaa stereotyyppistä ajattelua esimerkiksi nojaamalla liikaa kulttuuriin selitysmalleihin. Tämä ei koske ainoastaan kulttuurisia eroja vaan myös tutkimuksen tapaa tuottaa uudelleen heteronormatiivisia oletuksia perheen ominaisuuksista ja luonteesta ja perheenjäsenten rooleista.

Perhe ei ole tärkeä viiteryhmä ainoastaan maahanmuuttaja- tai monikulttuurisista taustoista tuleville nuorille – perhenäkökulman ottaminen mukaan tutkimukseen rikastaisi varmasti

myös ymmärrystä etnisesti suomalaisten nuorten arjesta. Vaikka harva kyseenalaistaa perheen keskeisyyden lasten ja nuorten hyvinvoinnille, on perhetutkimuksen näkökulmien keskustelluttaminen nuorisotutkimuksen kanssa ollut yllättävän harvinaista. Nuorisotutkimukselle on luonteenomaista keskittyä nuorten omaehtoiseen toimintaan ja sen synnyttämiin tiloihin ja (ala)kulttuureihin. Tämä, nuorten aktiivista toimijuutta<sup>9</sup> painottava näkökulma on tervetullut lisä suomalaiselle tutkimuskentälle, joka perinteisesti on pitkälti sivuuttanut nuoret tarkasteluissaan. Perhettä on nuorisotutkimuksessa kuitenkin vain sivuttu. Erittäin harvoin perhe on nostettu tutkimuksen keskeiseksi kontekstiksi niin asetelmallisesti kuin metodologisestikin. Perhettä koskevien tarkastelujen vähäisyys tuntuu kummalliselta ottaen huomioon perheen keskeisen aseman itsenäistymässä olevien nuorten elämässä.<sup>10</sup>

Voi olla, että nuorisotutkijoiden haluttomuus tarttua perheaiheisiin kertoo yhä etäisyyden otosta niihin tutkimustraditioihin, joissa nuoret sivuutetaan ja heistä puhutaan vain heidän vanhempiansa tai muiden auktoriteettien suulla; onhan perhe luonteeltaan hierarkkinen yksikkö, jossa kuvainnollista ylintä sananvaltaa käyttää vanhin sukupolvi. Kuten muitakin yhteiskunnallisia instituutioita, myös perhettä voidaan kuitenkin tutkia myös nuorten näkökulmasta, nuorten ehdoilla ja nuorten toimijuutta kunnioittaen. Samalla nuoruutta tulisi tarkastella myös perheiden näkökulmasta. Näiden tarkastelukulmien ei tarvitse tarkoittaa nuorten oman tilan ja kulttuurin kyseenalaistamista tai heidän näkemistään vanhempiensa toiminnan kohteina. Oma tila ja kulttuuri voi syntyä ja pysyä yllä myös perheen sisällä, vaikka se ehkä saakin erilaisia muotoja. Samalla voidaan nostaa esille perheen moniäänisyyttä ja perheen sisäisiä valtasuhteita.

Kuten nuorten haastatteluissa tuli voimakkaasti esiin, nuorilla on keskeinen ja aktiivinen rooli perheissään sosiaalisten verkostojen ja hyvinvoinnin ylläpitäjinä ja rakentajina. Nuorisotutkimuksella tutkimusalanä olisi mahdollisuus

vankkaan nuorten erityispiirteiden tuntemiseen perustuen kehittää metodologisia reittejä, joilla nuorten ääni saataisiin kuulumaan myös perhepiiristä ja joilla voitaisiin tuoda esiin nuorten aktiivinen rooli perheinstituution sisällä. Nuorten ymmärtäminen myös perheyhteisöjensä jäseninä voisi avata lisäksi uudenlaisia ikkunoita moniin muihin nuorisotutkimuksellisiin kysymyksiin, kuten vapaa-ajan ja koulutuksen tutkimukseen.

## Viitteet

- 1 Monikulttuurinen perhe yleisenä käsitteenä viittaa perheisiin, joissa toinen vanhemmista on syntynyt ulkomailla tai jossa esimerkiksi lapsilla on adoptiotausta. Artikkelin haastatteluissa perheissä molemmat vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla, mutta osa lapsista Suomessa.
- 2 Toiseuttamisella viitataan prosessiin, jossa puhetavoissa tai käytännöissä tuotetaan kuvaa jostakin henkilöstä tai ihmisryhmästä ”toisena”, ”muokalaisena” ja suljetaan heidät ”meidän” piiriin, tutun ja normaalin, ulkopuolelle.
- 3 Sukupolven käsite artikkelissamme viittaa yhtäältä vanhempien ja lasten väliseen ketjuun, joka tuo perheen sisälle erilaisia ikään liittyviä positiioita. Vanhempien ja lasten positiioista hahmotetaan perhe ja sen merkitys osittain samoin, osittain toisen sukupolven käsityksiä haastaen. Toisaalta ymmärrämme sukupolven myös laajemmin aikakauden ja kulttuurin muokkaamana kokemuksena, jolloin sukupolvien välistä ohipuhumista tarkastellaan myös aikuisen (ammatillisen) sukupolven ja nuoren (monikulttuurisen) sukupolven välillä.
- 4 Perhesyistä ja työperusteisesti maahanmuuttaneet ovat lainsäädännön mukaan kotoutumissuunnitelmien piirissä ainoastaan silloin, kun he ovat työttömiä työntekijöitä tai toimeentulotuen saajia. Selonteossa mainitaan puutteeksi se, että moni esimerkiksi puolisona Suomeen saapunut putoaa tällöin täysin viranomaisten ohjauksen ja neuvonnan ulkopuolelle. (Valtioneuvoston selonteko 2008, 11.)
- 5 Nuorisotyöntekijöiden yksilö- ja ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 83 nuorisotyöntekijää 10 Suomen suurimmasta kunnasta. Haastattelut kerättiin Nuorisotutkimusverkoston koordinoimassa tutkimushankkeessa ”Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalais-toimintaan osallistuminen”. Nuorisotyöntekijöiden haastatteluihin perustuva osatutkimus ilmestyi vuonna 2007. (Honkasalo ym. 2007b.)
- 6 Ryhmähaastattelu on tehty Nuorisotutkimusverkostossa, osana EU-rahoitteista INTERFACE-projektia, jonka tarkoituksena oli selvittää perheen roolia maahanmuuttajien integraatioprosessissa (lisää aineistosta ja tuloksista, Peltola 2009). Asiantuntijoiden ryhmähaastattelu jär-

- jestettiin projektin alkupuolella antamaan taustatietoa asiantuntijoiden näkemyksistä maahanmuuttajaperheistä.
- 7 Myös nämä haastattelut on tehty INTERFACE-projektin yhteydessä.
  - 8 Haastatteluja tehtiin kymmenen perheen kanssa yhteensä 26. Haastatteluihin osallistui 37 henkilöä, osa useampaan kertaan. Haastateltavista 16 oli vanhempia (10 äitiä, 6 isää) ja 21 lapsia ja nuoria (12 tyttöä tai nuorta naista, 9 poikaa tai nuorta miestä). Lasten ja nuorten iät vaihtelivat enimmäkseen 15 ja 21 välillä, mutta mukana oli haastateltavia 11-vuotiaista aina 31-vuotiaisiin asti. Etniseltä taustaltaan haastateltavat olivat kenialaisia, venäläisiä, albaaneja, kurdeja ja somaleja. Suurin osa perheistä oli asunut Suomessa jo melko pitkään, 7 16 vuotta.
  - 9 Kriittisissä näkökulmissa on tuotu esille myös toimijuuden ja kuulemisen velvoitteen ongelmallisuudet Nuorisopolitiikan itsearvoisena lähtökohtana (ks. esim. Suurpää 2009).
  - 10 Joitakin kiinnostavia avauksia on kuitenkin myös nuorisotutkimuksen kentällä tehty. Nuorisotutkimuspäivillä vuonna 2003 ”Nuorison perheet?” perheet olivat tarkastelun kohteena, kuten myös Merja Leppälahden vuonna 2004 toimittamassa Nuorisotutkimus-lehden perheteemanumerossa (3/2004). Eriikka Oinonen on tutkimuksissaan (mm. 2008) käsitellyt nuoria ja perheitä kansainvälisestä vertailunäkökulmasta, Petri Hautaniemen somalitaustaisten poikien transnationaalista elämää kartoittavassa väitöskirjassa (2004) annetaan suuri merkitys poikien perhesuhteille ja myös Tarja Tolonen on käsitellyt perheteemaa tutkimuksissaan (esim. 2005). Nuoria ja kulluttamista on myös tutkittu nuorten ja perheiden näkökulmasta (ks. esim. Raijas & Wilska 2008; Wilska 2004). Mielenkiintoista kyllä perhettä käsittelevissä nuorisotutkimuksissa perheiden käsittely jää usein heteronormatiiviselle isä, äiti ja lapset -tasolle, eikä mukana ole esimerkiksi isovanhempia tai sisarusuhteiden analyysiä.
- Lähteet**
- Al-Ali, Nadje (2002) Loss of Status or New Opportunities? Gender Relations and Transnational Ties among Bosnian Refugees. In Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla (eds.): *The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg, 83–102.
- Balibar, Etienne (2004) *We, The People of Europe Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton University Press: Princeton.
- Ballard, Roger (2008) Inside and Outside: Contrasting Perspectives on the Dynamics of Kinship and Marriage in Contemporary South Asian Transnational Networks. In Grillo, Ralph (ed.) *The Family in Question. Immigrant and Ethnic Minorities in Multicultural Europe*. Amsterdam: Imiscoe Research, 15–36.
- Brune, Ylva (2003) ”Invandrare” i mediearkivets typgalleri. I: de los Reyes, P. & Molina, I. & Mulinari, D. (red.): *Maktens (o)lika förklådner. Kön, klass och ethnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas, 150–181.
- Grillo, Ralph (2008) *The Family in Dispute: Insiders and Outsiders*. In Ralph Grillo (ed.) *The Family in Question. Immigrant and Ethnic Minorities in Multicultural Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 15–35.
- Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006. Työhallinnon julkaisu. <[http://www.mol.fi/mol/fi/99\\_pdf/fi/06\\_tyoministerio/06\\_julkaisu/07\\_julkaisu/thj371.pdf](http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisu/07_julkaisu/thj371.pdf)> [viitattu 1.9.2009.]
- Harinen, Päivi & Honkasalo, Veronika & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (2009) *Ovien availua. Teoksessa Harinen ym. (toim.) Over audi! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 5–21.
- Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura.
- Hautaniemi, Petri (2004) *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Hoikkala, Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Helsinki: Gaudeamus.
- Honkasalo, Veronika & Harinen, Päivi & Anttila, Reetta (2007a) Yhdessä vai yksin erilaisina? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 15. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/erilaisina.pdf>> [viitattu 21.4.2009.]
- Honkasalo, Veronika & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (2007b) Mikä tekee nuorisotyöstä monikulttuurisen? Kokemuksia, käytäntöjä ja haasteita 10 suurimmassa kunnassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kymppikerho.pdf>> [viitattu 21.4.2009.]
- Honkatukia, Päivi & Suurpää, Leena (2007) Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntyyli ja rikollisuus. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Huttunen, Laura (2005) ’Home’ and ethnicity in the context of war. Hesitant diasporas of Bosnian refugees. *European Journal of Cultural Studies* 8(2): 177–195.
- Jallinoja, Riitta (2006) Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kotipuu. Monikulttuurinen perhetyö 2. (2004) Lasten, nuorten ja perheiden kotoutumisen edistäminen. Tiedote.
- Kotoutumislaki (493/1999). Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta.
- Kurki, Tuuli (2008) Sukupuolitunteita ja rodullistettuja

- koulutusreittejä. Maahanmuuttajataustaiset tytöt siirtymässä toisen asteen koulutuksiin. Nuorisotutkimus 26 (4): 26–51.
- Kuusisto, Arniika (2010) Kulttuurinen, kielellinen ja katsomuksellinen monimuotoisuus päiväkodissa: haasteita ja mahdollisuuksia. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Leppälahti, Merja (toim.) Nuorisotutkimus-lehti, perhe-teemanumero (3/2004).
- Linnanmäki, Suvi (2009) Maahanmuuttajat ja toimeentulotuki Helsingissä 2007. Teoksessa Keskinen, Vesa & Laine, Markus & Tuominen, Martti & Hakkarainen, Tyyne (toim.) Kaupunkiköyhyyden monet kasvot. Näkökulmia helsinkiläiseen huono-osaisuuteen. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 143–156.
- Mikkonen, Anna (2005) Työttömät ja työvoiman ulkopuolella olevat maahanmuuttajat: kokemuksia kotouttamistoiminnasta. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne & Söderling, Ismo & Fägel, Stina (toim.): Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto, 53–71.
- Mulinari, Diana (2007) Women friendly? Understanding gendered racism in Sweden. In Melby, Kari & Ravn, Anne-Birte & Carlsson, Christina (eds.): Gender equality and welfare politics in Scandinavia: the limits of political ambition? Bristol: Policy, 167–182.
- Oinonen, Eriikka (2008) Families in Converging Europe. A Comparison of Forms, Structures and Ideals. Palgrave-Macmillan.
- Peltola, Marja (2009) Intergenerational Relations in Families with immigrant Background. Report on Family Interviews for Project INTERFACE. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 24. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/interface.pdf>> [viitattu 9.2.2009.]
- Pentikäinen, Marja (2005) Loputon matka. Vietnamlaisien ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta. Työpoliittinen tutkimus 274. Helsinki: Työministeriö.
- Phoenix, Ann & Husain, Fatima (2007) Parenting and ethnicity. York: Joseph Rowntree Foundation. <<http://www.jrf.org.uk/bookshop/ebooks/parenting-ethnicity.pdf>> [viitattu 21.4.2009.]
- Portes, Alejandro & Rumbaut, Rubén G. (2001) Legacies. The Story of the Immigrant Second Generation. Berkeley: University of California Press, Russell Sage Foundation.
- Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen morali. Teoksessa Sevón, Eija & Nortko, Marianne (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 93–107.
- Raijas, Anu & Wilska, Terhi-Anna (toim.) (2008) Perhe kulutusyhteiskunnassa. Kuluttajatutkimuskeskus.
- Satka, Mirja (2009) Varhainen puuttuminen, moraalinen käänne ja sosiaalisen asiantuntijat. Yhteiskuntapolitiikka 74(1): 17–32.
- Suárez-Orozco, Carola & Suárez-Orozco, Marcelo M. (2001) Children of Immigration. Cambridge: Harvard University Press.
- Tolonen, Tarja (2005) Sosiaalinen tausta, sukupuoli ja paikallisuus nuorten koulutussiirtymissä. Teoksessa Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.): Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 33–65.
- Tuori, Salla (2009) Postcolonial and Queer Reading of 'Migrant Families' in the Context of Multicultural Work. Keskinen, Suvi & Tuori, Salla & Irni, Sari & Mulinari, Diana (eds.): Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Farnham: Ashgate, 155–169.
- Ulkomaalaislaki 301/2004.
- Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kotouttamislain toimeenpanosta (VNS/2008) 2008.
- Vuorela, Ulla (2002) Transnational Families: Imagined and Real Communities. In Bryceson, D. & Vuorela, U. (eds.): Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks. Oxford: Berg, 63–82.
- Vuori, Jaana (2007) Perheen nimissä. Maahanmuuttajien opastusta tasa-arvoon. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.): Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 128–167.
- Wilska, Terhi-Anne (2004) Lapset kuluttajina ja markkinoinnin kohderyhmänä. Teoksessa Anttila, Anna (toim.): Lapsuuden muuttuva maisema. Puheenvuoroja kulttuurin seksuaalisoinnin vaikutuksista. Raportteja: 284. Helsinki: Stakes.
- Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21.

# NUORTEN KOULUPUDOKKAIDEN JA HEIDÄN OHJAAJIENSA SYRJÄYTYMISPUHEEN ULOTTUVUUDET

Nykyään kannetaan enenevää huolta (vrt. Harrikari 2008) syrjäytymisvaarassa olevista lapsista ja nuorista ja syrjäytymisen ennaltaehkäisemistä korostetaan esimerkiksi koulua koskevassa lainsäädännössä ja opetussuunnitelmissa (OPM 2009). Erityistä huomiota on kiinnitetty niin sanottuihin koulupudokkaisiin, jotka jäävät peruskoulun jälkeen ilman koulutuspaikkaa tai keskeyttävät toisen asteen koulutuksen. Koulutus onkin monessa mielessä nuoren elämän tärkeimpiä vaiheita: sen kautta hän saa – ainakin tavoitteiden mukaan – yhteiskuntaelämän edellyttämät kansalaistaidot, kiinnittyä työelämään ja löytää oman paikkansa yhteiskunnassa. Koulutuksen ulkopuolelle jäämistä pidetään alkuna nuoren syrjäytymiselle, joka voi pahimmillaan johtaa laitostumiseen tai eristäytymiseen. (Esim. OPM 2003; OPM 2005; vrt. Ahola, Galli & Ikonen 2009, 132.)

Vuonna 2007 peruskoulun päättäneistä nuorista 8,5 prosenttia ei jatkanut välittömästi tutkintotavoitteisessa koulutuksessa. Tytöistä koulutuksen ulkopuolelle jääneitä oli 8,6 prosenttia ja pojista 8,4 prosenttia. Prosenttiluvuissa ovat mukana myös kymppiluokalla aloittaneet (2,0 %). (Tilastokeskus 2009a.) Se, ettei nuori tule valituksi yhteishaussa, voi johtua esimer-

kiksi huonosta peruskoulun päättötodistuksesta, epäonnistuneesta ohjauksesta tai epärealistisista koulutustavoitteista. Myös hakutoiveiden määrällä on vaikutusta. Yhteishaussa hakematta jättäminen on nykyään harvinaista, koska opinto-ohjaajat pitävät yleensä huolen siitä, että kaikki hakevat jonnekin opiskelemaan. Tilastokeskuksen (2009b) mukaan vuonna 2007 peruskoulunsa päättäneistä nuorista vain 1,7 prosenttia jätti hakematta yhteishaussa.<sup>1</sup>

Pojista puolet jatkoi opintojaan ammattikoulutuksessa, kun taas tytöistä noin 60 prosenttia aloitti lukio-opinnot. Toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen on nimenomaan ammattikoulutuksen puolella esiintyvä ongelma. Lukuvuonna 2006–2007 lukion keskeytti pojista 4,6 prosenttia ja tytöistä 3,8 prosenttia. Heistä kuitenkin noin puolet jatkoi opintojaan toisella koulutussektorilla. Ammatillisen koulutuksen puolestaan keskeytti pojista 10,3 prosenttia ja tytöistä 10 prosenttia. Heistä kaikkiaan vain yksi prosentti jatkoi opintojaan toisella koulutussektorilla. (Tilastokeskus 2009c.)

Artikkelimme pääotsikko viittaa siihen syrjäytymiskeskustelun voimistuvaan juonteeseen, jossa valtiollista syrjäytymis- tai syrjäyttämispuhetta tarkastellaan kriittisesti tai koko käsite jopa kyseenalaistetaan (esim. Helne 2004). Syrjäytymisen on toki sanana kielteinen (Helne 2004, 100), ja tässä suhteessa voidaan yhtyä niihin, jotka pyrkivät välttämään jo muutoinkin eri tavoin ”marginalisoitujen marginalisoimista” (te Riele 2006). Toisaalta syrjäytymiskäsitteessä itsessään ei ole mitään ristiriitaista (Helne 2004, 102). Kysymys siitä, missä mielessä ja missä määrin esimerkiksi tarkastelemamme koulupudokkaat ovat syrjäytyneitä tai syrjäytymisvaarassa, on empiirinen – se ei siis ratkea ”sen oikean” syrjäytymiskäsitteen määritelmän löytymisen kautta.

Yhteiskunnassa esiintyviä erilaisia ongelmia, jotka ovat enemmän tai vähemmän sosiaalisesti konstruoituja. Jos nuori käyttää päihteitä, lint-saa, keskeyttää koulunsa tai syyllistyy rikoksiin, ei asia muutu, jos häntä syrjäytymisvaarassa olemisen sijaan aletaan kutsua ”monien mahdollisuuksien nuoreksi” (te Riele 2006, 140; vrt.

Dwyer & Wyn 2001, 154). Asia on kuitenkin oleellinen tämänkin artikkelin taustalla olevassa projektityössä: kyse on ennen kaikkea siitä, miten näitä nuoria lähestytään ja miten heidän vahvuutensa ja mahdollisuutensa saadaan esiin (Ahola & Kivelä 2007).

Monissa syrjäyttämispuhetta kriittisesti tarkastelevissa kirjoituksissa peräänkuulutetaan nuorten omaa näkökulmaa tilanteeseensa. Koulutuksesta syrjäytyminen on asiantuntija-aikuisten luoma käsite – nuoret itse käsittävät syrjäytymiseksi lähinnä sosiaalisista suhteista syrjäytymisen (esim. Myllyniemi 2009, 125; Pietikäinen 2005, 235; Suurpää 2009, 5). Syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat paikannetaan yleensä erilaisten indikaattorien avulla, mutta tällaiseen tutkimukseen harvemmin liittyy syrjäytyneiden omien näkemysten ja kokemusten huomioiminen (Järvinen & Jahnukainen 2001, 143). Silloin kun nuorten omaa ääntä kuullaan, taustalta löytyvät kuitenkin yleensä aina tutut yhteiskunnan rakenteelliseen eriarvoisuuteen ja työmarkkinoiden toimintaan ankkuroituneet tekijät huolimatta postmodernin riskiyhteiskunnan ”uudenlaisen” refleksiivisyyden tai elämänkulkujen pirstoutumisen ja epälineaarisuuden tapaisten käsitysten painottamisesta (esim. Threadgold & Nilan 2009; Schildrick & MacDonald 2008; Fergusson 2004).

### **Haastatteluaineisto ja analysointitapa**

Artikkelin aineisto koostuu 40 haastattelusta, jotka on kerätty VaSkooli-projektin<sup>2</sup> (Kivelä & Ahola 2006, 2007a ja 2007b) sekä Varsinais-Suomen koulupudokashankkeen (Ahola ym. 2009) yhteydessä vuosina 2005–2008. Nuorten haastatteluja on 17 ja ohjaajien haastatteluja 23. Haastattelut on tehty Varsinais-Suomen alueella. Nuoret ovat olleet haastatteluhetkellä tutkintoon johtavan koulutuksen ulkopuolella. Suurin osa (12) nuorten haastatteluista tehtiin kasvatusten ja loput (5) puhelimitse. Haastatteluja järjestettiin muun muassa Ohjaamossa<sup>3</sup>, kouluissa, nuorisotiloissa ja työvoimatoimistossa. Haastatteluista nuorista yhdeksän oli tyttöjä ja kahdeksan poikia ja iältään nuoret

olivat 16–21-vuotiaita. Ohjaajahaastatteluihin osallistui yläkoulujen ja ammattioppilaitosten rehtoreita, opinto-ohjaajia, psykologeja ja kuraattoreita sekä erilaisia nivelvaiheohjaajia<sup>4</sup>.

Artikkelissa tarkastelemme nuorten koulupudokkaiden ja heidän ohjaajiensa näkemyksiä koulupudokkuuteen liittyvistä teemoista. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti koulupudokkuuden taustalla olevien ongelmien määrittely sekä näkemykset ohjauksesta ja saadusta avusta. Tutkimusmenetelmänä käytämme aineistolähtöistä sisällönanalyysia (Tuomi & Sarajärvi 2009). Aineiston sisällöllisen teemoittelun lisäksi kiinnitämme huomiota myös haastateltujen puheessa esiintyviin kielellisiin piirteisiin ja sanavalintoihin, jolloin analyysissamme on mukana myös piirteitä diskursiivisesta lukutavasta (esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 2004).

Haastatellut nuoret ovat Anthony Giddensia (1991, 114) mukaillen yhdessä elämänsä ”kohdalokkaassa hetkessä”: he ovat syystä tai toisesta jääneet koulutuksen ulkopuolelle ja ovat siis yleisen ”riskiregiimin” (ks. Kelly 2007) näkökulmasta syrjäytymisvaarassa. Haastatteluissa nuorilta ei kuitenkaan kysytty, tunnetko itsesi syrjäytyneeksi, mikä olisikin aivan liian yksinkertaistava kysymyksenasettelu (vrt. Myllyniemi 2009, 124). Sen sijaan keskusteltiin yleisemmällä tasolla nuorten omasta tilanteesta ja suunnitelmista sekä heidän käsityksistään koulutusjärjestelmästä ja omista mahdollisuuksistaan toimia siinä. Toisaalta kouluissa ja erilaisissa projekteissa toimivilta nuorten ohjaajilta kysyttiin, mitkä ovat heidän käsityksensä nuorten tilanteesta, ongelmista sekä tehokkaista auttamiskeinoista. Tarkoitamme nuorten ja aikuisten välisellä ohipuhumisella tässä artikkelissa näitä erilaisia ristiin meneviä näkemyksiä ja tapoja puhua.

### **Ohjaajien ja nuorten positioerot – alansa ammattilaiset ja nuoret toimijat tai toiminnan kohteet**

Suhteessa syrjäytymispuheeseen nuoret ja ohjaajat ovat hyvin erilaisessa asemassa. Ohjaajat ovat koulupudokkuusaiheen asiantuntijoita ja nuorten auttajia. Vaikka he välillä kertoivat

voimakkaistakin riittämättömyyden tunteista, he tiesivät kuitenkin olevansa ammattinsa edustajia. Nuoret taas kertoivat lähinnä omasta tilanteestaan, eikä heillä ollut yleisen tason tietoa koulupudokkuudesta. Osa nuorista esiintyi haastatteluissa aktiivisena koulupudokkuus-ongelmansa ratkaisijana, kun taas osa heistä suhtautui tilanteeseensa passiivisemmin ja jäi odottamaan ulkopuolelta tulevaa ohjausta.

Niin yleisessä syrjäytymiskeskustelussa kuin ohjaajien kannanotoissa nuoria kategorisoidaan aktiivisiin ja passiivisiin. Puhe on usein epäsuoraa, ja passiivisen käsitettä pyritään jopa välttämään. Passiivisuus määrittyykin ongelmaksi aktiivisuuden kautta. Erilaisiin toimenpiteisiin ja vaihtoehtoihin koulutusmuotoihin osallistuvat ”muutoinkin aktiivisimmat nuoret” (OPM 2005, 19; vrt. OPM 2009, 17). Puhuttaessa nuorten aktiivisesta kansalaisuudesta ja sen edistämisestä, ongelmaksi määrittyvät yhteiskunnallisesti ja poliittisesti osallistumattomat nuoret (esim. OPM 2008, 27). Ohjaajien puheessa passiivisuus kiinnittyy erityisesti toimettomuuteen ja tekemättömyyteen. Ongelmanuria ovat ne, joita ”ei saa mihinkään” ja jotka ”haluu vaan hengata”. Passiivisuus voi siis tässä suhteessa olla myös tietoinen valinta: tarjotut toimenpiteet eivät kelpaa, vaan nuoret haluavat tehdä jotain muuta.

Aktiivisuus ja passiivisuus liittyvät yleisemmällä tasolla toimijuudesta (*agency*) käytävään keskusteluun ja siihen, miten toimijuus sekä valintojen mahdollisuudet ja ”mahdottomuudet” liittyvät toisiinsa (Thomson ym. 2002). Osa haastatelluista nuorista kertoi itsestään aktiivisena toimijana ja osa passiivisempaan toiminnan kohteena (vrt. Vehviläinen 1999, 47). Aktiivisuuteen ja passiivisuuteen liittyvät piirteet esitellään taulukossa 1. Toimijanuoret käyttivät enimmäkseen aktiivia (soitin, pyysin apua ja menin), kun taas itsensä toiminnan kohteena näkevät nuoret puhuivat useimmiten passiivissa (minut laitettiin ja käskettiin mennä). Toimijanuoret olivat päämäärätietoisia ja vastuullisia koulutuspaikan hakemisen suhteen. He selvittivät itselleen epäselviä asioita itsenäisesti ja osasivat hakea ulkopuolista apua sitä tarvittaessaan. Itsensä toiminnan kohteena kuvaavat nuoret olivat epävarmempia tulevaisuutensa suhteen ja tuntuivat toimijanuoria enemmän vain odottavan, että jotain tapahtuisi tai joku tulisi auttamaan heitä.

Käsitteillä aktiivinen ja passiivinen emme viittaa nuoren harrastuksiin tai aktiivisuuteen muilla elämänalueilla vaan tarkoitamme lähinnä nuoren koulupudokkuusongelman ratkaisuun liittyvää oma-aloitteisuutta tai sen puutetta. Toi-

*Taulukko 1. Aktiivisuuteen ja passiivisuuteen liittyviä piirteitä nuorten puheessa.*

AKTIIVINEN	PASSIIVINEN
näkee itsensä toimijana (soitin, selvitin, hain, kysyin)	näkee itsensä toiminnan kohteena (laitettiin kurssille, käskettiin)
yrittäminen, kaikkensa tekeminen	odottaminen, että jotain tapahtuu
vastuun ottaminen ja ajatus siitä, että asioihin voi itse vaikuttaa	ajatus, että asioita vain tapahtuu ilman, että niihin voi vaikuttaa
tavoitteellisuus	ajautuminen
päämäärätietoisuus	epävarmuus
hakee itsenäisesti tietoa netistä ja kirjoista	odottaa, että joku kertoo tai ehdottaa
avun hakeminen, tuntee saavansa apua ja kokee pärjäävänsä itsenäistekin	odottaa, että joku tulee tarjoamaan apua ja kokee, ettei saa ikinä tarpeeksi apua



saalta tiedetään, että tässäkin suhteessa ongelmat kasaantuvat. Esimerkiksi Suvi Kivelän (2004) tutkimuksessaan passiivisiksi tyyppitelemiä ammattikoulunuoria yhdisti se, etteivät he kiinnittyneet kouluun eivätkä työelämään. Heillä ei ollut harrastuksia eikä muitakaan aktiviteetteja vapaa-ajallaan, ja he olivat muutoinkin heikoiten elämänsyryssä kiinni.

Nuorten passiivisuus ja aktiivisuus eivät myöskään välttämättä ole pysyviä oloiloja, vaan ne vaihtelevat ajan, paikan ja tilanteen mukaan. Esimerkiksi koulupudokkuus ja tekemisen puute saattavat johtaa hetkelliseen passivoitumiseen, joka heijastuu nuoren puheeseen ja vaikuttaa hänen valmiuksiinsa hakea apua (Ahola & Galli 2009, 402). Passiivisuus voi olla myös toistuvan epävarmuuden tuotosta, sillä koulutuksen ulkopuolella oleva nuori ei aina tiedä, mitä voisi ottaa seuraavaksi kiinnekohdakseen elämässään (Pohjantammi 2007, 87). Vastaavasti aktiivisten nuorten tapa puhua voi olla osa positiivisen minäkuvan rakentamista, kuten esimerkiksi Reetta Pietikäinen (2005) pajanuoria koskevassa tutkimuksessaan esittää.

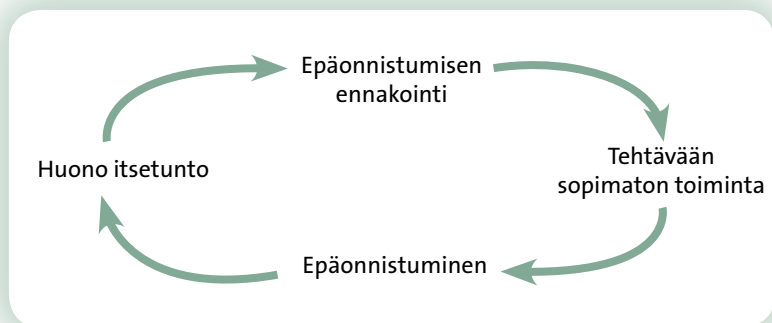
Nuorten passivoitumista on kuvattu myös esimerkiksi epäonnistumisansan käsitteellä. Epäonnistumisansa joutuneen nuoren ajattelu- ja toimintatapaa luonnehtii epäonnistumiskehä (kuvio 1), jossa heikko itsetunto ja epäonnistumisen pelko johtavat tehtävän kannalta epäolennaiseen toimintaan rationaalisten ratkaisumallien sijasta. Tehtävään sopimattomalla

tavalla toimimalla nuoret pyrkivät jo etukäteen löytämään selityksen epäonnistumiselleen. Kun nuori kokee epäonnistumista, hänen epäonnistumiskehääjattelunsa vahvistuu. Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret selittävät epäonnistumisensa omaksi syykseen muita nuoria useammin. Vastaavasti onnistumistilanteet he tulkitsevat muiden ansioksi. Tällainen ajattelutapa saattaa johtaa luovuttamiseen ja opittuun avuttomuuteen, jolloin nuori jää itseään koskeissa tärkeissä päätöksissä vain sivustakatselijaksi. (Nurmi & Salmela-Aro 1992; Nurmi ym. 1992; Lehtoranta & Piri 1997, 211.)

Nuorten haastatteluissa oli havaittavissa jonkin verran tällaista itsensä syytelyä ja epäonnistumisen ennakointia. Osa passiivisista nuorista tuntui ikään kuin ajautuvan tilanteesta toiseen. Heillä ei ollut selkeitä päämääriä, eivätkä he osanneet sanoa, mitä mieltä he olivat asioista. Tällä tavoin toimimalla he eivät myöskään joutuneet ottamaan vastuuta valinnoistaan, jolloin heidän ei tarvinnut ottaa riskiä mahdollisesta epäonnistumisesta. Heidän kertomuksistaan välittyi sellainen kuva, etteivät he olleet vastuussa omasta elämästään, vaan joku muu veteli lan-goista. He tulivat perässä ja ihmettelivät, mihin olivat joutumassa.

Haastattelija: No miten sä päädyit hake-maan sinne [maahanmuuttajien valmista-vaan koulutukseen]?

Omar<sup>5</sup>: Ku en mä oikeestaan tienny, että



Kuvio 1. Epäonnistumisenansa.



se on valmistava tai mä en tienny silleen, mä luulin että se on joku kymppiluokka tai silleen. Niin oikeen vahingossa jouduin sinne... se oli mun haastattelukkin vielä.

Haastattelija: No mitä sä oot tykänny olla siellä?

Omar: No... en mä nyt tiää. Joskus on hyvä, joskus ei.

Haastattelija: Mimmonen tilanne sul on täl hetkellä?

Maria: Täl hetkel mä olen viiden kuukauden kurssil, et semmonen taloussystemi.

Haastattelija: Aha, onks se joku työvoimatoimiston tai mimmonen kurssi se on?

Maria: Se on ammatti-instituutti, joku systeemi, mä en tiedä, mä en ite oo menny hakemaan sinne.

Jos mitään ei tapahtunut, passiiviset nuoret jäivät odottamaan. Kun heillä ei ollut omia selviä tulevaisuuden suunnitelmia, he tuntuivat tarvitsevan alkusysäyksen jostain ulkopuolelta, että heidän elämänsä muuttuisi.

### **Ohjaajat etsivät taustalla olevia syitä ja nuoret selittävät asiat itselleen parhain päin**

Nuorten tilannetta analysoivien ohjaajien puhe oli professionaalista ja yleistävää. Ammatillisina he psykologisoivat asioita ja koettivat mennä pintaa syvemmälle, sillä heillä oli sekä teoria- että kokemuspohjaista tietoa koulupudokkuudesta. Nuoret taas puhuivat hyvin konkreettisesti, asioita yksinkertaistaen, mutta osa tarinasta saatettiin myös jättää kertomatta. Nuoret eivät yleistäneet, vaan he puhuivat omasta tilanteestaan ja omista lähtökohdistaan. He eivät yrittäneet nähdä asioita muulta kuin omalta kannaltaan, ja asiat selitettiin usein itselle parhain päin.

Ohjausammattilaisten ja nuorten näkemyserot tulevat hyvin esiin, kun vertaillaan koulupudokkuudelle esitettyjä syitä. Nuoret perustelivat ilman koulutuspaikkaa jäämistään koulumenestykseen ja oppilaitosten vaatimustasoihin liittyvillä syillä. Ohjaajat eivät viitanneet lainkaan näihin syihin, vaan he puhuivat esi-

merkiksi nuorten elämänhallinnan puutteesta, perheongelmista ja oppimisvaikeuksista. Toisen asteen koulutuksen keskeyttämistä nuoret perustelivat väärällä alavallinnalla, mielenterveysongelmilla tai liiallisilla poissaoloilla. Ohjaajat olivat pääosin samoilla linjoilla, mutta katsoivat poissaolojen johtuvan jostain taustalla olevasta ongelmasta, kuten oppimisvaikeuksista, masennuksesta tai motivaation puutteesta.

Poissaolojen määrä on ihan tolkuton, ja sitä se johtaa keskeyttämisiin. Mutta se, että mikä on niiden poissaolojen takana? Ei viitti olla koulussa, kun ei mitään ymmärrä, onks se se perustelu?

opinto-ohjaaja, ammattikoulu 2

Toki on näitä keskeyttäjiä, jotka on väärällä alalla, mutta tota hyvin usein poissaolojen taustalla on nimenomaan masennusta, univaikeuksia, elämä sotkussa. Et sitä kun lähdetään niitä setviä niin se on niinku oire ne poissaolot, et syy on siel taustalla.

psykologi, ammattikoulu 3

Nuoret eivät etsineet (tai ainakaan kertooneet) poissaolojensa taustalla vaikuttavia syitä. Esimerkiksi eräs passiiviseksi luokittelimamme poika, joka oli kolmen vuoden opiskelun jälkeen joutunut keskeyttämään opintonsa poissaolojen vuoksi, selitti erottamistaan ulkoapäin tulleenä pakkona, johon hän ei ollut itse voinut vaikuttaa.

Haastattelija: Miten se yleensä tapahtui kun sä keskeytit?

Joni: Mä olin pois jonkun aikaa ja kun mä menin sinne, ni ne sanos, ettei tarvi tulla enää. Et sä pääse enää läpitte, palauta avain. Jotenki tommotti se meni.

Toisaalla haastattelussa sama poika kuitenkin kertoi, ettei ollut koskaan viihtynyt koulussa ja että hänellä oli ollut ”kaikkii mahdollisii oppimisvaikeuksii”. Ohjaajat puhuivat paljon siitä, miten tärkeää olisi puuttua poissaoloihin

mahdollisimman varhain ja selvittää opiskelijan kanssa, mistä hänen poissaolonsa johtuvat. Heidän mukaansa nuorten olisi tärkeää saada onnistumisen kokemuksia myös teoria-aineiden opinnoissa. Niitä on kuitenkin hankala saada aikaan, koska monet ammattikoulun opiskelijoista ovat päässeet oppilaitokseen sisään alle kuuden keskiarvolla ja vaikka opinnoissa lähdetäisiin hyvin alhaiseltakin tasolta liikkeelle, onnistumisia ei välttämättä tule.

Tähän liittyy mielenkiintoinen ohipuhumisen ulottuvuus. Useat nuoret nimittäin puhuivat haastatteluissa siitä, ettei teoreettinen koulutus ole koskaan sopinut heille. He eivät jaksaneet istua koulussa paikallaan, vaan olisivat tarvinneet käytännönläheisempää tekemistä. Myös ammatikoulu saatettiin kokea liian teoreettisena, ja osa nuorista haaveilikin lyhyemmistä koulutuksista tai oppisopimuskoulutuksesta. Ohjaajat eivät kuitenkaan välttämättä tunnistanee tätä seikkaa koulutusjärjestelmän puutteena tai vikana, vaan kohdistivat ongelman takaisin nuoreen nimikkeellä ”oppimisvaikeus” (vrt. Ahola & Kivelä 2007).

### **Ohjaajat pelkäävät puuttuvansa liikaa ja nuoret eivät koe saavansa tarpeeksi apua**

Tärkeimmät erot aktiivisten ja passiivisten nuorten välillä löytyivät avun saamisen kokemisessa. Aktiiviset nuoret kokivat saaneensa riittävästi apua ja osasivat hakea sitä tarvittaessa. He kertoivat, että olisivat pärjänneet myös itsenäisesti, jos olisi tarvinnut.

Haastattelija: Et oli hyvä opo-ohjaus?

Jenna: Oli, oli.

Haastattelija: Et sait tarpeeks sitten semmost tietoa?

Jenna: Joo.

Haastattelija: Entä mimmost ohjaust sä sait sen jälkeen ku sä olit jääny ilman tota koulutuspaikkaa?

Jenna: No mä menin sitte ihan kaikkiin kouluun kyselemään, ammatikouluun menin sit kyselemään ja sit mä otin netistä tietoa ja...

Passiiviset nuoret taas olisivat tarvinneet paljon enemmän ulkopuolista apua kuin olivat saaneet, mutta he eivät olleet osanneet hakea sitä.

Haastattelija: Minkälaista ohjausta tai neuvontaa sä olisit tarvinnut tossa koulutusvalinnan tekemisessä?

Joni: Olismä varmaan jottain tarvinnu, ei sitä nyt, emmä osannu silloin mittää hakee mistää mittää, vähän vaikeet.

Haastattelija: Olisiksä tarvinnut jotain muuta ohjausta tai neuvontaa täs koulutukseen hakemises?

Mika: Joo, välil mul on semmonen olo, et olis ollu, vähäse jotenki tuntuu, et emmä sit tiedä.

Passiiviset nuoret kokivat aktiivisia nuoria useammin myös jäävänsä kaiken avun ulkopuolelle. He olivat pettyneitä siihen, ettei kukaan tullut heitä auttamaan tai neuvomaan eteenpäin. Mikäli he olivat yrittäneet hakea ulkopuolista apua, he saattoivat kokea, ettei siitä ollut hyötyä.

Haastattelija: Ooksä käynyt jossain keskustelemassa?

Sini: En.

Haastattelija: No entä onko sun mielestä tätä tietoa riittävästi tarjolla?

Sini: No kyllä sitä on, kun sitä osaa ettiä, et eihän sitä mistään anneta. Et voi työvoimatoimistossakin käydä, mut ei niil oo mitään tietoa, et ei ne niinkun ehdota mitään, et haet vaan, et ei edes, et mitä mahdollisuuksia on. Et ei mistään työharjoitteluistakaan, ei niistä kerrota, pitää itse keksiä kaikki.

Ohjaajille nuori on aina toiminnan kohde, jota he yrittävät aktivoida toimimaan itse. Nivelvaiheohjaajat kertoivat osaavansa toimia hyvin aktiivisten nuorten kanssa, mutta passiivisten nuorten kanssa oli vaikeampaa. Ohjaajat eivät aina oikein tienneet, miten heidän kanssaan tulisi toimia. He kokivat ristiriitaa liiallisen puutumisen ja vapaaehtoisuuden/omatoimisuuden

välillä. Esimerkiksi kesäaikana jälkiohjausta antavat opinto-ohjaajat kokivat, että nuoret, jotka eivät oma-aloitteisesti tule heidän luokseen, eivät joko halua apua tai eivät ole sen tarpeessa.

Esimerkiks viime kesänä mä soitin kaikille heille. Mut sekin on siinä rajoilla, mä koko ajan mietin sitä, et onko se jo liikaa. Koska mä tarjoan sen mahdollisuuden, että mä oon täällä paikalla ja annan apua. Ja mielelläni annan sitä, koska totta kai se on minkin etu ja mun toive, että mun oppilaat sijoittuu jatkokoulutukseen. Mut jos he eivät sitä apua halua, niin jos mä sitten soitan, niin onks se sitten vähän liikaa jo?

opinto-ohjaaja, yläkoulu 2

Sitaatin opinto-ohjaaja oli poikkeustapaus haastateltujen opinto-ohjaajien joukossa, koska hän oli kuitenkin soittanut jokaiselle ilman koulutuspaikkaa jääneelle. Suurin osa opinto-ohjaajista oli sitä mieltä, että riittää, kun he ovat kesäaikaan nuorten tavoitettavissa. Passiivisten nuorten kertomusten perusteella oletamus siitä, että he eivät halua tai tarvitse apua, ei välttämättä osu oikeaan.

Passiivisten ja aktiivisten nuorten erot avun saamisen kokemisessa saattavat johtua myös siitä, että toiveet ja tarpeet eivät kohtaa. Passiiviset nuoret tuntuivat tarvitsevan paitsi enemmän myös paljon yksityiskohtaisempaa ohjausta kuin muut. Siinä missä aktiiviset nuoret pärjäsivät itsenäisesti hyvin vähäisilläkin ohjeilla, passiiviset nuoret odottivat ohjaajiltaan lähes valmiita ehdotuksia, kuten esimerkiksi Maria.

Haastattelija: Jutteliksä ollenkaa opon kans kahdestaa?

Maria: Juttelin monta kertaa, mut ei se yhtään vihjannu sinne päin, et se vois auttaa.

Haastattelija: Millasta se tuki olis sun mielestä saanut olla?

Maria: No, öhööm yleensä sellasta, et se olis kertonut enemmän aloista, et sillee et kun se tietää mut ihmisenä, kun on ollut kolme vuotta siin koulus, et se tietäis sit mihin mä

menisin ja auttais mua, tukis tiäksä, et mihin alaan ja... kertois erilaisist aloist ja tälle, et kertois mihin vois mennä vaiks esimerkiksi ulkomail opiskelee tai tälle niinku et mitä mahdollisuuksia mul o.

Passiivisten nuorten avun saannin vähyys kertoo paitsi siitä, että ohjaus ei ole ollut heille riittävää, myös edellä mainittuun epäonnistumisansaani liittyvästä ajattelutavasta: ”enhän mä saanut mitään ohjausta”. Esimerkiksi edellisestä Marian sitaatista käy ilmi, että nuori on jutellut opinto-ohjaajansa kanssa jo monta kertaa, mutta kokee silti saaneensa liian vähän tukea. Luultavasti tässä tilanteessa nuoren ja ohjaajan odotukset eivät ole kohdanneet. Nuori on ehkä odottanut valmiimpia ratkaisuja kuin opinto-ohjaaja pystyy antamaan. Haastatellut opinto-ohjaajat pitivät tärkeänä sitä, että nuori tekee ammatinvalinnan itsenäisesti ja omista lähtökohdistaan. He auttoivat nuorta esimerkiksi kertomalla eri ammattialoista ja kyselemällä nuoren harrastuksista ja kiinnostuksen kohteista, mutta pitivät samalla kiinni siitä, etteivät vaikuttaneet nuoren ammatinvalintaan liikaa (vrt. Kivelä & Ahola 2007b, 123–124).

Passiivisten nuorten huonot ohjauskokemukset painottuvat yläkoulussa ja toisen asteen oppilaitoksissa saatuun ohjaukseen. He kokivat usein saaneensa parempaa ohjausta esimerkiksi kymppiluokalta tai Ohjaamosta. Tämä saattaa johtua siitä, ettei isoissa oppilaitoksissa ole aina riittävästi aikaa keskittyä yksittäisen oppilaan auttamiseen. Kuitenkin esimerkiksi toisen asteen keskeyttämistilanteissa oppilaitoksesta saadulla ohjauksella on keskeinen merkitys, ja tämä oli hyvin tiedostettu asia myös haastatteluaineiston perusteella. Ammattioppilaitosten opinto-ohjaajat kertoivat pyrkivänsä puuttumaan keskeyttämisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Ohjaajat kertoivat, että keskeyttämistä harkitsevan opiskelijan kanssa pyritään aina käymään ohjauskeskustelu, jossa käydään läpi mahdollisen keskeyttämisen syitä ja mietitään jatkosuunnitelmia. Kaksi tutkimuksessamme passiiviseksi luokiteltua nuorta, Sini ja Joni,

olivat keskeyttäneet toisen asteen koulutuksen. He eivät osanneet sanoa, oliko mitään varsinaista ohjauskeskustelua edes käyty.

Haastattelija: Silloin kun sä keskeytit sen koulutuksen niin otettiinko suhun yhteyttä vielä sieltä koulusta?

Sini: Ei. Ei se opo koskaan mitään ookaan tehny. Rehtorin kans mä oon keskustellu, et kyllä hän totta kai yritti siinä ennen kuin mä lähdin...

Haastattelija: Kertosko se sul mitään niinku muista mahdollisuuksista mitä sulla ois ollu?

Sini: Ei.

Haastattelija: Entä neuvottiinko sua eteenpäin sieltä?

Sini: Ei.

Haastattelija: Varmaan vähän ikävämmän tuntunen, et olit vähän yksin sen asian kanssa.

Sini: Joo, mut sen oon oppinut, et jos haluaa eteenpäin elämässä niin kaikki pitää tehdä ite. Se on totuus, et ei kukaan tuu auttamaan.

Haastattelija: Luuleksä, et jos ois annettu tukee niin oisiksä pysynyt ammattikoulussa?

Joni: Se on vaikee sanoo, mut ehkä, ehkä en. Tai emmä oikeen tiedä, se on vähä, emmä tiedä.

Haastattelija: Oliko jotain keskusteluja opon kanssa?

Joni: Ei oikeestaan...

Haastattelija: Ihan oman opettajan kans vaan?

Joni: Nii. Luokanvalvojan kans.

Ammattioppilaitosten opinto-ohjaajat painottivat haastatteluissa sitä, miten tärkeää on, ettei nuori jää keskeyttämisen jälkeen tyhjän päälle. He kertoivat pyrkivänsä kaikin tavoin varmistamaan, että nuori esimerkiksi jatkaa jossain toisessa oppilaitoksessa tai aloittaa työharjoittelun. Nämä nuoret eivät kuitenkaan kokeneet saaneensa riittävää apua – keskusteluja oli kyllä jonkin verran käyty, mutta ne eivät olleet johtaneet erityisiin jatkosuunnitelmiin.

## Keitä autetaan ja onko toivottomia tapauksia olemassa?

Nivelvaiheohjaajat miettivät, minkälaisiin nuoriin heidän kannattaisi käyttää vähäistä aikaansa ja resurssejaan. Toisaalta passiiviset nuoret tarvitsevat enemmän apua, mutta toivottuja tuloksia ei synny helposti. Aktiiviset nuoret saattavat pärjätä itsekseenkin, mutta heitä on autettava, koska he ovat tulleet apua hakemaan. Aktiivisten nuorten kanssa on helppo toimia ja tuloksia saadaan usein nopeasti ja suhteellisen vaivattomasti. Ohjaajat kertoivat työskentelevänsä mieluiten motivoituneiden nuorten kanssa, joiden tavoitteena oli päästä koulutukseen. Koulutushalukkuutta pidettiin usein asiakkuuden ehtona. Passiivisia nuoria yritettiin ymmärtää ja auttaa, mutta nuoriin myös turhauduttiin helposti ja heidät siirrettiin eteenpäin esimerkiksi sosiaalitoimelle, jos he eivät ohjaajien mielestä aktivoituneet tarpeeksi.

Jos on semmonen, en mä halua tehdä mitään koko elämänäni, niin ei me ruveta sen kaa hirveesti tekemään. Kyllähän me yritetään puhuu, mutta jos on edelleen sitä mieltä, et en mä nyt todellakaan, ei me sit tuhlata. Soske saa hoitaa semmoset, jotka haluaa hengailaa, ja me voidaan hoitaa ne, jotka oikeesti haluaa jotain. Ei täs voi ihan koko maailmaa auttaa.

nivelvaiheohjaaja 1

Se on niinko lähettävä siit et se nuori haluaa itte, itte päästä eteenpäi, jos se ei halua nimul ei oo mitään työkalui.

nivelvaiheohjaaja 2

Haastatelluilla ohjaajilla oli monia keinoja, joilla he yrittivät aktivoida nuoria hakemaan koulutukseen ja myös pysymään siellä. Epäonnistumisansan murtamisessa yritettiin luoda nuorille onnistumisen kokemuksia ja kohottaa nuorten itsetuntoa etsimällä asioita, joissa nuori on hyvä.

Usein nuoren kohdal, joka ei oo päässy mihinkään, ni se saattaa lamaantuu ja kokee niinku jotenki epäonnistumist, et se voi lähtee se hyvä pyörä pyörimään siit, et on joku hyvä juttu mis sää koet olevas hyvä ja sä onnistut ja se voi niinku lähtee viemään sitä elämää eteenpäi askel kerrallaan ja semmosii pienii juttui.

nivelvaiheohjaaja 1

Ohjaajat kokivat passiivisten nuorten tukemisen olevan ristiiriitaista, koska he pelkäsivät nuorten passivoituvan vieläkin enemmän, jos he auttaisivat heitä liikaa. Ohjauksen ja avun määrää oli välillä vaikea rajata sopivaksi. Varhaisen puuttumisen ohella aikuiset puhuivat paljon nuorten vastuuttamisesta ja sisäisestä motivaatiosta.

Et kun heidän pitää kuitenkin jossakin vaiheessa selvitä itse, et yhteiskunta ei voi olla semmonen, että se kannattelee niinku hautaan saakka. Ja lopulta se on kuitenkin tultava se motivaatio niinkun itsestä, sisältä käsin. Et jos se tulee aina ulkoa käsin, et joku muu hakee sulle töitä, joku muu kirjottaa sulle hakemuksen sun puolesta, joku muu kuljettaa sut taksilla tai bussilla jonnekin ja sanoo, et nyt istu siinä ja tee näin, ei se toimi.

opinto-ohjaaja, yläkoulu 2

Ohjaajahaastatteluissa pohdittiin myös sitä, voiko kaikkia nuoria ylipäänsä auttaa ja saada kouluttautumaan vai ovatko jotkut nuoret jo ”menetettyjä tapauksia”.

Et sit on oikeestaan semmosia tapauksia, joille me ei oikeestaan voida tehdä mitään. Tiedetään, että ei tämä nyt mene kuin pitäis, mut mitäs sitten. Ettei voida vaikuttaa sen oppilaan asioihin. Se on niinkun rempallaan elämä sitten muutenkin. Sosiaalitoimeen on otettu yhteyttä, semmoset ilmoitukset on tehty ja niin pois päin ja kotiin ollaan tietysti yhteydessä. Ja kun siit ei sitten apua ole, niin sillon on aika voimaton olo.

rehtori, yläkoulu 5

Se on semmonen yks hyväksyttävä asia, et me ei saada niitä millään keinolla, vaikka me kuinka haluttais, että he saisivat ammatillisen koulutuksen tai jonkun muun koulutuksen ja selviytyisivät työelämään ja olisivat siellä sitten eläkeikään saakka, mutta näin ei tuu koskaan olemaan. Siel on aina se tietty joukko ja se on myöskin joillekin valinta.

opinto-ohjaaja, yläkoulu 2

Haastatelluista nuorista kukaan ei osoittautunut niin sanotuksi toivottomaksi tapaukseksi. Nivelvaiheohjaajat kertoivat nuorista, joita koulutus ei kiinnostanut ja jotka halusivat vain skeittailla tai viettää aikaansa kavereidensa kanssa. Kukaan haastatelluista nuorista ei kuitenkaan vähätellyt koulutuksen merkitystä, vaan jokainen halusi päästä opiskelemaan. Sekä aktiiviset että passiiviset nuoret pitivät koulutusta erittäin tärkeänä työn saannin kannalta. (Vrt. Kivelä & Ahola 2006, 72–73.) Nuorten puheessa oli kuitenkin se ero, että aktiiviset nuoret ilmaisivat koulutushalukkuutensa passiivisia nuoria innokkaammin. Osalle passiivisista nuorista koulutus näyttäytyi enemmänkin pakkona, joka piti suoriutua ennen työelämään pääsemistä.

Haastattelija: Kuin tärkeenä sä pidät koulutuksen merkitystä?

Sini: Kyl mä sen nyt tiedän, et pakko se on olla joku.

Haastattelija: Miten tärkeenä sä yleensä pidät koulutusta?

Omar: Öö... no se tottakai kuuluu elämään... pakkohan se on, niinku emmähän tiä heh...

Haastattelija: Pidäks sä sitä tärkeenä tommosen työn saamisen kannalta?

Omar: Pidän, tottakai. No pakkohan se on kouluukin käydä niinku joskus.

Haastattelija: Kuin tärkeenä sä pidät koulutust?

Henri: Todella tärkeenä. Jos ei sitä oo niin,

no nykymaailmas ei ainakaan pärjää ilman koulutust et. Vaiks sä osaisit homman, mut paperi on tärkeä olla.

Suurin osa nuorista toivoi pääsevänsä toisen asteen oppilaitokseen. Jotkut tiesivät tarkalleen, mille alalle halusivat, mutta osalla yhteishaku oli enemmänkin hakuammuntaa. Nuorille oli tärkeää, että yhteishaku onnistuisi ensi kerralla, sillä toinen välivuosi tuntui ahdistavalta. Osa koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista koki tilanteensa niin epävarmaksi, ettei oikein uskaltnut suunnitella tulevaisuuttaan. He kertoivat elävänsä päivä kerrallaan, koska ikinä ei voi tietää, mitä seuraavaksi tapahtuu. Nuoret olivat myös valmiita tinkimään ammattitavoistaan saadakseen edes jonkin ammattikoulupaikan. Opiskelemaan pääseminen oli vahvasti yhteydessä heidän tulevaisuudennäkymiinsä.

### **Miksi ohjaajat ja nuoret puhuvat toistensa ohi?**

Haastatteluista paikannettiin monia kohtia, joissa nuoret ja aikuiset puhuivat toistensa ohi. He puhuivat samasta asiasta, mutta eri näkökulmasta. Yhtäältä syynä oli sukupolvien ja toisaalta positoiden välinen ero. Ohjaajien aikuisikään kytkeytyvä elämäkokemus ja heidän positionsa aihealueen ammattilaisina antoi heille ikään kuin oikeuden määritellä nuorten ongelmia ylhäältä. Nuoret kertoivat ainoastaan omasta tilanteestaan, kun ohjaajat puhuivat nuorten ongelmista yleisemmällä tasolla. Ohjaajat paikallistivat nuorten ongelmat viime kädessä nuoriin itseensä tai heidän perheisiinsä. Nuoret eivät heidän mukaansa olleet saaneet opiskelupaikkaa, koska heillä oli esimerkiksi oppimisvaikeuksia, mielenterveysongelmia tai epävakait kotiolot. Nuoret kokivat koulupudokkuuden syyt enemmän rakenteellisina. He eivät olleet päässeet koulutukseen, koska keskiarvorajat olivat olleet liian korkeat, pääsykokeet liian vaikeat tai koulutuspaikkoja liian vähän.

Sukupolvien välinen ohipuhuminen näkyy siis siinä, että ammattilaisaikuisilla on taipumus-

ta yksilöidä koulupudokkuuteen liittyvät ongelmat koulutusjärjestelmän ongelmien näkemisen sijaan. Ohjaaja-ammattilaisten sinänsä aidon huolen myötä syrjäytymiskurssissa pyöritettävät nuorten ongelmat määrittyvät erityiseksi nuorisongelmaksi, joka pahimmillaan marginalisoi koko ryhmän. Peter Dwyer ja Johanna Wyn (2001, 145) kutsuvat tätä syrjäytymisparadoksiksi. Ohjaajaprofessiossa paradoksilla on kahtalainen vaikutus, joka näkyy esimerkiksi alussa kuvattujen riskidiskurssien eriytymisenä. Ensinnäkin nuorten ongelmat vakavasti ottavien käytännön toimijoiden katsotaan rakentavan ja ylläpitävän marginalisoivaa ja stigmatisoivaa syrjäytymisvaara-keskustelua, sitä ylimitoitettua huolta, josta esimerkiksi Timo Harrikari (2008) puhuu. Toiseksi ne, joita esimerkiksi Peter Kelly (2007) kutsuu ”uusiksi luokkaintellektuelleiksi”, pyrkivät vastustamaan syrjäyttämiskurssia, mutta tulevat samalla kiistäneeksi koko ongelman, mikä puolestaan hankaloittaa käytännön toimijoiden työtä. Vaarana on, että nuorten elämän monet ongelmat – todelliset tai kuvitellut – hukkuvat akateemiseen teoreettiseen keskusteluun oikeista tai vääristä riskidiskurssista. Dwyerin ja Wynin (2001, 156) tapaan kysymmekin, miten nuorten syrjäytymisongelmassa pitäisi toimia, jottei heitä sen enempää demonisoidaisi kuin romantisoitaisikaan.

Käytännön ohjaustyössä tämänkaltaiset ongelmat realisoituvat hyvin konkreettisella tasolla esimerkiksi pohdintoina juuri siitä, missä menee nuoren ylimitoitettun holhoamisen ja hänen itsenäistymisensä sekä omatoimisuutensa tukemisen raja. Esimerkiksi epäonnistumisensa joutuneiden nuorten kohdalla vastuunotto ja sisäisen motivaation vaatiminen voi olla vaikeaa. Jos nuori ennakoii epäonnistumista esimerkiksi koulutukseen hakemisen yhteydessä, hänen on samanaikaisesti hankalaa olla motivoitunut. Mikäli tällaisessa tilanteessa nuorelle sanotaan, ettei häntä voi auttaa, koska hän ei ole tarpeeksi aktiivinen tai motivoitunut, nuori voi kokea tullessa hylätyksi ja saa samalla vahvistusta epäonnistumisajatuksilleen.

Dwyer ja Wyn (2001) kehottavat kysymään kriittisesti, kenen ongelmista ja ratkaisuksista on kysymys. Varsin usein molemmat määrittyvät hallinnollisin ja viranomaispäätöksiin niin, että rajattuihin ongelmiin löydetäisiin rajatulle kohdejoukolle mahdollisimman kustannustehokkaat toimenpiteet. Tällöin nuorten todelliset tarpeet ovat vaarassa jäädä taka-alalle. Ratkaisuksi tähän esitetään nuorten elämäntilanteiden ja nuorisokulttuurien parempaa tuntemista sekä nuorten oman äänen kuulemistakin, kun määritellään heitä koskevia ongelmia ja suunnitellaan toimenpiteitä. Tässä ei ole sinällään mitään uutta, kyse on vain siitä, miten asiassa päästäisiin eteenpäin.

## Viitteet

- 1 Yhteishaussa hakematta jättäminen ei välttämättä tarkoita koulutuksen ulkopuolelle jäämistä. Esimerkiksi Niittymäen selvityksessä vuodelta 2005 yhteishaussa hakematta jättäneistä lähes puolet aikoi hakea opiskelupaikkaa sellaisista oppilaitoksista, jotka eivät kuulu yhteishaun piiriin (Niittymäki 2005, 20).
- 2 Koko EU:n alueella toteutetun EQUAL-yhteisöaloiteohjelman osaprojekti VaSkooli kehitti vuosina 2004–2007 Turun ja Salon seutukuntiin alueellisen koulutustakuumallin. Mallissa on keskeistä moniammatillinen ohjaus- ja tukitoiminta, joustava työelämäyhteistyö, oikeanlaisten koulutuspaikkojen riittävyyden varmistaminen, vanhempien kasvatusvastuun tukeminen sekä oppilaiden elämänhallinnan ja työelämäkokemusten lisääminen. (Kivelä & Ahola 2007b; Mäkelä 2007.)
- 3 Turun nuorisotoimen yhteydessä toimiva Ohjaamo auttaa ilman koulutuspaikkaa jääneitä 15–20-vuotiaita nuoria muun muassa yhteishaussa, jälkihaussa ja työharjoittelupaikkojen hakemisessa (Puhakka 2007, 49).
- 4 Nivelvaiheohjaajia ovat Ohjaamon työntekijät, uraohjaajat, etsivän työn tekijä, työpajaohjaaja ja VaSkoolin projektityöntekijät. Sitaateissa esitetään ohjaajien ammattinimikkeä, koulutustyyppiä (yläkoulu tai ammattikoulu) ja koulun numero.
- 5 Kaikkien artikkelissa esiintyvien nuorten nimet on muutettu.

## Lähteet

- Ahola, Sakari & Galli, Loretta (2009) Koulutustakuusta ohjaustakuuseen – nuorten koulupudokkaiden nivelvaiheohjauksen kehittäminen. *Kasvatus* 40(5), 394–406.
- Ahola, Sakari & Galli, Loretta & Ikonen, Sari (2009) Koulutuksesta syrjäytymisen ehkäisy Varsinais-Suomessa.

- Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE. Turun yliopisto. <<https://oa.doria.fi/handle/10024/43498>> [Viitattu 15.6.2009.]
- Ahola, Sakari & Kivelä, Suvi (2007) 'Education is important, but...' Young people outside of schooling and the Finnish policy of 'education guarantee'. *Educational Research* 49(3), 243–258.
- Dwyer, Peter & Wyn, Johanna (2001) *Youth, education and risk: facing the future*. London: Routledge.
- Fergusson, Ross (2004) Discourses of exclusion: reconceptualising participation amongst young people. *Journal of Social Policy* 33(2), 289–320.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 87.
- Helne, Tuula (2004) Syrjäytymisen yhteiskunta. *Tutkimuksia* 123. Helsinki: Stakes.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Kelly, Peter (2007) Governing individualized risk biographies: new class intellectuals and the problem of youth-at-risk. *British Journal of Sociology of Education* 28(1), 39–53.
- Kivelä, Suvi (2004) Ammattikoululaiset elämänsfääreillä. Turkulaisten ammattikoululaisten suuntautuminen koulutukseen, työhön, vapaa-aikaan ja tulevaisuuteen. Sosiologian pro gradu, Turun yliopisto.
- Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari (2006) Koulutusyhteiskunnan syrjäpoluilla. VaSkoolin tutkimushankkeen 1. osaraportti. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE. Turun yliopisto. <[http://ruse.utu.fi/PDF\\_tiedostot/Raportti1.pdf](http://ruse.utu.fi/PDF_tiedostot/Raportti1.pdf)> [Viitattu 8.6.2009.]
- Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari (2007a) Ennaltaehkäisyä vai syttyneiden roihujen sammuttamista? Opinto-ohjaajien ja projektityöntekijöiden näkemyksiä nuorten syrjäytymisen ehkäisemisestä. VaSkoolin tutkimushankkeen 2. osaraportti. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE. Turun yliopisto. <[http://ruse.utu.fi/PDF\\_tiedostot/Raportti2.pdf](http://ruse.utu.fi/PDF_tiedostot/Raportti2.pdf)> [Viitattu 8.6.2009.]
- Kivelä, Suvi & Ahola, Sakari (2007b) Elämää nivelvaiheissa. Nuorten syrjäytyminen ja sen ehkäisy. VaSkooli-projektin loppuraportti. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, RUSE. Turun yliopisto.



- Lehtoranta, Pirjo & Piri, Marja (1997) Nuotti elämälle -projekti. Teoksessa Ruoho, Kari & Ihatsu, Markku (toim.): Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia katsauksia nuorten syrjäytymiseen. NUORAn julkaisuja nro 4, 209–219.
- Myllyniemi, Sami (2009) Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 97 & Nuorisoasiain neuvottelukunta & Opetusministeriö.
- Mäkelä, Matti (toim.) (2007) Hippuja VaSkoolista. Tuloksia ja hyviä käytäntöjä. VaSkooli-koulutustakuumallin kehittäminen Turun ja Salon seutukuntiin. Loppujulkaisu.
- Niittymäki, Toni (2005) Selvitys vuonna 2005 perusopetuksen päättävistä oppilaista, jotka eivät hakeneet opiskelupaikkaa kevään toisen asteen yhteishaussa. Nuorten osallisuushanke 2003–2007. Opetushallitus.
- Nurmi, Jari-Erik & Salmela-Aro, Katariina (1992) Epäonnistumisen psykologiaa. Katsaus ajattelu- ja toimintastrategioihin. *Psykologia* 27(1), 20–30.
- Nurmi, Jari-Erik & Salmela-Aro, Katariina & Anttonen, Matti & Kinnunen, Hilka (1992) Epäonnistumisen psykologiaa. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kiinnostukset ja ajattelutavat. *Psykologia* 27(6), 485–492.
- OPM (2003) Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy koulutuksen alalla. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:4.
- OPM (2005) Perusasteen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33. Helsinki: Yliopistopaino.
- OPM (2008) EU:n Nuorisohjelma 2000–2006; Suomen loppuraportti. Opetusministeriön julkaisuja 2008:37. Helsinki: Yliopistopaino.
- OPM (2009) Nuorta ei jätetä – Puhalletaan yhteen hiileen; Moniammatillista viranomaistyötä ja sen lakisäateistämistä selvittävän poikkihallinnollisen työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:5. <[http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Nuorta\\_ei\\_jxtetx\\_-\\_Puhalletaan\\_yhteen\\_hiileen](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Nuorta_ei_jxtetx_-_Puhalletaan_yhteen_hiileen)> [Viitattu 15.6.2009.]
- Pietikäinen, Reetta (2005) Vaihtoehtoisia polkuja etsimässä – työpajanuorten orientaatiot. Teoksessa Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 56, 219–253.
- Pohjantammi, Ismo (2007) Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 12. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/tyopaja.pdf>> [Viitattu 4.8.2009.]
- Puhakka, Tara (2007) Ohjaamo – matalan kynnyksen ohjauspiste. Teoksessa Mäkelä, Matti (toim.): Hippuja VaSkoolista. Tuloksia ja hyviä käytäntöjä. VaSkooli-koulutustakuumallin kehittäminen Turun ja Salon seutukuntiin. Loppujulkaisu.
- Schildrick, Tracy & MacDonald, Robert (2008) Understanding youth exclusion: critical moments, social networks and social capital. *Youth and Policy*, 99, 43–54.
- Suurpää, Leena (toim.) (2009) Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 27. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf>> [Viitattu 15.6.2009.]
- Te Riele, Kitty (2006) Youth 'at risk': further marginalizing the marginalized? *Journal of Education Policy* 21(2), 129–145.
- Thomson, Rachel & Bell, Robert & Holland, Janet & Henderson, Sheila & McGrellis, Sheena & Sharpe, Sue (2002) Critical moments: choice, chance and opportunity in young people's narratives of transition. *Sociology* 36(2), 335–354.
- Threadgold, Steven & Nilan, Pam (2009) Reflexivity of contemporary youth, risk and cultural capital. *Current Sociology* 57(1), 47–68.
- Tilastokeskus (2009a) Vuoden 2007 peruskoulun 9. luokan päättäneistä jatkoi opiskelua samana vuonna 94 prosenttia, ylioppilaista 43 prosenttia. <[http://www.stat.fi/til/khak/2007/khak\\_2007\\_2008-12-12\\_tie\\_001.html](http://www.stat.fi/til/khak/2007/khak_2007_2008-12-12_tie_001.html)> [Viitattu 4.11.2009.]
- Tilastokeskus (2009b) Vuoden 2007 peruskoulun päättäneiden hakeutuminen jatko-opintoihin koulutussektorin, peruskoulun sijaintimaakunnan ja sukupuolen mukaan 2007. <[http://www.stat.fi/til/khak/2007/khak\\_2007\\_2008-12-12\\_tau\\_002.html](http://www.stat.fi/til/khak/2007/khak_2007_2008-12-12_tau_002.html)> [Viitattu 4.11.2009.]
- Tilastokeskus (2009c) Koulutuksen keskeyttäminen väheni hieman. <[http://www.stat.fi/til/kkesk/2007/kkesk\\_2007\\_2009-03-11\\_tie\\_001.html](http://www.stat.fi/til/kkesk/2007/kkesk_2007_2009-03-11_tie_001.html)> [Viitattu 4.11.2009.]
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Vehviläinen, Jukka (1999) Koulutuksen reunalla. Pärjäämisen kentät nuorten elämänkuluissa. Teoksessa Liimatainen-Lamberg, Anna-Ester (toim.): Syrjäytymisen ehkäisy – ohjaus- ja tukipalveluiden kehittäminen. Raportti IV. Opetushallitus. <<http://www.edu.fi/julkaisut/syrjayt.pdf>> [Viitattu 15.6.2009.]



## TYÖ JA TYÖELÄMÄ NUORTEN AMMATTIOPISKELIJOIDEN JA OPETTAJIEN PUHEESSA

Istumme luokassa ammatteorian tunnilla.

Opettaja on aloittamassa opetusta:

Opettaja: Te ootte täällä oppimassa ammat-  
tiin. Te ette oo missään päiväkodissa.

Te ootte lähes miehen iässä. Vähän sem-  
moista aikuismaista oretta. Voidaan puhua  
soopaa, mutta kaikella on aikansa ja paik-  
kansa. Kun minä opetan jotain, täällä on  
niitä, jotka haluavat oppia. Jos ei huvita  
kuunnella, voit vaikka tukkia korvasi,  
mutta ennen kaikkea pitää tukkia suunsa,  
että niillä on mahdollisuus kuunnella jotka  
haluavat.

Opettaja: Muistakaa nyt kaikki, mitä varten  
te ootte täällä.

Liro<sup>1</sup>: Että me saadaan opintotukea.

Kenttämuistiinpanot, kone- ja metalli

Yllä oleva episodi on katkelma kenttämuis-  
tiinpanoistani tehdessäni tutkimusta ammatil-  
lisissa oppilaitoksissa lukuvuonna 2008–2009.  
Katkelma on houkuttanut minua tutkijana  
kysymään, kuinka ammattiin kasvamisesta kes-  
kusteltaessa nuorten ja aikuisten puheet ajoittain  
ohittavat toisensa. Se sai minut pohtimaan myös  
sitä, minkälaisia merkityksiä työlle annetaan  
osana ammattiin tähtäävien opintojen arkea.  
Ammatillisten perustutkintojen opetussuun-  
nitelmissa työ, työelämä ja työmarkkinat ovat  
vahvasti läsnä. Vaikka työelämän tarpeet ovat

julkilausutusti kaikille opintoaloille yhteisten  
painotusten ja ydinosaamisen perusta, työelämä  
itsessään käsitteellistyy opetussuunnitelmien  
teksteissä abstraktioksi (Lappalainen ym. 2010).  
Tulevan työntekijän valmius kehittää itseään ja  
sopeutua työelämän muutoksiin on tuotu esiin  
monin kohdin kuitenkin määrittelemättä  
sitä, mitä työelämän muutoksella tarkoitetaan  
(Opetushallitus 2004).

Tässä artikkelissa kysyn, miten kone- ja  
metallialalla opiskelevat nuoret ja ammatillisen  
koulutuksen opettajat puhuvat siitä työelämästä,  
johon opiskelijoita ohjataan. Tarkastelen myös  
koulutyön ja ”oikean” työn saamia erilaisia  
merkityksiä. Käytän artikkelin aineistona et-  
nografista tutkimusaineistoa, jonka olen tuot-  
tanut ammatillisissa oppilaitoksissa, kone- ja  
metallialan opiskelijaryhmissä<sup>2</sup> (ks. myös luku  
”Aineisto ja analyysitapa”).

Ammatillisen koulutuksen opetussuunni-  
telmateksteissä opiskelijan nähdään olevan  
matkalla kohti vastuuntuntoista kansalaisuutta  
(Lappalainen ym. 2010). Leena Kosken (2009)  
mukaan tavoiteltava kansalaisuus näyttäytyy  
ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmissa  
työmarkkinoiden tarpeisiin vastaavana työn-  
tekijyytenä. Kone- ja metallialan opiskelijoita  
ohjataan ennen kaikkea työtä tekemään. Myös  
opiskelijat itse visioivat tulevaisuuttaan yleensä  
oman alansa vakituiseen työpaikkaan asettu-  
neena, mutta tiedostavat myös työnsaannin  
epävarmuuden – sen, että vakituista työtä ei  
välttämättä tule saamaan. Opettajat tarkastelevat  
koulutuksen tavoitteiden ja työelämän vaatimus-  
ten välisiä ristiriitaisuuksia: tulisiko opiskelijoita  
täsmäkouluttaa yritysmaailman tarpeisiin vai  
pyrkiä takaamaan heille mahdollisimman laaja-  
alainen ammatiossaaminen? Tässä pohdinnassa  
ovat niin opiskelijoiden oletetut työasenteet  
kuin myös ajankohdan epävakaiselta näyttävä  
työtilanne mietinnän alla.

Tarkastelen artikkelissani niitä moninaisia  
diskursseja, jotka raamittavat sitä, miten työstä  
ja työelämästä ammatillisessa koulutuksessa pu-  
hutaan. Aloitan jäsentämällä aiheitani suhteessa  
aiempaan tutkimukseen koulutuspolitiikan ja

työelämän muutoksesta sekä niiden heijastumisesta opetussuunnitelman- ja oppilaitosten arjen tasolle. Jatkan esittelemällä lyhyesti tässä artikkelissa käyttämäni aineistoa. Sen jälkeen tulkinsen lähemmin aineistosta esiin nostamiani teemoja työstä ja opiskelukäytännöistä kohdentuen pohdintani opiskelijoiden ja opettajien puhetapoihin – niiden välisiin yhteneväisyyksiin ja eroihin. Tarkastelen erityisesti kirjan teeman mukaisesti ohipuhumista.

### **Työ ja koulutus markkinayhteiskunnassa**

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että nuorten puheessa aikuistuminen ja kansalaisuus kiinnittyvät ajatukseen taloudellisesta itsenäistymisestä ja siirtymisestä koulutuksesta työelämään (esim. Tolonen 2008; Lahelma 2003; Lister ym. 2003; Jahnukainen 1997; myös Kuure 2001). Sukupuolen ja yhteiskuntaluokan merkitystä nuorten koulutusta ja työtä koskevalle ajattelulle ei edelleenkään voi kiistää ja erityisesti nuorten miesten käsitykset tavoiteltavasta kansalaisuudesta kietoutuvat aiempien tutkimusten mukaan palkkatyön, perheen ja oman asunnon ympärille (Kauppinen 2008; Hall & Coffey 2007; Lister ym. 2003; myös Willis 1984). Taustaltaan työväenluokkaisten nuorten on esitetty haaveilevan useammin nopeasta siirtymästä työelämään, kun taas taustaltaan keskiluokkaiset nuoret pitäisivät opiskelua itsessään tavoiteltavana (esim. Käyhkö 2006; Lahelma 2003; Gordon & Lahelma 2002).

Työelämän on kuitenkin todettu käyneen läpi sellaisia laajamittaisia muutoksia, jotka ovat muuttaneet niin työelämän järjestystä kuin työntekijöihin kohdistuvia odotuksia. ”Uuden työn” aikana työntekijältä edellytetään joustavuutta muun muassa jatkuvan kouluttautumisen ja muutospaineiden sietämisen suhteen (ks. esim. Julkunen 2008; Sennett 2002; Tomlinson 2008, 204–206). Elinikäisen oppimisen ja yksilön itsensä kehittämisen sanoma on (Gordon ym. 2000; Kivirauma 2001; Komulainen 2006; Mietola 2010) luettavissa myös ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien yhteisestä osasta:

”Ammatillisen peruskoulutuksen tulee antaa opiskelijalle laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet alan eri tehtäviin ja erikoistuneemman osaamisen ja työelämän edellyttämän ammattitaidon yhdellä tutkinnon osa-alueella siten, että hän voi tutkinnon suoritettuaan sijoittua työelämään, suoriutua alansa vaihtelevista tehtävistä myös muuttuvissa oloissa sekä kehittää ammattitaitoaan läpi elämän.”

Opetushallitus 2004

Maa- ja maailmanlaajuinen koulutuspolitiikan uudistus, jossa työmarkkinamekanismit istutettiin myös koulutuspolitiikan kontekstiin (Davies & Bansel 2007, 254), on otettu Suomessa 1980-luvun puolivälistä alkaen yhä vahvemmin käyttöön, ja puhe koulutusmarkkinoista on jo juurtunut alan suomalaisen keskusteluun (ks. esim. Mietola & Lappalainen 2006; Järvinen 2001; Kivirauma 2001). Pääsy työhön kuin työhön tuntuu edellyttävän koulutusta, ja koulutusmarkkinat ovat vahvistaneet asemaansa työmarkkinoille rinnakkaisena areenana (ks. esim. Tolonen 2008; Kuure 2001). Sosiaalisten ja kulttuuristen erojen tarkastelua ei koulutusmarkkinoilla välttämättä nähdä keskeisenä, ja puhe eroista kääntyykin helposti yksilöllisyyspuheeksi, jossa ihmisten välisestä erilaisuudesta keskustellaan lähinnä yksilöllisten valintojen näkökulmasta (ks. myös Tomlinson 2008).

Komonen (2005) kirjoittaa, että nykyisen koulutuspolitiikan valossa merkittävimpanä tulevaisuuden ammattitaitovaatimuksena voidaan pitää oppimiskykyä, monipuolisen oppimisen tilaa, jossa ihmisen on mukautettava identiteettinsä jatkuvan muutoksen edellyttämiin vaatimuksiin (Komonen 2005, 143). ”Uuden työn” tekijän tulisi tuntea tietojensa ja taitojensa lisäksi persoonalliset ominaisuutensa ja vahvuutensa esimerkiksi luotettavana ja vastuuntuntoisena, käytännöllisenä ihmisenä kyetäkseen tuoteistamaan ja myymään osaamistaan vinhaan muuttuvilla markkinoilla (Skeggs 2004, 73; Koski 2009, 45). Vaikka aktiivisen ja yksilöllisen valinnan politiikassa ei yksilöiden toimintare-

surssien ja erojen tarkastelua pidetä mielekkäänä, määrittää kyseinen politiikka kuitenkin vahvasti sitä, kuinka koulutusmarkkinoilla tulisi toimia ”oikein” (Mietola 2010).

Suomen koulutusjärjestelmässä nuoren kannalta merkittävä valinnan paikka on peruskoulun päättövaiheessa. Tästä eteenpäin koulutusvaihtoehdot jakautuvat selkeästi ammatilliseen ja yleissivistävään linjaan, joiden välillä on valittava.<sup>3</sup> Keskeistä on, että johonkin tulisi hakea opiskelemaan – onhan yhteishakuun osallistuminen myös työttömyysturvalailla ohjailtu velvollisuus (ks. Lappalainen, Mietola & Lahelma 2010b; Työttömyysturvalaki 2002/1290; Komonen 2001; 1999). Peruskoulun jälkeisen toisen asteen koulutuksen suorittaminen on yhteiskunnassamme sekä normatiivisena pidetty reitti aikuisuuteen että myös moraalisesti arvotettua (esim. Käyhkö 2006; Komonen 2005). Artikkelini aloittavassa aineistokatkelmassa Iiro toteaa – vaikkakin ironisesti – opiskelevansa saadakseen opintotukea. Kouluttautuminen ei näyttäytynyt kaikille haastattelemiini nuorille itsestäänselvyytinä; jotkut heistä olivat ennen ammatillisessa koulutuksessa aloittamistaan puntaroineet, josko hakeutuisivat suoraan peruskoulusta töihin tai esimerkiksi oppisopimuskoulutukseen.

Ammatillisen koulutuksen ja lukion välistä eroa on purettu mahdollistamalla jatko-opintokelpoisuus ammatillisen perustutkinnon suorittaneille. Myös kaksoistutkinnot ovat yleistyneet. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998/620; Laki ammatillisista oppilaitoksista annetun lain muuttamisesta 1991/146.) Tästä huolimatta käsitykset ja totutut käytännöt siitä, että ammattikoulusta mennään työelämään, istuvat yhä syvässä (Tolonen 2008; Käyhkö 2006). Aiemmissa tutkimuksissa todetaan ammatillisen koulutuksen tehtävänä olleen perinteisesti nimenomaan työväenluokkaisten nuorten ammattiin kasvattaminen (Francis 2006; Käyhkö 2006; myös Koski 2009). Myös omassa tutkimuksessani haastatellut opiskelijat haluavat ennen kaikkea valmistua ammattiin ja siirtyä työelämään.

## Aineisto ja analyysitapa

Etnografiseen tutkimukseen liittyy olennaisesti kenttätöväihe, jossa tutkija konkreettisesti jalkautuu kulloinkin kyseessä olevalle ”kentälle” keräämään aineistoa esimerkiksi osallistuvan havainnoinnin ja haastattelun avulla. Tärkeäksi muodostuu tutkijan fyysinen – ruumiillinen – kokemus siitä kulttuurisesta ympäristöstä, jota hän kulloinkin tarkastelee. (Ks. esim. Lappalainen 2007.) Oman tutkimukseni kenttätöväihe jakaantui kuudelle kuukaudelle, jonka aikana osallistuini ammatillisten oppilaitosten arkeen havainnoiden kone- ja metallialalla ensimmäistä vuottaan opiskelevien nuorten opintoja. Kone- ja metallialan koulutusohjelma sijoittuu tekniikan ja liikenteen koulutusalaan, joka on hyvin miesenemmistöinen ala. Ryhmissä, joissa havainnoin, sukupuolijakauma oli koulutustilastojen mukainen. (Tilastokeskus 2009.)

Kävin oppilaitoksissa noin kerran viikossa, olin mukana oppitunneilla ja tauoilla. Toisinaan keskityin seuraamaan enemmän opettajia, toisinaan opiskelijoita. Tein lisäksi haastatteluja sekä osallistuini erilaisiin kokouksiin. Etnografiassa kirjallinen tuotos muotoutuu prosessissa kentällä tapahtuneen ja tutkijan muistiinpanojen, havaintojen ja tulkintojen kanssa. Tätäkin artikkelia voidaan siis tarkastella osana kenttätöyökertomusta, jossa tutkijan viettämä aika kentällä ja tutkittavien kanssa rakentuneet vuorovaikutussuhteet vaikuttavat osaltaan siihen, millaista kirjoitettu teksti lopulta on (Lappalainen 2004, 135; Coffey 1996, 69–71).

Tarkastelen artikkelissani opiskelija- ja opettajahaastatteluja<sup>4</sup> sekä kenttämuistiinpanoja<sup>5</sup> ja keskityn erityisesti niihin osiin aineistosta, joissa työ, työelämä ja ammatillisuus ovat läsnä. Analysoin sekä kentän toimijoiden puhetta että omia havaintojani ja keskityn nostamaan esiin erilaisia puhetapoja, joita tulkitsen osana laajempaa koulutus- ja yhteiskuntapolitiittista viitekehystä (Fine & Weis 2008; Gordon & Lahelma 2004; Lahelma & Gordon 2007; Troman ym. 2006). Mielenkiintoni on siinä, miten opiskelijat ja opettajat tekevät asioita ymmärrettäväksi – selittävät ja kuvailevat kulloinkin kyseessä olevaa

ilmiötä omia kulttuurisia toimintaresurssejaan hyödyntäen (Jokinen 1999). Olen kiinnostunut siitä, mistä kentän toimijoiden, opiskelijoiden ja opettajien, puhe oikeastaan kertoo (Mietola 2007, 158). Tavoitteenani on avata, tuoda näkyväksi ja purkaa auki oppilaitosten arjessa rakentuvia puhetapoja (ks. esim. Davies 2003; St. Pierre 2000; Gordon ym. 2000; myös Niemi 2008).

### Koulutyöt ja oikeat työt – keskusteluja työasenteista ja työnsaannista

Anna-Maija: Miten te ajattelette siitä normaalisuudesta, mistä tulee se määritelmä siitä, että mikä on se normaalessakki tai normaaliopetus tai normaalit tavoitteet?

Opettaja 1: Sehän on tää luterilainen perinne, että...

Opettaja 2: Meidän yhteiskunta määrittelee.

Opettaja 1: Otsasi hiellä sinun pitää leipäsi ansaitsevan [naurahtaa]! Eli sitten kun sinusta tulee tämmöinen, joka meet tonne töihin, etkä elä yhteiskunnan varoilla. Siinä on normaali ihminen. Tämmönen kärjistys, mutta kyllä se vanhemmilla ihmisillä aika pitkälle on tää näkemys. Ja nyt täytyy nähdä, että nuorilla on ihan erilaiset elämän arvot tietyillä asioilla. Että työ ei olekaan enää niin korkeassa arvossa kuin vanhemmilla ihmisillä. Se [työ] on vaan semmonen, että se täytyy tehdä, mutta sitten välillä voidaan taas irrotella ja taas palata työelämään.

Henkilökunnan 1. ryhmähaastattelu

Tutkimukseeni osallistuneet opettajat miettivät paljon sitä, minkälaisia vaatimuksia ajankohdan työelämä ja laajemmin koko yhteiskunta kansalaisilleen asettavat. Edellisessä aineistokatkelmassa yksi haastatteluun osallistuneista opettajista puhuu palkkatyöihanteesta. Hän kertoo käsityksensä siitä, että itsensä elättäminen työnteolla on edelleen Suomessa arvostettua – etenkin ikääntyneen väestön keskuudessa. Opettaja pohtii nuorten ajatus- ja arvomaailmassa tapahtunutta muutosta, ja esittää, etteivät

nykynuoret enää arvostaisi työtä itsessään niin kuin vanhemmat sukupolvet sitä arvostavat. Näin todettaessa rakentuu puheessa etäisyys sukupolvien välille.

Kone- ja metallialan opetussuunnitelmaan kysymys opiskelijoiden työasenteista on kirjattu tavoitteeksi oikeasta asenteesta. Oikealle asettuu vastinpariksi oletus nuorten mahdollisesta väärästä työasenteesta:

”[Opiskelijan] on kyettävä toimimaan työyhteisössä ja asiakaspalvelussa ja hänellä on oltava oikea asenne työntekoon.”

Opetushallitus 2004.

Opetussuunnitelmassa oletetaan jaettu ymmärrys siitä, mikä on oikea asenne. Niin opettajapuheessa kuin opetussuunnitelmatekstissäkin opiskelijoiden tulevan työnsaannin nähdään olevan osittain riippuvainen opiskelijan asenteesta tai työn arvostuksesta. Mari Käyhkö (2006, 125) kirjoittaa yhtenä tavoitteena puhdistuspalvelualan koulutuksessa olevan, että opiskelijoiden työskentelyasenteeseen tulee vaikuttaa koulutuksella. Aineistossani opettajien ja muun ohjaavan henkilökunnan puheissa ne opiskelijat, joilla on oikeanlaista asennetta ja aktiivisuutta, tulevat todennäköisesti saamaan töitä:

Sosiaalikasvattaja: Miten sä myyt itsesi ja markkinoit, kun sä menet sinne työhaastatteluun.

Opettaja 1: Siis se on... ratkaisevaa.

Sosiaalikasvattaja: Tai ensimmäisen kerran astut ovesta sisään, niin se on se juttu.

Opettaja: Plus työssäoppiminen, kesätyöt. Ne on tärkeitä.

Sosiaalikasvattaja: Niin.

Opettaja 2: Jos vaan osaa jotain siitä omasta ammatistaan, on aktiivinen ja reipas nuori, niin sitten. Saa sen työn.

Henkilökunnan 2. ryhmähaastattelu

Edellisessä ammattikasvattajien keskustelussa rakennetaan kuvaa nuoresta työnhakijasta aktiivisena toimijana, jonka vastuulla on niin

hänen onnistumisensa kuin epäonnistumisensa työmarkkinoilla. Näin ajateltuna mahdollisten ongelmien työssä ja opinnoissa voidaan nähdä palautuvan opiskelijan asenteeseen (Käyhkö 2006, 125). Halutunlaiseen työasenteeseen liittyen Leena Koski (2009) kuvailee ”yrittäjäminän” käsitteen rantautumista eurooppalaiseen koulutuspolitiikkaan ja toteaa, että yrittäjämienä asettuminen koulutuksen moraaliseksi ideaaliksi on ristiriitainen: käsite määrittää valikoiman yksilöllisiä ominaisuuksia toivotuiksi ja tekee osasta ominaisuuksia ei-toivottavia (Koski 2009, 44–45). Näin koulutuksen halutaan tuottavan tiettyjä persoonallisuuden piirteitä, ja ”yrittäjäminästä” muodostuu hyvän kansalaisen synonyymi (ks. Lappalainen ym. 2010, 14; Komulainen 2006, 216).

Puhuessaan työasenteista opettajat tuovat esiin sen, että monet opiskelijoista näyttävät työssäoppimisjaksoilla parhaat puolensa – kouluun ei aina jaksettaisi tulla kahdeksaksi, mutta töihin mennään reippaina jo seitsemältä.

”Tämä työssäoppimisessa onnistuminen, niin se onnistuu monelta paljon paljon paremmin, kun täällä oppilaitoksessa. – Täällä joskus väsyttää olla, mutta siellä tehdään kuitenkin seitsemästä puoli neljään viitenä päivänä viikossa.”

Opettaja,  
henkilökunnan 2. ryhmähaastattelu

”Suurin osa hoitaa työssäoppimisen tosi hyvin. Skarppaa ja näkee sen niinkun hirveen tärkeenä, että se on se väylä sinne työelämään. Ja suhtautuu siihen ihan eri tavalla kun kouluun.”

Opettaja,  
henkilökunnan 1. ryhmähaastattelu

Aineistossani se, mikä tuottaa innostusta ja motivaatiota opiskelijoille, näyttäisikin olevan *oikea* työ – koulutyöhön sen sijaan voidaan suhtautua ”vaan” koulutyönä – ja nämä kaksi työn muotoa erotetaan toisistaan koulun arjen eri tasoilla (myös Kauppinen 2008, 125).

Opiskelijoiden haastatteluissa tulee esiin, että asiakkaiden tilaustöiden tekeminen motivoi enemmän kuin opettajan antamat harjoitustyöt, ja myös opettajat puhuvat tästä.

Luvun alussa esittelin opettajapuhetta nuorten asenteista työntekoa kohtaan ja siitä, että nykypäivän nuorille ei olisi enää niin tärkeää kiinnittyä säännölliseen työhön – ajoittain voitaisiin jopa ”irrotella” palkkatyön ulkopuolella (ks. myös Tomlinson 2008; Davies & Bansel 2007; Mietola 2010). Aineistossani opettajat puhuvat työelämästä myös toisenlaisin äänenpainoin ja tuovat esiin erilaisten työpaikkojen säilyttämisen tärkeyden perustellen tätä sillä, että kaikille opiskelijoille pitäisi valmistuttuaan olla mahdollista saada jotakin työtä. Opettajat pohtivat ääneen ajankohdan yhteiskunnallisen tilanteen epävakaisuutta – heitä mietityttävät työelämän muutos, taantuma ja siitä seuraavat irtisanomiset.

Valtaosasta opiskelijoiden haastatteluista on tulkittavissa haave työllistymisestä heti valmistumisen jälkeen. Työn ulkopuolelle vapaaehtoisesti jättäytymistä ei puhuta itselle sopivana vaihtoehtona. Pikemminkin päinvastoin: työ mainittiin ensimmäisenä, kun kysyin haastatteluissa opiskelijoilta heidän tulevaisuuden suunnitelmistaan:

Anna-Maija: Mitä haluaisit tulevaisuudessasi tehdä, ihan laajalti?

Santeri: Olis semmonen työ, että mikä on täällä opiskella ja. Semmonen, miten sen nyt sanois. Että pystyis pitkiä päiviä tekemään, ja niin pois päin.

Anna-Maija: Joo. No mitä sä siltä työltä haluat, tai odotat?

Santeri: Että on töitä.

Opiskelijan haastattelu

Santerin tulevaisuuden suunnitelmissa etusijalla ovat koulutusta vastaavan työn saaminen ja pitkien työpäivien tekeminen. Mielenkiintoista on, että työltä Santeri ei odota oikeastaan mitään muuta, kuin että sitä olisi. Useissa opiskelijoiden haastatteluissa tulee esiin puhe siitä, että huo-

limatta yksilön korkeasta työn arvostuksesta ja tutkintotodistuksesta ei työtä välttämättä saa ja on palattava joksikin aikaa koulunpenkille kouluttautumaan uudelleen. Seuraavasta haastattelukatkelmasta on tulkittavissa Viljamin olevan hyvin tietoinen mahdollisesta työttömäksi jäämisestä ja sen seurauksista eli tarpeesta hankkia lisäkoulutusta:

Viljami: Täältä kun sitten valmistutaan, niin heinäkuussa heti inttiin ja sen jälkeen varmaan vuos-kaks töitä, ja sitten vielä ehkä opiskelemaan jossain vaiheessa.

Anna-Maija: Oot sä miettinyt, että mitä se sitten vois olla se opiskelu?

Viljami: Jotain jatko-opintoja tähän.

Anna-Maija: Tähän metalliin?

Viljami: Nii.

Anna-Maija: Okei. Sit sä et enää uudelleen halua hakea sinne pintakäsittelylinjalle?

Viljami: No, se jää nyt sitten nähtäväksi sitten. Että en tiedä, että jos ei alalta saa töitä, niin kyl sit varmaan pitää uudelleen kouluttautua.

Kahden opiskelijan haastattelu

Myös haastatteleman Niko ja Simo näkivät itselleen mahdollisina muut kuin oman alan työt. Haastattelussa heistä kumpikin sanoi useaan kertaan työn olevan sellainen asia, jota he haluaisivat ensisijaisesti tehdä tulevaisuudessaan. Kuitenkin nämä nuoret miehet näkivät myös mahdollisena sen, että itsestään riippumattomista syistä töitä ei vain saisikaan, ja viimeisenä vaihtoehtona olisi ”sossunluukulle” meneminen.

Opiskelijoiden ja opettajien puhettavat eivät aina kohtaa puhuttaessa työstä ja työnsaannista. Tulkintani mukaan kummatkin tiedostavat työelämän epävakaisuuden ja tietävät, mitkä ovat siitä mahdollisesti seuraavat vaikutukset nuorten työllistymiselle. Puhuttaessa asenteista työntekoa kohtaan saavat koulutyö ja ”oikea” työ erilaisen merkityksen. Siltä pohjalta, miten opiskelijat suhtautuvat koulutyöhönsä, ei siis voidakaan ehkä sanoa kaikkea siitä, mikä on heidän asenteensa työntekoa kohtaan.

## Työelämän pelisäännöt ja opiskelijoiden unelmahommat

”[Opiskelijan] on kyettävä aktiiviseen ja vastuuntuntoiseen toimintaan työyhteisössä, ja hänen on oltava täsmällinen ja noudatettava työaikoja”

Opetushallitus 2004

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmatekstissä tuodaan esiin tavoite tunnolliseksi ja täsmälliseksi työntekijäksi kasvamisesta ja kasvattamisesta. Myös keskusteluissani opettajien kanssa työaikojen noudattamisen ja täsmällisyyden tärkeys korostuu. Opettajat vertaavat ammatillisen oppilaitoksen sääntöjä peruskouluun ja painottavat ammattioppilaitoksissa noudatettavan tiukempia sääntöjä. Näin siksi, että ammatillisissa opinnoissa on totutettava opiskelijoita työelämän pelisääntöihin:

”Keskustelen opettajan kanssa poissaoloista. Opettaja: Peruskoulussa on ehkä joustavampaa, mutta täällä myöhästymisistä tulee korvattavaa. Opettaja kertoo, että he ovat aika tiukkoja näissä (poissaolojen korvauskäytännöissä), koska heidän on ohjattava nuoria työelämän sääntöihin.”

Kentämuistiinpanot, kone- ja metalli

Kertoessaan tutkijalle työelämän pelisääntöihin kasvamisesta opettajat puhuvat kasvattajan paikalta (Hakala 2007). Tässä puhettavassa rakentuu käsitys työelämän minimivaatimuksista, joiden kuvataan pitävän sisällään täsmällisen aikataulujen noudattamisen ja tunnollisen työtehtävien suorittamisen. Arjen opetus- ja kasvatuskäytännöissä eivät täsmällisyyden ja tunnollisuuden vaatimukset näyttäisi kuitenkaan aina olevan kovin suoraviivaisesti esillä. Koulupäivän rakenteessa on paljon joustoa – aikatauluja venytetään ja tiivistetään tarpeen vaatiessa. Käytäntöjen tasolla on siis kiinnitetty huomiota siihen, miten opetusjärjestelyt voisivat tukea ennen kaikkea opiskelun mielekkyyttä. Koulun virallinen ja epävirallinen kulttuuri eivät

ehkä törmääkään kone- ja metallialan opintojen käytännöissä niin voimakkaasti, kuin aiemmissa tutkimuksissa on koulun arjesta kirjoitettu (Gordon ym. 2000; Willis 1984).

Tämän tulkitsen olevan koulutusalasidonnainen asia. Kone- ja metallialan kulttuurisiin käytäntöihin ei tunnu koulumainen opiskelu kuuluvan – koulunkäynti on pitkälti konehallissa työskentelyä. (Ks. myös Hjelmér ym. 2010.) Koulumaisuus ei myöskään opiskelijoiden puheissa ole yleisesti arvostettua. Carina Hjelmér työtovereineen (2010) on vertaillut opetusjärjestelyjä ja oppituntien käytäntöjä kolmella eri ammatillisen koulutuksen linjalla Suomessa sekä Ruotsissa ja todennut, että hoiva-alan opinto-ohjelmat on suunniteltu koulumaisen lukujärjestyksen ympärille, kun taas tekniikan alan koulutuksessa aikatauluilla pyritään jäljittelemään työpaikkojen joustavaa päivärytmiä. Myös omassa tutkimuksessani koulupäivä kone- ja metallialalla jakautui työtehtävistä riippuen eripituisiin työskentelyjaksoihin, lyhyempiin ja pidempiin taukoihin, ja opiskelijoiden oli mahdollisuus vaikuttaa päivän kuluun.

Opiskelijoiden haastatteluissa toistuu puhe siitä, että parasta tämän hetkissä opinnoissa ovat rentous, vapaus ja omakohtainen kiinnostus. Opiskelukäytäntöjä kuvataan esimerkiksi seuraavasti:

Anna-Maija: Miten opiskelu on muuttunut sinun mielestä peruskouluun verrattuna?

Riku: No tääl on tosi hauskenpää opettajia sillai, et osaa opettaa hyvin, mut ei oo semmosia tiukkojakaan, että rentoja. Ja sit, tääl on niinku paljon vapaampaa olla.

Anna-Maija: Joo.

Riku: Että ei oo semmosia sääntöjä kun yläasteella.

Anna-Maija: Okei. No mikä ois esimerkkinä siitä, että tääl on vapaampaa?

Riku: No noi tupakkipaikat, ja sit toi, öö, välituntien ajat ja tällaset, niin ne täällä vähän, tota noin, voi vaihdella.

Opiskelijan haastattelu

Kuten Rikun haastattelussa, nuoret kuvailevat opiskelukäytäntöjään rentoina ja vapaina. Opinnot kone- ja metallialalla asettuvat usean opiskelijan puheessa vastinpariksi peruskouluajalle, jolloin kaikki oli niin ”tiukkaa” ja pakolla tekemistä. Aikataulujen joustavuus ja mahdollisuudet vaikuttaa itse pieniin asioihin koulupäivän kulussa lisäävät mielekkyyttä ja viihtyvyyttä. Opettajat sen sijaan korostavat puheessaan sääntöjen ja aikataulujen noudattamisen tärkeyttä.

Mistä sitten puhetaipojen väliset erot säännöistä ja aikatauluista keskusteltaessa voisivat johtua? Suurin osa opiskelijoista oli hakenut opiskelemaan kone- ja metallialalle ensimmäisenä vaihtoehtonaan ja monet puhuivat haastatteluissa pitävänsä opinnoistaan juuri siksi, että opiskelevat alalla jolle halusivat. Omakohtainen kiinnostus ja tunne opiskelun vapaaehtoisuudesta näyttääkin olevan opiskelijoiden positiivisten kokemusten taustalla. Aikataulut, pitkät päivät ja poissaolojen korvausvaatimukset eivät ehkä tule koetuksi niin ”tiukkoina” silloin, kun opiskelee alaa mielellään.

Toinen tulkintamahdollisuus on palata katsomaan alakohtaisia opiskelukäytäntöjä. Niin aikuiset kuin nuoretkin totesivat useassa yhteydessä, että suurimmalle osalle opiskelijoista peruskouluajainen jatkuva pulpetissa istuminen ei ole ollut mieluisaa (ks. myös Lappalainen ym. 2010b; Lahelma 2009). Tulkitsen, että opiskelijoiden mielestä pulpetin ääressä opiskelu näyttäytyy aina kurinalaisempana kuin oppitunnit työsalissa, jossa työskenneltäessä liikuskelu ja keskustelu lomittuvat luontevaksi osaksi tunnin kulkua. Kysymys voikin olla siitä, mitä kukakin pitää ”tiukkana”.

Haastatteluissaan opiskelijat puhuivat pääsääntöisesti rennon huolettomasti myös tulevaisuudesta ja työelämästä:

Anna-Maija: Minkälaisia kaikkia erilaisia töitä te voisitte kuvitella, että te voisitte tulla tekemään?

Viljami: Liittyen ammattiin vai ihan muuten vaan?



Anna-Maija: Niinku liittyen siihen, että tavallaan, että sä näät ittes...

Julius: Mitä haluaa.

Anna-Maija: ... mitä kaikkea sä voisit tehdä tai haluaisit. Ei oo pakko liittyä metalliin [kone- ja metallialaan].

--

Julius: Kaikkee erikoista. Kaikkee mitä ei ikinä uskoisi ite tekevän.

Kahden opiskelijan haastattelu

Kuten aiemmissa tutkimuksissa on todettu, myös nämä kone- ja metallialan opiskelijat puhuvat palkkatyön tärkeäksi aikuiselämänsä raamittavaksi peruspilariksi (Willis 1984; Kauppinen 2008; Käyhkö 2006) ja valmistumisen jälkeisestä elämästä puhuttaessa opiskelijat miettivät ensimmäisenä sitä, onko töitä. Kun aihetta kerii hieman enemmän auki, on monen puheesta tulkittavissa myös työlle asetettuja odotuksia: unelmatyön kuvaillaan olevan vapaata, monipuolista ja joustavaa, kuitenkin vakituisen työpaikkaan kiinnittynyttä. Useat haastateltavista puhuvat työstä myös itsensä toteuttamisen välineenä, kuten Julius edellä nimetessään unelmahommikseen monenlaisia vaativia, erikoisosaamista edellyttäviä töitä. Julius haaveilee tekevänsä työtä, jonka avulla voisi hyvän palkan lisäksi myös ylittää itsensä.

### Pohdinta

Olen tässä artikkelissa pohtinut kone- ja metallialan opiskelijoiden ja opettajien erilaisia tapoja puhua työstä, työelämästä ja opiskelukäytännöistä ja suhteuttanut analyysini ajankohdan koulutus- ja työmarkkinoiden tarkasteluun. Tulkitsen sukupolvien välistä ohipuhumista tapahtuvan ajoittain henkilökunnan ja opiskelijoiden puhetapojen risteyskohdissa, kun he kertovat ajatuksistaan työtä ja työnsaantia kohtaan. Nuoren oman aktiivisuuden osuutta työnsaannissa korostetaan, vaikka ajankohdan mittavat lomautus- ja irtisanomistilastot tunnetaan, ja opettajat viittaavatkin puheessaan tuoreisiin uutisotsikoihin todeten työtilanteen olevan arvaamaton ja epävakainen. Opettajien

puheesta on tulkittavissa huoli siitä, että arvomaailman muuttumisen takia useilla tämän päivän opiskelijoilla ei oma työskentelyasenne olisi kohdallaan (ks. myös Käyhkö 2006, 125). Kuvaillessaan *oikeaa* asennetta työntekoon opettajat liikkuvat eri diskurssien välillä: toisinaan he puhuvat uusliberalistisen itsensä tuotteistamisen hengessä, toisinaan protestanttisen työetiikan ja ammattikasvatuksen perinteiden, työteliääksi ja täsmälliseksi työntekijäksi kouluttautumisen nimissä (ks. Koski 2009). Joustavasti liikkuva, jatkuvasti uutta oppiva ja itseään uusintava työmarkkinakansalainen elää opetussuunnitelmatekstissä, ja tämä tunnistetaan myös koulun arjen tasolla (ks. myös Lappalainen ym. 2010). Niin opiskelijoiden työasenteista kuin ajankohdan epävakaisesta työtilanteestakin siis puhutaan, mutta erillään toisistaan. Kysynkin tässä, voisiko lomautusuutisilla olla kuitenkin vaikutusta siihen, miten opiskelijat suhtautuvat opiskeluunsa.

Suurin osa haastattelemistani opiskelijoista visioi itselleen perinteisiä työpolkuja ja haaveili vakituisesta työpaikasta. Tulevaisuuden työtilanne ei näyttäydä opiskelijoillekaan pelkästään houkuttelevan vapaana ja liikkuvana vaan myös arvaamattoman epävakaisena, ja he tuntuvat hyväksyneen ajatuksen siitä, että niin uudelleen kouluttautuminen kuin pätkätyöt ovat tulevaisuudessa todellisuutta. Osa opiskelijoista odotti tulevaisuuden työltään monipuolisuutta ja haasteellisuutta ja haaveili tekevänsä työkseen jotakin erityistä. Opiskelijoiden haastattelupuhetta analysoidessani en tavoittanut kielteistä asennoitumista työntekoa kohtaan, ja väliaikainen ”irrotteleminen” työperiodien välissä näyttäytyi pikemminkin työelämän realiteettien pakottamana kuin omaehtoisena valintana. Kun opettajat pohtivat muutosta nuorten työasenteissa, on mahdollista, että he pääasiassa tarkastelevat sitä katsoen opiskelijoiden työskentelyä koulussa. Näin ollen opettajien oletus työn arvostuksen heikentymisestä voi olla liitettävissä siihen, että opiskelijat eivät suinkaan aina työskentele koulun arjessa niin kuin haastatteluissa puhuvat. Tunneilta saatetaan pinnata ja työrehtävistä lais-



taa, vaikka haastattelupuheessa rakennetaankin kuvaa itsestä työteliäänä tulevaisuuden ammatillisena (ks. myös Willis 1984). Kuten aiemmin esitin, saavat koulutyö ja ”oikea” työ toisistaan eroavia merkityksiä opiskelijoiden suhtautuessa työssäoppimisjaksoihin ja asiastöiden tekemiseen ammattimaisemmin kuin koulutyöhön. Laajempaa kokonaisuutta katsottaessa myös opettajat siis tunnistavat sen, että useille opiskelijoista työelämään meno näyttäytyy mieluisana.

Ammatillisten koulutusten opetussuunnitelmat ovat nykyisellään hyvin laajoja: niihin sisältyvät alakohdalliset ammatittaitovaatimukset sekä kaikille aloille yhteiset painotukset ja ydinosaamiset. Koska tutkintovaatimukset ja tavoitteena olevat valmistumisajat ovat tiukkoja, tulkitsen opettajien tukeutuvan puheeseen työelämän pelisääntöjen noudattamisen ensisijaisuudesta oman työnkuvansa realiteettien ohjaamana. Voidaanko opettajien puhetta tarkastella myös tietynlaisena kritiikkinä ”uuden työn” tekijälleen asettamille mittaville vaatimuksille? Opettajat tuottavat puhetta tunnollisista ja täsmällisistä työntekijöistä omasta kasvattajan positioistaan, kun taas heidän työnsä toteuttamista määrittävä opetussuunnitelma pitää sisällään massiivisen valikoiman joustavaa, kyvykästä ja työelämän epävakaisuuteen totutetun kansalaisen rakentamiseen tähtäviä oppisisältöjä ja tavoitteita. Opettajat työskentelevät siis kahden diskurssin risteyksessä: yhtäältä heidän työtään ohjaa opetussuunnitelma laaja-alaisine vaatimuksineen, toisaalta totutut käytännöt ja käsitykset siitä, mikä ammattitaidon opettamisessa ja työntekijäksi kasvattamisessa on keskeistä.

Ohipuhumisen teema houkuttaa tarkastelemaan kulloinkin käsillä olevien ilmiöiden sisäisiä ristiriitaisuuksia. En kuitenkaan halua esittää, että opiskelijoiden ja ammatikasvattajien puhetapojen välille rakentuisi vastakkainasettelua. Pikemminkin olen pyrkinyt kiinnittämään huomion siihen, minkälaisista erilaisista näkökulmista työtä ja työelämää voidaan ammatillisen koulutuksen kentällä lähestyä. Toisaalta olen kohdentanut tarkasteluni niihin tehtyihin oletuksiin siitä, mitä ”toinen” sukupolvi kenties

työnteosta ajattelee. Olen tulkinut opettajien oletettavan nuorten työasenteissa tapahtuneen muutoksen suhteessa vanhempien sukupolvien työmoraaliin, mutta aineistoni ei suoranaisesti tue tätä oletusta. Vaikka työelämän vaatimukset tulevat esiin aineistossani miltei jokaisen kentätöypäivän kohdalla, en kuitenkaan havainnut opettajien ja opiskelijoiden varsinaisesti asettuvan keskustelemaan niistä yhdessä. Työhön ja työelämään liittyvistä asioista keskustellaankin ehkä enemmän työssäoppimisjaksojen yhteydessä, jotka on järjestetty useissa oppilaitoksissa vasta toiselle opintovuodelle. Erityisen tärkeää olisi, että näissä keskusteluissa huomioitaisiin opiskelijoiden ja opettajien yksilöllisten näkökulmien lisäksi myös heitä ympäröivä laajempi koulutus- ja työvoimapolitiittinen rakenne muutoksineen.

## Viitteet

- 1 Kaikki nimet, joita käytän tutkittavista, ovat pseudonimiä yksityisyyden suojaamiseksi.
- 2 Aineisto on osa väitöstudiumiani, jossa olen kiinnostunut siitä, minkälaisia kansalaisuuksia ja toimijuuksia erityisopetusstatuksella opiskeleville nuorille mahdollistuu. Tekniikan ja liikenteen koulutusalaalla, johon kone- ja metalliala sijoittuu, opiskelee lähes puolet kaikista ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijoista (Tilastokeskus 2007), ja ryhmissä, joissa kentätö on toteutettu, opiskeli useita nuoria erityisopetusstatuksella. En tässä artikkelissa kuitenkaan nosta erityisopetusstatusta tarkastelun kohteeksi, koska aineistoni mukaan artikkelin tematiikan kannalta ei erityisopetusstatuksen tarkasteleminen rakennu olennaiseksi. Artikkelissa käytyä haastattelutehtävissä esiintyy myös erityisopetusstatuksella opiskelevia opiskelijoita. Väitöstudiumini on osa Kansalaisuus, toimijuus ja erot toisen asteen koulutuksessa – painopisteenä ammatilliset oppilaitokset (SA) -tutkimushanketta, jonka johtajana toimii professori Elina Lahelma.
- 3 Perusasteen ja toisen asteen koulutusten välille sijoituvasta nivelvaiheesta ja sen ei-tutkintoon johtavista koulutusvaihtoehdoista voi lukea esimerkiksi: Opetusministeriö 2005, Perusasteen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio; Järvinen & Jahnukainen 2008; Kurki & Niemi 2009.
- 4 Tein puolistrukturoituja yksilö- ja ryhmähaastatteluja yhteensä 18 (16–17-vuotiaan) kone- ja metallialan opiskelijan kanssa, joista 17 oli miestä ja 1 nainen,

sekä 10 opettajan ja muun ohjaavan henkilökunnan edustajan kanssa. Haastatteluihin osallistui opettajia eri ammattialoilta, kaikille yhteisistä aineista sekä erityisopetuksen alueelta.

- 5 Kenttämuistiinpanot ovat käsin kirjoittamiani havainnointimuistiinpanoja oppitunneilta, ruokatunneilta, tauoilta, kokouksista ja käymistäni vapaamuotoisista keskusteluista opiskelijoiden ja henkilökunnan kanssa.

## Lähteet

- Arnesen, Anne-Lise, Mietola, Reetta & Lahelma, Elina (2007) Language of inclusion and diversity: policy discourses and social practices in Finnish and Norwegian schools. *International Journal of Inclusive Education*, 11 (1), 97–110.
- Coffey, Amanda (1996) The Power of Accounts: Authority and Authorship in Ethnography. *Qualitative Studies in Education*, 9 (1), 61–74.
- Davies, Bronwyn & Bansel, Peter (2007) Neoliberalism and education. *International journal of qualitative studies in education*, 20 (3), 247–259.
- Davies, Bronwyn (2003) *Frogs and Snails and Feminist Tales. Preschool Children and Gender*. Cresskill, NJ: Hampton press.
- Fine, Michelle & Weis, Lois (2008) Compositional studies, in two parts. Critical theorizing and analysis on social (in) justice. In Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (eds.) *The landscapes of qualitative research*. London: Sage, 87–112.
- Francis, Becky (2006) Troubling trajectories. Gendered 'choices' and pathways from school to work. Teoksessa Leathwood, Carole & Francis, Becky (toim.) *Gender and lifelong learning. Critical feminist engagements*. London & New York: Routledge.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2004) Etnografinen katse koulutuspolitiikkaan. *Kasvatus*, 35 (1), 66–78.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2002) Becoming an adult: Possibilities and limitations – dreams and fears. *Young*, 10 (1), 2–18.
- Gordon, Tuula, Holland, Janet & Lahelma, Elina (2000) *Making spaces: Citizenship and difference in schools*. London: MacMillan, New York: St Martin's Press.
- Hakala, Katariina (2007) Paremmmin tietäjän paikka ja toisin tietämisen tila. Opettajuus (ja tutkijuus) pedagogisena suhteena. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hall, Tom & Coffey Amanda (2007) Learning selves and citizenship: gender and youth transitions. *Journal of Social Policy*, 36 (2), 279–296.
- Hjelmér, Carina & Lappalainen, Sirpa & Rosvall, Per-Åke (tulossa) Time, space and young people's agency in vocational upper secondary education: a Cross-cultural Perspective. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus.
- Jahnukainen, Markku (1997) Koulun varjosta aikuisuuteen. Entisten tarkkailuoppilaiden peruskoulun jälkeiset elämänvaiheet. Helsingin yliopisto.
- Jokinen, Arja (1999) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2008) Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2008) Koulutus, polarisaatio ja tasa-arvo: hyvä- ja huono-osaistuminen perus- ja keskiasteen koulutuksessa. Teoksessa Autio, Minna & Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.) *Polarisoituvu nuoruus? Nuorten elinolot – vuosikirja 2008*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta ja Stakes
- Järvinen, Tero (2001) Koulutusjärjestelmän yksilöllistymisen ja valinnan vapaus. Teoksessa Kuure, Tapio (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot – vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta ja Stakes.
- Kauppinen, Asko (2008) Maskuliinisuuksien diskursiivinen kehkeytyminen: etnografia rakennusalan ammatillisessa koulutuksessa. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kivirauma, Joel (2001) Kansainvälistymisen pakot: kohti eriarvoistavaa koulutuspolitiikkaa. Teoksessa Jauhiainen, Arto, Rinne, Risto & Tähtinen, Arto (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Komonen, Katja (2005) Osallisuuden rakentuminen ammatillisen koulutuksen arjessa – Ammatillisen koulutuksen keskeyttäjien koulukokemukset. Teoksessa Sabour, M'hammed & Koski, Leena (toim.) *Koulutuksen ja kulttuurin merkitystä etsimässä*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Komonen, Katja (2001) Työn moraalista koulutuksen moraaliin. Teoksessa Kuure, Tapio (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot – vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta ja Stakes.
- Komonen, Katja (1999) Valintoja vai ajautumista? Ammatikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten koulutuspolut. Teoksessa Tolonen, Tarja (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino.
- Komulainen, Katri (2006) Neoliberal educational policy. A case of Finnish textbooks of entrepreneurial education. *Nordisk Pedagogik* 3/2006, 212–228.
- Koski, Leena (2009) Vocational Curriculum – morality for the Working Class? In Weil, Markus & Koski, Leena & Mjelde Liv (eds.) *Knowing work. The social relations of working and knowing*. Studies in Vocational and Continuing Education, vol. 8, Peter Lang.
- Kurki, Tuuli & Niemi, Anna-Maija (2009) In and out of education: differentialising routes in post-compulsory education in Finland. Julkaisematon esitelmä. Esitetty Gender & Education konferenssissa, Lontoo, 25–27.3.2009.

- Kuure, Tapio (2001) Aikuistumisen pullon kaulat. Nuorten elinolot – vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaian neuvottelukunta ja Stakes.
- Käyhkö, Mari (2006) Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa. Joensuu: Yliopistopaino.
- Lahelma, Elina (2009) Dichotomized metaphors and young people's educational routes. *European Educational Research Journal*, 8 (4), 497–507.
- Lahelma, Elina & Gordon, Tuula (2007) Taustoja, lähtökohtia ja avauksia kouluetnografiaan. Teoksessa Lappalainen Sirpa ym. (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 17–38.
- Lahelma, Elina (2003) Koulutusteiden risteysasemilla: pysyvyyksiä ja muutoksia nuorten suunnitelmissa. *Kasvatus* 34 (3), 230–242.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630>> [Viitattu 13.11.2009.]
- Laki ammatillisista oppilaitoksista annetun lain muuttamisesta 25.1.1991/146. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1991/19910146>> [Viitattu 22.6.2010.]
- Lappalainen, Sirpa & Ulpukka Isopahkala-Bouret & Elina Lahelma (2010) Työmarkkinakansalaisuuden konstruktiot uudessa taloudessa. Teoksessa Komulainen, Katri & Keskitalo-Foley Seija & Korhonen, Maija & Lappalainen Sirpa (toim.): *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Tampere: Vastapaino (ilmestyy).
- Lappalainen, Sirpa & Mietola, Reetta & Lahelma, Elina (2010b) Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. *Nuorisotutkimus*, 28 (1), 39–55.
- Lappalainen, Sirpa (2007) Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Lappalainen, Sirpa ym. (toim.): *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 9–14.
- Lappalainen, Sirpa (2004) They say it's a cultural matter: gender and ethnicity at preschool. *European Educational Research Journal*, 3 (3), 642–656.
- Lister, Ruth, Smith, Noel, Middleton, Sue & Cox, Lynne (2003) Young people talk about citizenship: Empirical perspectives on theoretical and political debates. *Citizenship Studies*, 7 (2), 235–252.
- Mietola, Reetta (2010) Reippaasti itekseen vai kädestä pitäen? Monenlaiset oppilaat, ammatinvalinnanohjaus ja koulutusmarkkinoiden asiakkuus. Teoksessa Komulainen, Katri, Keskitalo-Foley, Seija & Korhonen, Maija & Lappalainen Sirpa (toim.): *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Tampere: Vastapaino (ilmestyy).
- Mietola, Reetta (2007) Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. Teoksessa Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma Elina & Tolonen, Tarja (toim.): *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 151–176.
- Mietola, Reetta & Lappalainen, Sirpa (2006) Storylines of worry in educational arenas. *Nordisk Pedagogik* 3/2006, 229–242.
- Niemi, Anna-Maija (2008) Kaikki mukana? Eronteot ja tuotettu tavallisuus esi-1-luokkalaisten lasten välisissä kaverisuhteissa. *Kasvatus*, 39 (4), 322–334.
- Opetushallitus (2004) Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet, Kone- ja metallialan perustutkinto. <[http://www.oph.fi/download/110650\\_kone\\_ja\\_metalliala\\_perustutkinto\\_tutkinnon\\_perusteet\\_painos2.pdf](http://www.oph.fi/download/110650_kone_ja_metalliala_perustutkinto_tutkinnon_perusteet_painos2.pdf)>
- Opetusministeriö (2005) Perusasteen ja toisen asteen koulutuksen niveltäytymisen kehittämissuunnitelman muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33. Helsinki.
- Sennett, Richard (2002) Työn uusi järjestys (suom.) Kivinen, Eine & Kivinen, David. Tampere: Vastapaino.
- Skeggs, Beverley (2004) Class, self, culture. Transformations: thinking through feminism. London: Routledge.
- St. Pierre, Elizabeth Adams (2000) Poststructural feminism in education: An overview. *Qualitative Studies in Education*, 13 (5), 477–515.
- Tilastokeskus (2009) Opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijat koulutusaloittain 2009. Koulutustilastot. <[http://www.tilastokeskus.fi/til/aop/2009/01/aop\\_2009\\_01\\_2010-06-22\\_tau\\_001\\_fi.html](http://www.tilastokeskus.fi/til/aop/2009/01/aop_2009_01_2010-06-22_tau_001_fi.html)> [viitattu 6.9.2010.]
- Tilastokeskus (2007) Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijat koulutusalan (opetushallinnon luokitus) mukaan 2007. <[http://www.tilastokeskus.fi/til/erop/2007/erop\\_2007\\_2009-06-10\\_tau\\_051.html](http://www.tilastokeskus.fi/til/erop/2007/erop_2007_2009-06-10_tau_051.html)> [viitattu 6.9.2010.]
- Tolonen, Tarja (2008) Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen. Nuorten elämäntyyliä ja luokkaerot. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.): *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Tomlinson, Sally (2008) Education in a post-welfare society. 2nd edition. UK: Open University Press.
- Troman, Geoff, Jeffrey, B & Beach, Dennis (2006) Researching Education Policy. *Ethnographic Experiences*. London: Tufnell Press.
- Willis, Paul (1984) Koulun penkiltä palkkatyöhön. Miten työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt? Jyväskylä: Gummerus.

## SANAT JA TEOT KUNTAPÄÄTTÄJIEN JA NUORTEN KESKUSTELUISSA

Eri puolella Suomea on järjestetty nuorten ja kuntapäättäjien välisiä keskustelutilaisuuksia. Näissä tilaisuuksissa nuoret ovat päässeet ottamaan kantaa kunnallisten palvelujen kehittämiseen. Päättäjien ja nuorten välinen ohipuhuminen näyttäytyy tässä artikkelissa kahdella tasolla. Nämä tasot toimivat samalla myös artikkelin tutkimuskysymyksinä. Ensinnäkin artikkelissa tarkastellaan, ovatko kuntapäättäjät valmiita ottamaan nuorten kehittämisohdotukset vastaan kunnan esityslistoille. Maija Setälän (2003) mukaan demokratian arvo liittyy nimenomaan asioiden esiin nostamisen mahdollisuuteen. Toiseksi vastausta etsitään kysymykseen, halutaanko nuoret pitää pidemmällä tähtäimellä kaukana kunnallisesta päätöksenteosta vai halutaanko heidät mukaan vaikuttajina ja toimijoina. Päättäjät edustavat keskusteluissa kuntaorganisaatiota. Päättäjien puhetta analysoimalla voidaan arvioida, tuoko nuorten kohtaaminen oppimisen kautta uusia elementtejä kuntaorganisaation kehittymiseen ja muuttuuko perinteinen suppea edustuksellinen demokratiakäsitys sitä kautta kunnissa osallistuvia nuoria huomioivammaksi.

Artikkelissa tutustutaan nuorten puheenvuoroihin ja niiden esittämisen tapoihin ja sisältöihin. Artikkelin pääpaino on kuitenkin päättäjien vastauspuheenvuorojen tarkastelussa. Tarkoitus on selvittää, millaisia aineksia päättäjien vastaukset sisältävät, millaisen juonen mukaan ne etenevät sekä millaisen puheteon

päättäjät lopulta tekevät puhuessaan nuorille. Käyttämällä puheteko-termiä haluan korostaa, että keskustelutilaisuudessa puhuja tekee jotain sanomalla jotain (Austin 1985, 126). Vaikka puheteokojen synnyssä suuri rooli on puhujan aikomuksilla (Austin 1985, 30–31), on myös mielenkiintoista tarkastella, millaisia tekoja päättäjät osittain huomaamattaan ovat monipolvisen keskustelun tuloksena rakentaneet vastatessaan nuorten puheenvuoroihin. Päättäjien puheteoilta on suuri vaikutus nuorten motivoitumiseen toimia kunnassa. Myös nuorten puheenvuoroilla voi olla päättäjien käyttäytymistä muokkaavaa vaikutusta. Tällä saattaa olla merkitystä siihen, kuinka paljon päättäjät kiinnittävät tulevaisuudessa huomiota nuorten vaikuttamis- ja toimintamahdollisuuksien mahdollistamiseen kunnallisissa asioissa.

Nuorten ja päättäjien väliset keskustelutilaisuudet kuuluivat hankkeeseen, jossa nuoret otettiin mukaan arvioimaan kunnallisia peruspalveluja osana lääninhallitusten tekemää peruspalveluiden arviointia. Nuorten keskusteluun mukaan ottamisella haluttiin muuttaa palvelujen arviointia moniäänisemmäksi ja lisätä nuorten vaikutusmahdollisuuksia kunnissa.<sup>1</sup> Kyseessä on ensimmäisiä kertoja, kun myös kansalaiset pääsevät tuottamaan arviointitietoa valtiohallinnon organisoimassa kunnallisten peruspalvelujen arvioinnissa. Hankkeessa oli kahdeksantoista kuntakohtaista nuorten ja kuntapäättäjien välistä keskustelua vuonna 2008. Keskustelijoina oli 302 nuorta nuorisovaltuustoista<sup>2</sup>, oppilaskuntien hallituksista, nuorisotaloilta, -järjestöistä ja erilaisista vapaista toimintaryhmistä. Vaikka nuoria kutsuttiin ja heitä saapui tilaisuuksiin laajasti eri tahoilta, voidaan olettaa, että keskustelijoina olleet nuoret edustavat ”keskivertonuoria” aktiivisempaa joukkoa. Lisäksi on kuitenkin todettava, että moni ennestään kunnallisen päätöksenteon asioista etäällä ollut nuori innostui päivän aikana nuorten asioihin vaikuttamisesta. Lisäksi keskustelijoina oli 78 luottamushenkilöä ja 80 kunnan johtoasemassa olevaa virkamiestä.

Nuoria ja päättäjiä kannustettiin keskustelua edeltäneissä valmentautumistilaisuuksissa tavoittelemaan keskusteluissa yhteisymmärrystä (Habermas 2003, 118) oman edun tavoittelun, syytelyn tai äänivallasta kiistelyn sijaan. Keskusteluille oli nimetty vetäjä, joka myös ohjaili keskustelua tarvittaessa. Ohjausta kaivattiin muun muassa tilanteissa, joissa nuorten oikeuksia vaikuttaa tai haluja toimia itse asioiden eteen ei huomioitu riittävästi. Vuoden 2007 Nuorisobarometrin mukaan niiden nuorten osuus on kasvussa, jotka kokevat, että vanhempien ja nuorten välillä on sukupolvikuilu (Myllyniemi 2007, 90, 94). Lisäksi vain joka kuudes nuori (17 %) arvioi päättäjien pitävän nuoria varteenotettavina keskustelukumppaneina tai vaikuttajina kaikissa tai lähes kaikissa asioissa. Joka kymmenes nuori on sitä mieltä, ettei nuoria vaikuttajina oteta tosissaan missään asiassa. (Myllyniemi 2008, 65–67.) Näihin tuloksiin verrattuna nuorten ja päättäjien väliset keskustelut osoittautuivat vuorovaikutukseltaan odotuksia rikkaammiksi.

### Aineistot ja tulkintakehikko

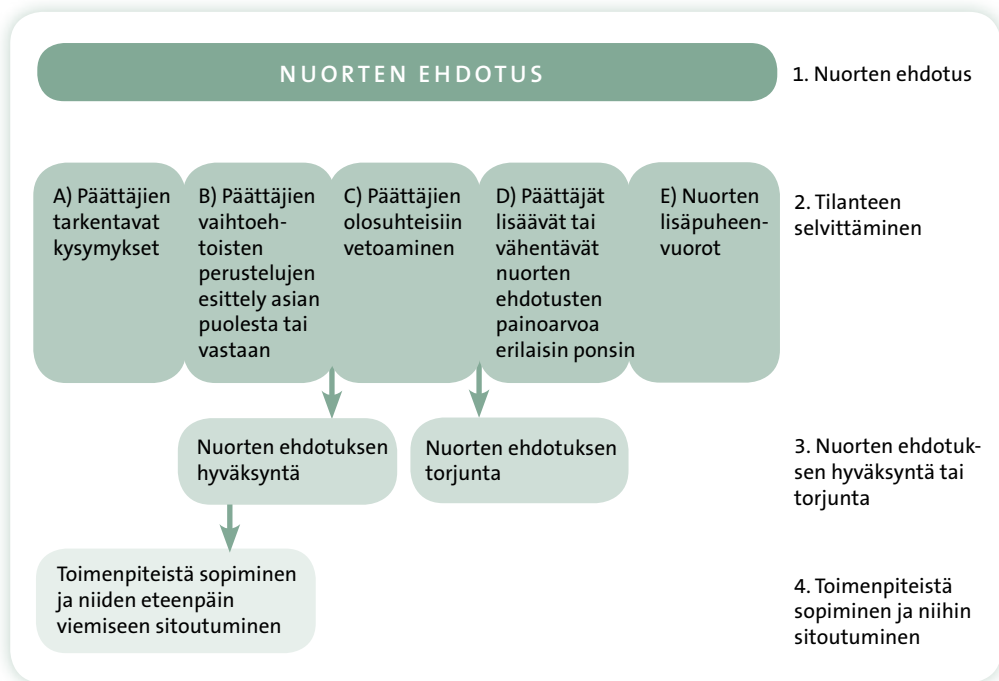
Nuorten ja päättäjien puheenvuorot kirjattiin keskustelujen aikana, ja tämä materiaali on nyt käsillä olevan artikkelin pohjana. Osanottajien anonymiteetin suojelemiseksi nuorista puhutaan keskusteluotteissa vain nuorina (N) ja luottamushenkilöistä ja johtoasemassa olevista virkamiehistä päättäjinä (P). Virkamiesten rinnastaminen luottamushenkilöihin voi tuntua oudolta. Virkamiehillä on kuitenkin nuorten asioihin ja mukaan ottamiseen liittyen sekä rahallista että toimintapoliittista valtaa (ks. Temmes ym. 2002, 10). Lisäksi artikkelissa käytetään palautelomakevastauksia, jotka saatiin osallistujilta keskustelutilaisuuksien päätteeksi.<sup>3</sup>

Kuntien keskustelutilaisuudet on numeroitu (1–18). Keskustelutilaisuuksissa nuoret käyttivät 133 aloituspuheenvuoroa. Kun nuoret olivat esittäneet puheenvuoronsa, päättäjät sopivat keskenään, kuka heistä vastaisi. Muilla päättäjillä oli mahdollisuus täydentää vastausta. Jokaisella yksittäisellä repliikillä on kokonaisuuden kannalta merkitystä. Päättäjien vastausreplikeissä

minua kiinnosti sekä vastausten asiasisältö, se mihin niissä viitataan ja mitä niissä tehdään, että vastausten takana oleva viitekehys – millaiseksi vastaaja näkee nuorten kuntalaisten roolin demokradiassa. Jaan päättäjien vastausreplikkien etenemisen kolmeen tasoon: tilanteen selvittäminen, nuorten ehdotuksen hyväksyntä tai torjunta sekä toimenpiteistä sopiminen (kuvio 1). Myös nuoret käyttivät päättäjien vastausten aikana lisäpuheenvuoroja. Nämä lisäpuheenvuorot vaikuttivat keskustelun etenemiseen.

Tilanteen selvittämisen tasolla päättäjien vastaukset saattoivat olla tarkentavia kysymyksiä. Päättäjät saattoivat myös esittää vaihtoehtoisia perusteluita nuorten ehdotuksen vahvistamis- tai neutralisoimistarkoituksessa (päättäjä viittasi esimerkiksi Kouluterveyskyselyn tuloksiin tai viranhaltijan tietoon). Päättäjät vetosivat usein myös päätöksenteon olosuhteisiin, kuten esimerkiksi siihen, että valtionrahoitusta oli keskustelun kohteena olevaan asiaan haettu, mutta ei (vielä) saatu. Päättäjät saattoivat vastauksissaan myös lisätä tai vähentää nuorten ehdotuksen painoarvoa päätöksenteossa erilaisiin kunnan tai demokratian toimintastrategioihin viittaavilla lausumilla eli ponsilla. Paikansin aineistosta neljänlaisia ponsia. Päättäjä saattoi epäsuorasti todeta, että

- a) Nuorten ehdotukseen kannattaa suhtautua vakavasti, sillä tavoitteenahan on vaikutusmahdollisuuksien tuominen lähelle nuoria.<sup>4</sup> (*lakien noudattamisen -ponsi*)
- b) Nuorten ehdotukseen kannattaa suhtautua vakavasti, sillä tällä tavoin kasvatamme nuoria osallistumaan demokraattiseen päätöksentekojärjestelmään. (*kasvatusponsi*)
- c) Nuorten ehdotukseen kannattaa suhtautua vakavasti, sillä kouluissa oppilailla pitäisi olla tunne, että he voivat vaikuttaa koulun asioihin. Tämä on lähidemokratiaa, josta saadut kokemukset edistävät myös muuta vaikuttamista. (*osallisuuden tunne -ponsi, kasvatusponsi*)
- d) Nuorten ehdotukseen kannattaa suhtautua varovaisesti, sillä kaikkia väestöryhmiä pitää kuunnella yhdenvertaisesti, joten nuorten



Kuvio 1. Nuorten ja päättäjien keskustelujen kulun perusteella muodostettu keskustelun etenemismalli. Keskustelu alkaa nuorten ehdotuksella (1 taso). Päättäjien vastauksista on erotettavissa erilaisia elementtejä, jotka on merkitty kuvion oikeaan reunaan: 2) tilanteen selvittäminen, 3) nuorten ehdotuksen hyväksyntä tai torjunta ja 4) toimenpiteistä sopiminen ja niihin sitoutuminen.

ehdotukseen voidaan suhtautua vain yhtenä ehdotuksena muiden joukosta. *(asia asioiden joukossa -ponsi)*

Tämän jälkeen keskustelu eteni vaiheeseen, jossa päätettiin, miten ehdotukseen pitäisi suhtautua. Tällä tasolla nuorten ehdotus hyväksyttiin, torjuttiin tai sen käsittely jäi syystä tai toisesta kesken. Usein asian käsittelyn kesken jääminen johtui siitä, että keskustelussa siirryttiin liian nopeasti seuraavaan teemaan. Jos nuorten ehdotus oli hyväksytty, prosessin toimijoista ja toiminnan ajankohdasta sovittiin keskustelun kolmannessa vaiheessa. Asian toteuttamiseen tähtäävä toimintamalli siis joko syntyi tai jäi syntymättä keskusteluissa. Keskustelulle varattu aika saattoi myös loppua kesken, jolloin asian toteutuminen jäi sattuman varaan. Myös päättäjien sitoutumisen asteella oli

suuri merkitys koko keskusteluprosessin onnistumisen kannalta. Joissain tapauksissa nuorten puheenvuoro oli kysymysmuodossa ja he olivat valmiit siirtymään seuraavaan teemaan saatuaan päättäjiltä mielestään riittävät vastaukset, vaikkei yhteisistä toimenpiteistä sovittukaan.

Päättäjien vastaukset asettuivat siis noudattamaan tietynlaista juonta. Päättäjät saattoivat vahvistaa tai kiistää nuorten tarpeet jonkin asian kehittämiseksi. He saattoivat myös hyväksyä tai torjua nuorten ehdotusten toimintalistalle ottamisen sekä sitoutua tai olla sitoutumatta asian edistämiseen. Yksittäisen ehdotuksen eteenpäin viennin lisäksi päättäjien puheesta oli mahdollista erottaa puhetekoja, jotka saattoivat jatkossa johtaa sellaisen kunnallisen päätöksentekojärjestelmän kehittymiseen, jossa myös nuorilla on aktiivinen rooli. Osana näitä puhetekoja päättäjät

esittivät usein kritiikkiä nykyistä aikuislähtöistä päätöksentekojärjestelmää kohtaan. Päättäjät saattoivat myös ehdottaa uusia toimintatapoja, joilla nuorten näkemyksiä voitaisiin vastaisuudessa ottaa paremmin huomioon.

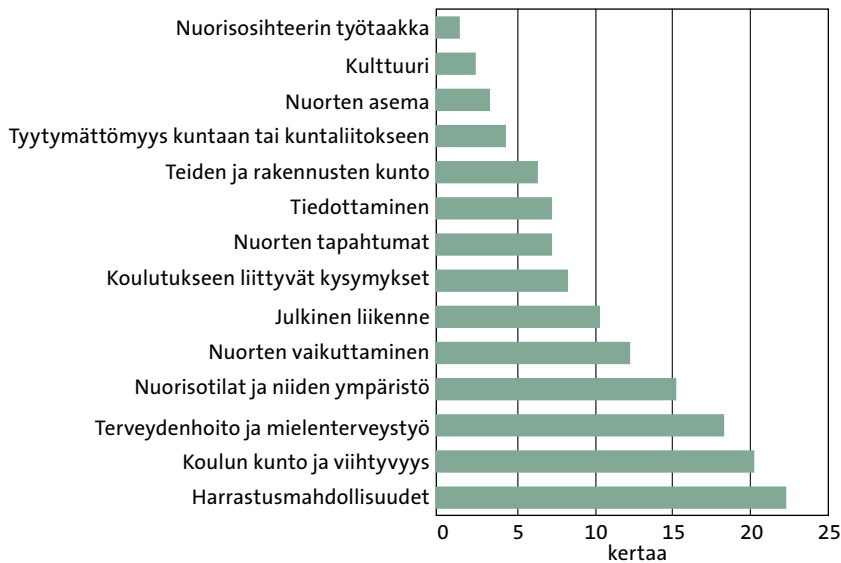
Artikkelissa raportoin päättäjien vastausten juonta ja niiden muodostamia puhetekejoja pääasiassa kahden nuorten ehdotusta seuranneen keskustelun kautta, joita ovat nuorisotalon remontointikeskustelu ja bänditilakeskustelu. Raportointiesimerkit on valittu nuorten aloituspuheenvuorojen joukosta ensinnäkin sillä perusteella, että niissä keskustelu ei ole keskeytynyt ajanpuutteen tai keskustelun huonon ohjauksen takia. Toiseksi ne sijoittuvat kuntaliitoksiin valmistautuviin kuntiin, joissa liitoksesta johtuen päättäjät ovat oletettavasti joutuneet pohtimaan tulevan vuoden toimintasuunnitelmia tavallista tarkemmin. Nuoret kuitenkin nostavat kummassakin keskustelussa esiin asian, joka puuttuu suunnitelmista, ja tällä tavoin kyseenalaistavat aiemmin tehdyn toimintasuunnitelmalistauksen ja tehdyn valmistelutyön laadun. Kolmantena valintakriteerinä oli, että vaikka kumpikin kes-

kustelu näyttää johtavan nuorten onnistumiseen tavoitteessaan lisätä listalle jokin asia, eroavat keskustelut toisistaan. Ero on keskustelun strategisessa tasossa. Strategisella tasolla tarkoitan sen tarkastelua, pohditaanko keskustelussa, miten kuntaorganisaation käytössä olevaa tapaa tehdä päätöksiä saataisiin kehitettyä nuoria mukaan ottavammaksi asioita ideoitaessa, suunniteltaessa tai toteutettaessa. Toisessa tapauksessa päättäjät olivat omaehtoisesti valmiita pohtimaan kunnan toimintatapojen kehittämistä, toisessa ei. Tämä saattaa vaikuttaa nuorten vaikutusmahdollisuuksien kehittymiseen pitkällä aikavälillä.

Ennen tapausesimerkkeihin siirtymistä kerron, minkälaisia asioita nuorten aloituspuheenvuoroissa käsiteltiin, ja pohdin nuorten roolia demokratiassa.

### Mitä nuorten aloituspuheenvuoroissa käsiteltiin?

Nuorten aloituspuheenvuoroissa käsiteltiin 77:ää eri asiaa. Nuorten puheenvuorojen teemat on esitelty teemaryhmittäin yleisyysjärjestyksessä kuviossa 2. Parhaimmillaan samoja teemoja



Kuvio 2. Nuorten kuntapäättäjien kanssa keskusteluun nostamien asioiden yleisyys teemoittain vuoden 2008 keskusteluissa (kertoja).



löytyi keskustelujen aloituspuheenvuoroista yhteensä noin parikymmentä kertaa. Harrastusmahdollisuuksia, koulun kuntoa ja viihtyvyyttä sekä terveydenhuoltoa ja mielenterveystyötä käsiteltiin nuorten aloitteesta keskustelun teemana lähes jokaisessa kunnassa.

Nuoria valmennettiin ennen keskustelutilaisuutta muodostamaan valitsemistaan aiheista kysymyksiä, kannanottoja tai ehdotuksia. Kysymykset olivat informaatiopyyntöjä. Kannanottomuodon valitessaan nuoret halusivat joko rikastaa olemassa olevaa keskustelua tai aloittaa uutta. Ehdotusmuotoisiin puheenvuoroihin nuoret sisällyttivät myös ajatuksiaan siitä, millä toimenpiteillä ja kenen toteuttamana jotakin tiettyä palvelua tulisi kehittää. Ohipuhumisen näkökulmasta on tärkeää pohtia, mitä nuoret puheenvuoroillaan tavoittelivat, ja täytyivätkö nämä tavoitteet keskustelussa. Ehdotusmuotoisista nuorten puheenvuoroista kävi usein ilmi, että nuoret eivät halunneet ainoastaan tärkeinä pitamiensä asioiden kehittyvän, vaan he halusivat olla mukana aktiivisina toimijoina asian käsittelyssä ja sen toteuttamisessa.

### Nuorten aktiivinen rooli demokratiassa

Keskustelutilaisuudet ovat tärkeitä demokratian kehittymisen näkökulmasta tarkasteltuna. Keskustelutilaisuuksiin osallistuvat nuoret haluavat tuoda esiin kunnan toiminnan kannalta tärkeinä pitimiään asioita sekä osallistua aktiivisesti niiden suunnitteluun ja toteutukseen. Nuoret odottavat jotain sellaista, mihin suomalaisessa julkisessa hallinnossa ei ole totuttu. Tutkijoiden mukaan Suomessa on leimattu 1990-luvulle asti kansalaisten suoran osallistumisen vaikeuttavan ja heikentävän vaaleilla valittujen edustajien päätösten laatua. Edustuksellisen ja suoran demokratian ei ole katsottu sopivan yhteen. Vasta pikku hiljaa on hyväksytty, että kansalaisten suora osallistuminen voi parantaa edustuksellisen demokratian toimivuutta sekä lisätä kuntalaisten sitoutumista demokratiin. Kansalaisia mukaan ottavan osallistumiskulttuurin juurtuminen asenteisiin ja käytännön toimintatapoihin on kuitenkin edelleen Suomessa hidasta ja ongel-

mallista ja suoran demokratian välineiden määrä ja laatu vähäistä kansainvälisestikin vertaillen. Suomessa vallalla oleva perinteinen käsitys edustuksellisesta demokratiasta on jatkoa vanhalle autoritaariseen alamaiskulttuuriin perustavalle tulkinnalle hallinnosta, jossa eliitit päättävät kansan puolesta ja kansalaiset ovat poliittisesti epäpäteviä. (Stenius 2005, 359; Büchi 2006, 66–67, 71–72; Kaufmann ym. 2006, 69, 236; Vainila 2008, 4, 6, 37–41; Büchi ym. 2008, 142.)

Keskustelutilaisuuksissa nuoret ovat kasvokkain vaaleilla valittujen tai kunnassa työskentelevien päättäjien (luottamushenkilöt ja virkamiehet) kanssa ja vaativat itselleen osallistuvien kuntalaisten asemaa. Nuorten vaatimusten tukena on myös uudistunut lainsäädäntö. 1990-luvun puolivälistä alkaen lakiuudistukset – perustuslain lisäksi kuntalaki, nuorisolaki, lukiolaki, laki ammatillisesta koulutuksesta, lastensuojelulaki, potilaslaki sekä maankäyttö- ja rakennuslaki, velvoittavat erilaisin sanamuodoin ottamaan kaikenikäiset kuntalaiset mukaan palvelujen kehittämiseen. Erika Vainilan (2008) mukaan Nuorisolain (72/2006) kahdeksannessa pykälässä määritellään, että nuorisotyötä ja -politiikkaa koskeissa asioissa kunnan *tulee järjestää* nuorille mahdollisuus osallistua asioiden käsittelyyn. Nuoria on myös kuultava heitä koskeissa asioissa. Vainila (2008, 1, 110) toteaa, että tätä nuorisolain velvoitetta rikotaan useissa Suomen kunnissa. Tämä onkin yksi peruste sille, että keskustelutilaisuuksien järjestämistä kuntiin on alettu edistää.

Koska kuntalaisten osallistumista edustukselliseen päätöksentekoon on perinteisesti pidetty lähinnä hallintoa sekoittavana elementtinä, osa päättäjistä saattaa arvioida lakiuudistuksista huolimatta, ettei nuorten mukaan ottaminen vaikuttajina ja toimijoina kunnallisista päätöksistä käytävään keskusteluun ole oikein ja tarpeellista.<sup>5</sup> Tämä saattaa vaikuttaa siihen, millaisiin puhetekoihin päättäjät päätyvät. Lukuisissa valtakunnan ja kuntatason osallisuushankkeissa on kymmenen viime vuoden aikana kehitetty toimintatapoja osallistuvien kuntalaisten kanssa



toimimiseen. Vaikka päättäjät hyväksyisivät nuoret mukaan, heillä ei välttämättä kuitenkaan ole itsellään tietoa tai kokemusta, millä tavoin ja missä päätöksenteon vaiheessa nuorten kanssa voisi toimia. On kuitenkin todettava, että vaikka aineistosta löytyi myös vanhaan autoritaariseen alamaiskulttuuriin nojaavien edustuksellisen demokratian kannattajien vastauspuheenvuoroja, keskustelut eivät niinkään olleet nuorten ehdotusten torjumisia tai neutralisointeja. Enemminkin niitä voisi kuvata asioiden toteuttamismahdollisuuksista neuvottelemiseksi.

### **Tapausesimerkit: nuorisotilan remontointi ja lisää bändikämppejä**

#### *Nuorten ehdotukset*

Tapausesimerkki koostuu pääosin kahden nuorten aloituspuheenvuoron ympärille syntyneistä nuorten ja päättäjien puheenvuoroista (nuorisotalon remontoitikeskustelu ja bänditilakeskustelu). Kumpikin tarkasteltavasta keskustelusta on käyty kunnissa, jotka ovat liittymässä toiseen kuntaan muutaman kuukauden kuluttua keskustelutilaisuuspäivästä. Tilanne on kummassakin kunnassa sama: nuoret ehdottavat toteutettavaksi jotain sellaista, joka puuttuu kunnan tai näissä tapauksissa yhteen liittyvien kuntien toimintasuunnitelmista. Nuorten ehdotukset käsittelevät siis esityksiä kunnan olemassa olevien esityslistojen ulkopuolelta. Näillä ehdotuksillaan nuoret kyseenalaistavat olemassa olevat, jo hyväksytyt toteutettavien asioiden listat. Miten nuorten esitykset otetaan vastaan?

Toinen nuorten ehdotus koskee nuorisotalon kunnostusta, toisessa ehdotuksessa nuoret haluavat lisätä bänditilojen määrää. Nuorisotilojen kunnostusta nuoret perustelevat monipuolisesti: he saavat negatiivista palautetta pyöriessään huoltoasemalla, ja samaan aikaan nuorisotalo, sen tarjoamat harrastusmahdollisuudet tai -välineiden sijoittelu sekä toiminnan valvontamahdollisuudet talon sokkeloissa eivät vastaa heidän odotuksiaan kokoontumispaikasta. Nuoret korostavat myös itse rakennuksen olevan vanha ja vaalimisen tarpeessa. He ovat valmiita osallistumaan remontointiin, jos vain saisivat

käyttöönsä tarvikkeita: ”vähän maalattaisiin” ja ”uudet kalusteet.” He viittaavat siihen, että näin on toimittu aiemminkin, ja korostavat, että remontointiin saadaan avuksi myös sellaisia nuoria, joilla on ammattikoulutus alalle. Lopuksi he vahvistavat ehdotustaan toteamalla: ”Nuorille tulisi tunne, että heitä arvostetaan, ja saattaisivat osallistua muuhunkin kunnan toimintaan. Nuorisotalo oli ensimmäinen asia, joka kunnan nuoria huolestutti kuntaliitoksen yhteydessä (N4<sup>6</sup>).” Nuoret rakentavat perusteluillaan vähään tyytyväisten, yhteistyökykyisten ja vastuuntuntoisten nuorten viitekehystä ja sijoittavat ehdotuksensa kaiken lisäksi vielä kuntaliitoskeskusteluun. Ehdotushan on niin hyvä, että siihen on varmasti päättäjienkin pakko suhtautua positiivisesti, vaikka se tulee kunnallisten päätöksentekoelementtien esityslistojen ulkopuolelta.

Ennen kuin tarkastelen, miten nuorisotalon remontointia ehdottaneille nuorille vastattiin, otan rinnakkaistarkasteluun toisen tapauksen. Toisessa kunnassa nuorten ehdotus rakentui kysymyksen muotoon: ”Onko mahdollisuutta saada lisää bändikämppejä nuorisotiloille?” Kysymys jatkuu viittauksella siihen, että ainakaan yhdellä suurella kuntaliitokseen kuuluvalla taajama-alueella kyseisiä harjoittelutiloja ei ole lainkaan.

#### *Päättäjien vastaukset: hyväksyntää vai torjuntaa?*

Nuorisotilojen remontoimisehdotus poikii välitöntä vastakaikua siinä mielessä, että päättäjät hyväksyvät idean remontoinnista, kunhan vain remontin hintaluokka pysyisi aisoissa. ”Tilojen avartaminen skeptistä – – maalin ja muun hankkiminen on varmasti mahdollista (P4).” Päättäjät eivät sanoneet, ettei minkäänlaisen remontointiin olisi tarvetta tai mahdollisuuksia. Remontointiin ei selvästikään ollut kuluva vuoden suunnitelmissa varauduttu, sillä seuraavissa puheenvuoroissaan päättäjät mainitsevat, että täytyy tarkistaa, onko määrärahoja käyttämättä sekä ideoivat tapahtuman järjestämistä tai nuorisotalon vanhan irtaimiston myyntiä remontoitivarojen keruuta varten. Päättäjät tuovat

esille, että nykyinen kunta on lakkautumassa: ”Aikataulu tulee tielle, meillä on 2,5 kuukautta aikaa olla (kunnan nimi). Lautakunta voisi ottaa harkintaan maalihomman (P4).” Tässä yhteydessä eräs päättäjistä mainitsee tulevan uuden kunnan ”[– –] budjetti on valmiina ja siihen on vaikea enää saada mitään (P4).” On siis entisen kunnan nimissä tehtävä se, mihin pystytään

Bändikamppia haluavat nuoret saavat päättäjiltä vahvistuksen tekemälleen tilanneanalyysille bändikamppien vähyydestä. Ensimmäisenä puhuneen päättäjän arvio on, että: ”[– –] tilanne on surkea, käyttäjiä liikaa, tiloja tarvitaan lisää ja suunnitelmaa niiden lisäykseksi ei ole (P5).” Tällä puheenvuorollaan hän sijoittaa nuorten ehdotuksen kunnallisten päätöstentekielinten esityslistojen maailmaan: asia puuttuu listoilta, suunnitelmaa ei ole. Siihen toinen päättäjä toteaa harmistuneena:

Tämä on tyypillinen kauan tiedossa ollut ongelma. Aikuiset päättäjät pohtivat aikuisten kulttuuriasioita, mutta järjestelmässä ei huomioida nuorten tarpeita. Olisi tärkeää jatkossa suunnitella tiloja niin, että bändikämpät otettaisiin huomioon hankesuunnitelmissa. (P5)

Tämä päättäjä esittää kritiikkiä päätöksentekojärjestelmää kohtaan, joka ei huomioi nuorten tarpeita. Hän on tyytymätön asioiden nykyiseen hoitoon – päätöksentekojärjestelmä on puutteellinen nuorten tarpeiden tiedostamisen osalta. Puheenvuorossa todistetaan myös bänditilojen tärkeä rooli: ne ovat osa nuorten kulttuuriin liittyviä tarpeita. Myöhemmin keskustelussa mainitaan päättäjien puolelta perusteluna nuorten esityksen vakavasti ottamiselle myös taito- ja taideaineiden merkitys ihmisen kehitykselle.

Muiden kuntien keskusteluista löytyy vastaavantyyppistä päättäjien vaihtoehtoista todistelua. Perusteluja voidaan esittää nuorten ehdotuksen tukemiseksi, mutta myös niiden kiistämiseksi. Bändikamppien tarvetta ei kukaan kiistänyt. Lisäksi myöskään olosuhteisiin, kuten valtionrahoituksen odottamiseen, ei vedottu,

kuten monissa kunnissa tehtiin. Päättäjät eivät myöskään viitanneet siihen, että on liian myöhäistä vaikuttaa, päätökset on jo tehty. Lisäksi bändikamppien kuulumista kunnan toimialaan ei kyseenalaistettu, kuten muutamien muiden harrastusmahdollisuuksien (esimerkiksi ratsastusmaneesien) edistämisen kohdalla kävi joissakin kunnissa.

*Miten aiotaan toimia nuorten ehdotusten toteuttamiseksi?*

Nuorisotalokeskustelussa päästään vaiheeseen, jossa kuvataan konkreettisia mahdollisia toimenpiteitä nuorisotalon korjaamiseksi. Paikalla oleva lääninhallituksen nuorisotoimen tarkastaja tuo esille, että opetusministeriöstä on haettavissa määrärahaa nuorisotilojen kunnostukseen vielä saman vuoden puolella eli ennen kuntaliitosta. Yksi päättäjistä ehdottaa kyseisten varojen hakua vielä nykyisen kunnan nimissä. Nuoret näkevät tässä vaaran, että remontin omistussuhde uhkaa muuttua.

Nuori: Vaikka se on nuorisotalo [kunnan tila], eikö me voitaisi itse katsoa mikä sopii mihinkin?

Päättäjä: Joo, ei tulla siirtämään takaisin. Ja isompi remontti vaatii sitten ammattimiehet tekemään.

[– –]

Nuori: Pieni toive jo etukäteen, muistakaa sitten kysyä nuorisovaltuustolta ennen kuin kalusteita uusitaan. (N5, P5)

Mihin bänditilat sitten tulisi sijoittaa? Nuorten ehdotuksen mukaan ne voitaisiin sijoittaa nuorisotilojen yhteyteen. Keskustelua seurannut nuorisohjaaja käyttää puheenvuoron, jossa hän korostaa, että bändikamppien sijoittelussa on otettava huomioon niin meluhaitat, etäisyydet kotoa kuin asiantuntevien ohjaajien löytyminenkin. Taito- ja taideaineiden merkitystä korostanut päättäjä nostaa ratkaisuvaihtoehtona esiin koulujen musiikkiluokkien hyödyntämismahdollisuudet. Myös keskustelun loppupuolella päättäjä viittaa tähän:

Uusi [kunnan nimi] tulee laittamaan 100 miljoonaa euroa koulutiloihin, ja tätäkin asiaa [bänditiloja] voisi miettiä budjettia laatiessa. (P4)

Myös ulkopuolisten tahojen (yritykset ja yhdistykset) hyödyntämisen mahdollisuus tuodaan esille, jos kunta voisi maksaa palveluntuottamisesta niille. Nuoret ehdottavat sijoituspaikaksi myös taajaman vanhaa kirjastoa. Eräs nuori mainitsee, että nuorisovaltuusto voisi toimia bänditilahankkeessa suunnitelmia tekemällä sekä käytännön kunnostustöissä vanhaa kirjastoa bänditiloiksi muutettaessa. Nuorten puolelta ilmaistaan siis tahtoa olla hankkeessa mukana muutenkin kuin vain ideointivaiheessa. Bänditilakeskustelu eteni näin luovasti pohtimaan erilaisia sijoitus- ja toteuttamisvaihtoehtoja.

Monissa muissakin kunnissa nuoret ilmaisivat tahtonsa pysyä mukana osallisina myös pitkissä prosesseissa ja projekteissa. Monet nuorten esittämistä kysymyksistä päättäjille liittyivät siihen, vieläkö jokin tietty asia on kunnassa etenemässä vai onko se jo haudattu kaikessa hiljaisuudessa nuorten tietämättä. Kuten olen aiemmissakin tutkimuksissa todennut (esim. Gretscher 2002, 39–40, 186), kunnan toimintakulttuuri on systeeminen (ks. Habermas 1987, 34). Kunta (systeemi) on jakanut tehtävien hoidon eri työntekijöilleen, joiden kuuluu hoitaa asiat kuntoon edustuksellisesti valittujen luottamushenkilöiden määräämässä muodossa ja järjestyksessä, ja oletuksena on, että itse kuntalainen vain elää ja asuu näin luoduissa olosuhteissa tyytyväisenä. Usein nuoret kuitenkin haluaisivat olla itseään koskevilla prosesseilla mukana ja toivovat esimerkiksi pääsevänsä talkoilla toteuttamaan asioita yhteistyössä aikuisten kanssa.

Myös bänditilakeskustelussa on paikalla lääninhallituksen nuorisotoimen edustaja. Keskustelu etenee kuitenkin eri tavalla jo siitäkin syystä, että bänditiloille ei ollut ainakaan kyseisenä vuonna anottavissa korvamerkittyä valtakunnallista määrärahaa. Yksi paikalla olleista päättäjistä esittää toimintatavaksi seuraavaa:

Ensi vuonna kartoitetaan tilanne ja katsotaan, mihin suuntaan asiaa voidaan lähteä kehittämään. (P4)

Toinen päättäjä myös myöntää suunnittelun puutteellisuuden ja toivoo nuorten olevan mukana asian edistämisessä:

Asia on tähän asti jäänyt unholaan suunnitelmia laadittaessa – nuorten tulisi myös itse olla asian suhteen aktiivisia. (P4)

Sekä nuorisotila- että bänditilakeskusteluissa päättäjät osoittavat tahtoa liittää nuorten ehdotus toimeenpantavien asioiden listaan. Vastaavaa kiinnostusta nuorten konkreettisten ehdotusten toimeenpanoon ilmenee monissa muissakin kunnissa. Kasvokkain kohtaavissa keskusteluissa päättäjät lähtivät yllättäväkin hyvin mukaan nuorten ideoihin. Eräessä kunnassa päättäjä totesi nuorten esille ottamien asioiden olevan pitkälti ”järjestelykysymyksiä, ei monessakaan asiassa [– –] kustannuskysymyksiä, asiat eivät vain ole olleet päättäjien tiedossa (P17).” Eräs päättäjä toteaa myös näin:

Minä olen henkilökohtaisesti tyytyväinen, minulla oli tänne tullessa sanatkin valmiina, omat nuoret kun oli aikoinaan vaatimassa liikaa, mutta tähän olitte harkitsevaisia, jotka eivät ole tyhjiä purnuttamassa. (P17)

Emilia Valkonen (2008) on tutkinut samojen 18 kunnan keskustelutilaisuuksien lyhyen ja pitkän ajan vaikutuksia ja toteaa, että monessa tapauksessa tilaisuuksissa aikaansaatu positiivinen pohjavire on hukkunut arkeen tilaisuuden jälkeen ja että esimerkiksi mahdollisten työryhmien kokoaminen tulisi aloittaa heti tai mahdollisimman pian tilaisuuden jälkeen (Valkonen 2008, 135). Vuoden 2009 keskustelutilaisuuksien ohjeistuksissa painotetaan tarkkojen etenemissuunnitelmien tekemistä jo itse tilaisuuden aikana: kuka toimii, millä aikataululla toimitaan, miten asianosaisille tiedotetaan sekä milloin, miten ja ketkä asioiden

etenemistä arvioivat (Allianssi ry. 2009). Kaikista 18 keskustelutilaisuudesta kootuissa palautelomakkeissa niin nuoret kuin päättäjätkin pääosin kiittelevät kohtaamisensa onnistumista. Kaikissa kunnissa ei kuitenkaan vuoden 2008 keskusteluissa päästy näin pitkälle. Joissakin kunnissa nuoret purkavat harmiaan palautelomakkeisiin, tässä yksi esimerkki: ”Päättäjät eivät oikein innostuneet mistään, olivat enemmänkin eri mieltä (N1 pal 7).” Eräissä toisessa kunnassa nuori kertoo turhautumisestaan jo keskustelun aikana suoraan päättäjille:

Totta kai meidän täytyy itse tehdä jotain, mutta nyt on sellainen olo, että kaikki kaadetaan meidän niskaamme. Onko tämä nyt vain sitä, että te kuuntelette nämä jutut, vai viettekö te näitä asioita oikeasti eteenpäin? (N9)

Myöskään päättäjät eivät kaikissa kohden luota nuoriin vaikuttajina ja toimijoina. 18 kunnan keskustelu- ja palautelomakeaineistosta löytyy yksittäisiä esimerkkejä päättäjien epäilyistä, että nuoret ottaisivat kuultavina ja vaikuttajina kantaa väärin asioihin, ajaisivat omaa etuaan, eivät toisi uutta tilanteessa, jossa parhaat asiantuntijat työryhmiin on jo valittu, tai että nuoria ei kuitenkaan kiinnosta vaikuttaa ja toimia. Näitä esimerkkejä löytyy vain niistä kunnista, joissa tehdyn arvioinnin mukaan nuorten vaikutusmahdollisuudet ovat heikot (Gretschel 2009, 93–95). Heikot vaikutusmahdollisuudet tarkoittavat usein sitä, että kunnissa päättäjät eivät kuule, tapaa tai tunne nuoria ja päinvastoin. Niissä kunnissa, joissa nuoret voivat vaikuttaa ja päättäjät ovat oppineet tuntemaan nuoria vaikuttajina ja toimijoina, keskustelutilaisuuksissa tai muutoin, heidän kykyjään vaikuttaa ja osallistua ei epäillä. (Ks. myös Gretschel 2009, 99.)

#### *Nuorten huomioiminen jatkossa*

Bändikämppätilanteesta puhuminen johtaa päättäjät harmittelemaan päätöksentekojärjestelmän puutteita. Miksi nuorisotilojen re-

montointitarvekeskustelu ei toisessa kunnassa johda samanlaiseen harmitteluun? Siellähän on niin ikään unohdettu uuden kunnan toimintasuunnitelmasta nuorten tärkeänä pitämä asia kuntaliitosneuvotteluja tehtäessä. Nuorisotilojen remontointikeskustelussa ei syystä tai toisesta päästä strategisen tason keskusteluun nuorten asemasta ylipäätään kuntasuunnittelussa. Strateginen taso tarkoittaa, että pohdittaisiin, miten kuntaorganisaation käytössä olevaa tapaa tehdä päätöksiä saataisiin kehitettyä nuoria mukaan ottavammaksi jo asioiden valmisteluvaiheessa. Jos kuntien toimintaa ei kehiterä nuorten osallistumista huomioivaksi, nuoret joutuvat tulevaisuudessakin yrittämään asioiden lisäystä listoille jälkikäteen, eikä kohtaamisesta ole silloin opittu mitään. Oppimista, joka johtaa pysyvään paremman toimintamallin omaksumiseen, pidetään yhtenä oppivan organisaation tunnusmerkkinä. Myös kyky valppauteen ja oman toiminnan kriittiseen tarkasteluun on oppivan organisaation tunnusmerkkejä. (Ks. esim. Argyris ja Schön 1996.) Nuorten kanssa keskusteluista tulisi kuntien pyrkiä oppimaan oppivien organisaatioiden tavoin, toisaalta myös nuoret oppivat keskusteluissa kunnallisesta päätöksenteosta.

Remontointitarvekeskustelussa päättäjät eivät esitä omia toiminnan perusteluja, eivät puoltamis- eivätkä kiistämistarkoituksessa. Voidaan sanoa, ettei ehdotusta nuorisotilojen remontoinnista liitetä osaksi kuntaorganisaation suunnittelu- ja päätöksentekopuheen myllyä, vaan asiasta puhutaan yhtenä yksittäisenä nuorten ehdottamana toimenpiteenä, joka pitää saada kuntoon. Seuraavassa on ote erään kunnan oppimista lupaavasta puheesta. Päättäjät toteaa nuorille:

Toivottavasti me tämä vuorovaikutus saadaan sille tasolle, niin että te näkisitte, että mihin niitä euroja mennee ja voisitte tehdä muutosehdotuksia. (P17)

Saman kunnan keskustelussa päättäjät puhuu myöhemmin:

Kun tämä [vuorovaikutus nuorten ja päättäjien välillä] on tällä keinoin lähtenyt [keskustelutilaisuuden avulla liikkeelle], niin kunnan kokonaisuudesta, jos... edustajat valitsisitte, valtuustoseminaariin... kun käsitellään ensi vuoden budjettia, niin tulisitte näkemään sen kaiken kirjon. Voin kunnanhallituksessa esittää, että kutsutaan nuorisovaltuuston edustajia... (P17)

Nuorisotalon remointikeskustelun myönteiseen etenemiseen strategisen tason puutteesta huolimatta vaikuttaa varmasti se, että paikalla on lääninhallituksen tarkastaja ja että nuorisotalojen remointiin on tarjolla valmista määrärahaa, tosin kunnan omaa rahoitusosuutta vastaan. Lisäksi strategisen puheen puutetta korvaa ainakin osittain tässä tapauksessa yhden päättäjän vahva sitoutuminen ja hänen antamansa lupaus auttaa nuoria henkilökohtaisesti. Muissakin kunnissa monet päättäjät lupaavat edistää henkilökohtaisesti erilaisia asioita: seurata nuorten aloitteita entistä tarkemmin, edistää puolueiden luottamushenkilöpaikkojen (lautakunnissa) antamista nuorille, tarkistaa nuorisotalojen talotoimikuntien toimintamahdollisuuksia, kehittää nuorisovaltuustojen toimintaa, parantaa yhteydenpitoa oppilaskuntien hallituksiin, kouluttaa nuoria vaikuttamiseen liittyen sekä kouluttaa lautakuntien puheenjohtajia ottamaan nuoret paremmin mukana lautakuntien keskusteluun. Eräässä kunnassa päättäjä toteaa:

Lautakunnissa suuria päätöksiä tehdessä nuoria ei tule kuultua. Lautakunnassa emme ole osanneet ottaa nuorten mielipidettä huomioon, koska nuorisolakikin on niin uusi. Tämän tilaisuuden myötä varmasti tulee otettua nuoret paremmin huomioon. (P11)

Kun tarkastellaan kaikkia 18 keskustelua, monissa kunnissa päättäjien kunnan toimintaa esittelevissä puheenvuoroissa vilisee sellaisia teemoja, joissa lakien mukaan nuoret olisi pitänyt ottaa mukaan suunnitteluun, kuten esimerkiksi yleisurheilukentän remontoinnin suunnittelu ja

kunnan ympäristöohjelman laatiminen. Päättäjät oivaltavat harvoin keskustelujen aikana, että nuoria pitäisi aktiivisemmin ottaa mukaan asioiden valmisteluun ja toteuttamiseen myös noissa juuri mainituissa asioissa. Aineistossa on kuitenkin myös toisenlaisia esimerkkejä:

Kuntaan ollaan luomassa terveyden ja hyvinvoinnin ohjelmaa, eri hallintokuntien kanssa. Siinä kartoitetaan aluksi miten kuntalaiset, esimerkiksi nuoret voi. Käydään läpi esim. Kouluterveyskyselyn tuloksia ja sitten lähdetään tekemään parannuksia. Huomasin, että tämä on sellaista aluetta, minkä suunnitteluun nuoret voisivat osallistua. (P14)

Sama keskustelu jatkuu myöhemmin:

[–] myös uusi Lastensuojelulaki edellyttää, että kunnissa täytyy tehdä lastensuojelusuunnitelma, toivottavasti nuoret otetaan mukaan valmisteluun. (P14)

On huomioitava, että kunnissa, joissa on vahva nuorten vaikuttamisen ja toimimisen kulttuuri, tällaisia uusia mukaanoton mahdollisuuksia avattiin keskustelussa useammin kuin niissä kunnissa, joissa nuorten mukaan ottamisen kulttuuria ei ollut. Tiettyä kapealaisuutta on tosin nuorille mahdollistettujen vaikutusmahdollisuuksien tarjonnassa havaittavissa myös niissä kunnissa, jotka arvioitiin 18 kunnan joukossa parhaimmiston. Kehitettävää asiassa on siis vielä kaikilla hankkeessa mukana olleilla kunnilla.

### **Saavutettiiniko tavoitteet vai puhuttiinko ohi? – nuoret osaksi kuntayhteisöä puhumalla**

Nuorten ja päättäjien keskusteluista käy ilmi, että nuoret haluavat asioidensa kehittyvän. Nuoret haluavat myös itse mukaan suunnitteluun ja toteutukseen. Elinvoimainen yhteisö sitouttaa uudet jäsenet osallistamalla heidät toimintaansa. Sitoutuminen ei kuitenkaan tapahdu

automaattisesti. Miksi nuoria täytyy tukea ottamaan paikkansa kuntalaisina? Nuoret eivät voi haastaa päättäjiä keskusteluun, ellei heitä auteta. Nuoret tarvitsevat apua selvittääkseen, mitä mieltä he ovat asioista. Nuorilla on vähemmän kokemusta kuin vanhemmilla päättäjillä, tietyssä suhteessa nuoret ovat jopa turvattomia. Muutamissa kunnissa päättäjät viittasivat siihen, että kun nuoret ”pommittavat” samalla teemalla vuodesta toiseen, lopettavat päättäjät pitkäänkin jatkuneen odottelun jälkeen lopulta vetoamisen valtion rahoituksen saamiseen ja asia hoidetaan kuntoon nopeasti kunnan omalla rahalla. Tämä ei täytä kriteerejä eri-ikäisten kuntalaisten tarpeiden tasa-arvoisesta huomioimisesta kunnan päätöksentekoprosesseissa. Myöskään Pertti Ahosen (1999, 126) kriteeri riittävästä informaatiosta kaikille vuorovaikutuksen osapuolille yhteisen julkisen harkinnan toteutumiseksi ei näissä tapauksissa ole toteutunut.

Omien intressiensä lisäksi nuoret tarvitsevat tietoa myös muista paikallisista teemoista, etenkin niistä, jotka ovat päätöksenteon valmisteluvaiheessa. Lisäksi tietoa tarvitaan erilaisista ratkaisuvaihtoehdoista, ylipäättään toisten nuorten ja muiden ihmisten ajatuksista, nuorten oikeuksista sekä verkostoitumisen mahdollisuuksista, myös eri-ikäisten ihmisten kanssa. Nuorten uskoa vaikuttamismahdollisuuksiinsa lisää heille annettava tieto nuorten aiemmista saavutuksista asioiden eteenpäin viemisessä ja päättäjien vastaanottavuudesta nuorten ajatuksille. Jo lainsäädäntö velvoittaa, että tietyissä kysymyksissä nuorten ääni tulee huomioida. Lisäksi kunnan toiminnassa tarvitaan osa-alueita, joissa nuorten näkökulmia erityisesti painotetaan. Tämä toisi nuorille (demokraattisen) vaikuttamisen kokemuksia ja palvelut kehittyisivät vastaamaan paremmin nuorten tarpeita.

Osa keskustelutilaisuuksista osui arvalla sellaisiin kuntiin, joissa päättäjät eivät aiemmin olleet huomioineet nuoria vaikuttajina ja toimijoina kunnallisessa päätöksenteossa. Näissä kunnissa päättäjät eivät usein myöskään olleet keskustelleet kunnan asioista nuorten kanssa. Nämä päättäjät ovat keskustelutilaisuuksissa

nuorten kunta-asioissa mukanaolon (ks. Heidegger 2001, 159) tuntiessaan kuin yhtäkkiä uuteen maailmaan heitettyinä (mt., 226–227). On tärkeää kiinnittää huomioita siihen, miten nuorille puhutaan. Hämmennyksestään huolimatta päättäjiltä odotetaan keskusteluissa nuorten osallistajan ja sitouttajan rooliin astumista. Päättäjien odotetaan pystyvän nuorten kanssa keskustellen liittämään nuorten näkökulmaa mukaan kunnalliseen päätöksentekoon. Samalla heidän oletetaan muuttuneessa tilanteessa sitoutuvan ja mukautuvan järjestämään tilaa myös nuorten omalle toimijuudelle (mt., 147, 462–463), nuorethan eivät useinkaan odotaneet valmista. Lisäksi päättäjien odotetaan tekevän parannuksia nuorten asemaan kunnan päätöksenteossa myös pidemmällä aikavälillä. Pertti Ahosen (2003, 181) sanoin: ”[– –] maailmassa olemme alituisesti edellyttää meiltä, tahdoimme tai emme, erilaisia elämisen ja olemassaolomme ’projekteja’”. Päättäjät joutunevatkin asettamaan päätöksentekouralleen yhden uuden tavoitteen: tärkeää ei olekaan päättää kaikesta itse, vaan omaksua myös nuoria osallistavan puheen ja toiminnan projekti, joka kiinnittää nuoria kuntayhteisön jäseniksi.

Keskustelutilaisuuksissa ei arvioida ja keskustella vain siksi, että selvitetäisiin nuorten näkökulma tiettyihin ajankohtaisiin kunnallisiin teemoihin. Samalla neuvotellaan – ääneen tai piilossa – myös laajemmin nuorten huomioimisesta ja mukaan ottamisesta aktiivisina kuntalaisina. Keskustelutilaisuudet ovat sekä nuorille että päättäjille tilaisuuksia löytää toisensa tai jatkaa ohipuhumista. Ne ovat kuin näyttökoe, jolla nuoret näyttävät, pystyvätkö he yhteiskunnalliseen keskusteluun, toimintaan ja vaikuttamiseen nuorten asioiden asiantuntijoina, yhteistyössä päättäjien kanssa. Samassa näyttökokeessa nuoret punnitsevat päättäjien puheteot: miten varteenotettavina keskustelijoina heitä nuoria pidetään, mahtuvatko heidän tärkeinä kokemat asiat kunnan listoille ja ollaanko heidät valmiita ottamaan kuntayhteisöön vastaan niin aktiivisinä toimijoina kuin he itse haluavat.

## Viitteet

- 1 Lääninhallitukset ovat arvioineet vuosittain kuntien peruspalvelujen toteutumista. Vuodesta 2008 lähtien kunnallista nuorisotyötä koskevan arvioinnin tietopohjaksi on haluttu mukaan viranhaltijatiedon lisäksi myös nuorten arviointinäkökulma. Kokeiluun valittiin arvalla 20 kuntaa. Kokeiluhanketta rahoitti opetusministeriö ja hallinnoi Allianssi ry. Yhteistyökumppaneina olivat lääninhallitukset, Suomen nuorisovaltuustojen liitto, Kuntaliitto ja Nuorisotutkimusverkosto. Hanke jatkui vuosina vuonna 2009 ja 2010.
- 2 Nuorten vaikuttajajärjestyksiä, jotka ovat kytköksissä kunnalliseen päätöksentekoon, käytetään tässä artikkelissa nimeä nuorisovaltuusto, vaikka niiden nimi kunnissa saattoi olla nuorisoneuvosto, nuorisoparlamentti tms.
- 3 Olen myös itse osallistunut useisiin tilaisuuksiin joko keskustelun ohjaajan tai tutkijan roolissa.
- 4 Nämä ponsimuotoilut ovat tutkijan tekemiä ja nimeämiä ja perustuvat tutkijan tulkintaan päättäjän puheenvuoron asiasisällöstä, tarkoituksesta ja taustalla olevasta viitekehystä.
- 5 Oletetuista toiminnan normeista, jotka määrittävät, millaista käyttäytymistä pidetään oikeana ks. esim. Habermas 2003, 76, 81–82.
- 6 Nuorten ja päättäjien keskustelut on kunnittain numeroitu 1–18. Nuorisotilakeskustelu käytiin kunnassa järjestysnumeroltaan 4. Merkintä N tarkoittaa nuoren puheenvuoroa, merkintä P päättäjän puheenvuoroa.
- 7 (N1 pal) viittaa nuoren täyttämään palautelomakkeeseen keskustelutilaisuuden jälkeen. Numerokoodi 1 viittaa kunnan järjestysnumeroon tutkijan aineistossa 18 kunnan joukossa.

## Lähteet

- Austin, John L. (1985) *Zur Theorie der Sprechakte* (How to do things with Words? 1962, 1975) German translation Eike von Savigny. Stuttgart: Philipp Reclan jun.
- Ahonen, Pertti (1999) Arviointi kansanvaltaisena käytäntönä. Teoksessa Eräsaari, Risto & Lindqvist, Tuija & Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta. Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus, 119–145.
- Ahonen, Pertti (2003) *Elämän työ epävarmuuksien maailmassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Allianssi ry. (2009) Keskustelun avaimet – menetelmäopas nuorten vaikuttamis- ja kuulemiskäytäntöjen kehittämiseen. Testiversio. Peruspalveluiden arvioinnin kehittämishanke 2009.
- Argyris, Chris & Schön, A. Donald (1996) *Organizational Learning II. Theory, Method and Practise*. Reading (MA): Addison-Wesley.
- Büchi, Rolf (2006) Kohti osallistuvaa demokratiaa. Kansanäänestykset demokratian välineinä. Helsinki: Suomen rauhanpuolustajat & Like.
- Büchi, Rolf & Braun, Nadja & Kauffmann Bruno (2008) *Opas suoraan demokratiaan*. Helsinki: Like.

- Gretschel, Anu (2002) Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan välisen vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylän yliopisto, *Studies in Sport, Physical Education and Health* 85. <<http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-1286-8>> [Viitattu 14.8.2009.]
- Gretschel, Anu (2009) Mikä tekikään kunnasta hyvän? Teoksessa Gretschel, Anu (toim.) Nuorten vaikutusmahdollisuuksien arviointi 2008. Helsinki: Allianssi ry, 93–95. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kasikirja.pdf>> [Viitattu 31.12.2009.]
- Gretschel, Anu (2009) Miksei nuorten anneta ajatella itse? Syitä ja toivonpilkahduksia. Teoksessa Gretschel, Anu (toim.): Nuorten vaikutusmahdollisuuksien arviointi 2008. Helsinki: Allianssi ry, 99–100. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kasikirja.pdf>> [Viitattu 31.12.2009.]
- Habermas, Jürgen (1987) Järki ja kommunikaatio. Jürgen Habermasin tekstejä 1981–1985. Toimittanut Jussi Kotkavirta. Helsinki: Gaudeamus.
- Habermas, Jürgen (2003) *On the Pragmatics of Communication*. Edited by Maeve Cooke. Cambridge: Polity Press, cop. 1998.
- Heidegger, Martin (2001) *Oleminen ja aika*. Tampere: Vastapaino.
- Kaufmann, Bruno & Büchi, Rolf & Braun, Nadja (2006) *Guidebook to Direct Democracy in Switzerland and beyond. The IRI Guidebook to Direct Democracy – 2007 Edition. The Initiative & Referendum Institute Europe, Marburg, Germany. Bern: Rub Graf-Lehmann AG.*
- Myllyniemi, Sami (2007) Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. Nuorisosaian neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki. <[http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisosaian\\_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri\\_2007.pdf](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisosaian_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri_2007.pdf)> [Viitattu 30.9.2009.]
- Myllyniemi, Sami (2008) Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Nuorisosaian neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki. <[http://80.248.162.139/OPM/Nuoriso/nuorisosaian\\_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri2008.pdf](http://80.248.162.139/OPM/Nuoriso/nuorisosaian_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri2008.pdf)> [Viitattu 30.9.2009.]
- Setälä, Maija (2003) *Demokratian arvo: teorian, käytännöt ja mahdollisuudet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Stenius, Henrik (2005) Kansalainen. Teoksessa Matti Hyvärinen & Jussi Kurunmäki & Kari Palonen & Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 309–363.
- Temmes Markku & Ahonen, Pertti & Ojala, Timo (2002) Suomen koulutusjärjestelmän hallinnon arviointi. Helsinki: Opetusministeriö.
- Vainila, Erika (2008) Oikeus osallistua – nuorten ääni kunnassa. Nuorisolain 8§:n perusteella järjestettävä vajaanvaltaisten osallistuminen ja kuuleminen kunnissa. Tampereen yliopisto. <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/>

gradu03277.pdf > [Viitattu 14.8.2009.]

Valkonen, Emilia (2008) Keskustelutilaisuuksien vaikutukset. Teoksessa Gretschel, Anu (toim.): Nuorten vaikutusmahdollisuuksien arviointi 2008. Helsinki: Allianssi ry, 112–136.



MARJATTA BARDY

## SUKUPOLVET VAIVIHKAA VIEREKKÄIN?

Jokainen ihminen syntyy sukupolvisuhteisiin, ja kaikki yhteiskunnat rakentuvat ja uusiutuvat sukupolvisuhteissa. Ihmiskunnan historiassa näitä suhteita on järjestetty monin tavoin. Kulloisetkin elannon hankkimisen tavat sekä suku- ja perheinstituution muodot vaikuttavat sukupolvien välisten suhteiden muotoutumiseen.

Teollista yhteiskuntaa kannattelevan hyvinvointivaltion rakentaminen muutti asteittain maatalousyhteiskunnassa vallinneita sukupolvisuhteita radikaalisti. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsuutta ja vanhuutta ei enää jätetty ainoastaan yksityisesti ja perhekohtaisesti ylläpidettäviksi. Niin kutsuttu ”sukupolvisopimus” perustuu siihen, että kukin sukupolvi vuorollaan astuu työikäisväestöön ja osallistuu alaikäis- ja eläkeikäisväestön ylläpitoon saatuaan osansa yhteisistä voimavaroista lapsuus- ja nuoruusvuosinaan mm. lapsilisien, terveydenhuollon, päivähoidon ja koulutuksen muodossa. ”Sukupolvisopimuksen” tarkoituksena on tasa-arvon edistäminen siten, ettei syntyperä yksin määrää elämänkulkua. Valinnan mahdollisuudet laajenevat, ja vapautuminen suku- ja perhesuhteiden riippuvuudesta vahvistaa yksilöiden autonomiaa.

Hyvinvointivaltion ”sukupolvisopimuksessa” korostuu *vastavuoroisuuden periaate* sukupolvien välillä väestötasolla. Näin voimavarojen jakautumisen oikeudenmukaisuus eri sukupolvien kesken on tärkeä poliittinen kysymys, etenkin väestön vanhetessa ja luonnonvarojen huetessa. Eettisenä velvollisuutena on pidetty sitä, että

hyvinvoinnin edellytyksiä ei sovi viedä tulevilta sukupolvilta.

Yhteiskuntapoliittisena ja sosiologisena käsitteenä ”sukupolvisopimus” on eräs tulokulma monialaiseen sukupolvikeskusteluun, jossa sukupolvia lähestytään biologisena, sosiaalisena, kulttuurisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Sukupolvien erilaiset määrittelyt muodostavatkin rikkaan ja alati uusiutuvan välineistön todellisuuksien jäsentämisessä. Teoksen johdannossa Anu-Hanna Anttila kuvaa keskustelun moniulotteisuutta ja kiinnittää huomiota muutosten ja murrosten yleisyyteen sukupolvien nimeämisessä, vaikka vaikuttavia tekijöitä voivat olla myös pysyvyys ja jatkuvuus. Esimerkiksi vastavuoroisuus saattaa olla aika pysyvä piirre sukupolvien välisissä suhteissa, vaikka se ehkä ilmeneekin monin eri tavoin ajasta, paikasta ja tilanteesta riippuen.

Sukupolvisuhteita voidaan tarkastella väestötasolla (kuten edellä ja tämän kirjan tilastosiiossa), perhetasolla tai yhteisötasolla. Kirjan artikkelit koskevat lähinnä kahta jälkimmäistä. Mitä sitten on *Ohipuhuttu nuoruus*? Monimielinen sanapari herättää vakavuudeltaan eriasteisia vaikutelmia. Jotain liukuvaa, ohi lipuvaa, ohimenevää, joka ehkä saakin mennä menojaan? Sitten kohta jo toisen ohittaminen, kiilaaminen tai keskeyttäminen... Ohitse puhumisella voi osoittaa, että toinen on kuin ilmaa vain. Ohipuhuminen voi olla syrjivää, loukkaavaa tai väitteilyyn haastavaa. Ja hyvääkin tarkoittava puhe voi mennä ohi, ymmärryksen, tiedon tai kontaktin puutteesta. Vaikuttamisen ja vakuuttamisen paine voi ehkäistä vastavuoroisuuden. Sitten kun puhe käy kohti eikä ohi, sen kyllä tuntee niin että tietää. Kohtaamattomuus ohipuhumisessa voi olla luonteeltaan kevyttä tai raskasta.

Minkä luonteista ohipuhumista kirjan artikkeleissa esiintyy? Kuinka paha asia ohipuhuminen on? Liittyykö se jälkiteollisen yhteiskunnan mentaliteetteihin tai rakenteisiin?

### Uusia, viereisiä, toisia maailmoja

Nuoruus erillisenä ikävaiheena on nuori ilmiö. Lyhyt ohipuhumisen historia Kirsi Pohjolan

ja Kimmo Jokisen artikkelissa ”Nuoret miehet reaali- ja virtuaalimaailmojen rajoilla” valaisee, miten 1940-luvulta lähtien sosiologiassa on ymmärretty nuorison käyttäytymisen paheksunta ja ihmettely. Nuoruus mielletään elämänvaiheena epävakauden paikaksi, jolla on merkitystä yksilön valinnoille, ja jossa kollektiivisesti muokataan myös kulttuuria. Ohipuhumisen kulttuurinen kaari näyttäisi lähteneen siitä, kun nuoriso pilkkasi vakiintunutta aikuisuutta, ja edenneen nuoruuden laaja-alaiseen jäljittelyyn.

Näin siis perinteinen iän tuomaa kokemusta kunnioittava *järjestys on kääntynyt pääläelleen*. Se on kaikista päätellen tapahtunut paradoksaalisella tavalla: nuoruutta elämänvaiheena ihannoidaan ja nuoret subjekteina ohitetaan?

Pohjolan ja Jokisen artikkelin empiirisessä osassa paneudutaan nuorten miesten ”kanava-elämään”. Se näyttäytyy aika totaaliselta uppoutumiselta ja keskimääräisten odorusten (ammatti, työ, perhe) reippaalta ohittamiselta. Nuorten miesten virtuaalielämää ei ole helppo tulkita, tutkija toteavat, eivätkä pane tätä elämäntapaa ”pakettiin”, muun muassa siksi, että sen kestosta ei ole tietoa, ja että vältetään väärät tulkinnat ja merkitykset. Sopii huomata, että kaduilla ja kahviloissa, kotona ja kylässä moni on kytketty johonkin kannettavaan koneeseen. Kyse on aste-erosta, ja jossain kohtaa määrä muuttaa laadun.

Artikkelissaan ”Graffiti – taideteos vai rangaistava teko” Piritta Malinen kuvaa herkkäisesti kaksijakoista suhdetta graffiteihin. Voimakkaat reaktiot ilmentävät ohipuhumista, jossa on kyse toisaalta ymmärtämättömyydestä ja toisaalta erottautumisesta. Graffitin tekijöillä on monenlaisia motiiveja, joita ei käy yksinkertaistaminen. Jos instituutio ottaa sen suojiinsa, mitä sille tapahtuu? Tuleeko siitä hovikelpoista vastakulttuuria? Ohipuhumisen halpaan voi langeta graffitin puolustajakin, josta annetaan ilveilyn koeteltujen periaatteiden mukainen esimerkki. Tutkija toteaa graffitin muuttavan jatkuvasti muotoaan, ja keskustelu oikeasta ja väärästä jatkuu yhtä loputtomana kuin keskustelu taiteen olemuksesta. Niinpä, ohikulkijana voi

joskus ihailla graffitien lennokasta taidokkuutta ja toiste pohtia niiden taisteluviestejä tilasta ja ilmaisun vapaudesta tai turhautumisesta.

Kumpikin artikkeli ilmentää nuorten omaa osallistumista mahdollisesti vahvoinakin valintoina, ohipuhumisen suunta voi kulkea kumpaankin suuntaan, nuorista polvista vanhempiin, ja vanhemmista nuoriin. Graffitien tekoon liittyvät tiukimmat sukupolvien väliset vastakohtaisuudet *Nuorisobarometri 2009* mukaan, ja niiden tekemistä harrastaa prosentti nuorisosta (Myllyniemi 2009, 22).

### Kuluttajuus

Kulutus on yhteistä kaikille. Se on elämänmuotomme ytimissä. Artikkelissaan ”Sukupolvien kamppailu kulutuksen ihanteista” Hanna-Kaisa Huttunen, Minna Autio ja Teija Strand toteavatkin, että ”materialistisia sukupolvia ovat oikeastaan kaikki nykypäivänä elossa olevat sukupolvet”. Huoli nuorten holtittomasta kulutuksesta on ainakin osittain turha. Yhä yltäkyläisimpien kulutusmallien keskellä tutkijat osoittavat kahteen vahvistuvaan suuntaukseen. Taloudellisen järjestyksen ohjenuora opastaa elämään varallisuuden mukaan. Se on tosin vaikea ihanne, koska oman tilin ylittäminen on yhä helpompaa pikaluottojen maailmassa. Toista vahvistuvaa suuntausta ohjaa vihreän kuluttajuuden periaatteet, tutkijat ovat havainneet.

Artikkelissa näytetään, miten sukupolvi sukupolvelta on kasvettu kuluttajiksi. Viime vuosisadan alkupuolella (1900–1939) syntyneet sukupolvet paheksuivat ”kulutusjuhliä”, ja seuraava sukupolvi (1940–1959) ihmetteli nuorempien kulutustapoja. Ympäristökysymyksen politisoitumisen myötä nuoremmassa runsauden sukupolvessa (1960–1989) on syntynyt paheksuntaa heidän vanhempiensa kulutuskäytäntöjä kohtaan. Ilmastomuutoskeskustelu on vaikuttanut siihen, että ympäristökysymys ei enää kuitenkaan aiheuta sukupolvikonflikteja kuten ennen. Mediasukupolvea (1990– ) vielä opetetaan harkitsevaisiksi kuluttajiksi. Rikkauden kuvaston keskellä voi olla vaikea käsittää, ettei raha kasva puissa, tutkijat päättävät.

Kulutusyhteiskunnan historia on lyhyt, ja siitä pois opiskelu on mahdollista (Mokka & Neuvonen 2009). Kulutuskulttuurista irrottautuminen ja matalan kasvun talous sekä ekososiaalinen hyvinvointi ovat nousemassa keskustelun kohteiksi kansainvälisesti ja kotimaassa (Massa 2009; Hirvilammi & Turunen 2009; Bardy & Parrukoski 2010). Kulutuskäyttäytymisen muutokset koskevat kaikkia. Kuka opettaa ketä tai näyttää tietä? Ilmastomuutoksen ja muiden ympäristöongelmien torjunnassa sopeutuminen maapallon ekologisiin rajoihin johtaa elämänmuodon ja maailmankuvan muutoksiin, jotka elintärkeitä voisivat muodostua sukupolvia laajasti yhdistäviksi asioiksi.

### Suhde maahanmuuttajiin

Maahanmuuttajien vastaanotto on uudestaan noussut Suomessa kipeän kaunaiseksi teemaksi, jota ruokkivat tietämättömyys, vieraan pelko ja todellinen tai kuviteltu taistelu elinoloista. Eriarvoisuuden lisääntyminen kantaväestössä tunnetusti lisää vihamielisyyttä maahanmuuttajia kohtaan. Vieraiden vastaanotto on opin paikka niin kansalaiskeskustelussa kuin myös asiantuntijoille.

Artikkelissaan ”Monikulttuuriset perheet sukupolvisuhteina ja kontrollin kohteina” Marja Peltola ja Veronika Honkasalo tarkastelevat perheen asemaa nuorten elämässä. Ammattilaisten käsitys ydinperheestä on tiukasti normitettu. Maahanmuuttajataustaisten perheiden tapoihin järjestää sukupolvien ja sukupuolten välisiä suhteita kohdistuu paljon *stereotypioita*. Nämä perheet määrittyvät usein riskeiksi ja uhkiksi. Osin se johtuu siitä, että nuorisotoimissa perhe tulee kuvaan vasta, kun ongelmia ilmenee. Nuorisotyön ammatillinen eetos on vertaisryhmissä, tutkijat toteavat.

Nuorille itselleen perhe on lähin sosiaalinen verkosto, keskeinen positiivisten tunteiden ja resurssien lähde. Nuoret korostavat vanhempien auktoriteetin kunnioittamista, ja he auttavat vanhempiaan. Vanhemmille on tärkeää lasten tulevaisuus ja osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa. Lapsiin kohdistuvat tulevaisuuden

odotukset ovat suuret. Näiden vanhempien mielestä suomalainen kasvatusmalli jättää lapset liian yksin. Maahanmuuttajaperhe voi olla ylirajaisine perheverkostoineen ”tiivis, tunteellinen ja laaja.”

Suomessa pitäisi tuntea paremmin erilaiset tavat ymmärtää perhe, artikkelissa tähdenne-tään. Kapeaa ja ongelmakeskeistä kuvaa pitää monipuolistaa. Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa todetaan, että kyse on ”toivotusta työvoimasta”, jonka myös halutaan jäävän Suomeen, ei siis turvapaikanhakijoista ja pakolaisista, tutkijat huomaavat.

Maahanmuuttajaperheet näyttävät joutuneen samankaltaisen epäluulon kohteeksi kuin aikanaan työläiskodit. Nouseva porvaristo suhtautui työläiskotien kasvatukseen sangen kielteisesti. Kritiikki oli laadultaan usein lähinnä moraalista, jolloin taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat jäivät nimeämättä. (ks. Sandin 1984). Sitten teollisuusyhteiskunnassa työläiset järjestäytyivät ja kohensivat elinolojaan. He kohdistivat jälkeläisiinsä vahvoja odotuksia koulutuksen suhteen ja loivat sille myös edellytyksiä (kuten edellä mainittu ”sukupolvisopimus”).

Nyt maahanmuuttajaperheet ovat keskeisessä asemassa hiiliepookin jälkeisen Suomen rakentamisessa. Kannattaa muistaa, että toisen polven maahanmuuttajaperheiden nuoret menestyvät koulussa kantaväestön oppilaita paremmin (Maahanmuuttajaväestön asema... 2009). Harjaantumista monikulttuurisuustaidoissa (ks. Känkänen ja Immonen 2009)<sup>1</sup> tarvitaan koko yhteiskunnassa laajasti ja läpäisevästi. Mitä jos avaisimme rajat köyhien maiden ilmastopakolaisille, toivottaisimme heidät tervetulleiksi Suomeen, ehdottaa Jutta Immanen-Pöyry (2010). Mitä jos?

### Asiantuntijuus ja osallisuus

Asiantuntijuus on esillä myös kahdessa seuraavassa artikkelissa, ja kuten edellisessä, jännite koskee maallikon (maahanmuuttajanuoren, koululaisen tai opiskelijan) osallisuutta oman asiansa ja asemansa tulkinnassa. Maallikko on, jollei enää alaikäinen, niin ainakin ohjattavan ja opetettavan asemassa.

Sakari Ahola ja Loretta Galli tarkastelevat artikkelissaan ”Nuorten koulupudokkaiden ja heidän ohjaajiensa syrjäytymispuheen ulottuvuudet” koulutuksensa keskeyttäneiden nuorten ja heidän ohjaajiensa näkemyksiä syrjäytymisestä. He puhuivat samasta asiasta mutta eri näkökulmista. Nuoret puhuivat omasta tilanteestaan ja he kokivat koulupudokkuuden syyt rakenteellisina. He pitivät keskiarvoja liian korkeina, pääsykokeita liian vaikeina ja koulutuspaikkoja liian vähäisinä. Ammattilaisaikuisilla puolestaan oli taipumus yksilöidä pudokkaan ongelmat oppimisvaikeuksiin, mielenterveyden ongelmiin tai epävakaisiin kotioloihin.

Tutkijat kysyvät, miten pitäisi toimia, jottei nuorten monia ongelmia sivuuteta ja jottei heitä sen enempää demonisoida kuin romantisoidakaan. Kyse on vain siitä, miten asiassa päästäisiin eteenpäin, tutkijat päättävät artikkelinsa. Tämä(kin) esimerkki ohipuhumisesta valaisee nuorten ja aikuisten välisen dialogin polttavaa tarvetta. Se osoittaa myös monipuolisten voimavarojen ja toisin tekemisen tarpeisiin, joihin palaan lopuksi.

Anna-Maija Niemi tarkastelee artikkelissaan ”Työ ja työelämä nuorten ammattiopiskelijoiden ja opettajien puheessa” kone- ja metallialan opiskelijoiden ja opettajien puhetapoja työstä ja työelämästä. Perinteinen ja vakituinen työpaikka kangastelee useimpien haastateltujen opiskelijoiden mielessä. Opetussuunnitelmissa elävä jatkuvasti itseään uudistava työmarkkinakansalaisuus tunnistetaan koulun arjessa mutta ei välttämättä houkuttelevana. Taustalta näyttäisi paistavan toive tavallisen hyvästä elämästä. Kaipuu tavaliseen hyvään elämään tuntuu tervehenkiseltä jatkuvan muuttumisen ja suurten suoritusten ihannoimisen aikakaudella.

Tutkija ei esitä puhetapojen rakentuvan vastakkainasettelusta. Sen sijaan oletukset ”toisista”, mahdollisesti kohtaamattomuuden seurauksena, kaipaisivat sitä, että opettajat ja opiskelijat kävisivät saman pöydän ääreen käymään yhdessä keskustelua muuttuneesta työelämästä, haasteista, haaveista ja peloistakin, tutkija tähdentää.

Anu Gretschel tarkastelee artikkelissaan

”Sanat ja teot kuntapäätäjien ja nuorten keskusteluissa”, miten nuoret pääsevät osallistumaan ja vaikuttamaan. Uusia mukaanoton mahdollisuuksia näyttää avautuvan kunnissa, joissa on vahva nuorten vaikuttamisen kulttuuri. Toisin sanoen tarvitaan harjaantumista. Parhaimmillaankin vaikutusmahdollisuuksien tarjonta on kuitenkin kapea-alaista. Nuoret haluavat mukaan paitsi suunnitteluun myös toteutukseen ja asioiden eteenpäin viemiseen. Nuoret eivät näytä useinkaan odottavan valmista. Onko kunnallisessa demokratiassa ylipäätään tilaa kansalaisten omatoimisuudelle hoitaa jokin homma? Eikö kaikkein vaikeinta ole juuri välitön toiminta?

Nuoret tarvitsevat myös apua selvittääkseen, mitä mieltä he ovat. Omien intressiensä lisäksi heidän pitäisi saada käsitys myös muiden intresseistä, teemoista sekä asiain ratkaisuvaihtoehtoista. Nuorten ja päätäjien keskustelutilaisuuksia tutkija kutsuu näyttökokeeksi, jossa punnitaan, jatkuuko ohipuhuminen vai löytävätkö osapuolet toisensa.

”Nuorten poliittinen osallistuminen ja sen murros” -artikkelissa Vera Schoultz kysyy: ”Onko nuorilla erilainen käsitys toimivasta politiikasta kuin vanhemmilla, ja jos on, osaavatko vallanpitäjät lukea sitä oikein? Onko nuorten mahdollinen kiinnostumattomuus politiikkaa kohtaan todellista vai onko se seurausta siitä, että vallanpitäjät ja nuoret puhuvat erilaista poliittista kieltä?” Perinteiseen edustukselliseen demokratiaan liittyvä osallistuminen on menettänyt suosiotaan ylipäätään yhteiskunnassa. Alhaista äänestysaktiivisuutta esiintyy kaikissa ikäryhmissä. Nuorten äänestysaktiivisuus ei automaattisesti kerro siitä, miten kiinnostuneita nuoret ovat yhteiskunnallisista asioista. Kiinnostus politiikkaa kohtaan on kasvanut, ja sen ilmenemismuodot eroavat perinteisestä.

Tutkija kutsuu vastademokratiaksi vallan valvomista, kontrollointia, vetoomuksilla ja mielenosoituksilla vaikuttamista. Kun sukupolvet eivät kohtaa toisiaan, jää tunnistamatta omista näkemyksistä poikkeavan toiminnan poliittisuus, ja tämä toimii molempiin suuntiin, tutkija toteaa.

### Pohdintaa kommunikaation niukkuudesta

Kirjan artikkeleissa tullaan lähelle ihmisten kokemuksiin, ja näin tekstit kertovat vivahteikkaasti sukupolvisuhteista ja nuorten osallisuudesta. Luonnehdin ohipuhumista laadultaan miedohkoksi tai hillityksi, ainakin jos vertailupintana on konfliktipitoinen sukupolvipuhunta. Se ei tarkoita sitä, että ohipuhumisen muodot olisivat mitättömiä tai vaikutuksiltaan vähäisiä. Se ei myöskään tarkoita, että ennen olisi ollut paremmin. Lasten ja nuorten osallisuuden puute on ollut yleisesti hyväksyttyä. Ohipuhuminen on erilaista kuin esimerkiksi 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin tottelevaisuuskuultuuri alkoi murtua; sukupolvien välillä ammotti kuilu, ja kommunikaatio oli hyökkäävää.

*Nuorisobarometrin* mukaan vuonna 2007 suurin osa nuorista oli sitä mieltä, että mitään kuilua ei ole nuorten ja vanhempien sukupolvien välillä. Jonkinlaisia eroja sukupolvien välisessä ajattelussa kokee olevan 38 prosenttia vastaajista. Nuorten ja aikuisten tulkinnoissa toistensa mielipiteiden eroista ja samankaltaisuuksista esiintyy epävarmoja ”en osaa sanoa” -vastauksia verrattain paljon etenkin (lapsettomilla) aikuisilla. (Ks. tämän kirjan tilasto-osio; Myllyniemi 2009). Vahvaa konfliktia kuvataan Marja Peltolan ja Veronika Honkasalon artikkelissa *Monikulttuuriset perheet sukupolvisuhteina ja kontrollin kohteina*. Erilaisuutta koskevan ymmärryksen rajoittuneisuus, ja siitä seuraavat arvostiridiidat aiheuttavat taistelua auktoriteeteista.

Artikkelit tuovat lukijan lähelle aikuisten ja nuorten välisen *kommunikaation niukkuutta*. Etupäässä kyseessä ovat kodin ulkopuoliset aikuiset, kuten ammatillaiset tai poliitikot. Päällimmäiseksi artikkeleista nousee jonkinlainen *vaivihkainen vierekkäisyys*. Kyse ei ole vihamielisyydestä, mutta paikalla olijat eivät tunnu istuvan saman pöydän ympärillä, ainaakaan tuttuuteen asti. Eri osapuolten käsitykset esimerkiksi koulupudokkuudesta, politiikasta tai tulevista työurista eivät tule jaetuiksi, eivätkä välträmättä edes näkyvästi kuulluiksi? Silloin niistä ei voi tulla myöskään neuvottelujen tai kiistan kohteita.

Kommunikaation niukkuuden taustalla on todennäköisesti monia toisiaan vahvistavia tekijöitä. Ohipuhuminen voi olla seurausta *erilaisista rakenteellisista tekijöistä*.

Väestön *ikärakenteen* vanhetessa aikuisten ja nuorten sosiaalinen etäisyys kasvaa, ja vuorovaikutus vähenee. Tämän ei kuitenkaan pitäisi koskea nuorten kanssa työskenteleviä ammatilaisia. Silloinkin niin kutsuttu rakenteellinen välipitämättömyys (ks. Salmi ym. 2004) voi vaikuttaa esimerkiksi resurssien jaossa, jos nuorisoon asiat jäävät vanhenevan enemmistön varjoon.

Yhteiskuntapoliittinen *murros ja myllerrys* ovat koskeneet kaikki instituutioita. Markkina-liberalismin hengessä käytäntöjä on muutettu toistuvasti nopeassa tahdissa. Säästöt, toiminnan suoritekeskeisyys ja aikaperspektiivin lyhyys ovat voineet viedä voimavaroja kanssakäymisen syventämiseltä ja siten toistemme todellisuuksien tuntemiselta. Hoidon, opetuksen ja kasvatuksen instituutioiden ylläpidossa kauppiasmoraali ei riitä, vaan tarvitaan kehittyntä huolenpito-moraalia.

Laimentaako kommunikaatiota *kodin ja koulun työnjako*? Sari Vesikansan (2009) tutkimus ”Kuka kasvattaa, kuka opettaa?” on voimakas puheenvuoro kasvatusvastuun politiikasta: perhe ja koulu ovat ne kaksi instituutiota, jotka vastaavat valtaosasta sukupolvien välistä vuorovaikutusta. Vanhempien ensisijaisen kasvatusvastuun korostaminen hämärtää koulun kasvatuksellisen toiminnan. Työnjaon eriyttäminen: koti kasvat-  
taa ja koulu opettaa on virheellinen. Se sulkee silmät muun muassa koulujen sosioemotionaal-  
lisilta vaikutuksilta, kuten kommunikaation  
laadulta.

Kaipaisiko opetuksen ja hoidon *ammattilaisiantuntijuus* kulttuurisena ilmiönä ylipää-tään uutta laajempaa paneutumista? Lasten ja nuorten hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen osallistuu laaja eri tieteenaloilla erikoistunut ammatilaiskaarti (hoitajia, opettajia, kasvatta-jia, nuorisotyöntekijöitä, sosiaalityöntekijöitä, psykologeja, lääkäreitä...). Onko erikoistumis-kehitys entisestään syventynyt?

Lapsuus-, perhe-, nuoriso- ja lastensuojelututkimuksen paradigmaattisia *reviirirajojen ylittämistä* (esim. Heino & Kuure 2009) pitäisi tukea. Kokoavaa otetta tarvitaan kipeästi käytäntöjen tasolla. Missä määrin ammattilaisuus *teknokratisoituu* viimeistään opintojen jälkeen poliittis-hallinnollisissa arkikäytännöissä? Teknokraattista todellisuussuhdetta voisi luonnehtia ei- läsnä olevaksi, ulkopuolisen katseeksi. Onko puuttumattomuuden eetos (ks. Hoikkala & Suurpää 2009) olennainen osa jälkiteollisen yhteiskunnan ammattilaisuutta?

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa 2007–2011 (OPM 2007:41) näkymät ulottuvat laajalle ja kattavat ensimmäiset kolme vuosikymmentä. Koulu-, sivistys- ja sosiaalipoliittikka olisi saatettava läheiseen keskinäiseen yhteyteen. Tarvitaan kiinnostusta ihmisten omiin selviytymisstrategioihin sekä valppautta sellaisten rakenteellisten tekijöiden suhteen, jotka edistävät tai ehkäisevät ihmisten mahdollisuuksia käyttää voimavarojaan. (Rustin & Chamberlayne 2002, ks. myös Bardy 2006.)

Tutkimusta lasten ja nuorten osallisuudesta tai sen puutteesta sekä vuorovaikutuksen merkityksestä on enemmän kuin koskaan. Tiedon puute ei ainakaan voi selittää kommunikaation niukkuutta. Tiedon omaksuminen ja ymmärrys tiedon luonteesta kaipaavat sen sijaan keskustelua. Näyttöön perustuvan tiedon lisäksi tarvitaan paljon muuta kuten tiedon kokoamista ja sulattelua. Pohtiessani koetellun tiedon luonnetta lastensuojelussa havaitsin (Bardy 2009), että paras osaaminen karttuu tiedon ja kokemuksen pitkinä ketjuina. *Maailmankatsomus ja elämänkäsitys* puolestaan muodostavat sellaisen näkemystiedollisen kehikon, joka ohjaa tiedon soveltamista.

Humanistisella ja kriittisellä pedagogiikalla on pitkä ja rikas perinne, josta sopii ammentaa. Radikaalia kasvatusta (Suoranta 2005) luonnehtii todellisuuksiin perehtyminen niin, että asianomaiset, kasvattajat ja kasvatettavat, tuntevat omat ja jaetut todellisuudet ja että he voivat jakaa havaintojaan ja vaikuttaa oloihinsa. Tarvitaan sosiaalisten ja opiskelua edistävien taitojen har-

jaantumista. Epäsuotuisissa perheoloissa eläneet nuoret ovat toistuvasti ilmaisseet kaivanneensa voimakkaimmin *turvallisuutta, yhteenkuuluvuutta ja arvostusta* (Reinikainen 2010). Nämä yleisinhimilliset tarpeet ovat kaikille tärkeitä. Ne ovat myös olennaisia oppimisen edellytyksiä. Ne voivat syntyä vain vastavuoroisissa suhteissa.

## Lopuksi

Uusia, vieraita ja toisia maailmoja syntyy väistämättä sukupolvien myötä nopeasti muuttuvissa yhteiskunnissa. Hyvinvointivaltion ”sukupolvisopimukseen” on tarpeen pysähtyä hiiliepookin jälkeisen yhteiskunnan rakentamisessa. Suuria kysymyksiä ovat muun muassa ekososiaalisen hyvinvoinnin määrittely ja voimavarojen oikeudenmukainen jako. Sukupolvien väliset aineelliset ja aineettomat suhteet vaativat tarkastelua.

Perinteisen käsityksen mukaan sukupolvien välisen kanssakäymisen keskeisiin tehtäviin on kuulunut kulttuurin siirto, jossa vanhemmat sukupolvet välittävät tietoja, taitoja ja tarinoita nuoremmille kokemuksen suomalla arvovallalla. Sukupolvisuhdetta, jossa lapset oppivat vanhemmilta ihmisiltä, Margaret Mead (1971/2001) kutsuu postfiguraatiiviseksi sukupolvimalliksi. Hän nimeää myös vertaisoppimisen mallin, jossa lapset ja aikuiset oppivat ikätovereiltaan. Kolmannessa mallissa vanhemmat ihmiset oppivat lapsilta (prefiguraatiivinen malli).

Sukupolvisuhteet toimivat kaikilla kolmella ulottuvuudella tämän päivän arkikäytännöissä. Tämän näkyvillä pitäminen voisi osaltaan rikastaa nuorten ja aikuisten kanssakäymistä osoittaessaan vastavuoroisuuteen jo silloin, kun lapset ovat vielä lapsia, ei vain perhepiirissä vaan myös yhteisön ja väestön tasolla.

## Viite

- 1 Artikkelissa tarkastellaan koulua ja lähdetään siitä, että kulttuuri saa näkyä ja sitä voi ilmaista. Koulun rakenteet eivät tätä vielä aina kestä, ja lapsia sijoitetaan lastensuojelun ja/tai erityisopetuksen piiriin. Taustalla ovat usein kommunikaatiovaikeudet ja kulttuuristen koodien rajallinen ymmärtäminen. Yhteistyö vanhempien kanssa on vielä vähän käytetty voimavara. Ks. myös Inkeri Sava ja Virpi Vesänen-Laukkanen (2004).

## Lähteet

- Bardy, Marjatta & Parrukoski, Sanna (2010) (toim.) Hyvinvointi ilmastomuutoksen oloissa. Keskustelun avauksia tulevaisuusvaliokunnalle. Helsinki: THL.
- Bardy, Marjatta (2009) Tiedon punninta ja maailman asuttaminen. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: THL, 265–272.
- Bardy, Marjatta (2006) Mitä meille ja meissä tapahtuu? Teoksessa Tuula Helne ja Markku Laatu (toim.): Vääräkirja. Helsinki: Kela, 241–253.
- Heino, Tarja & Kuure, Tapio (2009) Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret. Esiselvitys. Helsinki: Sektoritutkimuksen neuvottelukunta.
- Hirvilampi, Tuuli & Turunen, Elina (2009) Kohtuulliseen hyvinvointiin ei tarvita ryöstelyä. Teoksessa Bruun, Otto & Eskelinen, Teppo (toim.) Finanssikapitalismi. Helsinki: Like, 83–98.
- Hoikkala, Tommi & Suurpää, Leena (toim.) (2009) Kauhajoen jälkipaini. Nuorisotutkijoiden ja ammattilaisten puheenvuoroja. Verkkojulkaisu 25. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Immanen-Pöyry, Jutta (2010) Ilmastopkolaiseksi Suomeen? Raportissa Marjatta Bardy & Sanna Parrukoski (toim.) Hyvinvointi ilmastomuutoksen oloissa. Helsinki: THL, 180–181.
- Känkänen, Päivi & Immonen-Oikkonen, Pirjo (2009) Monikulttuurinen perhe koulun kasvuympäristössä. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: THL, 174–184.
- Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.) (2009) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: THL.
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa 2007–2011. (2006) Opetusministeriön julkaisuja 43.
- Maahanmuuttajaväestön asema opetusministeriön tehtäväalueilla. OPM:n politiikka-analyysijä 2009:3.
- Massa, Ilmo (toim.) (2009) Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Mead, Margaret (1971/2001): Ikäryhmien ristiriidat. Helsinki: Otava.
- Mokka, Roope & Neuvonen, Aleksi (toim.) (2009) Olimme kuluttajia. Helsinki: Tammi.
- Myllyniemi, Sami (2009) Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009. Helsinki: OPM, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiainneuvottelukunta.
- Reinikainen, Sarianna (2009) Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviämisestä. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224.
- Rustin, Michael & Chamberlayne, Prue (2002) Introduction: From Biography to social policy. In Chamberlayne, Prue et al. (eds.) Biography and social exclusion in Europe. Experiences and life journeys. Bristol, Policy Press. 1–21.
- Salmi, Minna & Bardy, Marjatta & Sauli, Hannele (2004) Lapsen ja lapsiperheiden asemasta nyky-Suomessa. Teoksessa Annlis Söderholm ym. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim. 16–39.
- Sandin, Bengt (1984) Familjen, gatan, fabriken eller skolan? I Aronsson, Karin et al. (red.) Barn i tid och rum. Kristianstad: LiberFörlag. 107–127.
- Sava, Inkeri & Vesanen-Laukkanen, Virpi (toim.) (2004) Taiteeksi tarinoitu elämä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Suoranta, Juha (2005) Radikaali kasvatus. Kohti kasvatuksen poliittista sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Vesikansa, Sari (2009) Kuka kasvattaa, kuka opettaa? Genealoginen tutkimus perheen ja koulun välisen kasvatusvastuun politiikasta. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiologian laitoksen tutkimuksia 261.



## SAMMANDRAG AV ARTIKLARNA

Piritta Malinen

### GRAFFITI – KONSTVERK ELLER STRAFFBAR HANDLING

När det gäller graffiti kan man tala förbi varandra på många nivåer. Graffiti kan betraktas som ett uttryck för en ungdomlig subkultur (hiphop-kulturen), en motkulturell kommentar till rätten att använda det offentliga rummet, en konstgenre eller olaga intrång på annans egendom. Att tala förbi varandra är inte enbart en generationsfråga mellan unga och vuxna, utan det handlar också om en mer allmän svårighet att förstå den andres perspektiv. Både mellan motståndare och försvarare av graffiti och inom själva graffitikulturen förs en diskussion som skapar ett annorlundaskap.

I artikeln granskas det fenomen att man talar förbi varandra i diskussioner kring graffiti och diskuteras hur detta kan tänkas påverka graffitikulturen. Materialet består av tidningsartiklar om graffiti och diskussioner på webben. Dessa analyseras i ljuset av ett intervjumaterial som samlats in i samband med en undersökning om växelverkan mellan graffiti och undervisning i bildkonst samt litteratur om graffiti.

**Nyckelord:** graffiti, klotter, graffitikonst, graffitikultur, graffitikrig

Kirsi Pohjola & Kimmo Jokinen

### UNGA MÄN PÅ GRÄNSEN MELLAN DEN REELLA OCH DEN VIRTUELLA VÄRLDEN

Det är svårt att ge en entydig tolkning av det virtuella livet bland unga män. Det har karaktären av något som kan kallas för lek, spel, nöje, tidsfördriv och rentav barnslighet. Men det kan också vara en form av samvaro och ett sätt att reflektera över livets mening. Det inbegriper också ett ständigt ironiserande över saker och ting och mycket intertextualitet. Därför är det inte lätt att tolka frågan utan att ofta använda uttrycket "både och".

Artikeln granskar unga män som tillbringar en stor del av sin vakna tid på en egen chattkanal på webben. Även om internet och chatt är en del av det normala livet, väcker de också frågor: Handlar det om ett verkligt eller ett konstgjort liv? Innebär det att generationer talar förbi varandra? Handlar det om identitetsarbete eller något annat? Materialet består av diskussioner som förts på chattkanalen.

**Nyckelord:** generation, virtuell, internet, normalbiografi, verkligt och fiktivt liv



Vera Schoultz

## UNGAS POLITISKA DELTAGANDE I EN TID AV FÖRÄNDRING

Ungas politiska deltagande och politiska värderingar skiljer sig avsevärt från äldre medborgares. Inte heller den moderna representativa demokratin stöttepelare, såsom röstning, partiarbete och förtroendeuppdrag, väcker något större intresse bland unga. Detta har väckt oro till exempel bland politikforskare och beslutsfattare om hur det ska gå för demokratin, om de unga verkligen distanserar sig från centrala demokratiska verksamhetsformer.

Artikeln granskar hur finländare i olika åldrar deltar i beslutsfattandet. Vidare dryftas hur det etablerade politiska systemet förhåller sig till de ungas politiska deltagande. Har unga en annan uppfattning om fungerande politik än vad äldre har, och kan makthavarna i så fall avläsa den rätt? Är de ungas eventuella ointresse för politik verkligt eller är det bara en följd av att makthavarna och de unga talar olika politiska språk?

**Nyckelord:** påverkan, politiskt deltagande, skuggdemokrati, motdemokrati, unga

Kaisa Huttunen, Minna Autio & Teija Strand

## GENERATIONERNAS STRID OM KONSUMTIONSIDEALEN

Fördömandet av konsumtionen har en lång historia i Finland. Framför allt har ungas konsumtionsbeteende betraktats som slösaktigt och ungas penningbruk har väckt oro i vuxensamhället. Äldre generationer har också fördömt de yngre generationernas konsumtionsvanor. I generation efter generation har de unga satt sig upp mot vuxensamhällets konsumtionsideal och skapat nya strömningar inom konsumtionskulturen.

I artikeln behandlas generationernas strid om vad som utgör den rätta och godtagbara formen för konsumtion. Frågeställningen är om rollen som ansvarslös konsument egentligen är vad de vuxna traditionellt erbjuder de unga. Ämnet betraktas utgående från tre olika uppsättningar kvalitativt material som ger möjlighet att granska både tidigare och nuvarande konsumtionsideal.

**Nyckelord:** åldersklass, generation, biografi, konsumtion, konsumentskap

Marja Peltola & Veronika Honkasalo

## MÅNGKULTURELLA FAMILJER SOM INTERGENERATIONELLA RELATIONSNÄTVERK OCH SOM FÖREMÅL FÖR KONTROLL

Den bild som ges av mångkulturella familjer är ofta snäv och problemcentrerad. Experter och professionella definierar ofta familjerna i termer av risker eller hot, men för de unga själva är familjerna ofta viktiga källor till positiva känslor och resurser.

I artikeln granskas familjens ställning i mångkulturella ungas liv. Ämnet betraktas ur två perspektiv: utgående från material från intervjuer med yrkesfolk som arbetar med unga och intervjuer med unga som har invandrarbakgrund. I artikeln diskuteras också den vidare samhällliga kontexten där mångkulturella familjer definieras, beskrivs och kontrolleras, och dessutom diskuteras hur familjen kan tas med i debatten inom ungdomsforskningen.

**Nyckelord:** familj, mångkulturalism, unga

Sakari Ahola & Loretta Galli

## DISKUSSIONER OM UTSLAGNING BLAND UNGA SKOLAVHOPPARE OCH DERAS HANDLEDARE

I dagens samhälle ser man med stor oro på problemet med barn och unga som löper risk för utslagning. Man har särskilt uppmärksammat dem som ramlat ur utbildningssystemet, antingen genom att bli utan utbildningsplats efter grundskolan eller genom att avbryta sin utbildning på andra stadiet. Många unga som vuxenvärlden anser vara utslagna och i brådskan- de behov av hjälp upplever inte själva situationen så. Å andra sidan har de unga väldigt konkreta problem som kan få långtgående konsekvenser. Begreppet utslagning är förknippat med många problem, såsom sin starkt normativa och diskursiva karaktär som gör att de som stämplat som utslagna omfattas av statens kontrollpolitiska åtgärder.

Artikeln granskar synpunkter framförda av avhoppare från examensinriktad utbildning och deras handledare med särskild tonvikt på definitionen av de problem som ligger bakom avhoppet och synpunkter på handledningen och den hjälp som getts. Materialet består av temaintervjuer med unga och deras handledare.

**Nyckelord:** utslagning, avhopp från skolan, handledning

Anna-Maija Niemi

## ARBETE OCH ARBETSLIV I DISKUSSIONER BLAND UNGA YRKESSTUDERANDE OCH LÄRARE

Arbetet och arbetslivet är starkt närvarande i läroplanerna för yrkesinriktade grundexamina och i läroanstalternas vardag. Ungdomar och vuxna talar ibland förbi varandra när de diskuterar frågor som gäller arbete och utveckling av en yrkesidentitet.

I artikeln granskas olika sätt att tala om arbete, arbetsliv och studierutiner bland unga inom yrkesutbildningen på andra stadiet och de vuxna som handleder dem. Vilket betydelseinnehåll ges arbetet i praktiken i de yrkesinriktade studierna? Hur talar man om skolarbetet i förhållande till "riktigt" arbete? Fokus ligger på skillnader och likheter i sätten att tala om dessa saker och hur detta leder till att man talar förbi varandra. Materialet består av gruppintervjuer och individuella intervjuer med studerande och anställda samt observationsanteckningar.

**Nyckelord:** arbete, arbetsliv, medborgarskap, etnografisk forskning, yrkesutbildning, maskin- och metallbranschen, att tala förbi varandra, sätt att tala, diskurs

Anu Gretschel

## ORD OCH HANDLING I DISKUSSIONER MELLAN KOMMUNALA BESLUTSFATTARE OCH UNGA

De finländska kommunerna har i allt större utsträckning gått in för att ordna sammankomster där unga och beslutsfattare kan träffas för att diskutera med varandra. Genom dessa sammankomster har de unga möjlighet att påverka utvecklingen av den kommunala servicen. Sammankomsterna erbjuder också de unga ett forum där de kan få mer information om aktuella frågor och där de kan påverka.

Artikeln granskar om beslutsfattarna och de unga talar förbi varandra vid sina sammankomster. Materialet består av diskussioner mellan unga och beslutsfattare i 18 kommuner. Diskussionerna har förts vid sammankomster som ordnats för att få unga kommuninvånare att ta del i utvärderingen och utvecklingen av den kommunala servicen. Under sammankomsterna gav beslutsfattarna svar på ungas frågor och besvarade deras ställningstaganden och förslag. I vissa fall innehöll svaren en bekräftelse eller ett bestridande av de utvecklingsbehov som påtalades av de unga. I beslutsfattarnas yttranden var det också möjligt att urskilja talhandlingar som i fortsättningen kanske leder till utveckling av ett kommunalt beslutssystem där också de unga har en aktiv roll. Som en del av dessa talhandlingar framförde beslutsfattarna ofta kritik mot det nuvarande vuxenorienterade beslutssystemet. Beslutsfattarna kunde också komma med förslag till nya verksamhetsformer som gör att de ungas synpunkter i framtiden bättre kan beaktas. Om man kan undvika att tala förbi varandra, kan mötet mellan de unga och beslutsfattarna i bästa fall föra in många nya element i utvecklingen av den kommunala organisationen.

**Nyckelord:** unga, kommunen, beslutsfattare, beslutsfattande, utvärdering, diskussion, delaktighet

## ABSTRACTS OF THE ARTICLES

**Piritta Malinen**

### GRAFFITI – WORK OF ART OR CRIMINAL OFFENCE

In discourse about graffiti, people talk past each other on many levels; Graffiti can be explored as a form of youth hip hop subculture, as a counterculture commenting on space utilisation rights, as a form of art, or as illegal activity that encroaches on other people's property. Debaters do not talk past each other only because of a generation gap between young people and adults; there is a more general underlying difficulty of understanding the point of view of the other party. Alienating discourse about graffiti takes place not only between its opponents and advocates, but also inside the graffiti culture.

The article explores the ways of talking past each other in the discourse of the graffiti phenomenon and deliberates on the possible effects of the debate on graffiti culture. The reference material consists of journalistic articles and internet discussions on graffiti. These are mirrored against interview material collected in a study concerning the interaction between graffiti culture and visual arts education, as well as literature on graffiti.

**Keywords:** graffiti, scribble, graffiti art, graffiti culture, graffiti war

**Kirsi Pohjola & Kimmo Jokinen**

### YOUNG MEN AT THE BORDER OF REAL AND VIRTUAL WORLDS

It is difficult to present an unambiguous interpretation of young men's virtual life. It contains elements that can be considered as play, gaming, having fun, passing time, and even child-like behaviour. Just as well, virtual life can be seen as a way of spending time together and deliberating the meaningfulness of life. Its characteristics also include constant ironising of issues, and there is a lot of intertextuality involved. Hence, it is not easy to interpret virtual life without often resorting to the expression 'both...and'.

The article observes young men who spend most of their time awake online on chat channels. Although the internet and chat channels are a normal part of life, they also rouse questions: Is it about real or artificial life, generations talking past each other, working on one's identity, or what is it about? The reference material of the article consists of chat channel discussions.

**Keywords:** generation, virtual, internet, normal biography, real and virtual life

Vera Schoultz

## YOUNG PEOPLE'S POLITICAL ACTIVITY AND ITS TURNING POINT

Young people's political activity and political values significantly differ from those of elder citizens. Furthermore, the buttresses of modern representative democracy, including voting, party activity and positions of trust, do not inspire the youth either. Among political researchers and policy makers, for example, this rouses concern about the future of democracy: What will happen if young people really alienate themselves from the key workings of democracy?

The article studies the ways in which Finnish people from different age groups take part in the decision making process. The article also deliberates the relationship between the established political system and young people's political activity. Do young people have a different perception about workable politics than the older generations, and if so, are political leaders able to interpret it correctly? Are young people really uninterested in politics, or is this perception a consequence of a different political language between young people and political leaders?

**Keywords:** influence, political activity, stealth democracy, counter democracy, young people

Kaisa Huttunen, Minna Autio & Teija Strand

## BATTLE BETWEEN GENERATIONS FOR IDEALS OF CONSUMPTION

In Finland, there is a long history behind having a disapproving attitude towards consumption. In particular, the consumption habits of young people have been regarded wasteful, and the way that young people spend money has roused concern among the adult society. Older generations have also disapproved of the consumption habits of generations younger than them. Generation after generation, young people have challenged the ideals of consumption sustained in the adult society, and they have created and adapted new trends of consumer culture.

The article studies the battle between generations for the correct and acceptable form of consumerism. It poses a question, whether the role of an irresponsible consumer really is traditionally offered by adults to young people. The subject is approached from the angles of three different sets of qualitative research material that help reviewing past and present consumption ideals.

**Keywords:** age group, generation, biography, consumption, consumerism

Marja Peltola & Veronika Honkasalo

## MULTICULTURAL FAMILIES AS GENERATIONAL RELATIONSHIPS AND TARGETS OF CONTROL

Depictions of multicultural families are often narrow and problem-centered. In professional discourse, families are often defined as risks or threats, but for many young people, families are essential sources of positive feelings and resources.

The article examines the status of family in the lives of young people with multi-cultural backgrounds. The approach of the subject is based on two different angles: interviews of professionals who work with young people, and interviews of young people with immigrant backgrounds. Additionally, the article discusses the wider societal context in which multi-cultural families are defined, described and controlled. It also deliberates how these families should be involved in youth research discourse.

**Keywords:** family, multi-culturalism, young people

Sakari Ahola & Loretta Galli

## DIMENSIONS OF EXCLUSION DISCOURSE AMONG YOUNG SCHOOL DROP-OUTS AND THEIR TUTORS

In modern society, there is great concern about children and young people who are in danger of social exclusion. Special attention has been paid to school drop-outs, who are left without a student place after comprehensive school, or who interrupt their second-degree studies. However, in many cases, the young people whom adults consider excluded and being in need of urgent help, do not experience their situation in such a way. On the other hand, the problems of young people are very concrete and can have far-reaching effects. There are several problems related to the concept of exclusion, such as its strong normative and discursive nature that enables the government to impose control upon people who are labelled as excluded.

The article studies the views of young people without a student place in any degree institute, and of their tutors, on being dropped out of school. It concentrates specifically on defining the underlying problems of being dropped out, and on views related to tutoring and support. The reference material consists of theme interviews among young people and their tutors.

**Keywords:** exclusion, dropping out of school, tutoring

Anna-Maija Niemi

## WORK AND WORKING LIFE IN THE DISCOURSE OF YOUNG VOCATIONAL STUDENTS AND THEIR TUTORS

Work and working life are a great part of vocational basic degree curricula and the everyday life of vocational colleges. In conversations about work and learning a profession, young people and adults sometimes talk past each other.

The article studies the different ways in which young, second degree vocational college students and their adult tutors talk about work, working life and studying practices. What kind of meanings do they give to work as part of the everyday life of vocational studies? How do they talk about studying in relation to 'real' work? The study focuses on differences and similarities between the manners of speaking, and the ways that the different parties talk past each other at the crossing points of conversation. The reference material consists of group and individual interviews of students and staff, as well as notes of observation.

**Keywords:** work, working life, citizenship, ethnographic study, vocational education, machine and metal industry, talking past each other, manner of speaking, discourse

Anu Gretschel

## WORDS AND ACTIONS IN DISCUSSIONS BETWEEN MUNICIPAL DECISION MAKERS AND YOUNG PEOPLE

Finnish municipalities organise discussions between young people and decision makers to an increasing extent. Through these meetings, young people have an opportunity to influence the development of municipal services. At the same time, these discussions offer a venue for young people to hear more about current themes, and to influence matters.

The article studies whether municipal decision makers and young people talk past each other in these discussions. The reference material consists of discussions between young people and decision makers, which were organised in 18 municipalities to involve young people in evaluating and developing municipal services. During the discussions, decision makers provided answers to young people's questions, opinions and suggestions. The decision makers could reinforce or contradict young people's needs to develop certain issues. In the speech of the decision makers, it was also possible to detect speech acts that could later lead to the development of a municipal decision making system in which young people have an active role. As part of these speech acts, decision makers often expressed criticism towards the current, adult-based decision making system. Decision makers could also suggest new methods of better taking into account young people's views in the future. If the parties are able to avoid talking past each other, the meetings between young people and decision makers can at their best bring many new elements to the development of municipal organisation.

**Keywords:** young people, municipality, decision makers, decision-making, evaluation, discussion, involvement

## KIRJOITTAJAT

**Ahola, Sakari**, VTT, dosentti, Turun yliopisto

Ahola työskentelee erikoistutkijana Koulutussosiologian tutkimuskeskuksessa RUSE:ssa.

**Anttila, Anu-Hanna**, VTT, dosentti, Turun yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos, sosiologia

Anttila työskentelee Suomen Akatemian tutkijatohtorina Rethinking Work-Leisure Distinction: Towards a More Sensitive Theory -projektin parissa (2009–2011). Hän on erikoistunut työn, vapaa-ajan ja työväestön tutkimukseen niin teoreettisesti kuin empiirisesti.

**Autio, Minna**, MMT, dosentti, Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos, kuluttajaekonomia

Autio toimii kuluttajaekonomian yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksella. Hänen tutkimus- ja opetustyönsä painottuu kuluttajakäyttäytymistä ja -politiikkaa sekä eettistä ja vihreää kuluttamista koskeviin teemoihin. Vuodesta 2009 hän on johtanut palveluinnovaatioihin keskittyvää ”Service innovation from the provider perspective and as a customer experience” -tutkimushanketta yhdessä Aalto-yliopiston Business, Innovation, Technology -tutkimusyksikön (BIT) sekä Hankenin kanssa.

**Bardy, Marjatta**, KT, sosiaalipolitiikan dosentti, tutkimusprofessori, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Bardyn työt ovat vaihdellen kohdistuneet lapsuuteen, lapsiväestöön ja lastensuojeluun, taiteeseen tiedon ja kehityksen lähteenä sekä hyvinvointiin ilmastonmuutoksen oloissa.

**Galli, Loretta**, KM, projektitutkija, Koulutussosiologian tutkimuskeskus, Turun yliopisto

Galli työskentelee projektitutkijana Koulutussosiologian tutkimuskeskuksessa.

**Gretschel, Anu**, FT, tutkija, Nuorisotutkimusverkosto

Gretschel työskentelee tutkijana Nuorisotutkimusverkostossa. Hän on vuonna 2002 väitellyt nuorten osallisuudesta kunnissa. Hän tutkii edelleen kuntien ja nuorten välisiä suhteita ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia erityisesti kunnallisen nuorisotyön kentillä.

**Honkasalo, Veronika**, FM, tutkija, Nuorisotutkimusverkosto.

Honkasalo on erikoistunut monikulttuurisuuden, sukupuolten tasa-arvon ja nuorisotyön tutkimukseen.

**Huttunen, Kaisa**, MMM, Helsingin yliopisto, Maatalous-metsätieteiden tiedekunta, Kuluttajaekonomia

Huttunen työskentelee tutkijana Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksella kuluttajaekonomian yksikössä. Hänen erityisalueenaan on suomalaisen kuluttajapolitiikan ja kulutuskulttuurin rakentuminen.

**Jokinen, Kimmo**, YTT, dosentti, Perhetutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto

Jokinen on valtakunnallisen Perhetutkimuksen tutkijakoulun ja Suomen Akatemian tutkimusprojektin Lasten emotionaalinen turvallisuus moninaisissa perhesuhteissa johtaja. Lisäksi hän on vastuussa EU:n rahoittaman Familyplatformin eurooppalaisen perheen hyvinvointia käsittelevän tutkimuskartoituksen toteuttamisesta. Hänen erityisalaansa ovat media, kasvatusta, koulu ja lapsiperheiden hyvinvointi.



**Kuussaari, Kristiina**, VTT, kehittämisspäälikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kuussaari työskentelee kehittämisspäälikkönä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Mielenterveysongelmat ja päihdepalvelut -yksikössä. Hänen erityisalueenaan ovat päihteet ja erityisesti päihdepalvelujärjestelmän tutkimus.

**Malinen, Piritta**, TaM, kuvataiteen lehtori, jatko-opiskelija Lapin yliopisto/Taiteiden tiedekunta

Malinen työskentelee kuvataideopettajana Kaurialan lukiossa Hämeenlinnassa. Valmisteilla oleva väitöstutkimus käsittelee graffitikokemusta sekä graffitikulttuurin ja kuvataideopetuksen vuorovaikutusta.

**Niemi, Anna-Maija**, KM, tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos, KASVA

Niemi on tohtorikoulutettavana valtakunnallisessa tutkijakoulu KASVassa ja työskentelee Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden laitoksella. Hänen väitöstutkimuksensa käsittelee erityisopetuksen käytäntöjä ja toimijoita ammatillisen koulutuksen kentällä.

**Peltola, Marja**, VTM, tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto, sosiologian laitos ja tutkija, Nuorisotutkimusseura

Peltola työittää maahanmuuttajataustaisia perheitä käsittelevää väitöskirjaansa ja toimii tutkijana monikulttuurista nuorisotyötä koskevassa projektissa Moving Societies towards Integration.

**Pietikäinen, Minna**, FT.

Pietikäinen on työskennellyt Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella erikoistutkijana Koulu-terveyskyselyn parissa (2003–2010). Hän on erikoistunut nuorten hyvinvoinnin tutkimukseen.

**Pohjola, Kirsi**, YTT, tutkimusprofessori, Yhteiskuntatieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto

Pohjola työskentelee sosiaalipedagogiikan, erityisesti nuorisokasvatuksen ma. tutkimusprofessorina Juvenia nuorisoalan osaamiskeskitymässä.

**Puhakka, Tiina**, VTM, erikoissuunnittelija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Puhakka työskentelee vastuutiedottajana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Verkko-palvelut-yksikössä. Hän on perehtynyt hyvinvoinnin indikaattoreihin ja on ollut mukana tuottamassa THL:n SOTKANet-verkkopalvelun tietosisältöjä.

**Schoultz, Vera**, VTM, tutkijakoulutettava, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto

Schoultzin tutkimusintressit ovat demokratiateoria ja uudet poliittiset osallistumistavat ja -olosuhteet. Tällä hetkellä hän työskentelee viestintäjohtajana Axxellissa.

**Strand, Teija**, VTM, tutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Strand työskentelee tutkijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Alkoholi ja huumeet -yksikössä. Hänen tutkimuksellisia mielenkiinnon kohteitaan ovat nuoriso-, kulutus- ja rahapelitutkimus.